Digitaliseret af | Digitised by

Forfatter(e) | Author(s):	Nielsen, Chr. L.
Titel | Title:	Apollonios fra Tyana og Filostrats Beskrivelse af hans Levnet : med en Oversættelse af Eusebs Gjenmæle mod Hierokles i Anledning af dennes Sammenstilling af Apollonios og Kristus : et Bidrag til Kulturhistorie og Kritik.
Udgivet år og sted | Publication time and place:	Kjøbenhavn : Gyldendal, 1879
Fysiske størrelse | Physical extent:	219 s.

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at krediterе ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

48-7-8

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
130012517689

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Apollonios fra Tyana

og Filostrats Beskrivelse af hans Levnet.

Med en Oversættelse af Eusebs Gjenmæle mod Hierokles i Anledning af dennes Sammenstilling af Apollonios og Kristus.

Et Bidrag til Kulturhistorie og Kritik

af

Chr. L. Nielsen,
Sognepræst i Rudkjøbing.

Kjøbenhavn.

Gyldendalske Boghandels Sortiment.

(Lehmann & Stage.)

Trykt hos J. Jørgensen & Co.

1879.

Det filosofiske Fakultet har kjendt denne Afhandling værdig til at forsvares for den filosofiske Doktorgrad.

25. Januar 1879.

E. Holm,
Decanus.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Indhold.

		Side
I.	Anledningen til, at Filostrat skrev om Apollonios fra Tyana. Julia Domna. Bogens Affattelsestid	1.
II.	Ældre, af Filostrat uafhængige, Udtalelser om Apollonios. Appulejus. Lukian. Moeragenes. Origenes. Dio Cassius.	7.
III.	Udsigt over Apollonios's Liv efter Filostrats Fremstilling. Beskaffenheden heraf. Et Brudstykke af et af Apollonios's egne Skrifter. Dobbeltheden i hans Person. Spørgsmaal om Filostrats Mening med sit Skrift.....	15.
IV.	Om Filostrats Benyttelse af Apollonios's Levnetsbeskrivelse som en Ramme, hvori han meddeler allehaande Prøver paa sin Dygtighed som Sofist (Rhetor).....	31.
V.	Pythagoras-Sagnene og disses Indflydelse paa Filostrats Levnetsbeskrivelse af Apollonios. Forholdet til Porfyrs og Jamblichs senere Bøger om Pythagoras.....	41.
VI.	Forholdene i Samtiden, særlig i den syriske Kejserslægt, og Filostrats Formaal med Hensyn hertil. Resultat af alt det foregaaende	62.
VII.	Hierokles's Benyttelse af Filostrats Bog. Laktants's og Eusebs Svar herpaa. Nyplatonikerne. Meningen om Apollonios ned igjennem Middelalderen og senere. Aldus Manutius. Tillemont. Ludv. Holberg. Huetius's og F. C. Baurs Beviser for, at Filostrat skulde have dannet sin Apollonios efter Evangeliernes Fremstilling af Kristus. Nærmere Belysning heraf	75.
VIII.	Nyere Forsøg i Lighed med Hierokles's. Charles Blount i England. Castillon i Frankrig. Paalzow og Wieland i Tyskland. Slutning.....	136.
IX.	Eusebs Gjenmæle mod Hierokles i dansk Oversættelse ..	165.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

I.

I et lille Skrift af Plutarch [1]) fortælles der om et Skib, som paa Kejser Tiberius's Tid gik fra Østerland til Italien med Handelsvarer og en Del Rejsende. Da man en Gang ved Aftentide var ved Øerne i det joniske Hav, lagde Vinden sig, og Skibet drev hen ad Paxos til. De fleste om Bord værende vare endnu vaagne — mange af dem holdt Drikkelag ovenpaa Aftensmaaltidet —, da der til alles Forundring pludselig lød en Røst fra den nævnte Ø, som raabte paa „Thamus"; det var Styrmandens Navn. To Gange lod han, som om han ikke hørte Tilraabet, men tredje Gang svarede han; hvorpaa den raabende atter tog til Orde med anstrængt Stemme og sagde: „Naar Du kommer til Palodes, saa mæld, at den store Pan er død!" Alle de om Bord værende bleve noget underlig til Mode ved dette og overlagde indbyrdes, hvorvidt det maatte være raadeligt at efterkomme Anmodningen eller ej. Thamus endtė da Sagen med den Erklæring, at Vinden skulde afgjøre Spørgsmaalet: dersom det blæste op med god Vind, saa vilde han styre forbi uden at sige noget, men dersom det blev Vindstille paa det angivne Sted, saa vilde han udraabe Ordene. Da man omsider naade Palodes, blev det aldeles blikstille, hvorfor Thamus fra Bagstavnen af vendte sig mod Land og raabte: „Den

---

[1]) „Om Oraklernes Forfald", Kap. 17.

store Pan er død!“ Og næppe havde han udtalt disse Ord, før man fornam en lydelig, med Forundring blandet Sukken, der syntes at komme, ikke fra en enkelt, men fra en Mængde Mennesker. Da man senere kom til Rom, rygtedes Sagen snart, thi der havde været mange med Skibet; endog Kejseren lod Thamus kalde til sig, undersøgte Sagen nærmere og turde ikke tvivle om, at den jo havde sin Rigtighed.

Denne Historie er betegnende. Thi „den store Pan“, halv Buk, halv Menneske, Skovens hemmelighedsfulde Guddom, der indjager de ensomme Skovgæster den bekjendte „paniske“ Skræk, er en Personliggjørelse af det dyriske, som i Mennesket forener sig med det aandelige, og tillige et stærkt Udtryk for, at Hedenskabets — i alt Fald det græske Hedenskabs — Guder ere Naturguder. Naar det derfor her hedder, at den store Pan er død, og at en Mængde Mennesker undres, sukke og klage derover, saa er dette et stemningsfuldt Billede af det græske Hedenskabs Anelse om sin egen Undergang og om den Smerte, som dette voldte de ædlere Aander, der havde ondt ved at slippe det gamle, fordi de endnn ikke havde fundet noget andet og bedre. Det er et følelsesfuldt Farvel fra Naturdyrkelsen til sig selv, bevidst eller ubevidst udtalt af en sympathetisk Sjæl.

Plutarch († 120 e. Kr.) levede paa en Tid, da Hedenskabet vel ingenlunde ventede sin Undergang fra de Kristnes Side, skjønt disses Mængde tiltog saaledes, at Statholderen i Bithynien, den yngre Plinius, nylig havde ført den bekjendte Brevvexling med Kejser Trajan om den rette Maade at behandle disse mærkelige Mennesker paa [1]). Men om end Hedenskabet endnu ikke frygtede de Kristne, ihvorvel det forfulgte dem, saa følte det dog

---

[1]) Plinii epistol. X,96.

paa mange Maader sin egen Synken og sukkede efter noget nyt. Fra Alexander den stores Dage var Blikket vendt mod Østen og, alt som Troen paa de gamle Guder gik tabt ikke blot hos Filosoferne, men hos alle, medens tillige Trangen voxede baade til en virkelig religiøs Overbevisning og til en sædelig Oprejsning efter den uhørte Fordærvelse, hvori alt var sunket, lyttede man endnu opmærksommere til de Røster, der kom fra Østen eller varslede om, at fra Østen skulde Frelsen komme. Jøderne og de Kristne ansaas for en og den samme Sekt, stillede sig jo ogsaa fra Begyndelsen begge i den mest afgjorte Modsætning til hedensk Tankesæt og Aandsmagt; derfor er det heller ikke noget Under, at Hedenskabet stemmede imod saa længe som muligt og heller søgte Tilfredsstillelse for sin Trang hos Syriens og Ægyptens Guddomme, hvis Præster og Profeter sammen med alle Slags Sandsigere og Stjærnetydere oversvømmede Rom, hvor der tilsidst blev et helt „Babel“ af Religioner, og at navnlig de Tænkere, som under deres Bestræbelser for at klare Tilværelsens Gaader eller i alt Fald finde den Form for Tilværelsen og de Leveregler, der bedst kunde frigjøre fra Tilværelsens Tryk, øste af Østens gamle hemmelighedsfulde Visdomskilder, kom i Mode. Derfor kom ogsaa Pythagoras's ældgamle Visdom — som jo ogsaa Grækernes „guddommelige“ Platon havde øst af — atter til Ære, og derfor er det heller intet Under, at der var dem, som gjærne vilde vide noget nærmere om **Apollonios fra Tyana,** en stor pythagoræisk Vismand, der gjennem hele det første Aarhundrede efter Kristus drog omkring i den hele Verden, til Lands og til Vands, og om hvem der fortaltes de vidunderligste Ting. Dette er vel ogsaa den dybere Grund til, at Kejserinde Julia Domna fik Filostrat til at skrive denne Mands Levnetsløb. Men hvad der i øvrigt vides herom, er følgende.

Julia Domna, en syrisk Kvinde, som Afrikaneren Septimius Severus, længe før han blev Kejser, havde ægtet, netop fordi der var spaaet om hende, at hun skulde blive Kejserinde [1]), maatte som saadan prøve adskillig Sorg og Modgang. Hendes to Sønner, Karakalla og Geta, hadede hinanden til Døden [2]), og den brutale, men almægtige Livvagtsøverste, Plautian, var hendes svorne Fjende. Julia — der for øvrigt ikke var noget Dydsmønster [3]) — søgte da, som Dio Cassius fortæller i sin romerske Historie [4]), „Trøst i Filosofien og var daglig omgivet af en Kreds af Sofister." Til denne Kreds hørte ogsaa Flavios Filostratos fra Lemnos, hvis Skrift om Apollonios fra Tyana [5]) er nærværende Afhandlings Gjenstand. Han skriver — Apollonios's Liv I,3 —, at „i det gamle Ninos levede der i fordums Tid en ikke uvis Mand ved Navn Damis. Denne sluttede sig til Apollonios og hans Filosofi og har beskrevet de Rejser, som han foretog sig i Apollonios's Følge, saa vel som de Tanker, Taler og Fremsyn, som han hos denne var Vidne til. En paarørende af Damis bragte senere disse hidtil ukjendte efterladte Optegnelser til Kejserinde Julia, der jo yndede og beskyttede alt, hvad der hører til Rhetorernes Konst; og da jeg hørte til den Kreds, hun samlede om sig, paalagde hun mig at omskrive disse Udarbejdelser og sætte dem i Stil, eftersom Damis's Fremstilling vel var tydelig nok, men gjort uden Behændighed."

---

[1]) Lampridius, Alex. Sev. 5; Spartian, Geta 3; Herodian, Kejserhist. 2, 9.

[2]) Herodian, 3, 10; 4, 4; Dio Cassius, 77, 2.

[3]) „famosam adulteriis"; Spartian, Karakall. 10; Severus 18.

[4]) Dio Cass. 75, 14. 15; jfr. 77, 18.

[5]) Titelen er: *Φιλοστράτου „Τὰ ἐς τον Τυανέα Ἀπολλώνιον"*, og den her i Afhandlingen benyttede Text er Kaysers Flavii Philostrati quæ supersunt, Turici, 1844. 4to.

I et andet Skrift [1]) taler han om „den filosofiske Julia“ og om „de Videnskabsmænd (γεωμέτραι) og Filosofer som Julia havde omkring sig“, ligesom det ogsaa hedder i et opbevaret Brev fra Filostrat til selve Julia [2]): „Du har selv for nylig i en Forelæsning paavist, med hvilken Strænghed Æschines behandlede Sproget i sine sokratiske Samtaler.“ Man har forsøgt at fremstille den nævnte Kreds af „Geometrer og Filosofer“ som blotte Stjærnetydere, Sandsigere og sofistiske Nyhedskræmmere, der kunde tilfredsstille Julias overtroiske Hang til Spaadomme og Jærtegn [3]) — men det synes dog af hvad nys er anført, som om et saadant Hang, hvilket hun vel har delt med sin Tid, i alt Fald har været forenet med alvorligere Tanker og Sysler, og det behøver derfor ikke ene og alene at være for de vidunderlige Historiers Skyld, der fortaltes om Apollonios, at denne er kommen paa Bane i Kredsen, men at han vel kan have vakt Julias Interesse, selv om han har været mere Filosof og mindre Troldmand, end han efter de omtalte „Damis's Optegnelser“ maaske var.

Septimius Severus var ikke lidet sysselsat i Østerleden, og da Julia, som sagt, var en syrisk Kvinde, har hun sikkert fulgt ham der mere end én Gang, maaske ledsaget af Filostrat, der omtaler sig selv som en vidtberejst Mand (Ap. L. VIII, 31). Ogsaa i Tyana — Apollonios's Fødeby i Kappadokien — var Septimius Severus en Gang [4]), og dersom Julia den Gang var med, er det rimeligt, at hun ogsaa der har hørt en Del om Apollonios, for hvem

---

[1]) Vitæ Sophistarum, 622.

[2]) Epistol. Philostr. Nr. 13 (Kays. p. 363).

[3]) Dr. Edu. Müller: War Apollonios v. Tyana ein Weiser u. s. w. S. 10—11. (Breslau 1861, 56 Sider i 4 to.)

[4]) Dio Cass. 75, 15; jfr. F. C. Baur: Apoll. v. Tyana u. Christus, p. 126. Baur har for øvrigt læst fejl hos Dio paa dette Sted: det var ikke Severus, men Plautian, der laa syg i Tyana.

man der paa Stedet havde rejst et Tempel [1]). Da Makrinus havde myrdet Karakalla (217), døde Julia Hungersdøden i Antiochia, uvist — siges der [2]) — om frivillig eller tvungen. Men hun har næppe oplevet at se Apollonios's Levnetsbeskrivelse færdig fra Filostrats Haand; ellers havde han sikkert efter Skik og Brug tilegnet hende et Værk, der var fremkommet efter hendes Tilskyndelse, og hvortil hun selv havde leveret Forfatteren det betydeligste Stof. Derimod maa den vist være offenliggjort før eller under Elagabals Kejserdømme (218—222), thi ellers vilde Filostrat have ramt sig selv med den Snært, som han i Bogen om Sofisternes Levnetsløb henimod Slutningen lader sin Dattersøn, Filostrat den yngre, give en anden Sofist, der ventede med sine Angreb paa Elagabal, indtil denne var død [3]). Thi i Bogen om Apollonios er der adskilligt, som Elagabal kunde tage sig af — hvorom mere siden.

---

[1]) Ap. L. I, 5. Maaske dette dog er det samme Tempel, som Karakalla reiste til Apollonios's Ære i Følge Dio C. 77, 18; jfr. Ap. L. VIII, 31.

[2]) Herodian 4, 13.

[3]) Filostr. Vit. Sophist., 624, hedder det nemlig: „Han (ɔ: Dattersønnen) traf Ælian med et Skrift i Haanden, som denne læste op af med pathetisk Heftighed. „Hvad er det, Du der har for?", spurgte Filostrat. Ælian svarede: „Det er en Anklage, som jeg har forfattet imod Kvindemennesket, — jeg mener den Tyran, som nylig sad paa Tronen, og hvis Udsvævelser vare en Skændsel for det hele Rige." „Da vilde jeg have beundret Dig", svarede Filostrat, „dersom Du var kommet frem med Klagen, medens Elagabal endnu var i Live." Og Bedstefaderen (vor Filostrat) tilføjer: „Angribe en Tyran, medens han endnu lever, det tør kun en Mand, men falde over ham, naar han er død, det kan enhver gjøre." Dette imod Kayser, Prooem. Vit. Ap. p. V, not. 1, som mener, at Bogen næppe er kommen frem under Elagabal, saasom denne mulig paa sine Steder kunde tage Anstød af Indholdet.

II.

Endskjønt Apollonios's Ry utvivlsomt har været stort, saa er det dog kun lidet, vi med historisk-Vished vide om ham, og skulle vi dømme efter de mere end tarvelige Vidnesbyrd, vi besidde om ham fra Forfattere i Tiden før Filostrat, da har Berømmelsen, hvor stor den end var, dog været temmelig tvetydig.

Appulejus, der levede under Antoninerne i det andet kristelige Aarhundrede (født 130), havde, som bekjendt, ægtet en rig Enke ved Navn Pudentilla, i hvilken Anledning han af hendes Slægtninge, der ikke syntes om Giftermaalet, blev anklaget for at have vundet hendes Kjærlighed ved Hjælp af Tryllemidler. Til sit Forsvar holdt han ved den Lejlighed en Tale, der endnu er bevaret, og hvori han opfordrer sine Anklagere til at paavise, om han vel kunde vente den allerringeste Vinding ved at ægte Pudentilla. „Dersom I kunne dette" — siger han —, „saa giver jeg Eder Ret i Eders Beskyldning og Lov til at sætte mig i Klasse med Folk som Carinondas og Damigeron, Moses og Jannes, **Apollonios** og Dardanus selv, om saa skal være, ja med hvilkensomhelst anden Mager, som nævnes kan siden Zoroasters og Hostanes's Dage" [1]).

Det er aabenbart, at hvad nu end for en privat Mening Appulejus kan have haft om de Folk, hvis Navne han her anfører, saa har han dog villet nævne nogle, som efter den gængse Opfattelse vare berygtede Troldmænd. Og til disse hørte altsaa ogsaa Apollonios.

Omtrent samtidig med Appulejus er Lukian, hos hvem Apollonios faar et lignende Skudsmaal. Lukian, der — af Suidas — er bleven kaldet „Spotteren", senere

---

[1]) Appul. de magia, cap. 90 (ed. Hildebrand 1842, II, p. 614).

ogsaa „Oldtidens Voltaire“, blottede jo med glimrende Vid sin Samtids Daarligheder, i hvert Fald alt, hvad der for ham selv ikke havde nogen Gyldighed. I sine mange Smaaskrifter, som han rejste om og foredrog under stort Tilløb, viste han sin Tid dens eget Kontrafej og skaanede intet som helst: de gamle Guder og deres Æventyr, Pythagoras, Sokrates og Orfeus i Underverden lige saa lidt som Kristus, „den bekjendte Mager og Sofist, der blev korsfæstet i Palæstina“ [1]), den „syriske Gudindes“ Præster og de andre uægte Hemmelighedskræmmere og Godtkjøbs-Filosofer, Sværmere og Profeter, Gøglere og Goëter, lige saa lidt som de Kristne med deres efter hans Mening taabelige Martyrglæde og Udødelighedshaab [2]).

Det er ofte blevet beklaget, at et saa overordenligt Talent kun kunde naa til et i enhver Henseende rent negativt Standpunkt med en blot og bar nedbrydende litterær Virksomhed; hans Skrifter give, paa samme Tid som de skaanselløst blotte Tidens Usædelighed, ingenlunde høje Tanker om Forfatterens egen Moral, ligesom ogsaa det gamle Pilatus-Spørgsmaal: „Hvad er Sandhed?“ heller ikke for Lukian var andet end et haabløst Spørgsmaal, paa hvilket han aldeles havde opgivet at faa noget Svar [3]).

Det Skrift, hvori han omtaler Apollonios fra Tyana, er benævnet „Løgnprofeten“ og beretter om, hvorlunde en Mager ved Navn Alexander fra Abonoteichos ved en Række storartede Bedragerier og Øjenforblændelser skaffede sig Tiltro og narrede Folk deres Penge fra. For end yderligere at betegne ham sammenstiller Lukian ham med Apollonios og siger [4]): „Hans Hjærtensven

---

[1]) Lukian, Peregrinus's Død, Kap 11.
[2]) ibid. Kap. 13.
[3]) Se f. Ex. Hermotimus, særlig Kap. 50.
[4]) Pseudomantis, Kap. 5.

og Læremester stammede fra Tyana, hørte til Apollonios fra Tyana's allerfortroligste Lærlinge og var Medvider i hele den af ham opførte Tragødie. Saa kan Du nok selv tænke Dig til, af hvad Slags hans Lærdom var."

I Betragtning af Lukians hele Standpunkt og Virksomhed maa der jo ikke lægges altfor megen Vægt paa den her anførte meget ugunstige Dom over Apollonios. Med sit svorne Had til alt mysteriøst, særlig til al østerlandsk Visdom, kan Lukian ikke regnes til de uvillige Vidner. Men paa den anden Side kan det dog heller ikke nægtes, at der bagved Lukians Ord ligger den Forudsætning, at den almindelige Dom om Apollonios har været en lignende.

Naar Lukian siger: „Saa kan Du nok selv tænke Dig til, af hvad Slags hans Lærdom var", da er jo Meningen den, at alle, idet mindste alle fornuftige Folk, ansaa Apollonios for en Goët og Gøgler af samme Slags som Løgnprofeten og Taskenspilleren Alexander fra Abonoteichos.

Et tredje og fjerde Vidne fra Tiden før Filostrat er en Forfatter ved Navn Moeragenes, hvem vi i øvrigt ikke kjende noget til — med mindre det er den samme Moeragenes, der optræder i en Samtale hos Plutarch, hvorom dog slet intet vides —, og Kirkefaderen Origenes († 254) i dennes Forsvarsskrift imod Kelsos. Kelsos havde nemlig sagt, at Trolddom ingen Virkning har overfor Mænd, der leve et filosofisk og retskaffent Liv. Hertil svarer saa Origenes [1]), at Moeragenes, „der selv var Filosof og ingen Kristen, i sine Erindringer om Mageren og Filosofen Apollonios fra Tyana beretter, at adskillige ikke ringe Filosofer vare gaaede til

---

[1]) Contra Celsum, VI, 41.

Apollonios som til en Goët, men vare blevne besnærede af hans Magi, og at foruden andre ogsaa den berømte Eufrates skal have været iblandt disse;“ hvortil Origenes føjer, at det eneste, som giver nogen virkelig Sikkerhed imod sligt, er at blive en oprigtig Kristi Discipel og at leve efter Evangeliet under Bøn og Paakaldelse ved Nat og Dag.

Som man ser, kaldes Apollonios her baade „Mager og „Goët“. Ordet Mager er tvetydigt, thi der gives i Følge Oldtidens Opfattelse ogsaa en ægte Magi, hvoraf Trolddomskonsterne kun ere senere Udartninger [1]). Den ægte Magi er en guddommelig Gave til Mennesker, der have viet sig til Guddommens Tjeneste og ved Fromhed, Renhed og stor Afholdenhed (Askese) undgaa den Besmittelse, der klæber ved de jordiske Ting [2]). Et saadant Menneske kan under Bøn og nøje Agtpaagivenhed paa alt, hvorigjennem Guddommen kan aabenbare sig — Stjærner, Drömme, Varsler —, eller hvorigjennem den usynlige Verden griber ind i den synlige, tilsidst hæve sig til et nærmere Samfund med Guderne og ved deres Bistand til Indflydelse paa de skjulte — naturlige og overnaturlige — virkende Kræfter. Der er altsaa en Forbindelse mellem Religion og Magi, men tillige en Modsætning, idet Religionen betoner Menneskets absolute Afhængighed og for saa vidt passive Forhold til højere Magter, medens Magien netop gaar ud paa, at Mennesket er hævet saa højt, at det ikke mere er lidende, men selv er i Stand til at virke ind og faa højere Magter i sin Tjeneste. Magerne ere

---

[1]) Kedrenos giver følgende Forklaring (Synopsis p. 41, ed. Bekker p. 71): *Ἔστι δὲ μαγεία μὲν ἐπίκλησις δαιμόνων ἀγαθοποιῶν δῆθεν πρὸς ἀγαθοῦ τινὸς σύστασιν, ὥσπερ τὰ τοῦ Τυανέως Ἀπολλωνίου. γοητεία δὲ καλεῖται ἀπὸ τῶν γόων καὶ θρήνων τῶν περὶ τοὺς τάφους τοῖς τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδεύουσι γινομένων. φαρμακεία δὲ, ὅταν συσκευασία θανατηφόρος ᾖ πρὸς φίλτρον δοθεῖσα τινι διὰ τοῦ στόματος.*“

[2]) Jfr. Daniels Bog, 1, 8—20.

oprindelig en Slags Præster — i antik Forstand —, Folk, „der ofre deres Levetid paa Gudernes Tjeneste, Ofringer og Bønner“, men som saa ogsaa „alene bønhøres af Guderne“. Disse Ord ere hentede fra Diogenes Laertios i hans „Filosofiens Historie“, hvor han (i Fortalen) tillige siger, „at efter nogles Beretning lære Magerne, at Menneskene skulle leve op igjen, blive udødelige, o. s. v., at andre sige, at Jøderne ere Efterkommere af Magerne, og at Magerne udgave baade Solen og Havet for Guder, m. m.“ Undertiden omtales Magerne hos de gamle som en egen Stamme eller som en Dél af et Folk — af Kaldæere eller Medere — men vistnok altid med Bibegreb af noget præsteligt eller stjærnekyndigt. Senere brugtes derimod Navnet Mager i Flæng med Navnet Goët, der altid har en uædel Betydning. Goëterne vare Gøglere, der ved Øjenforblændelser, Trylleformler, Manen og Besværgen, helst i Nattens Mørke, undertiden endog ved Ofring af Børn og ved andre lignende gruelige Ting omgav sig med en skrækindjagende Hemmelighedsfuldhed og indbildte overtroiske Folk, at de kunde baade forudsige og fremtvinge tilkommende Ting [1]).

---

[1]) Jfr. Ap. L. I, 2 „ved Trolddom at tvinge Naturen“ (ὡς βιαίως σοφόν), ogsaa: V, 12; VI, 20; VII, 39; VIII, 7 (2) (3) (9). — Da Magi saaledes fik et slet Omdømme, brugte Nyplatonikerne hellere Navnet „Theurgi“ om hin gamle, ægte Magi. Appulejus siger, at man kaldte dem „Magere“, som gav sig ud for, at de lod de Ting ske, om hvilke de vidste, at de vilde ske. (de magia, 27). — At saadanne Ting, som Borddans og skrivende Aander heller ikke vare ukjendte i Oldtiden, kan sés af et Par Steder (hos Ammian og Tertullian), der omtales hos Figuier i Histoire du merveilleux, 3 me édit. p. 18 ff. — Men hvad Apollonios angaar, da kan der altsaa ikke af den Omstændighed, at han var hos „Magerne“ i Babylon i 2 Aar (Ap. L. I, 40) med Nødvendighed sluttes til, at han skulde være en Mager i slet Forstand, eller at Filostrat her skulde have modsagt sig selv — hvilket sidste Kayser (1844) mener i Prooem. Vit. Ap. p. III.

Til denne sidste Slags henregnes Apollonios altsaa ogsaa af Moeragenes, hvis Dom er af saa meget større Betydning, som han særlig skrev om Apollonios og efter den Titel at dømme [1]), hvormed hans Skrift anføres hos Origenes, i Tiden synes at maatte have staaet Apollonios nær, og det er da intet Under, at Filostrat, der paa ingen Maade vil have sin Helt betragtet som en Goët og Mager i slet Forstand — skjønt han i den Henseende ikke altid er forsigtig nok med sine Fortællinger [2]) —, prøver paa at skaffe sig dette ubehagelige Vidne fra Halsen med den kort afvisende Bemærkning, at Moeragenes ingen Besked har vidst med, hvad han skrev om [3])

Endelig bør mærkes den ejendommelige Maade, hvorpaa den med Filostrat samtidige Dio Cassius i sin „Romerske Historie“ omtaler Apollonios. Dios Historie naar i Tiden lige til sin Forfatters eget andet Konsulat, Aar 229, og er næppe bleven skrevet færdig før en Del Aar efter at Filostrat var kommen frem med sin Levnetsbeskrivelse af Apollonios [4]). Alligevel er Dio i sin Omtale af Apollonios uafhængig af Filostrat, hvilket fremgaar, naar man sammenholder Dio C. 67, 18 med Ap. L. VIII, 26, og i alt Fald er Dio den første egentlige Historieskriver, som omtaler den i Følge Lukian „verdensberømte“ Apollonios. Han skriver (67, 18): „Med den nys omtalte mærkværdige Historie forholder det sig saaledes. En vis Apollonios fra Tyana (*Ἀπολλώνιος τις Τυανεύς*) besteg paa den samme Dag og i den samme Time, som Domitian — i Følge hvad der siden nøje oplystes — blev myrdet, et højt Sted

---

[1]) „*Ἀπομνημονεύματα*,“ „Erindringer“; Læsemaaden hos Origenes er dog ikke ganske sikker.

[2]) Jfr. Eusebs Gjenmæle mod Hierokles (s. Bilaget), f. Ex. Kap. 28—31.

[3]) Ap. L. I, 3.

[4]) Se ovf. S. 6.

i Efesos, eller hvor det nu var, kaldte Folket sammen og raabte: „Det var ret Stefan! ypperligt, Stefan! slaa løs paa den Blodhund! .... det var godt! der traf Du ham! der gjorde Du det af med ham!“ Dette er en virkelig Begivenhed, om man saa tusende Gange vil nægte det!“

Om Karakalla fortæller Dio (77, 18): „Magere og Goëter yndede han i den Grad, at han offenlig lovpriste og hædrede, ja endog lod bygge et Tempel (Ἡρῷον) til Ærē for Kappadokieren Apollonios, der navnlig under Domitian havde vist sig som en komplet Hexemester (Goët) og Mager.“

Besynderligt er det nu, at Dio i 67 Bog paa den ene Side saa eftertrykkeligt bevidner Sandheden af den vidunderlige Begivenhed med Apollonios i Efesos og dog paa den anden Side benævner den „verdensberømte“ Mand (hvis Levnetsløb endda sikkert allerede den Gang var færdigt fra Filostrats Haand og fremstillet ligere en Guds end et Menneskes) halv haanlig som „en vis Apollonios“, idet han tillige, hvor han atter kommer til at tale om ham i 77 Bog, ligefrem kalder ham en „Mager og Goët“ og tydelig nok mellem Linierne laster Karakalla, fordi han gjorde saa meget Væsen af en saadan Person. Men Dio er i det hele meget overtroisk, fuld af Fabler og Jærtegn, og det kan derfor alligevel nok forklares, at han med Begjærlighed griber Lejligheden til at forsikre Sandheden af et Vidunder, der maaske har været bedre hjemlet, end hvad han ellers fortæller af den Slags, — selv om han, som det synes, ikke har noget tilovers for Personen selv. Ogsaa var Dio en Kejserven [1]), og det var ikke blot, som nys fortalt, Karakalla, der holdt Apollonios højt i Ære, men ogsaa Alexander Severus, under

---

[1]) Jfr. hans Rom. Hist. 78, 10.

hvem Dio var Konsul og Senator, regnede Apollonios for en af de ypperste og opstillede hans Billede i sit Slotskapel ved Siden af Abraham, Orfeus og Kristus [1]). Det kan derfor have været Dio ret behageligt at faa Lejlighed til en Forsikring som den nys omtalte, om han end ellers ikke med Glæde var Vidne til, at den gamle Tro blandedes med eller fortrængtes af de nye Gudsdyrkelser fra Østerland, hvis Sandsigere og Jærtegns-Øvere netop i Elagabals og Alexander Severus's Dage mere end nogen Sinde oversvømmede Rom. Det er vistnok med Hensyn paa dette sidste, at Dio lader Mæcenas holde følgende Tale til Kejser August: „Hvor Du end er, saa ær baade selv Guderne paa Fædrenes Vis og hold andre til at gjøre det samme. Forfølg med Afsky og Straf dem, der ville indføre fremmed Gudsdyrkelse, og det ikke alene for Gudernes Skyld og fordi den, som foragter disse, i det hele næppe vil agte nogen, men særlig fordi saadanne Folk med de fremmede Guder tillige ville indføre fremmede Sæder, som atter blive Aarsag til Sammensværgelser, Partier og hemmelige Selskaber: alt sammen Ting, der kun kunne skade Enevælden. Taal derfor hverken Gudsfornægtere eller Jærtegnsmagere. Indblik i Fremtiden er nødvendigt; derfor kan Du ejheller undvære Offerpræster og Fuglekigere og bør ikke forhindre nogen i at spørge dem til Raads — men Magere bør paa ingen Maade taales, thi ved deres stundom sande, men nok saa tidt falske Spaadomme ere alt mange blevne forledte til dumdristige Nyheder. Det samme gjælder om mange af dem, der kalde sig „Filosofer“; det er ogsaa Folk, som man maa tage sig i Agt for, og fordi Du i en og anden af dem har fundet en vakker Mand, bør Du ikke derfor

---

[1]) Lamprid. c. 29.

strax tro, at enhver, som tillægger sig dette Navn, er af samme Værd.“ [1])

Det er altsaa ikke Varsler og Jærtegn i og for sig, som Dio har noget imod — tvært imod! —, men det er det nye og fremmede, der især fra Østerland strømmer ind over Romerriget og truer med at fordærve og omstyrte den fædrene Tro og de fædrene Skikke, det er dette, han sér skjævt til. Hvad Indflydelse dette nu kan have haft paa hans Dom om Apollonios, faar staa hen: en Kjendsgjærning er det, at for ham som for de øvrige ovenfor nævnte er Apollonios en Mager og Goët af tvivlsom Beskaffenhed.

III.

Disse faa og sparsomme Antydninger ere alt, hvad der, naar Filostrat undtages, findes hos Oldtidens ældre Skribenter om den store Vismand og Undergjører. De indskrænke sig til, at han stod i Ry for Troldom, og at hans mærkeligste Gjærninger forefaldt under Domitian († 96 e. Kr.), hvis voldsomme Død han saa og forkyndte i Efesos i samme Øjeblik, som den fandt Sted i Rom. Om alle hans Livs øvrige Omstændigheder ere vi saa godt som ene og alene henviste til Filostrats udførlige Levnetsbeskrivelse. Men der faa vi ogsaa saa meget desto mere at vide. Her er Apollonios ligefrem blevet til et overmenneskeligt Væsen, og hans „Levnetsbeskrivelse“ burde, saa er der blevet sagt, egenlig kaldes en „Beskrivelse af, hvorledes Menneskene fik Besøg af en Gud [2]).“ Da hans

---

[1]) Rom. Hist. 52, 36.

[2]) Eunapii Vit. Sophist. Prooem. p. 3 (Boissonade).

Moder gik svanger med ham, fortæller Filostrat, fik hun Besøg af „den ægyptiske Gud“, Proteus, og paa hendes Spørgsmaal om, hvad hun skulde føde, svarede Proteus: „Mig.“ I hvilket Aar dette mærkelige Væsen blev født, fortæller Filostrat ikke, men der kan sluttes af en Bemærkning i Kap. 12 i 1ste Bog, at det skal være sket ved det Aar 750 efter Roms Anlæggelse, altsaa omtrent samtidig med Kristi Fødsel [1]). Vi faa at vide, at han fra Ungdommen af fulgte i Pythagoras's Visdoms Spor med femaarig Taushed (I, 14), fuldstændig Afholdenhed fra Nydelsen af Vin og alt, hvad der havde været besjælet (I, 8, 31, o. m. a. St.), fra blodige Offere og fra Kvinder (I, 13). Hans Klædning, saa vel som hans Føde, bestod kun af Plantestoffer, der voxe af den udödelige Jord selv og derfor ere rene og ubesmittede (I, 32). Ingen Kniv eller Sax fik Lov til at røre hans lange Haar (I, 8, 32; VIII, 7 [6]); Legemets Pynt og Pleje foragtede han (I, 8, 21). Hans Optræden var fuld af Værdighed, og hvad han talte, var som Orakelsvar (I, 17). I Solen ærede han Guddommens synlige Aabenbarelse, hvorfor han ogsaa daglig bad og ofrede ublodige Offere til den paa bestemte Tider (I, 16; II, 38, o. fl. St.). En af hans Bønner er denne: „Send mig, o Sol, paa den hele Jord, hvorhen baade Du og jeg synes! Lær mig at kjende de gode Mennesker, men lad hverken mig kjende de slette eller de slette mig“ (I, 31). Ellers bad han ogsaa saaledes: „Giv mig, I Guder, hvad der tilkommer mig“ (I, 11; IV, 40), eller: „Forund mig at have lidet og at trænge til intet“ (I, 34). Ved en saadan Levevis holdt han sig fri for alt, hvad der ellers besmitter og „plumrer“ Sjælen (I, 8; II, 35,

---

[1]) Archelaos, hvis Død omtales i Ap. L. I, 12, blev nemlig i Følge Dio Cass. 57, 17 (slg. Tacit. Ann. II, 41) dømt til Døden 770 efter Roms Anlæggelse, og da maa Apollonios i Følge Ap. L. I, 13 have været omtrent 20 Aar gammel.

37; III, 42) og opnaaede en overordentlig Klarsynethed baade over sig selv, saa han endog kunde erindre den Tid, da hans Sjæl havde boet i et andet Legeme (III, 24; VI, 21) i en tidligere Tilværelse, og tillige over Naturens og Gudernes Hemmeligheder i det hele taget; ja, han aabenbarede ligefrem en guddommelig Natur i sine Forudsigelser og Undergjærninger (VII, 38)[1]), af hvilke Filostrat meddeler mangfoldige, endog en ung Piges Opvækkelse fra de døde — det sidste dog med noget Forbehold (IV, 45). Paa mange og lange Rejser, som han foretog i Selskab med Niniviten Damis (I, 19), besøgte han Magerne i Babylon, hvor han dvælede i 2 Aar (I, 40), og Brachmanerne i Indien, der vare i Besiddelse af den allerældste og fuldkomneste Visdom, saasom de nøde godt af en renere Sols Straaler og boede saa langt imod Øst, nær ved det alt frembringende, varme Naturvæsens Kilder (III, 13; VI, 11). Hos dem fandt han da ogsaa Pythagoras's Visdom i dens ældste Skikkelse, og hvad han havde lært hos dem, behandlede han senere i særegne Skrifter „om Stjærnetyderkonst" og „om Offertjeneste", hvilket sidste Skrift Filostrat udtrykkelig siger, at han ofte har truffet paa (III, 41). Han besøgte ligeledes Ægypten, hvor han fandt Nilens Kilder (VI, 22—26), og alle Lande omkring Middelhavet lige til Herakles's Støtter (V, 1). Meget mærkværdigt og vidunderligt saa og oplevede han paa disse Rejser: Enhjørninger og ildsprudende Drager i Indien (III, 2—6), Memnons talende Billedstøtte i Ægypten (VI, 4), Babylon i al sin gamle Glans og Herlighed (I, 25), med meget mere.

Men fremfor alt havde han dog det dobbelte Formaal: at vinde Mennesker for „Filosofien" og at bekæmpe ethvert Voldsherredømme (I, 2). Til den Ende samlede

---

[1]) Nærmere om disse Undergjærninger kan sés i den vedføjede Oversættelse af Eusebs Gjenmæle mod Hierokles.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

han Disciple om sig, der „øste af Samtalerne med ham, ligesom de, der tørste, øse af de store Skaaler, hvori Vinen blandes“ (IV, 24). Og eftersom hans Filosofi ikke saa meget gik ud paa ved Tænkning og ved Undersøgelse af Tingene at løse Tilværelsens Gaader, som navnlig paa at gjennemføre et rent Liv og en ren Gudsdyrkelse [1]) samt at hjælpe andre til det samme (IV, 40), saa optraadte han overalt som Reformator (I, 2, Slutn.), gjenoprettede den sande Tempeltjeneste, hvor den var i Forfald (IV, 24; 41), holdt offentlige Foredrag paa Tempeltrapper og i Lunde, hvorved han bragte Folket bort fra Blødagtighed, Blodsudgydelse og Ugudelighed og tilbage til gammeldags Tro, Sædelighed, Enighed og Borgersind. Saaledes f. Ex. i Antiochia (I, 16), Smyrna (IV, 7), Efesos (IV, 2), Athen (IV, 19 ff.) Sparta (IV, 27; 32), Alexandria (V, 24 ff.), Rom (IV, 35 ff.) og mange andre Steder. Ikke mindst i politisk Henseende udfoldede han en betydelig Virksomhed: det var ham, som stod bagved, da, under Nero, Julius Vindex og Servius Galba rejste Oprørsfanen hinsides Alperne (V, 10); det var ham, som egentlig satte Kronen paa Vespasians Hoved og gav ham Grundtrækkene til hans Politik som Kejser (V, 27—37), ligesom han ogsaa var Titus's fortrolige Raadgiver (VI, 29 ff.). Næsten hundrede Aar gammel satte han sig i Forbindelse med Domitians Fjender og optraadte med Kraft imod denne Tyran ligesom fordum mod Nero. Da han imidlertid fik at vide, at et Menneske, der var ham fjendsk og ofte gjorde Forsøg paa at fortrædige ham, nemlig Filosofen Eufrates, havde besørget ham angivet for Kejseren, og at denne havde besluttet, at han skulde gribes og føres til

---

[1]) Om „Filosofi“ og „filosofisk“ Liv i antik Forstand se Zeller: Philosophie der Griechen I, p. 2 ff.; ogsaa Richard Christensen: Sofisterne, Side 53. — Jfr. Eusebs Kirkehist. I, 2, VI, 9 og VII, 32 (Muus's 2. Udg. S. 6, 230 og 330, samt Anm. S. 453).

Rom, begav han sig af egen Drift didhen fra Asien af (VII, 10). Han landede i Dikæarchia eller Puteoli, hvor han traf sin Ven Demetrios, en kynisk Filosof og sædvanlig kaldet „den dristigste af alle“, men som nu aldeles havde tabt Modet og, understøttet af Damis, indstændig raadede Apollonios til Flugt, saasom han var anklaget for at være medskyldig i de Ting, for hvis Skyld Nerva og hans Venner havde maattet gaa i Landflygtighed. Disse skulde nemlig være blevne grebne i Forsøg paa at styrte Kejseren, og Apollonios skulde som deres medskyldige have slagtet et Barn for af dettes Indvolde at tage Varsler med Hensyn til deres Forehavende. Desuden, sagde Demetrios, var der ogsaa i Klagen tilføjet noget om Apollonios's Dragt, hans Levevis, og at han af nogle tilbades som en Gud (VII, 11). Apollonios vilde dog ikke flygte og lade sine Venner i Stikken, men drog til Rom og lod sig føre i Fængslet, hvorved det viste sig, at Ælian, som den Gang „bar Kejserens Sværd“ (VII, 16), allerede længe havde næret Hengivenhed for Apollonios, hvem han i sin Tid havde sét, da han var med Vespasian i Ægypten. Paa Ælians Befaling blev han fritaget for at lægges i Lænker i Fængslet, hvor han og Damis derfor frit bevægede sig imellem en Mængde andre Fanger, og hvor Apollonios vedblev med sin sædvanlige filosofiske Virksomhed til stor Trøst for de øvrige Fanger (VII, 22 ff.), indtil endelig Dagen kom, da Sagen skulde for Kejserens Domstol. I et foreløbigt Forhør (VII, 32) erklærede Apollonios, at han kjendte Nerva som det mest besindige, sagtmodige og Kejseren hengivne Menneske, og at hverken han eller hans Venner kunde falde paa at sætte Statsforandringer eller Nyheder i Værk eller være med dertil, om nogen anden fik sligt i Sinde (VII, 33). Da Kejseren hørte dette, blussede han af Forbitrelse og sagde: „Hvad ansér Du da mig for? Er jeg en nederdrægtig Angiver, siden Du taler om, hvor brave og betænksomme disse

Mænd ere, hvem jeg har fundet skyldige i de største Skurkestreger og oprørske Anslag mod mig? Jeg tænker, at hvis jeg spurgte disse samme Fyre ud om Dig, saa vilde de i lige Maade forsikre, at Du er ingen Troldkarl, ingen fræk Person, ingen Markskriger og Gnier og Lovforagter; jo, det er en skjøn Enighed, der er mellem Eder, I Slyngler! Men Anklageskriftet skal nok bringe det hele for Dagen, o. s. v. Begynd dit Forsvar med, hvad Du vil; jeg véd baade, hvor vidt jeg vil gaa, og hvormed jeg vil begynde.“ Og derpaa begyndte han at lade Manden mishandle; han lod hans Skæg og Haar afskære og ham selv lægges i Lænker og hensættes mellem de usleste Forbrydere. Da hans Haar blev afskaaret, sagde Apollonios: „Jeg vidste ikke, o Kejser, at Anklagen gjaldt mit Haar“; da han blev lagt i Lænker, sagde han: „Hvis Du holder mig for en Goët, hvor kan Du da ville binde mig? Og naar Du virkelig vil binde mig, hvor kan Du da sige, at jeg er en Goët?“

„Jo — sagde Kejseren —, og jeg skal ikke lade Dig slippe løs, førend Du er bleven til Vand eller til et Dyr eller et Træ.“

„Selv om jeg kunde dette“, svarede Apollonios, „vilde jeg dog ikke for ej at blive en Forræder imod de Mænd, som mod al Lov og Ret ere i Fare. Jeg bliver den, jeg er, og vil underkaste mig alt, hvad Du gjør ved dette Legeme, indtil jeg kommer til at fremføre mit Forsvar for disse Mænd.“

„Men Dig selv“, sagde Kejseren, „hvem skal føre dit Forsvar?“

„Det skal Tiden og Gudernes Kraft [1]), saavelsom den Visdoms Kjærlighed, som jeg tjener.“ (VII, 34.)

Medens Apollonios nu laa i Lænker, indtil den endelige Dom blev afsagt, tænkte Damis, som fremdeles var

---

[1]) „Θεῶν πνεῦμα.“

hos ham, at, om der var nogen Udvej fra den Stilling, de vare i, da maatte Befrielsen komme fra Guderne. Saa sagde han en Dag — som just Kejseren paa Ælians Forestilling havde besluttet at fritage Apollonios for i Fængslet at bære Lænker mere —: „O, Tyaneer! Hvad skal dette blive til?“

„Til hvad det er blevet, og intet videre“, var Svaret; „der er ingen, som dræber os.“

„Skulde det være muligt? Naar tror Du da, Du bliver løst af dine Lænker?“

„Efter Dommerens Tanker: i Dag“, sagde Apollonios, „men efter mine egne Tanker nu . . . . . i dette Øjeblik.“ Og med disse Ord trak han Benet ud af Bøjlen og sagde til Damis: „Nu har jeg givet Dig et Bevis paa, at jeg er fri — vær derfor ved godt Mod!“

Da først — siger Damis — stod det klart for ham, hvad Apollonios var for et Væsen, nemlig et guddommeligt og overmenneskeligt. Thi uden at have bragt noget Offer (og hvorledes skulde han ogsaa det i Fængslet?), uden at have holdt nogen Bøn, ja, uden at have sagt et eneste Ord spottede han sine Lænker!

Derpaa satte han Benet ind igjen og lod, som om han var lænket (VII, 38).

Endelig kom Dagen, da den virkelige Rettergang skulde foretages, og den endelige Dom afsiges af Kejseren (VIII, 4 ff.). Retssalen var festlig smykket og fyldt med ansete Folk, saa som Kejseren ønskede i saa mange Vidners Nærværelse som muligt at overbevise Apollonios. Denne derimod foragtede paa sin Side Kejseren saa dybt, at han end ikke værdigede ham et Blik, og da Anklageren forekastede ham dette som Hovmod og befalede ham at fæste sine Øjne paa „alle Menneskers Gud“, hævede han sit Blik op mod Loftet og gav dermed tilkjende, at han saa op til Zeus og regnede Kejseren, der saa ugudelig lod sig smigre, for endnu uslere end den, der smigrede

ham. — Forhøret drejede sig om de før omtalte Klagepunkter, og da Apollonios i al Korthed frimodigen havde svaret og tilsidst forlangte Beskyldningen for at have slagtet et Barn bevist ved troværdige Vidner, rejste der sig et lydeligt Bifald i Salen; og da nu Kejseren deraf sluttede, at de til Stede værende toge Parti for Apollonios, hvis kraftige og vægtige Svar ogsaa havde gjort Indtryk paa ham selv, sagde Domitian: „Jeg kjender Dig fri for al Tiltale! Men Du skal forblive her, indtil vi have haft endnu en Sammenkomst uden Vidner.“ Men Apollonios samlede al sin Kraft og sagde: „Dig, o Kejser, skylder jeg Tak! Men det er slige samvittighedsløse Folk, som disse (Angivere), der ere Skyld i, at Stæderne lægges øde, og Øerne fyldes med Flygtninge, Riget med Jammerklager, Hærene med Fejghed og Senatet med Mistænksomhed. Lad, om Du vil, ogsaa mig gaa, hvorhen jeg vil. Men vil Du det ikke, nuvel: da send en, som kan gribe mit Legeme — min Sjæl kan Du dog ikke fængsle. Eller rettere: Du kan lige saa lidt gribe mit Legeme som min Sjæl; nej:

Ej kan Du tage mit Liv! Min Skæbne tilsteder det ikke!“,

og med disse Ord forsvandt han pludselig fra Retssalen.

Og dette var efter Omstændighederne det bedste, han kunde gjøre, for det første, fordi Domitian aabenbart ikke vilde have ladet det blive derved, og for det andet, fordi han derved i Tide sikrede sig mod i Fremtiden at komme til at lide en lignende Behandling. Med Hensyn til de andre Mænd nærede han aldeles ingen Frygt; thi naar Tyrannen ikke turde saameget som begynde et Spørgsmaal med Hensyn til dem, hvor skulde han da med nogen Rimelighed kunne berøve dem Livet paa løse Beskyldninger, der ikke vare retslig beviste? — Endnu samme Dag henimod Aften viste Apollonios sig i Puteoli, 50 Mile fra Rom, hvorhen Damis allerede tidligere havde

begivet sig (VII, 41; VIII, 10), og hvor han og Demetrios svævede mellem Frygt og Haab med Hensyn til Apollonios's Skæbne. De bleve da saare glade, da han pludselig viste sig for dem, og da de havde overbevist sig om, at det ikke var et Aandesyn, men den virkelige, levende Apollonios, de saa.

Derpaa drog han til Hellas, hvor han steg ned i Trofonios's Hule og var borte i 7 Dage, indtil han endelig kom op igjen forsynet med en Bog, som han havde faaet af Guden dernede, og som indeholdt „Pythagoras's Læresætninger" som Svar paa Apollonios's Spørgsmaal dernede om, „hvilken Filosofi der var den bedste." Denne Bog gjemtes endnu paa Filostrats Tid i den italiske Stad Antium (VIII, 19; 20). Endelig kom han ogsaa til Efesos, hvor den ogsaa af Dio Cassius omtalte Begivenhed fandt Sted, at han nemlig midt under et offentligt Foredrag paa en Gang holdt inde, som om han havde tabt Traaden, indtil han endelig saa ned mod Jorden med lynende Blikke, traadte tre, fire Skridt frem og raabte: „Slaa ham ned den Tyran! Slaa ham ned!" og det ikke, som om han saa et uklart Spejlbillede af Virkeligheden, men som en, der var med ved selve Begivenheden og tydelig opfattede, hvad der gik for sig. Byens Folk vare til Stede ved Foredraget, og medens de nu stode forskrækkede over dette, holdt han inde, som naar man venter paa Udfaldet af en tvivlsom Sag, indtil han endelig sagde: „Fatter Mod, I Mænd! Paa denne Dag er Tyrannen bleven myrdet! Hvad siger jeg? Paa denne Dag — nej nu, i Sandhed, i dette Øjeblik, medens jeg standsede i min Tale." Efeserne tænkte, at han havde mistet Forstanden, men det varede ikke mange Dage, før der kom Hurtigløbere, som stadfæstede Sagens Rigtighed (VIII, 26; 27).

Dette er omtrent det sidste, som meddeles om hans Liv. Angaaende hans Dødsmaade, „hvis han ellers er død" (VIII, 29), er der flere Fortællinger, hvorom Damis

intet har i sine Optegnelser, saa lidt som om, hvor gammel han blev — der siges 80, 90, ja 100 Aar. Om han er død i Efesos eller forsvundet i et Tempel paa Øen Rhodos eller faret til Himmels i et Tempel paa Kreta, hvilket altsammen er blevet fortalt, tør Filostrat ikke afgjøre. Derimod fortæller han, at Apollonios, efter at have forladt denne Jord, aabenbarede sig for og omvendte en Yngling i Tyana, der tvivlede om Sjælens Udødelighed, men fik Syn for Sagen, da Apollonios viste sig for ham og talte til ham (VIII, 31). — Hermed ender Filostrats Fortælling [1]).

---

[1]) For Fuldstændigheds Skyld meddeles her endnu, hvad Vopiscus (Aurelian, 22) fra en noget senere Tid beretter: Kejser Aurelian (270—275) belejrede Tyana og svor paa, at ikke en Hund i Byen skulde slippe fra det med Livet. Da Staden var erobret, skaanede han Menneskene, men lod alle Hundene dræbe. Dermed hang det saaledes sammen: Aurelian havde virkelig haft i Sinde ikke at skaane noget levende Væsen. Da stod en Gang Apollonios fra Tyana, en meget berømt Vismand fra gamle Dage, en Gudernes Ven og selv værdig til guddommelig Ære, pludselig foran Kejseren, just som denne traadte ind i sit Telt, og i den Skikkelse, hvori man sædvanlig sér ham afbildet, og sagde paa Latin til Kejseren, der ikke forstod Græsk: „Aurelian, hvis Du vil være Sejrherre, da tænk ikke paa at berøve mine Landsmænd Livet! Aurelian, hvis Du vil være Hersker, da vogt Dig for at udgyde uskyldigt Blod! Aurelian, hvis Du selv vil leve, da vis Dig naadig!“

Aurelian kjendte godt den ærværdige Vismands Aasyn, da han ofte havde sét hans Billede i Templerne. Han blev derfor bange, lovede strax Apollonios baade Billeder og Støtter og et Tempel, samt gik aldeles i sig selv. „Dette — siger Fortælleren, der levede paa Konstantin den stores Tid — har jeg ikke blot hørt af troværdige Mænd, men ogsaa læst i Bøger og ydermere gjerne troet paa Grund af Apollonios's store Ærværdighed. Thi hvor er der nogen Sinde fundet en helligere, ærværdigere, guddommeligere Mand end han var? Han har kaldt Døde til Live igjen, han har talt og gjort meget, som overstiger, hvad ellers et Menneske formaar; hvilket enhver, der har Lyst, kan læse i den græske Beskrivelse af hans Levnet“.

At Filostrats Bog om Apollonios ikke er en paa en skjelnende og sondrende Benyttelse af de for Haanden værende Kilder bygget historisk Fremstilling af Mandens Liv, ligger klart for Dagen og behøver næppe udførligere at eftervises. Intet er vraget, som efter Filostrats Mening kunde tjene til Heltens Forherligelse fremfor alle andre, selv om det er nok saa urimeligt. Apollonios's store politiske Indflydelse og Indgriben i Verdensbegivenhedernes Gang er saaledes fuldstændig grebet ud af Luften og fuldstændig ubekjendt for alle Historieskrivere. Den angivne Rejseroute i Asien er stridende mod de virkelige Forhold og ligefrem umulig, saa vel som det meste af, hvad der fortælles om, hvad de saa med deres egne Øjne, hvor de kom frem, hvilket for det meste er udskrevet uden Kritik efter ældre upaalidelige, naturhistoriske og geografiske Kilder [1]), hvis levnede Brudstykker endnu sætte os i Stand til at paavise Forholdet. Der fortælles om ildsprudende Drager og Enhjørninger, om Memnons talende Billedstøtte i Ægypten [2]), om Nilens Kilder med uhyre Vandfald og om de indiske og ægyptiske Vismænd de græsseligste Fabler og Ammestuehistorier. Den næsten hundredaarige Damis vandrer paa sin Fod fra Rom til Puteoli, 50 geografiske Mile, i et Par Dage, og saa fremdeles.

Det er sandsynligt, at Filostrat virkelig har benyttet Optegnelser, der bare den nævnte Damis's Navn, selv om

---

[1]) Nemlig Arrian, Ktesias, Agatharchides „aliisque ejus furfuris scriptoribus", v. Olearius: Opp. Philostr. pag. XXXV.
Hos E. Müller findes en udførligere Paavisning af Værkets uhistoriske Karakter.

[2]) Om Memnons Støtten, der blev ødelagt 27 Aar f. Kr. og først paa ny i Stand sat under Septimius Severus og efter hans Befaling, se: Letronne, La statue vocale de Memnon etc. (en Afhandling, der findes i Mémoires de l'institut royal de France, Academie des inscriptions etc., tome X [Paris 1833] p. 249; 271; 277 ff.).

dennes Person er nok saa tvivlsom. At selve „Optegnelserne“ skulde være opdigtede af Filostrat [1]), er lidet sandsynligt efter den Maade, hvorpaa han omtaler denne sin Kilde i Ap. L. III, 45, ligesom det vel ogsáa næppe kunde tænkes, at han i en for Kejserinde Julia bestemt Bog vilde paadigte hende, at hun havde leveret ham disse Optegnelser (I, 3), naar dette slet ikke forholdt sig saa. — Men hvorledes kan det glimrende Billede, som Filostrat aabenbart vil tegne af sin Helt, og den store Ærefrygt, hvormed Apollonios virkelig ihukommedes og dyrkedes af Karakalla, Alexander Severus og flere af Filostrats Samtidige — for ej at tale om Eftertiden, ja endog enkelte Kirkefædre [2]) —, hvorledes kan dette rime sig med hine ældre Skribenters tidligere anførte Udtalelser om ham? Og hvad har egentlig været Filostrats Mening med sin Bog?

Det er let at se, baade af selve Levnetsbeskrivelsen og af henkastede Udtalelser i andre Skrifter [3]), at Filostrat selv har næret oprigtig Beundring for sin Helt. Det ses ogsaa, at Apollonios virkelig har staaet i venskabeligt Forhold til Rhetoren Dio Chrysostomus, en agtværdig Personlighed og i stor Gunst hos Kejser Trajan [4]). Alexander Severus, som i sit Slotskapel satte Apollonios's Billede sammen med Abraham, Orfeus, Kristus „og andre

---

[1]) Som F. C. Baur mener: Ap. v. T. u. Christus, S. 115.

[2]) Vopiscus: Aurel. 22—24., Eunapios: Vit. Soph., pag. III (ed. Boissonade), Ammianus Marcellinus: XXI, 14; XXIII, 6; 19; Hieronymus: ad Paulin. Ep. 53; Augustinus: Ep. IV ad Marcellinum; Sidonius Apollinaris: Epp. VIII, 3; jfr: Bayles Lexikon under „Apollonios“ og Huetius: Demonstr. Evangelica Propos. IX, 147, § 1.

[3]) Philostr. Vit. Soph. 488; 521; 570 og Brevet til Aspasios (Kays. pag. 364).

[4]) Se Kaysers ældre Udg. af Vit. Soph. (1838) p. 173 og F. C. Petersen: Haandbog i d. gr. Litt. S. 392.

udmærkede, udvalgte og hellige Væsener", var selv et fromt og ædelt Menneske [1]). Man kan derfor ikke godt tænke sig Apollonios som en ganske almindelig Goët og Gøgler, noget, man heller ikke faar Indtrykket af ved et lidet Brudstykke af et af hans egne Skrifter — det ovenfor nævnte Skrift „om Offertjeneste" —, hvori han ud af et, som det synes, alvorligt Sind udtaler efter Lejlighed ret ophøjede og værdige Tanker om den højeste Gud. Stedet findes bevaret paa to enslydende Steder [2]) hos Kirkefaderen Euseb fra Cæsarea og meddeles her i Oversættelse: „Paa samme Maade (som Porfyr) skal den saa berømte Apollonios fra Tyana have udtalt sig om den første og øverste Gud, nemlig i sit Skrift „om Offertjeneste", hvor det hedder: „Efter min Mening viser man allerbedst Gud den skyldige Dyrkelse og vinder allersnarest hans særdeles Barmhjærtighed og Naade, naar man kommer til ham, den ene, fra alle andre Ting og alle andre Guder aldeles adskilte og forskjellige Gud, — ham, som jeg kalder den første og øverste, efter hvem de øvrige maa erkjendes —, aldeles uden Offer, uden Ild og overhovedet uden nogen sanselig Gjenstands Nævnelse eller Indvielse. Thi

---

[1]) Lamprid. Alex. Sev. 29; 51.

[2]) Euseb.: Præparat. evangel. IV, 12—13 & Demonstr. evang. III, 3. Stedet lyder i Grundtexten (her anf. efter Heinichens Udgave Lips. 1842 p. 158) saaledes:

Ἀδελφὰ δὲ αὐτῷ (ɔ: Porfyr) *καὶ συγγενῆ περὶ τοῦ πρώτου καὶ μεγάλου θεοῦ ἐν τῷ περὶ θυσιῶν ὁ παρὰ τοῖς πολλοῖς ᾀδόμενος αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ Τυανεὺς Ἀπολλώνιος τοιάδε γράφειν λέγεται· „οὕτως τοίνυν μάλιστα ἄν τις, οἶμαι, τὴν προσήκουσαν ἐπιμέλειαν ποιοῖτο τοῦ θειοῦ, τυγχάνοι τε αὐτόθεν ἵλεώ τε καὶ εὐμενοῦς αὐτοῦ παρ' ὁντιναοῦν μόνος ἀνθρώπων, εἰ θεῷ μὲν, ὃν δὴ πρῶτον ἔφαμεν, ἑνί τε ὄντι κεχωρισμένῳ πάντων, μεθ' ὃν γνωρίζεσθαι τοὺς λοιποὺς ἀναγκαῖον, μὴ θύοι τι τὴν ἀρχὴν, μήτε ἀνάπτοι πῦρ, μήτε καθόλου τι τῶν αἰσθητῶν ἐπονομάζοι. δεῖται γὰρ οὐδενὸς, οὐδὲ παρὰ τῶν κρειττόνων ἥπερ ἡμεῖς. οὐδ' ἔστιν, ὃ τὴν ἀρχὴν ἀνίησι γῆ φυτὸν ἢ τρέφει ζῷον, ἢ ἀήρ, ὃ μὴ πρὸς αὐτόν γέ τι μίασμα. μόνῳ δὲ χρῶτο πρὸς αὐτὸν αἰεὶ τῷ κρείττονι λόγῳ. λέγω δὲ τῷ μὴ διὰ στόματος ἰόντι. καὶ παρὰ τοῦ καλλίστου τῶν ὄντων διὰ τοῦ καλλίστου τῶν ἐν ἡμῖν αἰτοίη τἀγαθά. νοῦς δέ ἐστιν οὗτος, ὀργάνου μὴ δεόμενος.*"

Gud trænger til intet, end ikke fra dem, der ere bedre end vi, og hverken Jorden eller Luften frembringer eller føder noget som helst, der er uden Besmittelse. Overfor ham bør man derfor kun bruge det fuldkomneste Ord, jeg mener det, som ikke kommer over Læberne; han er det skjønneste af alt: derfor bør den, som beder om hans gode Gaver, ogsaa gjøre det ved Hjælp af det skjønneste, der er i os, nemlig den rene Tanke — uden Ord [1])".

At han i Følge Filostrat alligevel ofrer (ublodige Offere), beder, besøger alle Guders Templer, ærer deres Billedstøtter og de til dem indviede Sager, maa ikke forundre, eftersom det netop hørte med til det om Pythagoras overleverede, at denne havde en Visdom for almindelige Disciple og en for de fuldkomne, hvilket Apollonios naturligvis efterlignede (se Ap. L. I, 26 og III, 41). — Selve Stykkets Indhold kan maaske tjene til Bestyrkelse af, at Apollonios virkelig har været hos Inderne og Ægypterne [2]), hvis Præsters gamle Monotheisme tydelig skal kunne

---

[1]) Om Apollonios fra Tyana's mulige — og højst sandsynlige — Forfatterskab til nogle af de hos Porfyr og Jamblich optagne Stykker om Pythagoras's Liv (nemlig Porfyrs Vit. Pyth. sect. 2 og Jambl. 1—30) se Meiners Gesch. d. Wiss. in Gr. u. Rom I, S. 238 og Kiesslings Note i hans Udg. af Jambl. S. 12 ff. Kayser (1844) Prooem. Vit. Ap. p. V mener dog, at det er en anden Apollonios, Porfyr nævner som sin Kilde. Det er først Suidas (s. v. *Απολλώνιος*, ed. Bernhardi 1853, I p. 623) og Eudokia („*Ιωνία*", ed. Villoison, Venet. 1781, pag. 57), der nævne Apollonios som Forfatter til et Skrift ved Navn *Βίος Πυθαγόρου*. Filostrat har intet herom, med mindre det skulde være Ap. L. VIII, 19. (Se ovenfor Side 23.)

[2]) Dette bekræftes ogsaa af Porfyr i et hos Stobæos opbevaret Brudstykke. Jfr. Ap. L. III, 25; 32 og 51 med Stob. eclog. phys. I, 4, Nr. 56, pag. 152 (ed. Heeren 1792): *Ἃ μὲν οὖν Ἰνδοὶ ἱστοροῦσι περὶ τοῦ παρ' αὐτοῖς δοκιμαστηρίου ὕδατος, ἔστι ταῦτα. Οἶμαι δὲ τούτου καὶ Ἀπολλώνιον τὸν Τυανέα μεμνῆσθαι τοῦ ὕδατος, τοῦ ἐν τῷ σπηλαίῳ λέγω. Γράφων γὰρ τοῖς Βραχμᾶσιν ὅρκον τινὰ ὀμνύει „οὐ μὰ τὸ Ταντάλιον ὕδωρ, οὗ μ' ἐμυήσατε.*"

læses ud af de ægyptiske Mindesmærker og ganske svarer til, hvad Apollonios her udtaler, hvortil det vistnok ogsaa hører, at han flere Steder (som I, 19; IV, 18) lader forstaa, at han véd mere om Gudebillleders Betydning og de religiøse Mysterier, end selve de græske Præster [1]).

Vi maa da antage, at der med Hensyn til Apollonios fra Tyana har forplantet sig en i dobbelt Retning gaaende Overlevering, stammende fra en Dobbelthed hos Manden selv — „Filosof og Mager“, som Origenes kalder ham paa det ovenfor, S. 9, omtalte Sted —, og at Overleveringen ikke al Tid har fastholdt begge Sider af denne Dobbelthed, men undertiden har bemægtiget sig den ene Side, at han var en stor Filosof, undertiden atter den anden, at han var en stor Troldmand. At Lukian har været mest lydhør paa det Øre, hvormed han hørte taabelige Fabler om Apollonios's Hexerier, for saa derefter at bryde Staven over Manden i enhver Henseende, det følger af sig selv efter hele Lukians nedbrydende Stade overfor alt, hvad der udgav sig for hemmelig Visdom, især fra Østerland. At Filostrat heller ikke var døv paa det Øre, er lige saa vist, kun med den Forskjel, at for ham ethvert nyt Vidunder — hvilken Kilde det saa end blev hentet fra — blot kunde tjene Apollonios til endnu større Forherligelse og til endnu mere afgjørende Bevis paa, hvor højt et Menneske kunde hæve sig med en saa ypperlig „Filosofi.“ For Lukian er Magien nok til i allerhøjeste Grad at mistænkeliggjøre Apollonios's Filosofi; i Filostrats Øjne derimod er det netop hans Filosofi ɔ: hans fromme, asketiske Liv, som, fordi den er

---

[1]) Jfr. angaaende denne Monotheisme bagved Billed- og Dyredyrkelsen hos Ægypterne, der atter skulle have deres Visdom fra Inderne: Goldschmidts Nemesis, S. 190, 204 f. og 178. Hvad Goldschmidt siger S. 199 om Ægypternes Gudebilleder, passer aldeles med de ægyptiske „nøgnes“ Forsvar for disse, Ap. L. VI, 19.

saa ypperlig, formaar at frembringe en Mager, vel at mærke en Mager i god Betydning: en af Guderne særlig yndet og udrustet Personlighed. Det ligger vistnok nær ubetinget at lade en Sammenligning mellem Lukians klare, overlegne kritiske Forstandighed og Filostrats aabenbare Tilbøjelighed til at lade sig alt muligt binde paa Ærmet, falde ud til Skade for den sidste, men paa den anden Side maa vi dog heller ikke glemme, „hvor vigtig en Rolle Divinationsgaven overhovedet spillede blandt Oldtidens Vismænd, og at det ikke er en Nutidstænker, vi have for os, men en Vismand fra det første Aarhundrede efter Kristus med hele den Tids overordentlig stærke Tilbøjelighed til exstatiske Tilstande, til Fremtidsaabenbaringer med Syner og Orakler [1])“; ligesom det jo heller ikke i og for sig er utroligt — for et enkelt Punkts Vedkommende, nemlig det ovenfor omtalte Syn i Efesos af Domitians Mord i Rom, endog ret godt historisk bevidnet [2]) —, at Apollonios kan have været i Besiddelse af en eller anden Slags Fremsynethed [3]). Det er altsaa, i Betragtning af denne Dobbelthed, med en vis Sandhed, at Filostrat sætter Apollonios i Forbindelse med Proteus med de idelig vexlende Skikkelser [4]), og naar vi alligevel, idet vi søge at tænke os Apollonios saadan, som han i Virkeligheden var, kun i saa ringe Grad tør lade os vejlede af denne den eneste udførlige Skildring af Manden, som haves, saa har dette sin Grund i, at Filostrat har skruet

---

[1]) E. Müller, S. 29.

[2]) Dio Cassius 67, 18. Det bør dog bemærkes, at Kedrenos (p. 245, ed. Bekker p. 430) siger, at Domitians Død paa den Dag, da den virkelig indtraf, allerede forud var spaaet af en Astronom ved Navn Largios.

[3]) Jfr. Nogle Blade af J. P. Mynsters Liv og Tid, Side 185—194, og H. N. Clausens efterladte Optegnelser, Side 453, hvor der fortælles mærkelige Exempler paa sligt.

[4]) Ap. L. I, 4; jfr. Hom. Odyss. IV, 455 ff.

begge de to Sider i Dobbeltheden saaledes op, at selv om der ikke ellers var Beviser nok for, at hans Arbejde er en alt andet end historisk Fremstilling, saa vilde alene dette være tilstrækkeligt. Filosofen Apollonios er i Filostrats Levnetsbeskrivelse „idealiseret“ i den Grad, at han bliver til et efter Filostrats Mening aldeles fuldkomment Menneske, og idet han saaledes stilles udenfor Rækken af andre dødelige, er det kun en simpel og følgerigtig Slutning af den givne Forudsætning, naar han ogsaa gjøres til mere end et Menneske, og naar hans Levnetsbeskrivelse, som en hedensk Forfatter [1]) siger, snarest burde have heddet „Fortælling om, hvorledes Menneskene fik Besøg af en Gud.“

Der skal nu forsøges en nærmere Redegjørelse for Beskaffenheden af Filostrats Bog baade med Hensyn til Form og Indhold, og dermed tillige for Spørgsmaalet om, hvad det egentlig kan have været hans Mening at give i dette Skrift.

IV.

Først maa da mærkes, at Filostrat var Sofist eller Rhetor, og til at tydeliggjøre, hvad dette vil sige, samt hvad der i Apollonios's Levnetsbeskrivelse skyldes denne Omstændighed, skulle de nærmest følgende Oplysninger tjene.

Ved Sofisterne som Samfundsklasse forstode Grækerne i 5 og 4 Aarh. f. Kr. videnskabeligt og litterært dannede Mænd, der gjennem Skrifter, Foredrag eller Undervisning virkede for Udbredelsen af Videnskabelighed, højere Dannelse og praktisk Dygtighed hos deres Læsere,

---

[1]) Se ovenfor S. 15.

Tilhørere eller Disciple [1]). I ældre Tider droge de omkring og holdt en Slags Skoler for voxne Mennesker, snart paa et Sted, snart paa et andet; men senere toge de i Reglen fast Ophold, navnlig i Dannelsens Hovedsæde, Athen, men ogsaa andre Steder [2]), og det blev da — som ved Europas Universiteter i Middelalderen og senere — de unge Mennesker, der droge omkring og opsøgte Lærerne. En anden Forandring var den, at medens de ældre Sofister gjorde en ligelig Uddannelse i alle eller de vigtigste af Tidens Dannelsesfag til Gjenstand for deres Virksomhed, saa delte denne sig, efterhaanden som Stoffet formeredes, i flere Retninger, og navnlig var der fra 4 Aarh. to Hovedretninger, som gjorde sig gjældende: Rhetoriken (Veltalenhedskonsten) og Dialektiken eller Filosofien (Undersøgelse, Tænkning). Da med det samme Sokrates og hans Disciple havde bragt Navnet „Sofist“ i Vanry, saa at derved almindelig forstodes en Haarkløver, der gav sig af med at gjøre sort til hvidt, forsvandt efter Haanden Navnet og man kaldte sig hellere Rhetor eller Filosof. Efter Midten af det 2det Aarhundrede før Kristus skal der ikke kunne paavises nogen anset Videnskabsmand, der har baaret Navnet „Sofist“.

Men i Kejsertiden kom dette Navn endnu en Gang til stor Anseelse, nemlig som Navn for Ungdomslærere, der atter underviste i Veltalenhed og Filosofi i Forening eller rejste omkring ligesom i gamle Dage fra Sted til Sted og viste deres Færdighed i uden eller efter Forberedelse at holde almenfattelige Foredrag over alle Slags Æmner, Mythologi, Historie, Konst, Moral o. s. fr., hvilke Foredrag de ikke sjælden offentliggjorde ved Afskrifter. Om dissse Ungdomslærere og offentlige Foredragsholdere bruges i Flæng Navnene „Rhetor“ og „Sofist“. Lige-

---

[1]) Rich. Christensen: „Sofisterne“ (Kbhvn. 1871) S. 59; 286 ff
[2]) Se f. Ex. Philostr. Vit. Soph. 509.

som i sin Tid deres ældre Navnebrødre vare ogsaa disse Gjenstand for megen Berømmelse og mange Gunstbevisninger, ikke mindst fra Fyrsternes Side [1]). De virkede dels ved faste Skoler [2]), dels rejste de, som sagt, omkring og lod sig høre for Betaling [3]), baade i snævrere Kredse og offentlig, ofte under stort og lydeligt Bifald, især naar de formaade at tale uden Forberedelse om opgivne Æmner eller at variere paa forskjellig Maade over det samme Æmne. Undertiden bleve de, ligesom visse Skuespillere, saa vante til Bifaldet, at de slet ikke kunde undvære dette [4]). Toppunktet af deres Konst bestod dog i, baade ved skriftlige Udarbejdelser og i mundtlige Fremstillinger, at kunne give et gjennemført Karakterbillede af en eller anden almindelig bekjendt, mest historisk, Personlighed; altsaa i at kunne tale eller skrive saaledes, som f. Ex. Demosthenes, Alexander den store, Sokrates eller andre maatte antages at ville have gjort ved en vis Lejlighed [5]) — en Opgave, til hvis fuldkomne Løsning baade Digter- og Skuespiller-Talent kunde behøves. Den Slags skriftlige eller mundtlige Præstationer kaldtes: *μελέται*, „Karakterstykker", og Dygtighed heri skaffede Sofisten den største Berømmelse, men opnaades heller ikke førend efter aarelange Øvelser i Sofist- eller Rhetorskolerne. Der udkrævedes nemlig ikke blot et betydeligt Kjendskab til Digternes og Historikernes Fremstillinger, men Sofisten maatte selv være i Besiddelse af Herredømme over Sproget og Stemmemidlerne, af Ævne til baade komisk og tragisk, baade dagligdags og højtidelig Talebrug, samt af Iagt-

---

[1]) Se f. Ex. Dio Cass. 75, 15; 76, 17; Philostr. Vit. Ap. I, 3; Lamprid. Alex, 35 og 44; Philostr. Vit. Soph. 557, 589, 611, 622, 623, 624, 626 o. fl. St.; Sueton. Vespas. 18.

[2]) Vit. Soph. 526, 587 o. fl. St.; Tacit Dial. de oratoribus c. 40.

[3]) Vit. Soph. 519, 591, 600 o. s. v.

[4]) Vit. Soph. 596, 612, 574, 614, 616, 619, 572.

[5]) Vit. Soph. 627, 542, 620. Slgn. Suet. De rhetor. c. 1.

tagelsesævne og psykologisk Finhed [1]). I sin Bog, „Sofisternes Levnetsbeskrivelse“, dvæler Filostrat meget ofte ved de paagjældendes større eller mindre Færdighed i saa Henseende. Saaledes hedder det om Polemon [2]), at der var dem, som vilde frakjende ham Ævne til at komme med fine, forblommede Hentydninger, saa at han, naar han vilde indlade sig paa sligt, omtrent tog sig ud som en Hest paa et Stuegulv; men, siger Filostrat, deri gjorde man ham Uret, hvilket kan bevises med hans „beskæmmede Horkarl“, saa vel som med hans „Xenofon, der vil følge Sokrates i Døden“ og hans forskjellige Fremstillinger af Demosthenes o. s. v., hvor han netop viser stor Konstfærdighed i at holde Tungen i Tømme og forsigtigt lade Tilhørerne høre meget mere, end han ligefrem siger.

En anden Sofist, ved Navn Heliodoros, benyttede en Gang i et farligt Øjeblik [3]) Kejserens gode Lune og sagde: „Tilstæd mig, o Kejser, at give Dig en Prøve paa mit Foredrag, naar som helst Du selv vil bestemme!“ Hvorpaa Kejseren svarede: „Jeg vil høre Dig nu strax, og dit Æmne skal være: „Demosthenes, som gaar i Staa i sin Tale overfor Filip og maa forsvare sig imod Beskyldningen for Fejghed“. Heliodoros tog da strax fat, og Kejseren hørte ikke blot selv paa ham med Velvillie, men truede ogsaa de andre til Stede værende til at give deres Bifald tilkjende; ja, han betroede ham endog en høj Stilling som kejserlig Sagfører i Rom.

Filagros derimod var ikke saa heldig. Han var saa hidsig, at han en Gang gav en Tilhører, der var faldet i Søvn, en Ørefigen, og det er rimeligt nok, at han

---

[1]) Nærmere om Undervisningen i Sofistskolerne findes hos Kayser Philostr. opp., Zürich 1844, Præfat. p. III—V og Lips. 1870, II, Præfat. p. I—VIII, hvorfra disse almindelige Træk ere hentede.

[2]) Vit. Soph. 542.

[3]) Vit. Soph. 626.

ved deslige — som Sofisten Herodes kaldte det — „mindre heldige Indledninger“ til sine Taler skaffede sig en Del Uvenner. Disse lagde en Gang en Snare for ham. Han havde i Asien gjort megen Lykke med et Foredrag, som han derfor lod offentliggjøre. Nu havde han Ord for, at hans Improvisationer ikke al Tid vare aldeles friske, og ved en eller anden Lejlighed fik han saa den Opgave at tale uforberedt netop over det Æmne, som han alt tidligere havde behandlet i hin udgivne Tale. Det gik da, som man ønskede: Filagros „improviserede“, og Tilhørerne sade imidlertid og fulgte Improvisationen i de medtagne Haandskrifter, hvorover der blev stor Larm og Latter [1]).

Dette til Anskueliggjørelse af de saakaldte Meletai eller Karakterbilleder.

En anden Frugt af Sofisternes Dygtighed var, hvad man kaldte διαλέξεις, „Smaaforedrag“, „samtalende Undersøgelser“, hvorved forstaas saadanne Taler og Samtaler, skriftlige Afhandlinger og mundtlige Foredrag, hvori der ikke var Tale om at give nogen som helst Slags dramatisk Underholdning eller Belæring, men ligefrem at anstille en alvorlig Undersøgelse af et eller andet Spørgsmaal, der for øvrigt kunde bevæge sig paa de forskjelligste Omraader — noget lignende som Holbergs „moralske Tanker“ eller ældre, udenlandske Forfatteres „essays“. Ogsaa disse Undersøgelser og Foredrag bleve ofte afskrevne og udgivne.

En egen Slags „Karakterstykker“ var Sofisternes Breve. I disse lagdes der ogsaa Vind paa at skildre sjælelige Tilstande og Stemninger — for det meste i opdigtede Kjærlighedsbreve — ligesom ogsaa paa at kunne udtrykke sig kort og slaaende eller variere det samme paa mangfoldige Maader, tale og skrive som den eller den, og saa fremdeles. Det var saaledes Filostrats Lærer, en Sofist ved Navn Antipater, der beklædte Posten som

---

[1]) Vit. Soph. 578.

kejserlig Brevskriver (Kabinetssekretær) hos Septimius Severus, og om ham hedder det, at han førte den kejserlige Pen med en Dygtighed, der mindede om store Skuespilleres Ævne til rigtig at opfatte deres Rolle, saa at han til Fuldkommenhed skrev saaledes, som en Kejser burde skrive [1]).

Til disse Sofister fra Kejsertiden, og ingenlunde til de ringeste, hørte, som sagt, Filostrat. Han var født paa Øen Lemnos, men levede og underviste i Athen, forinden han — uvist hvornaar — kom ind i den Kreds af „Videnskabsmænd og Filosofer“, der, som ovenfor (S. 4) fortalt, omgav Kejserinde Julia Domna i Rom. Han foretog store Rejser (se S. 5), men havde ellers sin Hjemstavn og Virksomhed i Rom under Kejserne Septimius Severus, Karakalla, Makrinus, Elagabal, Alexander Severus og de følgende indtil Filip Arabs († 249) [2]). Han tilhørte en hel Sofist-Slægt: forud for Sønnen havde allerede Faderen virket i Athen som Lærer og ret frugtbar Skribent; det samme blev siden Tilfældet med vor Forfatters Dattersøn og Lærling, „den yngre Filostrat“, hvem Bedstefaderen flere Gange omtaler i „Sofisternes Levnetsløb.“ Det er rimeligt, at vor Filostrat (som til Forskjel fra Dattersønnen gjærne kaldes „den ældre“) har haft sin egen Fader til Lærer i den sofistiske Konst; selv omtaler han sig som en Discipel af Proklos, Antipater og Hippodromos [3]). Det var i Aaret 197 at Antipater, som nylig omtalt, blev kejserlig Brevskriver hos Septimius Severus;

---

[1]) Vit. Soph. 607. Om Breve i Almind. se ibid. 528, 568, 574, 580, 581, o. fl. St.

[2]) Se Suidas under Ordet „Filostratos“, samt Kaysers og Olearii Fortaler. Chassang (Vie d'Apollonius de Tyane, Paris 1862, p. II) har ved skjødesløs Læsning af Suidas og Olearius faaet ud, at Filostrat var født under Nero († 68) og død under Filip († 249)!

[3]) Vit. Soph. 603, 607, 617.

paa samme Tid, om ikke før, maa han altsaa have opgivet sin Virksomhed som Lærer for de unge, blandt hvilke Filostrat nævner sig selv [1]). Det kan vel altsaa antages, at Filostrat ved Aaret 197 har været en Snes Aar gammel; i saa Tilfælde har han været 40 Aar, da Julia Domna døde, medens han endnu efter al Rimelighed skrev paa Bogen om Apollonios [2]). Om hans Virksomhed som Ungdomslærer og Rhetor vides kun, at den fandt Sted i Athen; i øvrigt er os intet nærmere bekjendt om Manden, men det er os ogsaa med Hensyn til det her foreliggende Spørgsmaal nok, at han hørte til Sofisternes Kreds og Art, hvilket for Resten tydeligt nok fremgaar af hans Skrifter, blandt hvilke kan nævnes: „Sofisternes Levnetsbeskrivelse", „Heltehistorier (Heroïkos)", „Kjærlighedsbreve" og „Beskrivelse af en Malerisamling", der alle ere bevarede. Hovedværket er imidlertid „Apollonios fra Tyana". Naar man nu betragter denne Bogs hele Indhold og Form, da viser det sig ikke blot, at den har en hel Del af Sofisternes Yndlingsæmner fælles med de andre Skrifter, men at den er ligefrem en Ramme, bestemt til at kunne omfatte alt muligt forskjelligartet Stof, under hvis Fremstilling den sofistiske Konst ret kunde faa Lejlighed til at vise sig i Sprog og Behandlingsmaade. Hertil var en Rejseroman udmærket vel skikket, især da Rejserne foretoges af en Filosof, der baade selv vilde lære og undervise andre, samt desuden med egne Øjne se alle Jordens Mærkværdigheder. „Det var en Modesag at rejse. Den som ikke havde sét Grækenland og besøgt Orienten, ansaas neppe for dannet, og ligesaa vel som vi nu have vore Rejsehaandbøger over Italien og Schweitz, ligesaa vel havde ogsaa den romerske Turist sin Rejsehaandbog, hvori der fandtes en Fortegnelse

---

[1]) Vit. Soph. 607; jfr. Kays. (1844) Prooem. pag. VII.
[2]) Se ovenfor S. 6.

over de Templer, Statuer, Malerier og Oldsager, som frembød mere end almindelig Interesse. Endog i Romanlitteraturen afspejler Forkjærligheden for Rejser sig. Den beskjæftiger sig meget gjærne med opdigtede Rejser, og „de utrolige Ting hinsides Thule“ og lignende læses med Begjærlighed“ [1]). Saaledes bydes da ogsaa her i broget Mangfoldighed allehaande Rejse-Iagttagelser, vidunderlige, naturlige og overnaturlige Fremtoninger, Beskrivelse af Konstværker, af fremmede Mennesker, Sæder og Skikke, sande og falske Vismænd, Brachmanerne i Indien, de „nøgne“ i Ægypten, gode og slette Fyrster, kyniske, stoiske og pythagoræiske Filosofer, Statsmænd og Oprørere, Ynglinge, som søge Visdom, Skildringer af Dyder og Laster fra den virkelige Verden, Afhandlinger om Levevisdom, og meget mere; kort sagt, hele Datidens Viden, saaledes som en dannet Mand med en dygtig Pen var i Stand til at fremlægge den i en underholdende og almenforstaalig Fremstilling og i et tiltalende om end noget søgt og med en vis Frihed behandlet Sprog, der har faaet en ejendommelig Farve ved Benyttelsen af mange usædvanlige Ord, „overraskende, snart ved deres Ælde, snart ved deres Nyhed [2])“. Fælles for Sofisterne er den stadige Tilbagevenden til Homer og de græske Sagnhelte: Prometheus (Ap. L. II, 3), Euforbos (I, 1; III, 19), Ajas (II, 13), Achilles (IV, 11—16), Orfeus (I, 25; IV, 14; 21; VIII, 7, 14), og især den store Forkjærlighed for Palamedes (III, 22; IV, 13, 33), der af Sofisterne plejede at fremhæves som Faderen til al Kundskab og Visdom, ja, som deres Forløber og Skytshelgen [3]). Ligeledes de forskjellige Exempler paa Dyder og Laster ind-

---

[1]) Uhlhorn S. 14.
[2]) Photios, cod. 44 (ed. Bekker 1824 pag. 9).
[3]) Se Friedr. Jacobs Uebersetzung z. Flav. Filostratus: Heldengeschichten S. 84, Anm. og Einleitung S. 7.

klædte i digterisk Form, som Herakles paa Skillevejen (VI, 10; 11)[1]), saa vel som den hyppige Beskrivelse af Konstværker (I, 25; II, 20, 22; III, 25, 58 og mange andre Steder) og lignende, hvilket derfor ogsaa altsammen endog indtil Enkeltheder træffes igjen i Filostrats andre Skrifter, lejlighedsvis med den Bemærkning, at den egentlige Hensigt dermed er at danne de unges Smag og give dem Mønstre paa skriftlig Fremstillingskonst[2]). Stor Vægt lagde de fleste Sofister paa baade selv at erhverve og at meddele deres Disciple Færdighed i at svare paa Spørgsmaal[3]) og i det hele taget paa at svare, træffende og fyndigt, hvorfor vi ogsaa baade i Apollonios's og i „Sofisternes Levnetsbeskrivelse" finde en Mængde pointerede Repliker (tilspidsede Svar[4]), samt korte, fyndige, lakoniske Breve)[5]).

---

[1]) jfr. Vit. Soph. 496 og Rich. Christensen, Sofisterne, p. 67.
[2]) Se Philostr. *Εἰκόνες*, 763.
[3]) Rich. Christensen, Sofisterne, S. 125.
[4]) Ap. L. I, 33, 39; II, 21; IV, 44; V, 23; VII, 6, 7, 8 o. fl. St.
[5]) Ap. L. III, 29, 51; IV, 27, 44, 46; V, 2, 19, 22, 41; VI, 29, 33; VII, 42; I, 17, 38.

Den gamle Sofist er undertiden kommet nyere Skjønaander i Forkjøbet. Man sammenligne saaledes Ap. L. IV, 27: „Apollonios hilser Eforerne! For Mænd sømmer det sig at undgaa Fejl; for ædelbaarne Mænd ikke mindre at være sine Fejl bekjendt" med følgende Linier af Paul Heyse („Salamanderen"):

Ich habe meiner Tugenden und Fehler
Mich nie geschämt, mit jenen nie geprunkt,
Und meinen Sünden macht ich nie den Hehler.

Denn dies vor Allem, dünkt mich, ist der Punkt,
Wo Freigeborne sich vom Pöbel scheiden,
Der feig und heuchlerisch herumhallunkt.

Den nenn' ich vornehm, der sich streng bescheiden
Die eigne Ehre giebt und wenig fragt,
Ob ihn die Nachbarn lästern oder neiden. —

Da Apollonios forlader Kong Vardanes (Ap. L. I, 41), spørger denne ham, hvad han havde tænkt paa at bringe med tilbage

Men fremfor alt var det dog, som sagt, i de saakaldte Dialexeis (samtalende Undersøgelser) og Meletai (Karakterstykker) at Sofisterne udfoldede deres Konst. Og af saadanne er der mange i „Apollonios's Levnetsbeskrivelse“, hvis ejendommelige Liv og Afvexling, foruden det nys paapegede, væsentlig skriver sig fra den meget anskuelige Skildring af de enkelte Personer, hver med sit Særpræg, og de Taler og Samtaler, Disputer og Undersøgelser om alt muligt, som lægges dem, og da navnlig Apollonios, i Munden. Som enkelte Samtaleæmner kan her nævnes: Musik (I, 30; V, 21), Malerkonst (II, 22), Skuespil (IV, 21; VI, 11), Billedhuggerkonst (IV, 28; VI, 19), Myther og Fabler (V, 14), ildsprudende Bjærge (V, 16), Folkefester (VIII, 18), Gudebilleder (I, 19; VI, 19); Eunucher (I, 34, 37); Skibsfart (IV, 15); Søvn og Drømme

---

fra Asien som Gave til ham. Apollonios svarede: „En kostelig Ting, o Konge! Thi dersom Omgangen med Mændene der gjør mig mere vis, saa kommer jeg tilbage som et bedre Menneske end jeg nu er.“ Hvorpaa Kongen omfavnede ham og sagde: „Gid Du da maa komme tilbage, thi den Gave er stor!“, hvormed kan sammenlignes Goethes Ord d. 2. Sept. 1786, da han forlod Hertugen af Weimar for at drage paa Rejser i Syden: „Gud velsigne Dem, ønsker jeg af Hjærtet, og bevar Deres Kjærlighed for mig. Tro mig, at naar jeg ønsker at gjøre min Existens mere fuldstændig, er det for bedre at kunne nyde den sammen med Dem og Deres.“ (Lewes, Goethes Levnet, dansk Overs. 1874 Side 350.)

Jeg tilføjer endnu følgende Sted af Filostrats „erotiske Breve“ (48, Slutn.): „Hvilken ny Ild er det, som blusser op i mig og truer med at fortære mig! Jeg raaber efter Vand — men der er ingen, som vil høre mig! Og hvorfor skulde man ogsaa det? Der findes dog ej den Kilde, og der findes ej den Flod, som kan slukke den Ild, der brænder i mig; thi Kilden brænder jo selv, Floden fortæres jo selv — af Elskov!“ til Sammenligning med Goethe (der Jungg'geselle und der Mühlbach): „Kann sie im Wasser Liebesgluth entzünden, wie soll man Ruh mit Fleisch und Blut wohl finden?“

(II, 35 f.); Sandsigerkonst (III, 42); Drikoffere (IV, 20); Sjælevandring (III, 19); Jordelivets Vilkaar (VII, 27); Begrebet „Retfærdighed“ (III, 25; VI, 21); om Pengebegjærlighed (I, 35; II, 7); Statskonst (IV, 8; V, 33—36) og Levevisdom overhovedet (VI, 11). Et større „Karakterstykke“ af den Slags, der af omrejsende Sofister gaves til bedste, naar de optraadte med „Forestillinger“ i Veltalenhedskonst, er Apollonios's udførlige Forsvarstale i VIII Bog, Kap. 7, 1—16. Som mindre Prøver i samme Retning kan derimod betragtes Eufrates's, Dions og Apollonios's Ordskifte i Forhandlingen med Vespasian (V, 33 ff.), Thespesions Tale ved Apollonios's Besøg hos de „nøgne“ i Ægypten (VI, 10), og Demetrios's Forsøg paa at bringe Apollonios til at afstaa fra sit Forsæt frivillig at fremstille sig for Domitian (VII, 11, 12).

V.

Adskillige have i Filostrats Bog slet ikke villet se andet end et saadant sofistisk Konststykke, en Roman eller Morskabsbog. Dette er dog en Miskjendelse. Det var ingenlunde Filostrat kun om dette ene at gjøre, at levere en Morskabsbog, der kunde tilfredsstille Kejserinde Julias Formsans, Karakallas Forfængelighed [1]) eller en mirakelsyg Tidsalders Nysgjerrighed. Naar vi kalde Apollonios's Levnetsbeskrivelse et sofistisk Konstværk, saa er derfor denne Betegnelse ikke udtømmende, men maa nærmere bestemmes ved Hjælp af det i Bogen behandlede Stofs særlige Beskaffenhed i Forbindelse med den Vejledning, som kan hentes ved at tage Hensyn saavel til

---

[1]) Se Herodian IV, 8; Dio Cass. 77, 7, 8, 16; ogsaa P. D. Huetius: Demonstratio evangelica (Frankfurt 1712) pag. 641 sq.

Tidens almindelige som til Filostrats mere personlige Vilkaar. Under den hedenske Verdens store Forfald i religiøs og sædelig Henseende, navnlig fra og med det romerske Kejserdømme, fattedes der ikke Forsøg paa at fremkalde en sædelig Kraftfornyelse, en Tilbagevenden til gamle Tiders simplere og strængere Levevis.

Intet kunde i Virkeligheden tjene dette Formaal bedre, end at Folket bragtes til at tage sin egen gamle aandelige Ejendom i Besiddelse, de gamle Helte-Sagn og de store Digteres og Konstneres Værker paa den ene Side — og den gamle Gudetro og dermed Lydigheden overfor det hellige paa den anden Side. Og det er vistnok noget saadant, der har foresvævet Filostrat ved Samlingen af hans „Heltehistorier“. Men ogsaa gjaldt det om at pege paa en Livets Renhed og en Gudserkjendelse, som kunde forenes med og tillige overgaa den gamle Tro og Sædelighed. Dette, som senere blev Nyplatonismens Opgave, var allerede forsøgt med Fornyelsen af Pythagoræismen, og en Hovedmand herved var netop Apollonios fra Tyana. Naar Filostrat nu fremdrager ham og hans Filosofi paa ny i en udførlig Levnetsbeskrivelse, da tør det rigtignok, især med Henblik paa „Heltehistorierne“ og Meningen med dem, siges, at Filostrat har villet give ikke blot et sofistisk Konstværk, men et Værk, der kunde bidrage sit til at give Samtiden det, som den trængte til i religiøs og sædelig Henseende. Lukian rev ned: Filostrat vilde bygge op [1]).

Strax i Begyndelsen af Bogen hedder det, da Talen har været om Pythagoras (I, 2): En lignende Vej gik Apollonios og med et lignende Maal for Øje, idet han endnu mere guddommelig udrustet end Pythagoras baade lagde sig efter den sande Visdom og sejerrig bekæmpede alt Voldsherredømme“. Dette er ét

---

[1]) Det er vistnok Lukian, der sigtes til i Slutningen af Ap. L. VII, 39.

ligefremt Program i Spidsen af Bogen: 1) den sande Visdom, 2) Bekæmpelse af Tyranniet, og passer ogsaa nogenledes med Indholdet af Bogens to Halvdele, idet I—IV Bog væsentlig skildrer Apollonios som Vismand og religiøs Reformator, V—VIII Bog derimod som Politiker og Tyranbekæmper, dog uden at derfor nogensteds Træk, som høre enten til den ene eller den anden Del, ere udelukkede. Maalet er stort; næppe kunde der sigtes paa noget større; thi hvad der i disse tvende Ting peges paa, er netop „Livets ypperste Goder og Tidens store Savn: udadtil Frihed, indadtil religiøs Overbevisning“ [1]).

Pythagoras var altsaa det store Forbillede, efter hvem Apollonios dannede sig og det med en saadan guddommelig Kraft, at han endog overgik sit Forbillede.

Hvem var Pythagoras?

For den almindelige Bevidsthed stod han i Oldtiden som et Vidunder af Visdom, sædelig Storhed og Renhed, som den, fra hvem det bedste og følgerigeste i politisk, religiøs og sædelig Henseende var kommet til Grækerne, saa at endog „den guddommelige Platon“ øste af de pythagoræiske Kilder. Men dog vides der saa godt som intet med historisk Vished om ham selv: hans Person er — man kunde næsten sige: som sig hør og bør — indhyllet i hellig Dunkelhed; ikke engang hans Levetid kan nøje angives. Hos de ældre græske historiske og filosofiske Skribenter, hvor man snarest skulde vente at faa Besked (Herodot, Platon, Aristoteles), findes kun forholdsvis tarveligere Oplysninger, det meste hos Aristoteles, som endda kun et Par Gange nævner Pythagoras's Navn og kalder hans Efterfølger „de saakaldte Pythagoræere“, som om han ikke ret vidste, om han turde henføre deres Lærdomme til Pythagoras eller ej [2]). Med nogenlunde

[1]) Jfr. Fr. Helveg: „Frimenighed og Apostelskole“, I, 1, S. 57.

[2]) Zeller: Philosophie der Griechen I, S. 206 ff. (Udg. 1856), hvor Pythagoras-Sagnenes Vækst udførligere belyses. Jfr. ibid. III, 2, S. 66, Anm. 5 (1868).

Sikkerhed vides, at han er født i Begyndelsen og død i Slutningen af det 6te Aarhundrede før Kristus og havde hjemme paa Øen Samos, men derfra drog til det saakaldte „Storgrækenland“ ɔ: den sydlige Del af den italiske Halvø med de mange rige græske Plantestæder. Her stiftede han i Byen Kroton et religiøs-ethisk-politisk Selskab eller Forbund med visse hemmelige Mærker og Forpligtelser, gjennem hvilket han og hans Tilhængere skaffede sig stor Indflydelse ogsaa i de andre Stæder, som de en Tid lang ligefrem styrede i dorisk-aristokratisk Aand, paa samme Tid som de i det hele virkede for Sædernes Forbedring ved Forsynstro, Læren om Sjælevandring, ejendommelig praktiske Leveregler og en ejendommelig Kultus, nøje Selvprøvelse og Undersøgelse af hverandre, fælles Maaltider, Musik, Gymnastik, afholdende (asketisk) Levemaade og videnskabelige Studier, navnlig af Mathematik. Den store politiske Indflydelse blev imidlertid skjæbnesvanger for Forbundet. En demokratisk Modbevægelse, fremkaldt af ærgjerrige Folkeledere, kom til Udbrud og vendte sig mod de pythagoræiske Forbundsforsamlinger; man brændte deres Forsamlings-Huse, dræbte eller forjog Medlemmerne og omstyrtede de aristokratiske Forfatninger. Rimeligst er det dog, at dette først fandt Sted efter Pythagoras's Død [1]).

Dette er omtrent alt. Men allerede tidlig bemægtigede Sagndannelsen sig Pythagoras's Liv: den svage Antydning hos Herodot [2]) af, at Sjælevandringslæren kunde stamme fra Ægypten, voxer efter Haanden til, at Pythagoras har gjort vidtløftige Rejser ikke blot til Ægypten, men til mange fremmede, fjærne Lande og lært al Slags hemmelig Visdom baade hos Ægyptere og Fønicere, Chal-

---

[1]) Kildestederne hos de ældre Forf. se hos Zeller, anf. Skr. I, S 217 ff. M. H. t. det nærmest følgende se ibid. S. 220 Anm. 2.

[2]) Herod. II, 81, 123.

dæere, Arabere, Hebræere, Persere, Brachmaner [1]) o. fl. Men det er endnu intet imod, hvad det bliver til, da den saakaldte pythagoræiske Filosofi efter et Par Aarhundreders Dvaletilstand atter dukker op i Alexandria i Begyndelsen af det nærmeste Aarhundrede før Kristus og derfra forplanter sig til Italien. Da fremkommer der efter Haanden flere og flere Skrifter om Pythagoras og Pythagoræerne, hvoraf man ikke blot faar at vide, at Pythagoras ansaa „Enheden“ som alle Tings Begyndelse, hvoraf Tal, Punkter, Linier, Flader og Legemer udvikle sig [2]), men tillige vidunderlige Oplysninger om Pythagoras's Person og Liv, og blandt de mange, som derefter forfattede Levnetsbeskrivelser af Pythagoras, skal ogsaa netop Apollonios fra Tyana have været, efter al Sandsynlighed den samme „Apollonios“, hvis nu tabte Skrift Porfyr og Jamblich [3]) anføre som en af deres Kilder til Pythagoras's Levnetsbeskrivelse. Efter Haanden viser sig da det selv samme Forhold med Pythagoras's Liv, som ogsaa fandt Sted med Apollonios's: Overleveringen er desto fattigere, jo mere den i Tiden nærmer sig sin Gjenstand, men flyder bestandig rigere og rigere, jo mere den fjærner sig fra samme, og med dens Omfang forandrer sig ogsaa dens Beskaffenhed, i alt Fald for Pythagoras's Vedkommende: var der i Begyndelsen enkelte vidunderlige Historier i Omløb, saa bliver nu til sidst hele hans Historie til en eneste fortløbende Række af æventyrlige Begivenheder, ligesom ogsaa paa samme Tid de Spekulationer, der tillægges Pythagoras, i den Grad komme til at ligne Platons og Aristoteles's, at man skulde tro, at disse den græske Oldtids to største filosofiske

---

[1]) Se Ap. L. VIII, 7 (12), hvilket dog maaske ikke er at forstaa om Pythagoras selv, hvis Rejser til Indien ellers ikke omtales af dem, der have beskrevet hans Liv.

[2]) Diogenes Laërt. VIII, 25; Zeller I, S. 259.

[3]) De vita Pythagorica, Porfyr 2, Jambl. 254; jfr. ovenfor S. 28, Anm.

Skribenter ganske og aldeles havde hentet deres Visdom fra Pythagoras, medens selvfølgelig Forholdet, som det nu stillede sig, var lige det omvendte. At en saadan Tilvæxt i Overleveringerne ikke fremkom ad historisk Vej, ligger klart for Dagen: thi hvorledes skulde det vel være muligt, at Forfattere paa Kristi Tider skulde have faaet til deres Raadighed en saadan Mængde oprindelige og ægte Efterretninger, som Aristoteles og hans lærde Disciple intet kjendte til? [1]) De udførligste Fremstillinger af Pythagoras's Liv og Lære, som vi den Dag i Dag besidde, skyldes Diogenes fra Laërte [2]) samt de nys nævnte Porfyr og Jamblich [3]), hvoraf navnlig Jamblichs, som er den udførligste, bestaar af en Række aldeles løst sammenknyttede — og derfor idelig sig selv gjentagende — Brudstykker af saadanne Forfattere, som have fortalt de mest vidunderlige Ting om Pythagoras.

Her faa vi da at vide, at Pythagoras var en Yndling, efter manges Mening endog en Søn af Guden Apollo, hvis Præstinde ved Oraklet i Delfi ogsaa forudsagde hans Fødsel og vordende Betydning [4]). Af dem, der siden kjendte ham og hans Velgjerninger mod Menneskeheden, ansaas og æredes han ikke sjælden som en Gud; ja, en af Apollos Præster, Abaris, ansaa ham for Apollo selv, hvilket Pythagoras hèller ikke nægtede, men meget mere bekræftede ved at vise Abaris sit gyldne Laar og meddele denne, at han havde iført sig Menneske-Skikkelse for at komme Menneskene nærmere og lettere vinde dem for

---

[1]) Zeller p. anf. St. S. 208 og III, 2, Side 66 (Anm. 5) ff., 75 ff. (Leipz. 1868).

[2]) VIII Bog af hans „filosofiske Historie“ (overs. paa Dansk 1812 af Børge Riisbrigh).

[3]) Udg. af Kiessling, Lips. 1815—1816, og Westermann, (Firmin Didot) Paris 1850. Hvor Sidetal anføres, er det efter Kiesslings Udg.

[4]) Jambl. 5; Porf. 2; jfr. Vit. Ap. I, 4, 5.

sin Lære[1]). I alt Fald var han et overmenneskeligt Væsen, og ikke uden Grund hørte det med til Pythagoræernes hemmelige Lærdomme, at „der var tre Slags fornuftige Væsener, nemlig: 1) Gud, 2) Mennesket og 3) Væsener som Pythagoras.“ [2]) Han besad derfor ogsaa guddommelig Forudvidenhed, forudsagde og afvendte Pest, Storm, Jordskjælv og andre Ulykker, viste sig for sine Disciple paa en og samme Dag i Metapontium i Italien og i Tauromenium paa Sicilien, bragte Hav og Bølger til at lægge sig, tæmmede blot ved et Ord Dyrene, der forstode hans Sprog og adløde hans Formaninger [3]). Da han en Gang gik over en Flod med mange i sit Følge, talte han til Floden, hvorpaa denne svarede og sagde [4]): „Vær hilset, Pythagoras!“ Han nedfor til Underverdenen og havde Samtaler med de afdøde [5]). Alligevel var han ingen Goët [6]).

Efter at have tilbragt sin Ungdom og første Manddomstid med lange Rejser; baade til Ægypten, hvor han opholdt sig i 22 Aar, og til mange andre Lande, og efter at have været bortført af Kambyses's Soldater som Krigsfange til Babylon, hvor han tilbragte 12 Aar under fortrolig Omgang med Magerne, hvis Visdom han fuldkomment tilegnede sig ligesom tidligere de ægyptiske

---

[1]) Jambl. 92 (pag. 200); jfr. 30, 135 f., 140, 216, 255; Porf. 20, 28; Diog. L. VIII, 11; jfr. Vit. Ap. I, 6, 19; VII, 38.

[2]) *τοῦ λογικοῦ ζώου τὸ μέν ἐστι θεός, τὸ δ' ἄνθρωπος, τὸ δὲ οἷον Πυθαγόρας*“, Jambl. 31, 144; jfr. V. A. VII, 38 og VIII, 4.

[3]) Jambl. 36, 135 f. o. fl. St.; Porf. 28, 29, 54; jfr. V. A. I, 19; VII, 14; IV, 4, 10, 24, 6; V, 13, 18, 24; VI, 32; VIII, 23, 26 o. fl. St.; Jambl. 134, 136; Porf. 27; jfr. V. A. IV, 10 og VIII, 10; Jambl. 135, 136, 60, 61; Porf. 52, 54; jfr. V. A. I, 20; IV, 3; V, 42; VI, 43.

[4]) Jambl. 134; Porf. 27; Diog. L. VIII, 11; jfr. V. A. VI, 10.

[5]) Jambl. 139, 148, 178; Porf. 17; Diog. L. VIII, 21, 38, 41; jfr. 3; jfr. V. A. IV, 16 og VIII, 19.

[6]) Jambl. 216; jfr. V. A. I, 2.

Præsters og andres — ogsaa Hebræernes — Mysterier [1]), vendte han omtrent 56 Aar gammel tilbage til sin Hjemstavn — om end ikke sin Fødestavn, thi han var født i den føniciske Stad Sidon —, Øen Samos ved Lilleasiens Kyst. Det varede imidlertid længe, førend han der kunde finde nogen Indgang, og da Samierne ogsaa siden viste Ligegyldighed [2]) og desuden bleve undertrykte af Tyrannen Polykrates [3]), drog han til Kroton i Storgrækenland omtrent ved Aaret 530 f. Kr., da Tarquinius Superbus var Konge i Rom [4]). Her gjorde han strax stor Opsigt og vandt alle for sig, saa at Disciple strømmede til ham fra alle Kanter [5]); og her stiftede han det berømte, religiøs-sædelige og politiske, hemmelige Forbund med hemmelig aftalte Kjendetegn mellem sine Tilhængere [6]), der ved deres Sammenhold og Lydighed mod Mesteren fik den største Indflydelse [7]) i alle de omkringliggende Stæder, som ved dem styredes i dorisk-aristokratisk [8]) og dog

---

[1]) Jambl. 12, 14, 18, 19, 103, 151; Porf. 6, 11, 12; Diog. L. VIII, 2, 3; jfr. V. A. I, 18 f.; III, 13; VI, 10; III, 41, 24; I, 26.

[2]) Jambl. 20 f., 28; jfr. V. A. I, 7; III, 58; IV, 1, 17; V, 24 og Zeller I, S. 223.

[3]) Diog. L. VIII, 3; Porf. 16. Efter Porfyr var han den Gang 40 Aar gl. (Porf. 9, pag. 20), altsaa langt yngre end Jamblich maa sætte ham paa Grund af det fabelagtig lange Ophold i Ægypten og Babylon; jfr. Zeller I, S. 221.

[4]) „I den 62. Olympiade". Dette er efter Jambl. 35 og stemmer nogenledes med Angivelsen hos Cicero og andre. Dog er der Formodning for, at Pyth.s Komme til Italien maa sættes noget tidligere; se Diog. L. VIII, 45 og Zeller I, S. 217, Anm.

[5]) Jambl. 29, 30, 37, 127, 265, 54; Porf. 18 f., 20, 22 f., 4; Diog. L. VIII, 14, 15, 41 f.; jfr. V. A. I, 8; IV, 1, 17; V, 24 o. fl. St.

[6]) Jambl. 30, 237, 238, 127, 128; Porf. 20.

[7]) Jambl. 33, 34; 129 ff., 223; jfr. V. A. I, 21; II, 26; IV, 8, 10, 27, 31; V, 10, 27, 35—37; VI, 20, 29, 32; VII, 8, 16 o. fl. St.

[8]) Den doriske (spartanske) Aand er betegnet dels ved den aristokratiske Styrelse dels ved Fællesmaaltiderne, Gymnastiken, de strænge Sæder, Ærbødigheden for de gamle og den korte, billedlige Taleform.

tillige republikansk Aand [1]) og paa en saadan Maade, at med Friheden tillige Lov og Orden fornyedes overalt [2]). Selv de største og berømteste Lovgivere bleve her hans Disciple [3]). De, som vilde optages i Broderskabet, maatte allerførst underkaste sig en streng Prøvelse, ogsaa med Hensyn til Blik og Aasyn [4]), derpaa gjennemgaa en treaarig Prövetid og i Agt tage fem Aars Tavshed, hvortil de ogsaa fremdeles vare forpligtede med Hensyn til alle Forbundets Hemmeligheder [5]). Bestode de ikke Prøvetiden, fik de deres imidlertid beslaglagte Formue fordoblet tilbage (ingen skulde altsaa fristes) [6]), hvorpaa de ældre Disciple rejste et Gravmæle for dem, som om de vare døde, og behandlede dem som ganske andre Personer, hvis de atter traf dem. Dette var navnlig Tilfældet med dem, som forraadte nogen af Ordenshemmelighederne [7]). De tilbageblevne sondredes i forskjellige Grader [8]) og kjendte hverandre paa visse hemmelige Tegn [9]). De højere Grader havde Ejendomsfællesskab [10]); dog ere Beretningerne herom ikke uden Modsigelse. Men alle i Agt toge de en

---

[1]) Jambl. 249—254, 99, 181, 101, 183, 33, 133; Diog. L. VIII, 3; jfr. V. A. V, 35, 41; VI, 20; IV, 8 f., 20 f., 23, 27.

[2]) Jambl. 33, 50, 214, 48, 56, 132, 220, 240; Porf. 21; jfr. V. A. I, 2, 13; VI, 20; IV, 2, 9, 10, 20, 21, 23, 27, 41.

[3]) Jambl. 130, 33; Porf. 21; Diog. L. VIII, 16; jfr. V. A. V, 27, 28, 35, 36; VI, 31 ff. (baade Charondas og Zaleukos vare i Virkeligheden ældre end Pythagoras).

[4]) Jambl. 71, 94; Port. 14, 54; jfr. V. A. II, 30; III, 16.

[5]) Jambl. 68, 72, 94, 104, 188 f., 225, 226; Diog. L. VIII, 10; jfr. V. A. I, 14, 15, 16.

[6]) Jambl. 73.

[7]) Jambl. 75, 246, 252.

[8]) Jambl. 80 f.; Porf. 37.

[9]) Jambl. 127, 128, 238.

[10]) Jambl. 30, 72, 168, 32, 81, 92; Porf. 20, 33; Diog. L. VIII, 10; X, 11 (dog i modsat Retning: Jambl. 127, 185, 233, 237; Porf. 59); jfr. V. A. IV, 3; VI, 2.

bestemt, guddommelig fastsat Levevis, med visse Sysler til visse Tider [1]), lagde Vind paa stor udvortes Renhed og Afholdenhed, klædte sig kun i Linned [2]), nøde ikke Kjødspiser og bragte ikke blodige Offere [3]); dog stemme Kilderne heller ikke overens i dette Stykke, men dele sig i en strengere og en mildere Opfattelse [4]). Det var saaledes efter nogle kun en af Deig lavet Oxe, Pythagoras ofrede, da han havde opdaget Forholdet mellem de 3 Sider i en retvinklet Trekant [5]), medens andre [6]) fortælle, at han i den Anledning bragte Guderne et Hekatombe-Offer (100 Oxer). Fremdeles undgik man at nyde alt, hvad der kunde opblæse Maven, plumre Sjælen, forstyrre Sindets Renhed og den lette Søvn, som begunstiger Drømme og Klarsynethed [7]). Derfor spistes ikke Bønner, og nødes ingen eller kun lidet Vin. Højest i Ære skulde Guderne holdes; dernæst Dæmonerne, der ikke tænktes som onde Væsener, snarest vel som afdødes Aander; saa Heroerne eller Halvguderne; endelig Forældrene og Lovene [8]). Pythagoræerne tilbade den opgaaende Sol som den synlige Repræsentant for Guddommen og for Ilden, fra hvilken Verdenssjælen og i det hele Sjælene havde deres Ud-

---

[1]) Jambl. 68, 96, 165, 256; Porf. 20, 32; Diog. L. VIII, 22; jfr. V. A. I, 1, 8, 21, 18, 16; II, 7; VI, 10 (Beg.).

[2]) Jambl. 100, 149; jfr. V. A. I, 8, 32; IV, 40.

[3]) Jambl. 54, 68, 107, 32, 35, 122, 178, 186, 187, 229; Porf. 7, 36; Diog. L. VIII, 13, 20, 22, 27; jfr. V. A. I, 8; IV, 16; V, 25, 15; VI, 11; VIII, 7 (12).

[4]) Jambl. 98, 109, 150; Porf. 34; Diog. L. VIII, 19, 20, 12, 13.

[5]) Porf. 36 (p. 63).

[6]) Diog. L. VIII, 12.

[7]) Jambl. 70, 188 f., 260, 13, 97, 69, 106, 109, 226; Porf. 43; Diog. L. VIII, 34, 19, 24, 39; jfr. V. A. I, 8, 32; II, 7, 35, 36, 37; III, 42; VIII, 7 (5); IV, 24; VI, 11.

[8]) Jambl. 37, 99, 100, 144, 175; Porf. 38; Diog. VIII, 32; jfr. V. A. IV, 31.

spring [1]), sang daglig Hymner til Guderne, ligesom Pythagoras ogsaa besøgte alle Orakler [2]). De troede paa Forsynets Styrelse [3]), paa Sjælens Udødelighed og Vandring gjennem forskjellige Legemer; Pythagoras erindrede saaledes godt, hvilke andre Legemer hans Sjæl tidligere havde beboet [4]). De afholdt sig fra at sværge ved Guderne [5]), fra Løgn og Mord og Krig [6]). Det gjaldt om at leve et saadant filosofisk Liv, at Sjælen saa vidt muligt kunde befries fra Legemlighedens Tryk og Besmittelse; thi Sjælen er her som i et Fængsel [7]) midt i Livets Sværm og Forvirring [8]); men trods al Syndigheden og Besmittelsen er det hele Verdensalt dog en guddommelig Verdensordning, som ikke maa forstyrres ved Blodsudgydelse eller sligt, heller ikke egenmægtig forlades ved Selvmord [9]), men hvori enhver maa bidrage sit til, at den Harmoni og Enhed, som er baade Oprindelsen til og Formaalet for det hele, kan naas [10]). Til dette tjente, foruden de allerede nævnte Leveregler og Øvelser, ogsaa Beskjæftigelsen med Mathematik og Musik, Lægekonst, for hvilken Musiken ogsaa havde stor Betydning, Gymnastik m. m. [11]).

---

[1]) Jambl. 256, 151; Diog. L. VIII, 27, 25; jfr. V. A. I, 16, 31; II, 38; III, 14, 16, 33 f. VI, 10, 11; VII, 20, 31; VIII, 13; V, 25; II, 5; VI, 19.

[2]) Jambl. 149, 25; jfr. V. A. IV, 24 o. fl. St.

[3]) Jambl. 217 (Falaris); jfr. V. A. VIII, 4, 5 (Domitian).

[4]) Jambl. 173, 63, 134, 143, 178, 38, 85; Porf. 26, 45, 19, 42; Diog. L. VIII, 4, 5, 14; jfr. V. A. I, 1, 14, 38; II, 30; VI, 22; III, 16, 18, 24, 43, 22, 19; V, 42; VI, 21, 43; VIII, 2, 7 (1, 4); IV, 16.

[5]) Jambl. 47, 144, 150; jfr. V. A. VI, 20.

[6]) Jambl. 102, 155, 179, 186.

[7]) Porf. 46; Diog. L. VIII, 31, 32; jfr. V. A. VII, 26.

[8]) Jambl. 58; jfr. V. A. VIII, 18.

[9]) Se Zeller I, S. 327 Anm. 3 (Bemærkningen om Filolaos).

[10]) Jambl. 167, 168, 64, 65, 66; Porf. 30; jfr. V. A. VIII, 7 (7).

[11]) Jambl. 81, 115, 64, 110, 163, 195, 224, 264, 22, 97; Porf. 36. 30, 32, 33; Diog. L. I, 24; VIII, 11, 14, 12; jfr. V. A. I, 30; V, 21; I, 7; III, 17, 44; II, 34.

Hvad Pythagoras saaledes lærte sine Disciple, kom ikke frem som et fuldstændigt, ordnet System, men mest som korte Strøtanker og populære „Guldkorn“ [1]), oftest iklædte en billedlig Form [2]), hvorved baade Hemmeligholdelsen for udenfor staaende og Bevarelsen i Hukommelsen [3]) lettedes. Hvad saaledes „han selv“ havde sagt, stod for hans Disciple uigjendrivelig fast.

Som ovenfor sagt, blev den store politiske Virksomhed og Indflydelse skæbnesvanger for Pythagoræerne. Da Pythagoras kom til Italien og Sicilien, fandt han Stæderne der indbyrdes uenige, og den ene i Trældom under den anden [4]). Det hemmelige Selskab, han stiftede, havde da i Hovedsagen det politiske Formaal at bringe gjensidig Enighed tilveje for saaledes at omstyrte Enevoldsherredømmet, hvor dette fandtes, og at skaffe de undertrykte Stæder Friheden [5]). Allerede dette maatte jo føre til Kamp, og navnlig fortælles der om Falaris paa Sicilien, som paa en Gang var en grusom Tyran og en Gudsfornægter og Spotter, hvorledes han kastede Pythagoras i Fængsel og blev saa opbragt over dennes tillidsfulde Forsynstro og frygtløse Optræden, at han besluttede at tage ham af Dage, men netop derved selv kom til at afgive et Bevis for den Forsyns-Styrelse, som han nægtede, men Pythagoras havde forfægtet. Thi samme Dag, som Falaris havde tiltænkt Pythagoras Døden, blev han selv dræbt af sine egne Undersaatter, og ved Hjælp af Pythagoras opfyldtes altsaa, hvad Guden Apollos Orakel havde varslet, nemlig

---

[1]) Jambl. 31, 189, 199, 161, 75, 226, 246, 83, 85, 101, 103 f., 105; Porf. 12, 41, 58; Diog. L. VIII, 16, 34, 42, 55; jfr. V. A. I, 17; II, 7; VI, 27.

[2]) Jambl. 103, 161, 247, 83, 84, 85; jfr. V. A. VI, 11 (Kays. 1844 p. 113, 20); Diog. L. VIII, 17.

[3]) Jambl. 97, 164; jfr. V. A. I, 7, 14; II, 30; III, 16, 18.

[4]) Jambl. 33.

[5]) Jambl. 129, 130, 131, 133.

at naar Borgerne bleve bedre og mere indbyrdes enige, vilde det være forbi med Falaris's Tyranni [1]). — Værre gik det, da der i Kroton og andre italiske Byer rejste sig en demokratisk Modbevægelse imod Pythagoræernes aristokratiske Styrelse. Beretningerne herom ere i Enkelthederne ikke ganske ens [2]); den udførligste af dem gaar ud paa, at Pythagoras allerede fra Ungdommen af var Gjenstand for Misundelse, men at han især paadrog sig Fjendskab fra det Øjeblik, da han trak sig tilbage til sine Tilhængeres Kreds og med dem afsluttede sig fra andre, hvilket Fjendskab naturligvis voxede, jo større Indflydelse Pythagoræerne fik paa de offentlige Sager. Alt gik imidlertid nogenlunde, saa længe Kroton ikke udvidede sig ud over sine gamle Grænser, og saa længe Pythagoras selv var til Stede. Men efter Sybaris's Erobring og Pythagoras's Bortgang brød det længe ulmende Had ud i aabenbart Fjendskab, særlig i Anledning af det erobrede Jordegodses Fordeling, hvilken ikke havde fundet Sted ved almindelig Lodtrækning, saaledes som Folkepartiet ønskede. Pythagoræernes egne nærmeste Slægtninge og Standsfæller stod i Spidsen for Modstanderne; de kunde ikke finde sig i, at Pythagoræerne afsondrede sig, at de kaldte Pythagoras „en Gud", medens han levede, og „han selv", da han var død, at de tilbade Solen og i det hele holdt sig bedre end andre [3]). Paa en Folkeforsamling optraadte foruden flere navnlig Kylon som Pythagoræernes Anklager og Demokraternes Leder, skjønt

---

[1]) Jambl. 215—221; jfr. V. A. III, 28—31; V, 41; VII, 1—4; VIII, 4—5, 7 (16), 8.

[2]) Jambl. 248—264; Porf. 54—57; Diog. L. VIII, 39—40. — Til Fremstillingen her er benyttet Jambl. 254 efter „Apollonios", sandsynligvis Apollonios fra Tyana; se ovenfor S. 45 og Anm. 1 S. 28; jfr. V. A. V, 33—37 (Demokratiet og Aristokratiet).

[3]) Jambl. 256 f.; jfr. V. A. V, 37 (Begynd.); VII, 32; VIII, 5 og III, 18.

han selv hørte til de rige og fornemme. Beskyldningerne gik blandt andet ud paa, at Pythagoræerne behandlede deres egne Venner som Guder, men andre som Dyr, at de modsatte sig Statsembedernes Fordeling ved Lodtrækning, at de tragtede efter Tyranniet, og at deres „Filosofi“ egentlig bestod i en Sammensværgelse mod Folket, og mere lignende. Enden blev, at Pythagoræerne joges i Landflygtighed efter nogen Kamp, hvorpaa en ny Ejendomsfordeling foretoges. Senere kaldtes de dog med Ære tilbage, men i et Slag mod Thurierne omkom de alle som en. Dog er der Spor af, at Pythagoræismen ikke ganske udslukkedes i Italien, medens den i Grækenland, hvorhen den ved Flygtninge var bleven forplantet, tabte sig af Navn og blandedes med Platons Lærdomme [1]).

I hvilken Grad alle disse Meddelelser om Pythagoras og Pythagoræerne fortjene Tiltro eller ej, kan her være ligegyldigt; af største Betydning er derimod den i Øjne faldende Lighed mellem Pythagoras og Apollonios fra Tyana, en Lighed saa stor, at der næsten ikke er noget eneste af Pythagoras-Sagnene, uden at der jo findes et eller andet Sidestykke dertil hos Apollonios. Jo mere man i det enkelte vil sammenligne navnlig Jamblich med Filostrat, des mere vil man finde. Her er den samme Grundtanke: at Visdom maa søges hos Ægypterne og Østens Vismænd, hvorfor ogsaa Apollonios og Pythagoras foretage de samme Rejser, kun at Apollonios, som jo skulde overgaa Pythagoras, maaske naar noget længere mod Øst. Og her er det samme Had til Tyranniet, hvad enten dette øves fra neden (Pøbelherredømme) eller fra oven (Enevoldsmagt) [2]). Her er den samme religiøse

---

[1]) Zeller, III, 2, S. 68 (1868).

[2]) Slgn., hvad der i det foregaaende er fortalt om Pythagoras, med Ap. L. I, 2; V, 33—37 og 41; VII, 1—4 og i det hele VII og VIII Bog.

og sædelige Livsanskuelse, den samme asketiske, strenge Afholdenhed, den samme Klarsynethed og vidunderlige Guddomsmagt. Og foruden dette findes der — bortset fra den langt omhyggeligere Sammenarbejdelse af det foreliggende Materiale hos Filostrat fremfor hos Jamblich — en hel Del Ligheder, som ikke kunne forklares alene af den Omstændighed, at begge Forfatternes Helte have de samme Grundtanker og den samme Livsanskuelse, medens de paa den anden Side paa Grund af deres Mængde ikke heller kunne være tilfældige, men maa tilskrives en eller anden udvortes Forbindelse imellem de to Fortællere [1]).

F. Ex.: Pythagoras's Aner vare de første Grundlæggere af Byen paa Øen Samos, og Apollonios's Forældre hørte til de ældste og fornemste Grundlæggere af Tyana [2]). Begges Fødsel blev bebudet paa vidunderlig Maade, og havde Pythagoras Guden Apollo, saa havde Apollonios Guden Proteus til Fader. Ligesom Pythagoras's, saaledes blev ogsaa Apollonios's Skjønhed og Dyd som ungt Menneske ligefrem til et Ordsprog; deres alvorlige, værdige og overlegne ydre Optræden beskrives næsten med de samme Ord [3]). Men med Hensyn til deres egentlige Natur og Væsen er der Uklarhed hos den ene som den anden, og skjønt der fortælles mangt og meget om, at Folk har anset dem for Guder, bliver man dog ikke klog paa, hvad Jamblich selv har ment om Pythagoras, eller Filostrat om Apollonios: om de have været virkelige Gudesønner eller blot særlig udrustede Mennesker. Men Apollonios maa i hvert Fald ikke staa tilbage for sit Forbillede i nogen Maade: bliver Pythagoras 80 eller 90

---

[1]) Som Hjemmel henvises til de i de foregaaende Anmærkninger tilføjede Jævnførelser med Filostrats Vita Apollonii.

[2]) Jambl. 5; jfr. V. A. I, 4.

[3]) Jambl. 10, 11, 105; jfr. V. A. I, 8, 13, 16, 17.

eller 100 Aar gammel, saa er det selv samme Tilfælde med Apollonios [1]); ofrer Pythagoras en Oxe af Deig, saa ofrer Apollonios en af Røgelse [2]); Pythagoras viste sig paa en og samme Dag i Metapontium i Italien og Tauromenium paa Sicilien; Apollonios viste sig paa selv samme Maade paa en Dag i Smyrna og Efesos, i Rom og Puteoli; Pythagoras viste Abaris sit gyldne Laar som Tegn paa sin Guddom; paa lignende Maade aabenbarede Apollonios sit sande Væsen for Damis, da han i Fængslet viste denne, at han godt kunde stryge Lænken af Benet, naar han vilde. Dyrene forstode Pythagoras's Sprog — Apollonios derimod forstode Dyrenes Sprog. Floden Nessus sagde: „Vær hilset, Pythagoras!"; men i Afrika var der et Ælmetræ, som bøjede sig og „med en klar og fin Stemme hilsede paa den vise Apollonios." Pythagoras fandt, at det var en ligefrem Sag, at man kunde tale med afdøde; Apollonios talte ogsaa virkelig med den afdøde Achilles; Pythagoras gjorde flere underjordiske Farter; en Gang kom han efter lang Tids Forløb op med en Bog (som rigtignok hans Moder havde listet til ham) [3]), hvoraf han oplæste, hvad der var sket over Jorden, medens han var borte: saaledes var ogsaa Apollonios en Gang syv Dage under Jorden og kom op igjen med en Bog, han havde faaet dernede, og som indeholdt: Pythagoras's Filosofi.

Disse fælles anekdoteagtige Smaatræk [4]) gjøre, i Forbindelse med alt det øvrige, Ligheden i høj Grad paafaldende. Imidlertid har hverken Diogenes fra Laërte, der var samtidig med og maaske lidt yngre end Filostrat,

---

[1]) Jambl. 265; Diog. L. VIII, 44 (Anonymen hos Fotios [Kiess. II, pag. 102] har 104 Aar); jfr. V. A. I, 14; VIII, 29.

[2]) Porf. 36; jfr. V. A. V, 25.

[3]) Diog. L. VIII. 41; jfr. V. A. VIII, 19.

[4]) Hvortil endnu bør føjes: Diog. L. VIII, 5; jfr. V. A. III, 21; kun er det ikke Apollonios, men hans Læremester Iarchas, der her gjentager en Gjærning, som allerede var fortalt om Pythagoras.

eller Porfyr († 304) eller Jamblich († 333) benyttet Filostrats Bog, men ældre Kildeskrifter, hvoraf de selv udtrykkelig nævne en Del. Hvad skulde der derimod være i Vejen for at antage, at disse ældre — det vil sige forholdsvis ældre — Skrifter ogsaa have været Kildeskrifter for Filostrat eller rettere for dem, der gjorde det første raa Udkast til den Levnetstegning af Apollonios, hvilken under Damis's Navn af Kejserinde Julia overgaves i Filostrats Hænder? Det var jo dog kun lidet eller intet, der vidstes om Apollonios's Livs Enkeltheder, og det var jo dog som en anden Pythagoras han maatte skildres — hvad var da rimeligere, end at han ogsaa virkelig i Fremstillingen blev skabt i Pythagoras's Billede og efter hans Lignelse, og at de Kjendsgjerninger, man manglede fra Apollonios's eget Liv, toges fra Pythagoras's, maaske fra Apollonios's egen Bog om Pythagoras, saa meget mere, som vel allerede den folkelige Overlevering — som det gjærne gaar — havde overført adskilligt fra Pythagoras-Sagnenes Verden paa Apollonios og paa den Maade var i Færd med at fortsætte denne pythagoræiske Sagndannelse?

Paa et Par enkelte Steder mener jeg, at denne Sammenhæng mellem Filostrats Bog og hine ældre Kilder, af hvis Brokker Jamblich har sammenflikket sin, kan paavises med Bestemthed, saaledes Ap. L. VI, 27 sammenholdt med Jamblichs „Pythagoras's Liv", Afsnit 105, og det homeriske Vers (Iliaden XXII, 13) i Ap. L. VIII, 4 og 8 med Jambl. 217; vistnok ogsaa Ap. L. IV, 31 med Jambl. 99 og 175 [1]); andre Steder er Ligheden saa umis-

---

[1]) Apollonios havde med sine Ledsagere besøgt Vandfaldene ved Nilens Kilder og tog derpaa ved Aftens Tid ind for at overnatte i en mindre æthiopisk By. Der tæmmede han et Spøgelse i Satyrskikkelse, som i nogen Tid havde drevet sit Spil, og Filostrat tilføjer da: „Et saadant Værk af Apollonios kalder jeg i Sandhed ikke en „Bisag paa Vejen", snarere en „Hovedsag paa Bivejen" (*οὐχὶ ὁδοῦ πάρεργον, ἀλλὰ παρόδου ἔργον*, V. A. VI, 27).

kjendelig, at en ligefrem Paavirkning eller Efterdannelse næppe kan nægtes; saaledes, foruden hvad der ovenfor Side 56 er anført, ogsaa Beskrivelsen i Ap. L. II, 30 af den Maade, hvorpaa Inderne prøvede dem, der vilde hel-

---

Hverken i Noterne til Kaysers Text-Udgave eller hos nogen af de andre mig bekjendte Oversættere og Fortolkere af Filostrat (Olearius, Lipsiæ 1709, Friedr. Jacobs, Stuttg. 1832, A. Chassang, Paris 1862) er der givet nogen tilfredsstillende Forklaring af dette Ordspil, hvis Oprindelse derimod bliver tydelig nok, naar det sammenholdes med Jambl. Vit. Pyth. 105 p. 228, hvor det hedder med Hensyn paa Pythagoras's symbolske Leveregler: „*Οὐ χεῖρον δὲ ὀλίγων μνημονεῦσαι, ἕνεκα τοῦ σαφέστερον γενέσθαι τὸν τύπον τῆς διδασκαλίας. Ὁδοῦ πάρεργον οὔτε εἰσιτέον εἰς ἱερόν οὔτε προσκυνητέον τὸ παράπαν οὐδ' εἰ πρὸς ταῖς θύραις αὐταῖς παριὼν γένοιο. Ἀνυπόδητος θῦε καὶ προσκύνει. Τὰς λεωφόρους ὁδοὺς ἐκκλίνων διὰ τῶν ἀτραπῶν βάδιζε* .... .Nec absonum fuerit pauca quædam eorundem commemorare, ut iste docendi modus amplius illucescat. Ne obiter atque aliud agendo ad templum divertas aut omnino adores, etiam si ad ipsas templi fores transire te contingat. Sacrifica et adora excalceatus. Declina a via regia et incede per semitam". Det er dette, som ligger bagved Udtrykkene i V. A., og som har været kjendt af den, der nedskrev dem. —

Paa samme Maade maa det forholde sig med det homeriske Vers (Iliad. XXII, 13), som i V. A. lægges Apollonios i Munden overfor Tyrannen Domitian (V. A. VIII, 4 og 8): „*οὐ γάρ με κτενέεις, ἐπεὶ οὔτοι μόρσιμός εἰμι*" („ej kan Du tage mit Liv, min Skæbne tilsteder det ikke"). Ligesom Pythagoras overfor Falaris, saaledes fremsætter ogsaa Apollonios overfor Domitian under lignende Forhold sine Anskuelser om Skæbne og Forsyn, og den Formodning, som allerede derfra kan hentes om et Slags Sammenhæng mellem de to Beretninger, bliver til Vished ved at det selv samme „*ἐπεὶ οὔτοι μόρσιμός εἰμι*" gjenfindes hos Jamblich (V. Pyth. 217), hvor det hedder om Pythagoras, at han godt vidste: „*ὡς οὐκ εἴη Φαλάριδι μόρσιμος*.". Her ligger aabenbart en fælles ældre Kilde bagved. —

V. A IV, 31 besvarer Apollonios Lakedæmoniernes Spørgsmaal om den Ære, som i en bestemt Trinfølge skyldes Guderne, Halvguderne, Forældre og Mennesker overhovedet, hvorpaa de

lige sig til Filosofiens Dyrkelse, hvilket kun er en videre Udførelse af, hvad der findes hos Jamb. 71.

Vilde man nu sige, at det dog næppe gaar an at lade en Mand som Filostrat uden videre overføre Træk fra Pythagoras's Liv paa Apollonios, saa kan dertil svares, at uden videre har han maaske heller ikke gjort det: den folkelige Overlevering kan have besørget dette før Filostrat, ligesom jeg ogsaa antager, at hvad der findes af den Slags, allerede forefandtes i de saakaldte „Damis's Optegnelser", der vare hans Hovedkilde. Apollonios selv skal, som før er sagt, have beskrevet Pythagoras's Liv og Levnet; mærkelig nok omtaler Filostrat slet ikke denne Bog, hvor han ellers nævner Apollonios's Skrifter [1]). Har han maaske slet ikke kjendt den? Eller har han med Flid undgaaet at nævne den, fordi han ikke vilde henlede Opmærksomhedeu paa et Forhold mellem Apollonios's Historie om Pythagoras og hans egen Historie om Apollonios, der kunde svække Tilliden til disse sidste i det hele taget? Det kunde vel være; men det kunde ogsaa være, at Filostrat i god Tro har skrevet ud efter sin nærmeste Kilde uden selv at kjende den rette Sammenhæng. Almindeligvis anses Filostrat for at have været Nypythagoræer, maaske endog Nyplatoniker [2]), og i saa Fald vilde man jo vanskelig kunne tænke sig, at en i andre Henseender saa belæst Mand, skulde være ubekjendt med Nypythagoræernes egne Fremstillinger af Pythagoras's

---

spurgte ham, hvad han mente om deres Love. Dette minder paafaldende om Jambl. 175 (og 99): „*μετὰ δὲ τὸ θεῖον τε καὶ τὸ δαιμόνιον πλεῖστον ποιεῖσθαι λόγον γονέων τε καὶ νόμου.*" Dette, at Samtalen hos Filostrat p. anf. St. tilsidst ledes hen paa Lovene, er uden Tvivl en Reminiscents fra den Forbindelse, hvori Lovene ogsaa i Kildestedet staa med det andet, som Talen er om.

[1]) Ap. L. I, 2, 3; III, 41.

[2]) Se Nord. Konversationslexikon, 2. Udgave, Art. „Ny-Pythagoræismen".

Liv, selv om disse vare et Par hundrede Aar gamle [1]), men der foreligger egentlig slet intet til Grund for Filostrats egen Nypythagoræisme eller Nyplatonisme (i Tiden staar han nærmest paa Overgangen til den sidste Aandsretning) uden dette, at han er Forfatter til Apollonios's Liv, og det er dog for lidet; især da Udarbejdelsen af denne Bog i Følge I, 3 kun skyldes den rent udvortes Omstændighed, at Kejserinde Julia ønskede dette, og da dette Ønske ikkun begrundes ved en anden ligesaa udvortes Omstændighed, nemlig at Filostrat var i Stand til at sætte Fremstillingen bedre i Stil, end sket var i „Damis's Optegnelser" [2]). Tværtimod maa det indrømmes, at hvormeget end Filostrat kan have haft visse Formaal tilfælles med Nypythagoræerne, saasom at hjælpe noget paa Hedenskabets Brøst i Almindelighed og den tabte Religiøsitet og Sædelighed i Særdeleshed [3]), saa er det Billede, man faar af Forfatteren Filostrat gjennem hans Skrifter — Apollonios's Liv ikke en Gang undtaget —, ingenlunde Billedet af en Nypythagoræer eller Nyplatoniker, men af en Rhetor eller Sofist. Her er vistnok en hel Del Overtro, men dog i Forbindelse med en vis Nøgternhed i Sindet, som vanskelig kan eftervises i det enkelte, selv om nogle Exempler kunde anføres, men som synes mig at paatrænge sig ved Læsningen i det hele taget, og som kun lidet ligner de Forløbere eller Repræsentanter for Nyplatonismen, vi ellers kjende, saasom Plutarch med sin fromme og fantastiske Begejstring, Appulejus med de mystiske Drømmerier, eller Plotin med sine ekstatiske Hen-

---

[1]) I den af Filostrat lavede store Forsvarstale, som Ap. holder (VIII, 7, 12), lader han Pythagoras komme til Indien. Dette stemmer ikke med de ældre Kilder, men er maaske blot en Uagtsomhed, hvorfra ikke bør sluttes til en højere Grad af Ubekjendtskab til disse Kilder.

[2]) Se Ap. L. I, 3.

[3]) Se Side 44.

rykkelser og Beskuelser af Guddommen. Hvad der maaske har været væsentligt i Nypythagoræismen, navnlig efter det ovenfor (S. 27) meddelte Brudstykke af Apollonios's Skrift „om Ofring", og som kom stærkt frem i Nyplatonismen og allerede hos Porfyr [1]): at der slet ikke skal ofres til den højeste over alle lavere Guder ophøjede Gud, ja ikke en Gang bedes til ham med lydelige Ord, men kun bringes ren Tavshed og ren Tanke, ikke en Gang af noget bevæget Sind, dette eller lignende kommer slet ikke frem hos Filostrat, der i det hele er mere realistisk end idealistisk anlagt, og hvis metafysiske Undersøgelser, i alt Fald de religiøs-ethiske, som lægges Apollonios i Munden, ere temmelig tarvelige, for saa vidt som man over Hovedet faar andet end almindelige Bemærkninger om, at han filosoferede om Sjælens Udødelighed „i Lighed med Platon", eller lignende. Filostrat kan altsaa meget vel personlig have staaet Ny-Pythagoræismen fjærn nok, om han ogsaa med Hensyn til sine Ønsker og Formaal kan have vurderet og benyttet den Hjælp, som i denne Aandsretning kunde findes, omtrent paa samme Maade som Politikere meget vel kunne vurdere og benytte til deres Formaal en eller anden aandelig Retning i et Folk til at fremme deres politisk Formaal — uden personlig at have noget med Aanden i Retningen at gjøre. Og derfor kan, som sagt, Filostrat godt have skrevet Apollonios's Liv uden selv at være Nypythagoræer eller Nyplatoniker — hvormegen Bytydning end hans Værk og sammes Helt senere fik for disse sidste — og uden at kjende videre til de nypythagoræiske Kildeskrifter, hvoraf han i saa Fald gjennem „Damis's Optegnelser" har øst uden at vide det. — Derimod er det højst sandsynligt,

---

[1]) De abstinentia II, 5—12, 27; her anført efter Tzschimen: Fall d. Hejdenth. I S. 441; jfr. Ritter: Gesch. d. Filos. (1834) IV p. 633 (om Porfyr) og p. 497 (om Filon).

at en Del af, hvad saadant der efter „Damis's Optegnelser" er gaaet over i Filostrats Bog, allerede den Gang har været i Folkemunde, om det end først ved Bogen har vundet større Tiltro og Udbredelse. Thi som en Virkning af Bogen alene vilde man næppe kunne forklare den voldsomme Højde, hvortil Apollonios's Ry steg i den nærmeste Tid derefter [1]), og som kulminerede med, at Hierokles og Nyplatonikerne i Begyndelsen af det 4. kristelige Aarhundrede mente i ham at have en Mand, der langt overgik de Kristnes Jesus. Men herom mere siden.

VI.

Apollonios vilde, som det hed i Ap. L. I, 2, ikke blot lægge Vind paa den sande Visdom, men tillige bekæmpe Tyranniet, og det er allerede sagt, at omtrent den sidste Halvdel af Bogen navnlig gaar ud paa at vise, hvorledes han løste denne Opgave. I Sofist-Skolerne hørte Tyrannmordets Forherligelse til de staaende Æmner for Taleøvelserne [2]), „uden at det dog spurgtes, at nogen gik fra Skolen hen og dræbte en Tyran" [3]), og det er derfor aldeles naturligt, at Filostrat med et vist Velbehag og en vis Færdighed tumler sig, eller lader sin Helt tumle sig, paa et lignende Omraade. Her var jo en ypperlig Lejlighed til Anbringelse af en hel Del Stof, der havdes paa rede Haand fra Skoleøvelserne.

Da Domitian havde dræbt sin Frænde Sabinus og ægtet den myrdedes Hustru, Julia, en af hans egen Broder Titus's Døtre, blev der i Anledning af Bryllupet holdt

---

[1]) Vopisc. Aurel. 24, Eunap. Vit. Soph. Prooem. III.
[2]) Tacit. Dial. de orat. c. 35.
[3]) Fr. Helveg: Frimenigh. og Apostelskole I, S. 41.

højtidelige Ofringer i Efesos. Apollonios traadte da hen til Offerstedet og sagde (med Hensyn paa, at Danaos's Døtre havde dræbt deres Ægtefæller i Brudenatten): „Kommer Du dog aldrig igjen, Du Danaidernes Nat fra gamle Dage?“ [1]) — Da Apollonios havde sagt om Nero, at han gjorde sig til en Fjantenar paa Bræderne, blev han taget i Forhør af Livvagtsøversten, Tigellinus. Denne spurgte: „Hvorledes tænker Du om Nero?“ „Bedre end I“, svarede Apollonios. „I agte ham værdig til at synge; jeg agter ham værdig til at tie“ [2]). — Nero havde under sin Deltagelse i de isthmiske Lege og af Glæde over, at han udraabtes til Sejrherre, skjænket Hellenerne Friheden, hvilket havde til Følge, at Stæderne vendte tilbage til gammel dorisk og attisk Sæd og Skik samt en indbyrdes Enighed, som de ikke længe havde kjendt. Denne Frihed blev dem atter berøvet af Vespasian under Paaskud af Uroligheder og andre Ting, der i alt Fald — saa siger Filostrat [3]) — ikke havde fortjent en saa høj Grad af Fortørnelse. Det forekom ogsaa Apollonios haardere, end Kejserdømmets Værdighed krævede, hvorfor han sendte Kejseren følgende Breve:

„Apollonios sender Kejser Vespasianus sin Hilsen! Du har, efter hvad man siger, bragt Hellas under Trældom og mener vel, at Du er større end Xerxes. Mærker Du ikke, at Du er ringere end Nero? Thi Nero kunde have gjort det samme, men forsmaaede dette. Lev vel!“

„Til den samme.

Under Lege gav Nero Hellenerne Frihed. Under Alvor har Du givet dem Trældom. Lev vel!“ —

Apollonios vidste godt, at Nerva snart vilde komme til at regere og talte ligefrem om Sagen, og om at ikke

---

[1]) Ap. L. VII, 7.
[2]) Ap. L. IV, 44.
[3]) Ap. L. V, 41.

en Gang Tyranner med al deres Magt formaa at afvende Skæbnens Villie. Og da der tæt ved Meles stod en Malmstøtte af Domitian, sagde han efter at have faaet de til Stede værendes Opmærksomhed henvendt paa den: „Du Daare! Hvor Du dog kjender lidet til Moirerne og Skæbnen! Vær vis paa, at om Du ogsaa myrder den, der er bestemt til at herske efter Dig, saa vil han dog atter komme til Live!“ [1]).

Da Apollonios skulde som anklaget træde frem for Domitian, og man forberedte ham paa, at Kejserens Grusomhed ogsaa var kjendelig i et skrækindjagende Ydre, svarede han: „Da Odysseus traadte ind i Polyfems Hule, vidste han i Forvejen hverken hvor stor denne var eller hvor meget han spiste eller hvor vældig hans Røst buldrede, og dog var han, paa lidt Hjærtebanken i Begyndelsen nær, ved godt Mod og viste sig ogsaa som en Mand, førend han forlod Hulen. Ogsaa jeg vil være fornøjet, om jeg kan gaa min Vej efter at have frelst mig selv og mine Venner, for hvis Skyld jeg udsætter mig for denne Fare.“ [2])

En stor Del af den Slags Anekdoter, Replikker, Ræsonnementer, Karakterskildringer af de forskjellige Tyranner og deres Redskaber, var Ting, som en øvet Sofist havde paa Lager, og som der her var god Brug for [3]), ligesom ogsaa for mange skjønne Exempler paa og Betragtninger over, hvorledes „Filosofien“ giver eller burde give Holdning og Frygtløshed overfor den raa Magts Vilkaarlighed [4]), og lignende.

---

[1]) Ap. L. VII, 9.
[2]) Ap. L. VII, 28.
[3]) Jfr. Ap L. I, 38; III, 29; IV, 38, 40, 44, 46; V, 19, 28—38, 41; VII, 2—16.
[4]) Jfr. Ap. L. I, 21, 28; IV, 35—37, 46, 47; VII, 10—15, 32 f.; VIII, 5, 7 (16).

Men her var Lejlighed til mere. Den franske Biskop Pierre Daniel Huet, som under Ludvig den XIV skrev en udførlig Fremstilling af Evangeliet og dettes Forberedelse gjennem alle Tider, formoder [1]), at Filostrat blandt andet ogsaa har haft den Hensigt med sin Bog om Apollonios at fornøje Julia og hendes Søn Karakalla, der yndede Magere og Goëter i den Grad, at han endog byggede et Tempel for Apollonios; og han henviser i saa Henseende til det ovenfor, Side 13, anførte Sted hos Dio Cassius. Huet har uden Tvivl Ret i sin Formodning, som ogsaa kan have ligget nær nok for ham, eftersom hans egen Bog havde en lignende Bestemmelse („in usum Delphini"). Kun burde han have udstrakt sin Formodning noget videre. „Heltehistorierne" kunde maaske særlig more og behage Karakalla, der holdt af at efterabe Achilles og Alexander den store [2]), men ligesom det vist har foresvævet Filostrat med Heltehistorierne ogsaa at give et Indlæg til Gunst for gammel Folketro og Folkeskik, samt til Brug for flere end Karakalla alene, saaledes har det næppe heller været Meningen med Apollonios's Levnetsbeskrivelse, at den overfor Karakalla skulde være blot til Lyst. Netop den Forbindelse, hvori Filostrat gjennem Julia Domna kom med i alt Fald flere af de syriske Kejsere, gjør det højst sandsynligt, at han ogsaa gjærne har villet benytte denne sin Stilling til om muligt at mildne Despotiet og Tyranniet, der dog egentlig ansaas for den Kræftskade, hvorfra Tidens største Onder havde deres Udspring og bredte sig til alle de øvrige Lag i Samfundet. Kejserne selv begunstigede jo desuden nu Filosof- og Rhetorskolerne lige saa meget, som de tidligere havde forfulgt dem [3]); i den

---

[1]) Demonstratio evangelica, ad Serenissimum Delphinum. Ed. VI, 1712, pag. 642 (prop. IX cap. 147, § 3).

[2]) Dio Cass. 77, 7—8, 16; Herodian IV, 8; Spartian Karak. 2; jfr. Kayser (1844) Prooem. ad Heroic. p. III.

[3]) Se Side 33, Anm. 1 og Sueton Domit. 10; Dio Cass. 67, 13.

Henseende havde Mark Aurels Regering dannet et Vendepunkt. Ja, til en fornem Husholdnings Udstyr regnede man nu lige saa vel Husfilosofer, som i Middelalderen Borgkapellaner. Husfilosofen skulde ligesom en Skriftefader og Sjælesørger gaa sine Myndlinger til Haande med Raad og give Trøst i Dødsstunden [1]). Saare meget af, hvad der findes i Apollonios's Levnetsløb, kan ingenlunde have været behageligt for Karakalla og endnu mindre for Elagabal; desto snarere maa det da antages, at Forfatteren dermed har villet belære, advare og opmuntre de unge Cæsarer, give dem, og hvem der ellers læste Bogen, et Slags „Kongespejl", idet han betragtede sig selv som en Slags „Husfilosof" og indrettede sin Opgave derefter.

Da Septimius Severus laa paa sit yderste, skal han have sagt til sine Sønner, Karakalla og Geta: „Slut Forlig med hinanden, giv Soldaterne dygtig Penge, og bryd Eder for Resten om ingen" [2]). Næppe var han død, førend Karakalla — der allerede havde stræbt Faderen efter Livet [3]) — myrdede sin Broder Geta [4]) og mange andre. Han gav alle det romerske Kejserdømmes frie Undersaatter romersk Borgerret, dog ikke af Højmodighed, men kun for at skaffe sig større Indkomster [5]). Efter et æreløst Tog mod Partherne, hvor han ikke saa det mindste til Fjendens Hær, kaldte han sig „Parthicus", i Lighed med Tibers Brodersøn Drusus, der fik Tilnavnet „Germanicus" som Germanernes Overvinder. Da Karakalla ligeledes kaldte sig „Germanicus", „Arabicus" og „Allemannicus", foreslog Helvius Pertinax ham til de øvrige Hædersnavne at føje Navnet „Geticus", fordi Goterne kaldtes „Geter",

---

[1]) Uhlhorn p. anf. St. S. 104.
[2]) Dio Cass. 76, 15.
[3]) ibid. 76, 14.
[4]) ibid. 77, 2.
[5]) ibid. 77, 9.

men med en skjult Hentydning til Broderen Geta, som han havde myrdet. Helvius maatte bøde med Livet [1]). Ikke bedre gik det Livvagtsøversten, den navnkundige Lovkyndige Papinian, hvem Karakalla befalede at skrive et Forsvarsskrift for Mordet paa Geta, ligesom Seneka paa Neros Vegne havde forsvaret Mødermordet paa Agrippina. Papinian svarede nemlig: „Det er lettere at begaa et Brodermord, end at retfærdiggjøre det“ [2]). Karakalla „ægtede“ sin egen Stedmoder (eller Moder?), Julia Domna, efter Faderens Død og Broderens Mord [3]); han var en Fraadser og Dranker, aldrig gladere end naar han udgød Menneskers eller Dyrs Blod; han udsugede Provinserne og gjorde sig afskyet af alle, undtagen Soldaterne, til hvem han øste de plyndrede Penge ud [4]). Da Julia en Gang forestillede ham, at han anvendte alt for mange Penge paa disse, svarede han: „Vær rolig, Moder! Saa længe vort Sværd er skarpt, have vi Penge nok“ [5]). Og dog turde Makrinus, da han havde myrdet dette Uhyre af en Kejser og sat sig paa hans Trone, ikke undlade for Soldaternes Skyld at sætte ham iblandt Guderne med et eget Tempel og egne Præster [6]). Julia Domna var den Gang i Antiochia, hvor hun [7]) skal have hungret sig til Døde, da hun erfarede Sønnens Mord; men hendes Søster, Julia Moesa, sørgede for, at det ikke varede mange Maaneder (April 217 — Juni 218), før Makrinus ogsaa var myrdet og et nyt Uhyre, hendes Dattersøn Elagabal, hentet hid fra Syrien og af Soldaterne, som man indbildte, at han

---

[1]) Spartian Karak. 10 og Geta 6.
[2]) Spartian Karak. 8.
[3]) Spartian Karak. 10; jfr. Herodian IV, 9 („Jokaste“).
[4]) Spartian Karak. 9; Dio Cass. 77, 10.
[5]) Dio Cass. 77, 10, 18.
[6]) Spartian Karak. 11.
[7]) i Følge Herodian IV, 10.

var en hemmelig Søn af deres Yndling Karakalla [1]), sat paa Tronen, hvilken han besudlede med alle Laster. I ham lærte Romerne til en Forandring fra det raa, krigerske Herredømme Østerlandets blødagtige Despotisme at kjende med malede Øjne og rødsminkede Kinder [2]). Han var Solens Præst og ærede sin Gud ikke blot ved i Solens Tempel at samle alt, hvad der kunde plyndres fra alle de andre Templer i Rom og andensteds, men ogsaa ved den skændigste og skamløseste Omgang baade med Mænd og Kvinder [3]), skjønt han selv var næppe 16 Aar gammel [4]). Den syriske Gudinde Astartes Billede blev ført fra Karthago til Rom og formælet med Solguden, hvis Billede var en sort, kegleformig, himmelfalden Sten [5]). Mennesker bleve ofrede, ædelbaarne og smukke Drenge, som hentedes rundt omkring i Italien, og kun saadanne, som havde begge deres Forældre i Live, „vistnok“, siges der [6]), „for derved at gjøre Smerten endnu større.“ Alle Slags Magere vare ham behjælpelige dermed, og medens han undersøgte Drengenes Indvolde, takkede han Guderne, fordi de havde ladet ham finde de bedste Offere. Han gjorde en Danser til Livvagtsøverste, en Vognstyrer til Befalingsmand over Nattepolitiet, en Muldriver, en Løber, en Kok og andre lignende Folk til Penge-Opkrævere og Landshøvdinger i Provinserne — allesammen, fordi de havde vundet hans Yndest ved Utugt [7]). Da det tilsidst endog blev Soldaterne for galt, fik Bedstemoderen, Julia Moesa, ham til at adoptere sin Fætter, Julia Mammæas Søn, den tolvaarige Alexander, senere Alexander Severus. Da denne

---

[1]) Herodian V, 3; Lamprid. Heliog. 2.
[2]) Cantù, Verdenshist. II, S. 442; jfr. Herodian V, 5, 6.
[3]) Lamprid. Heliog. 3, 7, 5 og helt igjennem.
[4]) Herodian V, 7.
[5]) Herodian V, 3, 6.
[6]) Lamprid. Heliog. 8.
[7]) Lamprid. Heliog. 12; Herodian V, 7.

imidlertid ikke vilde være med til hans Skændigheder og desuden var yndet af Soldaterne, stræbte han ham paa forskjellige Maader efter Livet, men blev baade af Bedstemoderen og Soldaterne hindret i at dræbe ham; tværtimod bleve tilsidst baade Elagabal selv og hans Moder dræbte af Soldaterne (222) [1]). I fire Aar havde han været Kejser og efterfulgtes nu af Alexander, der af sin Moder Mammæa havde faaet den bedste Opdragelse ved Hjælp af dygtige Lærere [2]), og der ogsaa som Kejser (222—235) retfærdiggjorde de Forhaabninger, han som Yngling havde vakt.

Under slige Tidsforhold er Filostrats Bog bleven til; Grunden, hvorfor det maa antages, at den er bleven offentliggjort, omend efter Aar 217 (Julias Død), saa dog før 222 (Elagabals Død), er forhen givet [3]). Hvor nær Filostrat som Deltager i Julias filosofiske Kreds ellers har staaet Kejserhoffet, vides ikke; saa nær, som f. Ex. Seneka stod Nero, har det næppe været, siden intet nærmere foreligger derom; men han har i alt Fald staaet Forholdene der nær nok til at have dem for Øje og indrette sit Skrift derefter. At dette er sket, synes utvivlsomt. Hele Skildringen af Neros og Domitians Despotisme og Blodtørst maatte jo blive som møntet paa Karakalla, endog Neros latterlige Optræden som Sanger og Helt paa Theatret og ved Kamplegene i Hellas havde sit Sidestykke i Karakallas Efteraben af Achilles og Alexander den store, hvis Latterlighed efter Beskrivelsen at dømme [4]) ikke var stort mindre, hvad ogsaa gjælder om hans indbildte Triumfer over Partherne, Araberne, Germanerne o. fl. [5]). Næppe har Filostrat kunnet undlade at tænke paa Karakallas

---

[1]) Herodian V, 8; Lamprid. Heliog. 15—17.
[2]) Herodian V, 7.
[3]) Side 6.
[4]) Dio Cass. 77, 7, 8, 9; Herodian IV, 8.
[5]) Lamprid. Karak. 10.

Forhold til Stedmoderen Julia Domna, da han nedskrev Fortællingen i Ap. L. VI, 3 om Timasion og hans Kyskhed overfor Stedmoderens ublu Angreb; og det var værdt at vide, om Karakalla eller Julia, hvem Forfatteren dog vel har meddelt et og andet af Værket, efter Haanden som det skred frem, har faaet saadanne Stykker med eller ej. Det samme kan gjælde om de mange afskrækkende Exempler paa Drukkenskab, Fraadseri, Blodsudgydelse og anden Raahed og Grusomhed mod Mennesker eller Dyr [1]).

Baade Karakalla og Elagabal vare jo, som foran omtalt, hengivne til de ugudelige magiske Konster, som Filostrat idelig ytrer sin Modbydelighed for og — rigtignok uden synderligt Held [2]) — søger at faa Apollonios frikjendt for; ja, Elagabal ofrede endog Mennesker og kunde altsaa særlig tage sig af den Harme og Afsky, hvormed Apollonios afviser den Beskyldning, der var rejst mod ham for at have ofret et Barn og taget Varsler af dets Indvolde [3]). Det samme gjælder om de flere Gange gjentagne afskrækkende Exempler paa Personer, der vare hengivne til den græske Kjærlighed, hvoriblandt selve Domitian [4]), og i det hele Apollonios's stadige Kamp mod al Slags Kvindagtighed og Efterligning af udenlandske Moder og Udyder [5]). Gjennem hele Bogen fremføres som vexlende Spejlbilleder gode og slette Fyrster [6]), gode og slette Raadgivere [7]), gode og slette Ynglinger [8]). Overfor den raa,

---

[1]) Jfr. Ap. L. III, 28 ff.; IV, 22; V, 22, 23, 26, 36; I, 13, 9; VII, 6 o. fl. Steder

[2]) Se Side 12.

[3]) Ap. L. VII, 11, 20; VIII, 5, 7 (13, 14, 15).

[4]) Ap. L. I, 12; VII, 42.

[5]) Ap. L. IV, 2, 21, 27, 5.

[6]) Ap. L. I, 21; II, 25, 26; V, 27, 31; VI, 29 og III, 28 ff.; IV, 35; VII og VIII p. m St.

[7]) Ap. L. IV, 40; VII, 8, 16 og IV, 44; V, 35.

[8]) Ap. L. VI, 3; VII. 42 og IV, 20, 30; V, 22; I, 13.

fordrukne, Religionen og Filosofien bespottende indiske Konge staar det lysende Billede af Fraotes og Vardanes; Nero og Domitian have deres Modbilleder i den arbejdsomme, morgenduelige Vespasian og hans Søn Titus, der gjærne vil følge i Faderens Spor, og, ligesom Fraotes, véd, hvad Filosofien er værd, og med hvilken Ærefrygt en ret Filosof hør behandles [1]). Overfor den afskyelige Tigellinus og den underfundige Angiver og forlorne Filosof Eufrates [2]), Apollonios's Fjende og Efterstræber, staa atter som lysende Modbilleder Konsulen og Filosofen Telesinos og Domitians ædle Livvagtsøverste Ælian, der paa forskjellig Maade søgte at bøde paa sin Herres Udyder. Af disse og mange andre bør læres Gudsfrygt, Mildhed, Maadehold, Retfærdighed, Gavmildhed, Tarvelighed, Kyskhed, Lydighed mod Loven, Arbejdsomhed, Fasthed, Forsigtighed, Fredsommelighed, Beskedenhed, Tapperhed, Højmodighed [3]). Og hvad Fyrsterne burde lære, trængte jo ikke mindre alt Folket til; derfor gaar Apollonios's Virksomhed bestandig ud paa at faa Borgerne bort fra Kvindagtighed, Uenighed, Blodsudgydelse og Foragt for de gamle Guder og derimod opmuntre dem til Tarvelighed, Enighed, Kappelyst, Frimodighed, Kjærlighed til gode Fyrster, til det gamle Fædreland, til fædrene Skikke, eget Sprog og Folk, til Ærefrygt for Lovene og for de gamle, til Taalmodighed under Lidelser, sand Filosofi og sand Gudsdyrkelse [4]). Overalt staar Apollonios selv som det højt

---

[1]) Ap. L. I, 33, 38; II, 27, 39; III, 32; V, 27—29, 31, 37, 38; VI, 31, 34 og I, 21; III, 28; IV, 35, 46, 47; VII, 4, 32—34.

[2]) Om Angiveriets Hæslighed se Ap. L. VII, 9, 27, 28, 36; VIII, 5, 7 (16).

[3]) Ap. L. II, 39; V, 36; VI, 29; I, 38; II, 34; V, 38; I, 34, 39; II, 25; V, 31; II, 26, 27; III, 28; II, 20, 21.

[4]) Ap. L. IV, 27, 8, 10; VI, 26, 38; VI, 42; VII, 4, 28, 31; VIII, 16; II, 34; VI, 29; IV, 5, 29, 31, 32; IV, 2, 27; VII, 26; VI, 36; IV, 19, 24, 41; V, 12; VII, 39; VIII, 7 (2); VI, 11.

over alle andre ophøjede Mønster paa alle Dyder og det klare Bevis paa, hvor højt et Menneske ved en saadan Levevis kan hæve sig op over andre dødelige til Lighed med selve Guderne. Hos ham faar derfor ogsaa Vespasian de bedste Raad, da den politiske Stilling var vanskelig [1]), hos ham henter den samme Fyrste og senere Sønnen Titus de Grundsætninger, som en Konge bør følge for at hævde sin egen Stilling og gjøre sit Folk lykkeligt [2]), og som man vist gjærne havde set baade Karakalla, Makrinus og Elagabal skrive sig bag Øret, hvad dog ingen af dem gjorde [3]), snarere derimod Elagabals Eftermand, den unge Alexander Severus, blandt hvis Lærere Filostrat selv gjærne kan have været, og der i al sin Tid artede sig ganske anderledes end Forgængerne, indtil Soldaterne ogsaa bleve kjede af ham og paa et Tog mod Germanerne dræbte baade ham og Moderen [4]). Det var, som bekjendt, ham, der tog til Valgsprog Kristi Ord: Hvad I ville, at andre skulle gjøre mod Eder, det samme gjører I og mod dem og lod disse Ord indskrive paa sit Palads og andre offentlige Bygninger [5]). At han i sit Huskapel blandt andre anbragte Billeder af Kristus og Apollonios fra Tyana, er allerede omtalt [6]); naar dertil føjes, at han i høj Grad yndede baade de græske og latinske Rhetorer [7]), er det vel ikke for meget at slutte, at han ikke blot har yndet Bogen om Apollonios, men ogsaa dens Forfatter og har vedligeholdt den Forbindelse, hvori Filostrat fra fordum

---

[1]) Ap. L. V, 31—36.

[2]) Ap. L. VI, 29; V, 36.

[3]) Hvad Apollonios mente om den guddommelige Dyrkelse (Apotheose), der sædvanlig vistes Kejserne, kan ses af Ap. L. VII, 4; VII, 24.

[4]) Herodian VI, 9.

[5]) Lamprid. Alex. 41.

[6]) Lamprid. Alex. 29.

[7]) Lamprid. Alex. 35, 44.

stod med hans Slægt, hvorpaa ogsaa dette synes at tyde, at den ældre Gordian, Alexanders Medkonsul i Rom og derefter Statholder i Afrika (229 eller 230) [1]), var Filostrats gode Ven, for hvem han beskrev Sofisternes Levnetsløb [2]).

At der efter Omstændighederne maatte tages visse Hensyn til de høje Personer, som Skriftet om Apollonios nærmest var bestemt for, er en Selvfølge og kan ogsaa spores, navnlig i de politiske Grundsætninger, der lægges Apollonios i Munden, hvilke ere strængt monarkiske og vendte mod Republikanismen, baade den aristokratiske og den demokratiske [3]). I den Henseende passede det fortræffeligt med Hensyn til Benyttelsen af Pythagoras-Sagnene, at Pythagoræerne i sin Tid vare faldne for en demokratisk Modbevægelse; og den Katastrofe, hvortil Apollonios tilsidst føres overfor Domitian, er derfor tilligemed de politiske Forudsætninger, der fremkalde den, i Hovedtrækkene aldeles det samme, som vi kjende fra Jamblich: Paa den ene Side Tyranniet (Domitian-Falaris), paa den anden Side Demokratiet (Eufrates-Kylon); over for begge svarer Apollonios til Pythagoras som Bæreren af det rette og gode, kun at Apollonios efter det Forhold, hvori han bliver sat til Vespasian — og vi kunne vel sige, efter det Forhold, hvori hans Levnetsbeskriver stod til den syriske Kejserslægt i Rom —, ikke ret vel kunde skildres som republikansk Aristokrat — hvad Pythagoras rigtignok var i Theorien, medens i Praxis „han selv“ var Enehersker trods nogen —, men maatte blive afgjort Monarkist, naar blot Monarken ikke som Voldsherskerne, vilde krænke Folkenes eller de enkeltes

---

[1]) Jfr. Kayser Vit. Sophist. (1844) Prooem. p. I og de der anførte Steder hos Jul. Capitolinus og Herodian.

[2]) Se Vit. Soph. 479.

[3]) Jfr. de udførlige Forhandlinger mellem Vespasian, Apollonios, Dion og Eufrates i Ap. L. V, 31—37.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

lovhjemlede Friheder eller naturlige Menneskerettigheder; thi i saa Fald skaanede Apollonios naturligvis lige saa lidt en Vespasian som en Domitian [1]). — For øvrigt er vel Apollonios's Syn i Efesos af Domitians Mord i Rom og de Ord, han ved den Lejlighed udtalte fulde af Had til Tyrannen [2]), i Forbindelse med Neros og Domitians bekjendte Fjendskab mod „Filosoferne" i Almindelighed, de Fakta, som have afgivet Motivet for Filostrat (og hans Forgænger) til den hele Skildring af Apollonios's politiske Virksomhed og Kamp mod Tyranniet — „i Lighed med Pythagoras, kun endnu mere guddommelig udrustet end denne" [3]).

Hvad vi i de foregaaende Afsnit have søgt at paavise med Hensyn til Filostrats Bog om Apollonios, er altsaa følgende:

1. „Apollonios's Liv" er forfattet af Filostrat efter ældre Optegnelser og benyttet som en Ramme, hvori der meddeles allehaande Prøver paa Forfatterens Dygtighed som Sofist (Rhetor).
2. I Mangel af virkelige, historisk hjemlede Kjendsgjærninger ere Hovedtrækkene og mange Enkeltheder dannede efter Pythagoras-Sagnene — vistnok allerede før Filostrat lagde Haand paa Værket.
3. Formaalet med Bogens Udarbejdelse har ikke blot været at levere et sofistisk Konstværk, men tillige at paavirke Sam-

---

[1]) Ap. L. V, 41.
[2]) Dio Cass. 67, 18; jfr. ovenfor S. 12, f.
[3]) Ap. L. I, 2.

tiden i religiøs og sædelig Henseende, særlig med Forholdene i den syriske Kejserslægt for Øje.

VII.

Sin største Interesse og sine fleste Læsere skylder Bogen dog noget andet, nemlig den Benyttelse, der er bleven gjort af den i kristusfjendtligt Øjemed, og den Omstændighed, at man temmelig almindelig har anset og vel endnu anser den som udarbejdet netop med Henblik paa Kristendommen og for i Apollonios at fremstille en Slags Hedningefrelser i Lighed med Kristus, ja dannet efter Evangeliernes Fremstilling af denne. Efter den voxende Udbredelse, Kristendommen trods alle blodige Forfølgelser fik, kunde den hedenske Verden jo nok tænkes ogsaa paa den Maade at ville anspænde sine Kræfter.

De første egentlige hedenske Polemikere imod Kristendommen er, som bekjendt, Kelsos, mod hvem Origenes skrev et Forsvarsskrift [1]), og Porfyrios, af hvis „15 Bøger mod de Kristne“ nogle Brudstykker findes, navnlig i bevarede Skrifter af Euseb. De synes begge to at have staaet højt over Hierokles, hvis Bog: „Et sandhedskjærligt Ord“ til de Kristne omtales meget ufordelagtigt og ringeagtende af Euseb i hans Gjenmæle mod Hierokles [2]), men som for os har den særegne Interesse, at der her for første Gang gjøres en Sammenstilling af Apollonios fra Tyana og Kristus.

---

[1]) „Contra Celsum“, findes i 18-20 Bd. af Origenis opp. ed. Lommatzsch.

[2]) „*Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου πρὸς τὰ ὑπὸ Φιλοστράτου εἰς Ἀπολλώνιον τον Τυανέα διὰ τὴν Ἱεροκλεῖ παραληφθεῖσαν αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Χριστοῦ σύγκρισιν*“. Texten findes i Almindelighed i Udgaverne af Opera Philostratorum, ogsaa hos Kayser. Som Tillæg er Bogen i dansk Oversættelse vedføjet nærværende Afhandling.

Hierokles († før 340), Statholder først i Nikomedia (Kejserstaden i Bithynien under Diokletian og Galerius), siden i Alexandria, tog ivrig Del i den galerianske Kristenforfølgelse strax i Begyndelsen af det fjerde Aarhundrede. Ellers véd man ikke stort om ham[1]); det synes, som om han baade i Bithynien og i Ægypten har været virksom mod de Kristne, og det ikke blot, som Holberg siger, „saavel med Pennen, som med Sværdet“, men ogsaa paa andre Maader[2]). Kristne Jomfruer lod han voldtage, og forfærdelige Løgne udspredte han om Kristus og de Kristne. Indholdet af det Skrift, han udgav mod dem, kjendes til Dels af Eusebs Modskrift og af et Par Steder hos en anden samtidig Kirkefader, Laktants, som netop under Forfølgelsen var Veltalenhedslærer i Nikomedia. Laktants omtaler ham[3]) som en Hovedmand, ja Ophavsmand til Forfølgelserne (auctor imprimis faciendæ persecutionis)[4]), og som Forfatter til to (Euseb kjender kun én) hadske Bøger mod Kristus, hvori han især vil vise, at den hellige Skrift er fuld af Selvmodsigelser. Laktants undrer sig

---

[1]) Kildesteder findes afskrevne hos Olearius: Philostr. Opp. p. 414—415.

[2]) Holberg i sin Kirkehistorie, Udg. 1765, Side 137, fortæller (efter Simeon Metaphrastes's vita Ædesii) følgende: „En af Martyrerne ved Navn Adesius optændtes saaledes af Iver mod Statholderen, at han gav ham et Ørefigen, da han sad paa Domstolen. Hvad Virkning denne Iver har havt, er let at slutte, saasom det er troligt, at en høj Øvrighedsperson ikke har stukket dette Ørefigen i sin Lomme. Det havde været bedre, at denne gode Martyr havde efter Apostlernes Exempel lidet med Taalmodighed, eller alene ladet sig nøje med at igjendrive Hieroclis Skrifter og vise, hvor ilde grundet hans Beskyldning var i Henseende til de stridige Meninger, som han paastod at finde i den hellige Skrift.“

[3]) Institutiones divinæ, lib. V capp. 2 & 3. Her uddraget og oversat efter Mich. Thomasius's Udg., Antwerp. 1570, p. 264.

[4]) Lignende siges atter hos Laktants i De mortibus persecutorum c. 16.

over, at han véd saa god Besked med de Kristnes Sakramenter og hellige Skrifter, at man kunde fristes til at tro, at han selv en Gang havde været en Kristen og saaledes var kommet i Besiddelse af Hemmeligheder, som han nu forraadte. I sit blinde Had lader han de Kristne høre, at deres Apostle havde været ulærde Mænd, der levede af deres Haandværk, „ligesom om han var vred, fordi ikke en eller anden Aristofanes eller Aristarchos havde udtænkt Apostlenes Lære“, da dog tværtimod netop disses Mangel paa Lærdom er os en Borgen for, at de hverken have villet eller kunnet af sig selv opfinde og uden indbyrdes Modsigelse i Sammenhæng fremstille Evangeliet, saa meget mere som ingen verdslig Fordel, men snarere Martyriet blev den Løn, de høstede. Om selve Kristus fortalte Hierokles, at han, forskudt og forjaget af Jøderne, drev Stratenrøveri i Spidsen for en Bande paa 900 Mand — „en Historie,“ siger Laktants, „som vi vel gjør bedst i at tro paa, da muligen en eller anden Gud, maaske Apollo selv, har aabenbaret den for Hierokles i Drømme. Men sig mig en Gang: hvem af alle de Røvere, der i Tidernes Løb have mistet Livet, ja som Du maaske selv i Egenskab af Dommer har skilt af med Livet — hvem af dem har efter sin Korsfæstelse nydt guddommelig, eller lad os blot sige, menneskelig Æresbevisning? Dog, jeg glemmer, at I regne Morderen Mars blandt Eders Guder, Mars, hvem rigtignok heller ikke nogen Areopagus har dømt fra Livet.“ Endvidere omtales den Sammenligning, Hierokles gjorde mellem Kristus og Apollonios fra Tyana, og som ikke faldt ud til den førstes Fordel. „Men hvor kan det da være,“ spørger Laktants, „at ingen — uden maaske Du selv! — nu dyrker Apollonios som Gud? I Trolddomskonst i alt Fald maa det indrømmes at Apollonios var den dygtigste; thi han forsvandt for Domitians Øjne, da det kneb, medens Kristus blev korsfæstet. Men Sagen er, at Kristus var ingen Trold-

mand; derfor var det muligt at tro paa ham, og han viste sig at være Gud, ikke fordi han gjorde nogle Mirakler, hvad I jo mene, at Apollonios ogsaa gjorde, uden at I derfor ville regne ham for en Gud, men fordi Profeternes Spaadomme i ham opfyldtes."

Euseb undrer sig ikke, saaledes som Laktants, over Hierokles's nøje Kjendskab til de kristnes Sager; thi han oplyser strax i Begyndelsen af Modskriftet, at alt, hvad Hierokles skriver om disse Ting, er stjaalet Gods — lige indtil Ord og Stavelser. Den rette Ejermand har vel været Kelsos (der var udmærket godt inde i det, som han skrev om); i alt Fald siger Euseb [1]), at han ikke vil gaa ind paa disse Ting, men alene holde sig til det, som var nyt i Bogen, nemlig Sammenligningen mellem Kristus og Apollonios, saameget mere som alt det andet allerede var med Kraft omstyrtet og gjendrevet i hele 8 Bøger, skrevne af Origenes imod Kelsos. Derpaa anføres følgende Uddrag af Hierokles's Skrift: „De gjøre et forfærdeligt Væsen af denne Jesus og prale af, at han har givet Blinde deres Syn igjen og gjort andre lignende Undergjærninger. Lad os dog vel mærke, hvor langt bedre og forstandigere vi dømme om saadanne Sager, og hvilke Tanker vi gjøre os om vore fremragende Mænd," hvorpaa han, hedder det, efter i Forbigaaende at have omtalt Prokonnesieren Aristeas og Pythagoras som ældre Forgængere, tilføjer følgende: „Men i vore Forfædres Dage, da Nero var Kejser, virkede Apollonios fra Tyana, som fra sin tidligste Ungdom, og siden han i Ægæ i Kilikia ofrede sig til den menneskekjærlige Asklepios's Tjeneste, gjorde mange vidunderlige Gjærninger, af hvilke jeg med Forbigaaelse af de fleste vil omtale nogle faa." Derpaa opregner han Vidunderne lige fra første Begyndelse af og siger endelig ordret saaledes: „Og hvorfor omtaler jeg da

---

[1]) Gjennælet mod Hierokles 428 f.

alt dette? For at man skal kunne sammenligne vor i ethvert Tilfælde omhyggelige og velgrundede Bedømmelse med de Kristnes Letfærdighed; thi en Mand, der har gjort saadanne Gjærninger, ansé vi ikke for nogen Gud, men for et af Guderne benaadet Menneske; de Kristne derimod udraabe paa Gader og Stræder Jesus som en Gud for nogle faa Mirakelhistoriers Skyld. Ogsaa dette er værdt at tage i Betragtning, at Jesu Gjærninger ere tomme Pralerier af en Petros og Paulos og flere af den Slags løgnagtige og udannede Goëter, medens Hjemmelsmændene med Hensyn til Apollonios ere: Maximos fra Ægæ; Apollonios's Ledsager, Filosofen Damis; samt Filostratos fra Athenen: Folk, der stode paa det højeste Trin af Dannelse, Mænd, der give Sandheden Æren, og der af Menneskekjærlighed ikke have villet, at en herlig og af Guderne elsket Mands Bedrifter skulde overgives til Glemsel."

Eusebs Besvarelse heraf gaar ud paa[1]), at han hidtil havde staaet i den Formening, at Apollonios fra Tyana var en Vismand, og at han aldrig skulde gaaet i Rette med nogen, som regnede ham blandt Filosoferne, om det saa var blandt de allerstørste. „Men naar nogen — det være nu en Damis fra Assyrien eller en Filostratos eller hvilken som helst Skribler eller Roman-Smører[2]) — fordrister sig til at gaa ud over alle Grænser og give Ting til bedste, der aldeles ikke have med Filosofien at gjøre, men gaa langt ud over dennes Omraade, idet man maaske nok siger, at der ikke er Tale om Trolddomskonster[3]), men ikke desto mindre i Sagen selv bebyrder Manden med langt mere end man selv har sagt, og endelig ved Siden deraf giver ham en Maske paa og lader ham op-

---

[1]) Gjenmælet 432—435.

[2]) „*συγγραφευς ἢ λογογράφος.*"

[3]) *γοητεία.*

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

træde under Skikkelse af Pythagoras's Discipel, — saa stikke Æselsørerne frem af Løvens Hud, og vi blive var, at det ikke er en Filosof, vi have for os, men en slet og ret Sofist, der driver sit Spil omkring i Stæderne, og en ligefrem Troldmand i Stedet for en Vismand. Thi vi vide, at det altstyrende Forsyn har givet baade den hele Tilværelse og alle Enkeltvæsener sine bestemte Grænser, der hverken maa eller kunne overskrides. Fisken kan ikke imod sin Natur flytte op paa Landet, Landdyret kan ikke tage Bolig i Vandet. Ogsaa Mennesket gjør klogest i at bevæge sig paa Jorden med de Fødder, han dertil har faaet, og med Lærdom og Filosofi til Støtte for sin Sjæl. Derimod kan han nok ønske, at en Hjælper fra oven, fra de himmelske Boliger, kommer ned og underviser ham om den Frelse, som derfra skal komme. Thi ligesom Lægen maa komme til den syge, saaledes maa den, som er oventil og i det høje, stige ned til dem i det lave, og ingenlunde omvendt; man maa nemlig ikke tro, at det er Meningen, at den godgjørende, frelsende og overalt hjælpende guddommelige Natur aldrig nogen Sinde skulde kunne forbinde sig med Menneske-Naturen. Den gode Gud vil tværtimod rigeligen meddele de udødelige og med fri Vilje udrustede Sjæle ligesom Straaler af sit eget Lys, idet han nu og da udsender nogle af dem, der staa ham nærmest, til Frelse og Hjælp for dem, som bo paa denne Jord [1]). Og den af disse, hvem denne Lykke ret bliver til Del, han vil, renset i sin Sjæl og med Evne til at sprede den Taage, som ellers omgiver de dødelige, blive anset for et i Sandhed guddommeligt Menneske og i sin Sjæl bære ligesom et Afbillede af en stor Guddom. En saadan Mand maa dog i Sandhed sætte den hele Menneskeslægt i Bevægelse og klarere end Solen selv oplyse Alverden! Sin evige Gud-

---

[1]) Olearius siger i sine Noter til dette Sted: „ceterum videtur mihi in hisce et quæ sequuntur Arianæ impietatis nonnihil delitescere.“

domsgjærning efterlader han til Beskuelse ogsaa af de kommende Slægter, og ikke ringere end de af et livløst Stof med Menneskehænder dannede Billeder frembyder han Skuet af en Natur, hvori Gud har taget Bolig. Og paa den Maade kan den menneskelige Natur blive delagtig i den guddommelige, men paa anden Maade lader det sig ikke gjøre at overskride Grænserne.“ Hvis altsaa — fortsætter Euseb — Apollonios skal være en guddommelig, mere end filosofisk, rent ud sagt: en overmenneskelig Natur, saa bør dette eftervises og fastholdes hele Historien igjennem lige indtil denne Dag. En guddommelig Natur maa endnu mere end et Værk af en Konstner eller Bygmester vise sine Virkninger længe efter Mesterens Død; det kan ikke tænkes, at den kun et Øjeblik lyser med Straaleglans for saa at forsvinde i Dunkelhed i Stedet for at bevise sin Kraft gjennem Tiderne „og det ikke efter fattig Lejlighed for en enkelt Damis eller andre slige ubetydelige Mennesker, men til Gavn for utallige Menneskemasser“ ikke blot i et enkelt Tidsrum, men igjennem kommende Slægter. „Paa den Maade vide vi dog, at de gamle Vismænd have skaffet sig Tilhængere og Arvetagere af deres Dyder og forhvervet sig en i Sandhed udødelig Ihukommelse af, hvad de have gjort til bedste for Menneskene. Men hvis Du derimod kun tilskriver Manden en dødelig Natur, saa pas paa, at Du ikke tildeler denne Natur mere end tilbørligt og indvikler dig i en Modsigelse, som Du kommer til at bøde for.“ I det følgende paavises det saa, hvorledes Filostrat ganske vist tillægger Apollonios en guddommelig Natur og overnaturlige Gjærninger, men at han herved indvikler sig i Modsigelser, idet han ofte glemmer, at Apollonios er en Gud, ligesom ogsaa de guddommelige Gjærninger, han lader Apollonios udføre, aabenbart ere Trolddomskonster, som kun kunde gjøres ved onde Aanders Hjælp: overhovedet er han ikke skildret ophøjet nok af en Gud at være, og dog ere Græn-

serne overskredne, indenfor hvilke han maatte holde sig, hvis han var en Filosof og et godt Menneske. Med tilstrækkelig Udførlighed gjennemgaar Euseb nu Apollonios's Levnetsløb i det enkelte og paaviser ikke daarligt Filostrats grænseløse Lettroenhed og mange Selvmodsigelser[1]). Paa en ofte ret bidende Maade viser han Hierokles Billedet af Damis og de andre, som han mente „stod paa Højden af sin Tids Dannelse", samt hvilke Historier han selv lader sig binde paa Ærmet af Filostrat, i samme Øjeblik som han bebrejder de Kristne deres Lettroenhed. Men hvad de i det foregaaende fremførte Hovedgrundsætninger og Udgangspunkter for Polemiken angaar, da ses det let, at de lide af meget væsentlige Mangler: det vilde være vanskeligt at forhindre Hierokles i at tage dem til Indtægt for sin Apollonios ligesaa vel som for Kristus. Tingen er den, at Euseb med sin Arianisme (Rationalisme) i altfor høj Grad staar paa lige Stade med sin Modstander; Kristus er for ham — i alt Fald i nærværende Udvikling — i Grunden slet intet andet eller mere end Apollonios og mange andre for Hedningene. Her er intet om Skyld og Forsoning, Synd og Naade, intet om Korsfæstelse og Opstandelse, intet om Livets Sejr over Døden, om Kristi Liv i sin Menighed og Betydningen af den Kjendsgjærning, at Kristi Kirke stod sejrrig trods alle Anfald fra Hedningenes Side; kun svagt peges der paa, at Kristi Læres guddommelige Virkninger sporedes i længere Tid end Apollonios's — noget, som Hierokles maaske næppe vilde indrømme. Da maa man sige, at Nyplatonismen bedre forstod at finde — og det baade indenfor Hedenskabets og Kristendommens Omraade —, hvad der kunde imødekomme Menneskenaturens dybeste Trang, og man kan kun undre sig over, at Ny-

---

[1]) F. Ex. Gjenmælet 439, 443, 445, 447, 448, 450, 453, 455, 456, 458, 460, o. fl. St.

platonismen, dette storartede Forsøg paa „at opstille et Hedenskab, der i lige Grad formaaede at afhjælpe den religiøse Trang, som Kristendommen tilfredsstillede ved sin Supranaturalisme, Monotheisme og Universalisme, og hvorfra den hidtilværende Folkereligions Urimeligheder og Uværdigheder vare borttagne“, og paa „som Enhed at sammenfatte det ædleste og bedste, hvad exoterisk og esoterisk Religion, hvad Filosofi og Theosofi i den gamle og den nye Tid, i Orienten som i Occidenten havde opstillet for derved at fremstille en Verdensreligion, hvori Tro og Viden, Filosofi og Theologi, Theori og Praxis fuldkomment forsonedes og forenedes, og hvori al religiøs Trang aldeles tilfredsstilledes, med en Fylde og Rigdom, ligeoverfor hvilken selv Kristendommen maatte synes ensidig, ussel og mangelfuld“,[1]) — man kan kun undre sig over, at Nyplatonismen med alt dette kunde føle sig saa tilfredsstillet ved en Hedningfrelser som den af Filostrat skildrede Apollonios, som den efter hans voxende Ry at dømme maa have gjort[2]). Dog — det var maaske ogsaa kun dem, for hvem de overtroiske Konster i Nyplatonismen vare Hovedsagen, hvem Apollonios i den Grad tilfredsstillede; men deres Tal var rigtignok stort og blev efter Haanden større og større.

Om Hierokles har været Nyplatoniker, er ikke overleveret; sandsynligt er det i alt Fald[3]). Man har undret sig over[4]), at ingen af Nyplatonikernes betydeligere Ordførere synes at ville omtale eller have noget med Apollonios at gjøre, uden i alt Fald som Forfatter til et Kildeskrift om Pythagoras's Liv[5]). Filostrats Levnetsbeskrivelse forelaa jo dog forlængst, da Porfyr og Jamblich skrev

---

[1]) Kurtz: Lærebog i Kirkehist. ved Enkebølle, S. 58.
[2]) Jfr. L. Helveg i Nordisk Maanedsskr. 1875, I, S. 28.
[3]) Jfr. Zeller III, 2 (1868), S. 612.
[4]) Baur: Ap. v. T. u. Chr., S. 209, Anm.
[5]) Jfr. S. 28, Anm. 1.

deres Skildringer af Pythagoras, utvivlsomt, efter hele deres øvrige Forfattervirksomhed og nyplatoniske Stade at dømme, med særligt Hensyn paa Kristendommen og de nytestamentlige Skildringer af Jesu Liv. Det er imidlertid ganske naturligt, at Porfyr og Jamblich ignorere Filostrats Fremstilling, netop fordi saa mange Træk, som ovenfor paavist, ere hentede fra de samme Kilder, hvorfra de selv hentede Stoffet til Pythagoras's Levnetsbeskrivelse. At Apollonios's Navn som Troldmand derimod vedblev at leve hos Bønderne og i Afkroge, hvor Hedenskabet efter Kristendommens Sejr holdt sig som Overtro, kan ikke undre, heller ikke, at han paa den Maade beholdt sit Ry helt ned i Middelalderen endog hos de Kristne — for hvem Troen ogsaa var bleven til Overtro [1]).

Derimod kom det naturligvis efter Hierokles's Optræden til at skurre slemt i alle deres Øren, som vidste

---

[1]) Byzantinerne have i saa Henseende ikke sjælden travlt med Apollonios. Georg. Kedrenos pag. 197 (ed. Bekk. I, p. 346) fortæller, at den pythagoræiske Filosof og Troldmand (*στοιχειωματικὸς φιλόσοφος*) Apollonios fra T. ved Trolddom forhindrede Slanger, Skorpioner, Myg og Heste fra at gjøre Fortræd i Byzants. Lignende gjentages ibid. p. 246 (Bekk. 431 ff.) med den Tilføjelse, at der endnu hist og her skulde findes Talismans, som skrev sig fra Apollonios, og som vare i Stand til at forhindre Oversvømmelser, Bid af giftige Dyr o. lign., ja, at der vare dem, som endnu efter hans Død kunde gjøre slige Trolddomskonster med hans blotte Navn (jfr. Eusebs Gjenmæle 464). Kedren mener, at Gud tillod dette for at prøve de Kristnes Tro, om den var stærk nok til ikke at lade sig rokke eller friste ved saadanne Satans Konster. — Lignende findes hos Joh. Antiochenus (Malala) (ed. Dindorf p. 263, 266); Joh. Tzetzes, *Χιλιάδες* II, 60, o. fl. a. Tzetzes er fuld af Beundring for Apollonios: „*Ὁ Ἀπολλώνιος αὐτὸς Νέρωνος ὢν ἐν χρόνοις, ὁ Τυανεὺς, ὁ πάνσοφος, ὁ προειδὼς τὰ πάντα, Ἀντιοχείᾳ μὲν ποιεῖ, ναὶ μὴν καὶ Βυζαντίῳ, μὴ παρεισδύνειν κώνωπας ἕτερα τε τοιαῦτα κτλ.*“ Det hele stammer naturligvis fra Historierne i Vit. Ap. III, 21, 41; V, 5. — Mosheim har, i Følge Kayser Prooem. V. A. p. III, Noten, skrevet en hel Afhandling de Apollonii imaginibus telesticis. —

lidt bedre Besked; det var jo ikke længere blot en berømt eller berygtet Hedning, man havde med at gjøre, men en ligefrem Medbejler til Kristus. Euseb kaster sig i sit Gjenmæle ikke saameget over Apollonios som over hans Biograf, endda uden at beskylde denne for at have haft Kristus i Tankerne, da han skrev; men de senere Kirkefædre og kristne Forfattere betragte i Regelen saavel den ene som den anden som yderst mistænkelige Væsener, om ikke ligefrem som Djævelens Redskaber overfor Vorherre[1]).

---

[1]) Dog siger Augustin (epist. 4 ad Marcellinum): „quis autem vel risu dignum non putet, quod Apollonium et Appuleium exterosque magicarum artium peritissimos conferre Christo vel etiam præferre conantur, quamquam tolerabilius ferendum sit, quando illos ei potius comparent, quam deos suos: multo enim melior, quod fatendum est, Apollonius fuit, quam tot stuprorum auctor et perpetrator, quem Jovem nominant.“ (Jfr. Bayle: Apollonius, F.) Og Hieronymus (epist. 53 ad Paullinum, her anført efter Kays. Prooem. Vit. Ap. p. III og IX): „Apollonius, sive ille magus, ut vulgus loquitur, sive philosophus, ut Pythagorici tradunt, ... invenit ubique, quod disceret et semper proficiens semper se melior fieret. Scripsit super hoc plenissime octo voluminibus Philostratus.“

Ellers se: Augustin epp. 49, 102, 138; Kyrillos Alex. adv. Julian. III, 88; Chrysostomos adv. Judæos V, 3 (p. 631) og de laudibus scti Pauli apost. Homil. IV, p. 493, D, (ed. Montfauc.): „Et ille quidem ex Tyanorum urbe deceptor ac maleficus aliquo loci apparuit ac brevi aliquanto tempore in exigua parte orbis refulsit: sed celeriter exstinctus atque delatus est, qui non ecclesiam omnino, non populum, non aliquid horum reliquit.“

Isidorus Pelusiota († 450) epistol. p. 138 (ed. J. Billius, Paris 1585): „*Καινοῖς τινες λόγοις τοὺς ἀνθρώπους ἠπάτησαν τὸν ἐκ Τυάνων εἰσαγαγόντες Ἀπολλώνιον πολλαχόσε πολλὰ τελεσάμενον ἐπ᾽ ἀσφαλείᾳ* (*φασὶ*) *τῆς οἰκήσεως* (Apollonium multa multis in locis telestica — ɔ: Talismans — collocantem, ut tutius habitari, sic enim aiunt, illa possint [Olearius p. 147]), *ἀλλ᾽οὐδὲν ἔχουσι δεῖξαι παρ᾽ ἐκείνου γενόμενον· εἰ γάρ, καὶ λόγους ψιλοὺς τοῦ ἀνδρὸς ἀναγράψαντες καὶ πάντα τὰ κατ᾽ αὐτὸν ἀκριβώσαντες οὐκ ἄν τὰς θρυλλουμένας παρέλιπον πράξεις. ἔχεις δὲ τὸν Φιλόστρατον ἀκριβῶς τὰ ἐκείνου ἐκθέμενον. καὶ*

Og ligesom den fromme Nidkjærhed i det hele taget har sørget for, at alle ældre egentlige Stridsskrifter fra Hedenskabets Side ere tilintetgjorte, saa at vi kun kjende deres

---

μάνθανε, ὡς σαφῆ συκοφαντίαν μαγγανειῶν ἐχθροὶ τοῦ ἀνδρὸς, ὡς εἰκός, κατεσκεύασαν.“ Beklagelsen over, at ingen har kunnet virkelig paavise de meget omtalte Talismans og deres Virkninger, og Bemærkningen om, at det hele altsaa maa være en aabenbar falsk Anklage for Trolddom, sandsynligvis udspredt af Mandens Fjender, er tydelig nok ironisk ment, skjønt Olearius (pag. XXXI) ikke synes at have forstaaet det saaledes.

Som ret karakteristiske skal her endnu anføres et Par af en Del Randglosser, der findes i det ældste Haandskrift (fra 11 Aarh.) af V. Ap., og som Kayser har optaget mellem sine Notae in V. A. (Udg. 1844). De skrive sig, som han siger, „a viro non tam docto, quam pio et Apollonianarum praestigiarum osore.“

Saaledes faar Apollonios's udførlige Redegjørelse, under Forhandlingerne mellem ham og Vespasian paa den ene og Dion og Eufrates paa den anden Side, følgende Vedtegning (V, 35): *συμβουλὴ Ἀπολλωνίου οὐ τοῦ δικαίου ἐχομένη ἢ νομίμου, ἀλλὰ τοῦ γοητικοῦ καὶ κολακευτικοῦ*,“ og senere, hvor Apollonios raader Kejseren til at tage Hensyn til sine to Sønner, Titus og Domitian, udbryder Scholiasten: „*Εὑρήσεις, γόης, παρὰ Δομετιανοῦ τὸν μισθὸν τῆς νῦν σοι ἀρίστης βουλῆς.*“ Om Talen til de nøgne hedder det (VI, 11): „*Λόγος Ἀπολλωνίου γόητος, μεστὸς ἁπάσης βωμολοχίας καὶ κλοπῆς*“, og længere henne, hvor Apollonios har talt noget om gamle Kjærlinger og ladet forstaa, at de nøgne bære sig ad som saadanne, men pludselig standser, sigende: „Dog — jeg vil ikke sige mere . . . men holde Tand for Tunge“, tilføjes der i Randen: „*εὕρηκας ἤδη, γόης, γραυσὶ κοσκινιζομέναις αὐτοὺς παραβάλλων.*“ Derimod faar Apollonios's Modstander Thespesions Tale følgende Skudsmaal (VI, 10): „*Λόγος Θεσπεσίωνος τοῦ γυμνοῦ μεστὸς ἁπλότητος πάσης καὶ δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας*,“ og (VI, 20): „*καλά σοι πολλὰ Θεσπίων* (sic) *οὕτω σαφῶς ἐλέγξαντι τόν δοξομανῆ καὶ δοξόκοπον Ἀπολλώνιον.*“ Filostrat faar ikke bedre Behandling end Apollonios, ibid.: „*ὁρατον μάταιον τουτονὶ Φιλόστρατον, οἷς ὁρᾷ τὸν κατάρατον Ἀπολλώνιον τὸ ἧττον ἀποφερόμενον, πῶς ἀπάγει τῆς ὑποθέσεως τὸν λόγον ἐφ' ἑτέραν μετατιθεὶς ζήτησιν.*“ Og VII, 39, hvor det hos Filostrat hedder: „Dumme Mennesker (*οἱ δὲ εὐηθέστεροι τῶν ἀνθρώπων*) regne dette (som Apollonios gjorde) til Trolddomskonster . . . .“, udbrydes der i Randen: „*οἱ συνετώτεροι τῶν ἀνθρώπων, ὃ καταγέλαστε, γοητείας εἶναι ταῦτα λέγουσιν, οὐχ οἱ εὐηθέστεροι*

Indhold fra de kristnes Gjendrivelser — hvilket ogsaa gjælder om Hierokles's Skrift —, hvor endda ikke sjælden maaske de Yttringer, som skulde gjendrives, kun bleve nedskrevne med megen Overvindelse og ikke altid fik Lov til at komme med i senere Afskrifter, uden i en højst ufuldkommen Gjengivelse, „ne piæ aures incestarentur", at ikke de fromme skulde tage Skade deraf[1]), saaledes var det ogsaa kun efter stor Betænkelighed og med Selvovervindelse, at den lærde Bogtrykker Aldus Manutius i Florents gjorde Alvor af at give Filostrats Apollonios en Plads med mellem de mange Oldtidsskrifter, der udgik fra hans Trykkeri. Og han gjorde det kun, fordi han, som han selv siger, tilligemed Giften ogsaa kunde række Modgiften, nemlig Eusebs Gjenmæle mod Hierokles. Begge Dele udkom der første Gang paa Græsk 1501—1504 med latinsk Oversættelse ved Siden[2]). — I de følgende 3 Aarhundreder bliver Mistænk-

---

ὡς αὐτὸς λῃρῶν ἔφης." — Undertiden gaar han ogsaa nærmere ind paa Sagen selv, som (I, 9) hvor Apollonios giver en Fraadser det gode Raad at holde Diæt; da hedder det i Marginen; *ἀλλ' οὐχ ὁ ἐμὸς οὕτω Χριστὸς οὐδὲ διαίτῃ προμηθούμενος τὰ τῆς ὑγιείας, ἀλλὰ τῷ μὲν λεπρῷ „θέλω" φησὶ „καθαρίσθητι". καὶ „ἐγερθεὶς" ἄλλῳ πάλιν „ἆρον τὸν κράβατον" καὶ τῷ κωφῷ „διανοίχθητι". ὡσαύτως καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ „ἀνάστα καὶ στῆθι ἐπὶ τοὺς πόδας σου". ἀλλ' οὐκ ἐκ φυλακῆς τῶν βλαπτόντων τὴν ῥῶσιν προμνηστευόμενος*". Da Apollonios (VII, 40) spørger: „Hvem skal føre mig ud herfra?", skrives der i Randen: „*ὁ πάντα γινώσκειν ἐπαγγελλόμενος ὕρα πῶς νῦν ἀγνοεῖ τὸν μετασκευάσοντα αὐτόν. εἶτα οὐ τερατεῖαι τὰ τῆς ἀλαζόνος ἐπαγγελίας ἐκ τούτων ἐλέγχονται;*" Og saa fremdeles paa mangfoldige Steder.

[1]) Jfr. Luc. Holsten. Anm. til Eusebs Gjenmæle c. 2., Olear. p. 429.

[2]) Denne editio princeps findes paa det store kgl. Bibliothek. Titelen er: „*Φιλοστράτου εἰς τὸν Ἀπολλώνιον τοῦ Τυανέως βίον βιβλία ὀκτω. Εὐσεβίου Καισαρείας τοῦ Παμφίλου ἀντιρρητικὸς πρὸς τὰ Ἱεροκλέους Ἀπολλώνιον τὸν Τυανέα τῷ σωτῆρι Χριστῷ παραβάλλοντος.* Philostrati de Vita Apollonii Tyanei libri octo.. Iidem libri latini interprete Allemanno Rhinuccino florentino. Eusebius contra Hieroclem, qui Tyanensem Christo conferre conatus fuerit. Idem latinus interprete Zenobio Acciolo florentino ordinis prædicatorum." Efter den græske (upaginerede) Text læses: „*ᾳ. φ. ά.* Venetiis apud

somheden og Forlegenheden overfor Apollonios ikke ringere: snart er det ham selv, der anses for en Bedrager eller Udsending fra Løgnens Fader, snart er det hans Biograf, der har opdigtet hans Undere af Fjendskab mod Kristus; undertiden forsøger man ogsaa at bortforklare disse ved at tilskrive Apollonios Kjendskab til Naturens hemmelige Kræfter eller ogsaa ved at antage, at Damis og Filostrat har misforstaaet ham: altsaa ganske saaledes som Rationalismen behandlede Kristi Undere. [1]) Et syntes alle enige

---

Aldum Mense Martio MDI. Efter Fortalen til den latinske Oversættelse af Vita Apollonii: „Vale! Venetiis Mense Majo MDIIII.“ Til allersidst efter den latinske Overs. af Eusebs Antirrhetikos: „Venetiis in ædibus Aldi mense februario MDII.“ Foran den latinske Oversættelse af Vita Ap. læses en Tilskrift fra Aldus til Zenobius, hvori det hedder p. 1: Sperabam, Zenobi doctissime, in libris Philostrati de Apollonii Tyanensis vita me quam plurima & digna scitu & præclara lecturum. Sed longe aliter certe evenit. Nihil enim unquam memini me legere deterius lectuque minus dignum. Nam non modo fabulosa omnia & anicularum narrationibus persimilia visa sunt: sed insulsa quoque & perinepta. Quare quanta inter legendum molestia, quanto tædio affectus fuerim: non facile dixerim. Sed quid facerem? Desistere ab inceptis turpe existimabam; receperam enim me et græce et latine eum librum studiosis daturum. Tum quia jam ter latine excusus, tanquam venenum sine antidoto vagabatur (deerat enim Eusebii opusculum, quod illum moderaretur & redargueret, falsumque ostenderet), operæ pretium videbatur, si & Philostrati libros, & in illos id ipsum Eusebii opusculum tum græcum tum latinum, docte a te eleganterque translatum, emitterem ex ædibus nostris, ut si quispiam ex Philostratis libris veneni aliquid imbibisset, haberet Eusebium, quo ut mustella ad rutam a serpente demorsa confugeret.“

Fotios († 891), som ellers roser Filostrats Stil og Fremstillingsgave trods Sprogets Uregelmæssighed og Ejendommelighed, fældte en lignende Dom over Indholdet, som Aldus. Se Myriobiblon cod. 44, ed. Bekker p. 9 og navnlig cod. 241, p. 328 (Berol. 1824).

[1]) Foruden de Forfattere, som nu eller senere ville komme nærmere paa Omtale, nævnes her, mest efter Olearii præfat. p.

i, nemlig at betragte Apollonios som farlig for Kirken; man oversaa paa den ene Side, at Undere aldrig ville kunne gjøre til Sandhed, hvad der ikke er af Sandhed, og paa den anden Side glemte man ogsaa undertiden, at en naturlig Forklaring af Apollonios's Undere indeholdt

---

XXXII sqq., følgende, der kun ere mig bekjendte paa anden Haand:

Trithemius (15 Aarh.; jfr. Kayser, Udg. 1844, Tillæg. p. 79) epp. II, 249 sqq.

Gabr. Naudé: Apologie pour les grands personages, soupçonnés de Magie, 1553 p. 238 sq.

Baronius († 1607) i sine Annales (jfr. Chassang, Apoll. de Tyane p. XI).

Hugo Grotius († 1645): Evang. p. 1032.

Claude Fleury († 1723): Hist. eccles. I, p. 121.

G. Nicholls: Conf. with a Theist (sic; Kays. Prooem. p. IV; Olear. p. XXXII og XXXIX har: Coll. cum Deist), P. III, p. 199 sqq.

Rob. Jenkins: Noter til sin engelske Overs. af det Udtog af Apollonios's Liv, der findes i Tillemonts Histoire des empereus (efter Domitian).

Artus Thomas, „Sieur d'Embry" (jfr. Bayle „Apollonius" og „Amyot"), i sine Noter til den af Morel 1611 udgivne ældre franske Overs. af Apoll.s Liv ved Blaise Vigenère.

Abbé du Pin, Doktor af Sorbonnen († 1719), er den „Anonymus Gallus" (Olear. p. XXXII), som skrev: „Histoire d'Apollonius de Tyane, convaincue de fausseté."

Legrand d'Aussy: „Vie d'Apollonius" (1807). Synes at skulle være et Forsøg paa en „kritisk" Fremstilling af Apollonios's Liv med Bortskaffelse af alt vidunderligt.

Af de 3 sidstnævnte (samt Tillemont) findes en stor Del Brudstykker optrykte som „éclaircissements" i Chassangs: Apollonius de Tyane, Paris 1862.

Ejendommelig er Merric Casanbonus († i Oxford 1671), der i Preface to the relation of what passed between Dr. John Dee & some Spirits tænker sig Apollonios som et Slags „Medium". „Spirituum enim commercio saltem miranda quædam opera Apollonium patrasse ille agnoscit" (Olear. p. XXXII og XXXIV).

en Anvisning for Modstanderne paa at behandle Kristi Undere paa selv samme Maade. Dette sidste blev dog ikke overset af Jansenisten Tillemont, men han ansaa af den Grund Apollonios for kun at være saameget desto farligere. „Apollonios“, siger han [1]), „var en af de farligste Fjender, Kirken i sin Begyndelse havde, dels paa Grund af hans tilsyneladende uskyldige Levevis, dels paa Grund af hans foregivne Mirakler. Det synes — hvad ogsaa hans egne Beundrere tilstaa —, som om Djævelen selv har sat ham i Verden samtidig med Kristus for at opnaa et af to: enten, at Kristi Anseelse rokkedes hos dem, der troede paa denne Hexemesters Øjensforblændelser som ægte Undergjærninger, eller ogsaa, at de, der saa en ligefrem Bedrager og Taskenspiller i ham, med det samme maatte fristes til ogsaa at kommé i Tvivl om Jesu Kristi Underes Ægthed.“ Hvor ondt man havde ved at komme til Rette med dette Menneske, skjønnes hos den fra et anderledes nøgternt Stade end Tillemonts talende Ludvig Holberg [2]): „Paa den samme Tid (Talen var om Simon. Troldmand), som var imod Begyndelsen af Kejser Caligulæ Regjering, kom til Antiochia en anden end farligere Mand, ved Navn Apollonius fra Tyana udi Cappadocien og derfore gemeenlig kaldes Apollonius Tyaneus. Samme Mand synes den onde Aand at have bragt til Verden for at sætte ham imod Christi Person og efterabe hans Mirakler; thi han havde alle de Naturens Gaver, som udfordres til at gjøre sig stor og anselig blandt Mennesker, og derfor af Hedningene blev anset for mere end et simpelt Menneske, og af nogle Christne selv bliver holdet for en stor verdslig Viis og en dydig Mand ..... Saaledes var denne Mand dannet, som paa samme Tid

---

[1]) Hist. des empereurs II p. 200; jfr. Bayles Lexikon s. v. Apollonius, D.

[2]) Alm. Kirkehist., 3 Opl. 1765, Side 30, 43, 78.

Christi Lærdom blev bekjendt, kom til Antiochien, hvor han i en Hast fik stort Tilløb, saa at man kan sige, at han var den farligste Modstander, som den Christen Kirke havde udi dens Opkomst; thi endskjønt han selv intet fjendtligt øvede imod Christi Discipler, saa blev han dog anseet af Hedningene som en Støtte for det gamle Afguderi, eftersom de ikke kunde tro, at en Mand, der syntes at have naaet den højeste Dyd og Viisdom og derforuden havde Navn for at gjøre unaturlige Ting, skulde kunne føre falsk Lærdom. —

Jeg vil ikke her tale om de Mirakler, han siges at have gjort, saavel udi Epheso, Smyrna, som Athenen; Enhver kan deraf se, hvormeget de samme ere adskilte fra Christi og Apostlernes, hvilke alle sigte til Troens Bestyrkelse, og det menneskelige Kjøns Nytte, da derimod Apollonii, hvormeget end hans Historieskriver Philostratus gjør Væsen deraf, lugte mestendels alle af en Slags Taskenspillerie, ere blandede med Koglerie og gemeenlig sigte til intet andet, end at bringe sig selv i Høiagtelse . . . . . Vel er sandt, om hans Historieskrivers Philostrati Beretninger ere rigtige, at denne Mand har ogsaa gjort adskillige Ting, som man maa falde i Forundring over, og ikke vel kan begribe, med mindre man vil tilskrive det Fandens Konster: Men jeg for min Part er ikke ganske af deres Mening, der holde Apollonium for en Troldmand og Fandens Discipel, men troer heller, at han har været en stor Philosophus, og været begavet med store og rare Videnskaber; thi en Mand, der ideligen underviste andre i Dyder og selv øvede dem i saa stor Grad, kan man ikke anse som en Bedrager og Fandens Lem, men heller holde for, at Philostratus har udvidet hans Historie og tillagt ham mange forunderlige Ting, som han ikke har gjort . . . . . Hans Bedrifter siges at være antegnede af hans Discipel Damis, og at Philostratus derpaa har grundet sin Historie. Men som samme Historie er skreven 80 Aar

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

efter Tiden og af een Mand alene, kan man have Aarsag at tvivle om mange Ting derudi. Efter hans Død bleve ham Æres-Støtter oprejsede. Dog efterlod han sig ingen Sect, saa det store Navn, som han havde, ligesom forsvandtes med hans Død. Hvilket alene kan tjene til Bevis paa, at han var ingen Guds Gesandt, som foregaves."

Efter tilsyneladende i Begyndelsen at have bifaldet Tillemont ender Holberg altsaa med „hellere at holde for, at Philostratus har udvidet Apollonii Historie og tillagt ham mange forunderlige Ting, som han ikke har gjort." Af hvad Grund man skulde tænke sig denne Udvidelse gjort, derom tier Holberg, og vi faa altsaa ikke at vide, hvorvidt han bifaldt det udførligere begrundede Svar paa Spørgsmaalet, som den førnævnte franske Biskop Pierre Dan. Huet netop da for ikke saa længe siden havde givet i sin Demonstratio evangelica, og som gik ud paa, at hele Filostrats Arbejde er et Væv af Opdigtelse og Løgn, sammenskrevet i den Hensigt: 1) at behage Julia og Karakalla, 2) at vise sin Lærdom og sofistiske Dygtighed, 3) at bekæmpe den voxende Udbredelse af Kristendommen. De fleste Træk, hvoraf Apollonios's Billede er sammensat, ere derfor hentede fra Evangelierne og Apostlernes Gjærninger. Proteus's Møde med Apollonios's Moder (Ap. L. I, 4) er kun en Gjentagelse af Engelen Gabriels Møde med Jomfru Maria (Luk. 1, 26); Lynet, som slog ned, da Apollonios fødtes (I, 5), har sit Forbillede i Himmelens Klarhed, som omskinnede Hyrderne paa Marken (Luk. 2, 9); Svanesangen paa Engen (I, 5) i Englesangen med de himmelske Hærskarers Mangfoldighed (Luk. 2, 13); Apollonios som Yngling (I, 7, 8) i Jesus, da han tolv Aar gammel var i Templet (Luk. 2, 40—52). Begge vidste skjulte Ting og forudsagde det tilkommende. Ligesom „alt Folket hængte ved Jesus og hørte ham" (Luk. 19, 48), saaledes strømmede Mængden ogsaa sammen om Apollonios (I, 8; IV, 1). Den besatte hos Gadarenerne

(Luk. 8, 28) er Forbilledet for den onde Aand i Kvinden, som beder Apollonios „ikke at pine hende“ (IV, 25); ligeledes Djævlene, som fore i Svinene (Luk. 8, 33), for Dæmonen, som udfarer af den korkyræiske Yngling (IV, 20), og Jairi Datter (Luk. 8, 41) for den unge Pige, som Apollonios kaldte til Live i Rom (IV, 45). „Han skal kaldes Nazaræer“ (Mt. 2, 23) svarer til, at „Jærnet aldrig bør røre en Vismands Haar“ (I, 8; VIII, 7 [6]). Jesus og Apollonios levede begge ugifte og førte et rent og kysk Levnet; de gik begge Lidelsen i Møde, trods Vennernes Advarsel og Bøn (Mt. 16, 22 og Ap. L, VII, 12), trods Disciplenes Fejghed og Flugt (Mt. 26, 56 og Ap. L, IV, 36). De bleve begge fangne og førte i Forhør og mishandlede, Jesus af Pilatus, Apollonios af Domitian (Mt. 27, Ap. L. VII, 32—34); som Jesus efter Døden viste sig for Disciplene (Joh. 20), saaledes Apollonios efter Dødsfaren (VIII, 12), og endelig fore de begge til Himmels (Luk. 24, 50 og Ap. L. VIII, 30), hvorefter Apollonios aabenbarede sig for en vantro Yngling (VIII, 31), ligesom Jesus for Apostelen Thomas (Joh. 20) efter sin Opstandelse. Ogsaa Apostlernes Gjærninger har Filostrat kjendt og benyttet: Peter, som afslaar Simon Troldmands Penge (Ap. G. 8), er lig Apollonios overfor Satrapen (I, 21) og andre (IV, 45); Fortællingen om Lænkerne, som faldt af Peter (Ap. G. 12), er lig den om Apollonios (VII, 38). Endelig nævnes, at ligesom Apostlene Pintsedagen talte i fremmede Tungemaal (Ap. G. 2), saaledes forstod ogsaa Apollonios alle Sprog (I, 19) [1]). Hele Huetius's Bog gaar imidlertid fra Begyndelsen til Enden ud paa at eftervise, hvorledes alle Hedenskabets (ikke blot det græske Hedenskabs) Myther, Sagn og Gudehistorier kun ere Fordrejelser og Efterligninger af den hellige Historie, saa at f. Ex. Moses's Historie er Kilden, hvorefter Zoroaster,

---

[1]) Demonstr. evang. (Udg. 1712) Propos. IX, cap. 147 § 4, p. 642 sq.

Osiris, Serapis, Anubis, Mercurius, Apollo, Cadmus, ja endog Priapus ere skildrede eller rettere opdigtede. Det er da intet Under, at Huet, idet han henviser til de ovenfor nævnte Ligheder mellem Filostrats Bog om Apollonios og de hellige Skrifter om Kristus og Apostlene, saa vel som til de nye Pythagoræeres (deriblandt Filostrats) Lettroenhed og Løgnagtighed over Hovedet og de lignende Historier hos Jamblich og Porfyr om Pythagoras [1]), kommer til den Følgeslutning, at ogsaa Apollonios's Historie er dannet efter den hellige Historie, at den, som sagt, er et Væv af Opdigtelse og Løgn, en letfærdig Brug af de Kundskaber, Filostrat var i Besiddelse af [2]), og gjort med den bestemte Hensigt at skade Kristendommen — en Hensigt, som dog ikke blev naat og ikke kan naas, da tværtimod Efterdannelsen kun er et Vidnesbyrd mere om den evangeliske Histories Oprindelighed og Ælde. [3])

---

[1]) ibid. § 5 (p. 646).

[2]) ibid. § 4 (p. 645).

[3]) ibid § 3 (p. 642): Id spectasse inprimis videtur Philostratus, ut invalescentem jam Christi fidem ac doctrinam deprimeret, opposito hoc omnis doctrinæ, sanctitatis ac mirificæ virtutis foeneo simulacro. Itaque ad Christi exemplar hanc expressit effigiem et pleraque ex Christi Jesu historia Apollonio accommodavit, ne quid Ethnici Christianis invidere possent. Quare Christi gloriam incautus amplificavit, dum veram ejus virtutem, alteri falso adscriptam, meritis extulit laudibus, aliisque laudandam et mirandam proposuit; jfr. Propos. I, § 5 (p. 21 a): Egregium autem cum universæ Evangelicæ historiæ, tum præcipue Evangelio Lucæ atque Actis etiam Apostolorum, ab eo scriptis, antiquitatis testimonium commodat Philostratus, Severi Augusti æqualis. Pleraque enim Christi Apostolorumque miracula ex his libris adeo manifeste in Apollonium suum transscripsit, ut ne a verbis quidem ipsis usurpandis abstinuerit. — Prop. IX, 147 § 1 (p. 641): Ad elevandum Christi in coelum adscendentis miraculum, idem Apollonio Tyaneo contigisse veteres mentiti sunt. Philostratus quidem, a quo plani hujus vita ac res gestæ octo celebrantur libris, non eum dumtaxat in coelum fuisse elatum

Den historiske Apollonios var, siger Huet, en snu og dygtig Mager, hvilket baade Filostrat selv røber, og Lukian med flere bevidner.

At Huet har villet bevise for meget med sit store og lærde Værk, er utvivlsomt; de af ham paaberaabte Lighedspunkter mellem Kristus og Apollonios ville imidlertid senere hen komme nærmere paa Tale, hvorfor vi her foreløbig ville lade dem staa ved sit Værd.

I nyere Tider har man bedre kunnet frigjøre sig for den Følelse af Fare for Kristendommen, der gjennemgaaende kommer frem og for en stor Del bestemmer Dommen over Filostrats Apollonios hos de ældre. Alligevel betragtes Bogen endnu i Regelen [1]) som udarbejdet med Kristendommen for Øje, et Resultat, som F. C. Baur

---

prædicat, sed tot etiam ac tanta de eo jactat miracula, ut occasionem inde habuerit Hierocles comparationis instituendæ Apollonium inter & Jesum Dominum . . . . . Quodque miremur amplius, Sidonius Apollinaris, hac Philostrati lucubratione . . . . . in fraudem illectus, eas in Apollonium contulit laudes, quæ Christianum hominem parum deceant . . . . . In eadem culpa est Johannes Tzetzes etc. Jfr. ovenfor S. 26.

[1]) Som Undtagelser fra Reglen maa følgende her nævnes af nyere Forfattere (yngre end Baur):

Ritter: Gesch. der Philos. (Hamb. 1834), IV, S. 491 ff.

E. Müller: War Apoll. v. Tyana ein Weiser u. s. w. (Breslau, 1861), S. 37 — til hvem Kayser (Flavii Philostr. opp. Lips. 1870—71, I, pag. IV sqq.) synes at slutte sig, medens han i sin tidligere Udg. af Philostr. (Turici 1844, Prooem. in vit. Ap.) fulgte Baur.

A. Chassang: Le merveilleux de l'Antiquité Apoll. de Tyane, 2 édit. Paris 1862, p. IV, p. XII sq. Jeg beklager, at jeg hverken har kunnet forskaffe mig: Newman: Life of Apollonius Tyaneus (1853) eller: J. Ph. E. Mueller: Commentatio, qua de Philostrati in componenda memoria Apoll. Tyan. fide quæritur, I—III (Onoldi & Landavii 1858—60).

i Tuebingen kom til i sit Skrift fra 1832: „Apollonius von Tyana und Christus“, og som siden den Tid gjærne anses for uomstødeligt [1]).

I Følge Baur har det været Filostrats Opgave at give en vel ved Kristendommen foranlediget og med Apollonios som et Sidestykke til Kristus udarbejdet, men dog ikke ligefrem af Fjendskab mod Kristendommen udsprungen Fremstilling af Idealet af en pythagoræisk Vismand og Verdensreformator. „Unstreitig muss sich jedem, der das Ganze überblickt, sogleich der Gedanke aufdringen, dass das Leben des Apollonius, wie es Philostratus beschrieben hat, mit dem Leben Christi, sowohl im Ganzen als in einzelnen bedeutenden Zügen, eine so auffallende und unverkennbare Aehnlichkeit hat, dass sich kaum ein anderes Beispiel dieser Art aufweisen lässt, und man muss es sehr natürlich finden, dass man in alter und neuer Zeit dem Schriftsteller geradezu die Absicht zugeschrieben hat, dem Leben Christi das Leben des Apollonius als Parallele zur Seite zu setzen“ [2]).

---

[1]) Jfr. Rieckher i Herzogs Real-Encyclopædie s. v. Apollonius. Rieckher henviser til en af ham selv forfattet Afhandl. i „Studien der würtemb. Geistl. 1847“, hvori han „auf den Prämissen Dr. Baurs füszend die Vermuthung zu begründen sucht, dass wir hier nicht eine harmlose Vergleichung einer dem Wesentlichen nach erfundenen heidnischen Persönlichkeit mit der geschichtlichen des Stifters des Christenthums haben, sondern einen Plan, den wachsenden Einfluss desselben auf die Massen und den dadurch bevorsteheden Untergang des Heidenthums aufzuhalten, einen Plan, ausgegangen von einem Kreise gebildeter Männer, den die Kaiserin Julia Domna um sich versammelt hatte, und berechnet nicht nur für den gewöhnlichen Lesekreis eines Sofisten, sondern für das grosse Volk; einen Plan, der in seiner Eigenthümlichkeit und gänzlichen Erfolglosigkeit einen tiefen Blick in die Bestrebungen jener gährenden . . . . Zeiten werfen lässt.“

[2]) Baur, S. 104.

„Eine bestimmte auf das Christenthum sich beziehende Absicht ist unstreitig dem Schriftsteller mit um so grösserer Wahrscheinlichkeit zuzuschreiben, je wahrscheinlicher anzunehmen ist, dass sein Werk nicht bloss einen rein historischen Charakter an sich trägt, sondern mehr oder minder das Erzeugniss einer freien Darstellung ist. Je weniger es das objectiv Gegebene ist, das den Schriftsteller zu einer historischen Darstellung veranlasst, desto mehr muss es eine frei aufgefasste Idee seyn, die aus seinem Werke hervorleuchtet“ [1]). „Mir scheint es, wenn ich hier sogleich nach dem Eindrucke des Ganzen meine Ansicht aussprechen darf, keinem Zweifel zu unterliegen, dass das Werk des Philostratus eine durchaus idealisirende Darstellung enthält, deren historische Grundlage auf sehr weniges zu beschränken ist“ [2]) ..... „Dürfen wir dieser Erörterung zufolge annehmen, dass Philostratus keine historische, sondern eine idealisirende Darstellung geben wollte, so kehrt die Frage nach dem Zwecke seines Werkes um so natürlicher zurück. Dass er in seinem Apollonius das Ideal eines pythagoreischen Weisen aufstellen wollte, leidet zwar keinen Zweifel, aber was veranlasste ihn, eine solche Darstellung gerade in jener Zeit zu geben? Die überwiegende Wahrscheinlichkeit ist, wie ich glaube und nun weiter zu entwickeln versuche, dafür, dass die Veranlassung dazu im Christenthum lag: es darf von dem Plane seines Werks die Absicht nicht ausgeschlossen werden, den weisen Apollonius von Tyana Christus zur Seite zu stellen. Was gegen diese Voraussetzung gewöhnlich eingewendet wird, dass sie sich aus keiner Stelle des Werks beweisen lasse, da doch die Veranlassung nicht fehlte, auf das Christenthum sich beziehende Bemerkungen einfliessen zu lassen, wie z. B. V, 33, wo er von den Ju-

---

[1]) ibid. S. 108.
[2]) ibid. S. 112.

den redet, scheint mir eher für dieselbe zu sprechen, ... und ein solches Stillschweigen muss als ein absichtliches erscheinen. Unvereinbar mit der Voraussetzung einer Beziehung seines Werks auf Christus wäre das von ihm beobachtete Stillschweigen nur im dem Falle gewesen, wenn sein Werk eine unmittelbare feindliche Tendenz gegen das Christenthum gehabt habe. Allein eine solche ihm zuzuschreiben, sind wir weder genöthigt, noch berechtigt. Es lässt sich zunächst wenigstens eben so gut annehmen, dass es ihm nur um eine einfache Parallele zu thun war" [1]). Baur udvikler nu nærmere, hvorledes det paa de syriske Kejseres Tid sig mer og mer bredende Religionsblanderi (Synkretisme), hvortil særlig Kejserslægten selv var hengiven, navnlig Julia Domnas to Søsterdatterbørn, Elagabal og Alexander Severus, ogsaa maa forudsættes hos Julia Domna, og hvorledes det laa i Synkretismens Væsen ikke at tillade den ene Religions Undertrykkelse ved den anden, men at hævde for hver enkelt den Plads, som den en Gang havde vundet, paa samme Tid som man maatte forhindre den i at brede sig paa andres Bekostning [2]). Paa den Maade skulde Formernes Mangfoldighed bestaa som forskjellige Modificationer af den ene Religion — særlig den østerlandske Soldyrkelse. Ligesom derfor Elagabal indrettede et Tempel for alle Religioner, saaledes havde — som tidligere omtalt — Alexander Severus i sit Slotskapel Billeder baade af Abraham og Orfeus og Kristus og Apollonios, hvorhos det ikke maa overses, at ogsaa Apollonios fortrinsvis dyrkede Solen som den ene Gud og betragtede Sollyset som Principet for enhver højere Erkjendelse og sædelig Fuldkommenhed [3]). Denne Retning i Tiden skaffede Kristendommen baade Opmærksomhed og

---

[1]) ibid. S. 123 f.
[2]) Jfr. Baur: D. Chrthum und d. chr. Kirch. d. 3 erst. Jahrh. S. 446
[3]) ibid. S 126 ff.

Sympathi (jfr. Julia Domnas Søsterdatter Mammæas Interesse for Origenes, hvorom berettes i Eusebs Kirkehist. VI, 21), men kan ogsaa, og maaske netop derved tillige have vakt Opmærksomheden for Apollonios: „Sollte einmal der Versuch gemacht werden, Christus ein solches Gegenbild gegenüber zu stellen, so eignete sich dazu unstreitig die Person des Apollonius am besten .... Lag die Veranlassung, ein solches Ideal aufzustellen, in der synkretistischen Richtung jener Zeit, so erklärt sich hieraus sehr natürlich, dass in dem Werke des Philostratus jede unmittelbare und absichtlich polemische Beziehung zum Christenthum fehlte, da jener Synkretismus eher in einem friedlichen als feindlichen Verhältniss zum Christenthum stand, und dem selben den gleichen Anspruch auf Wahrheit einräumte, welchen auch andere einzelne Religionsformen hatten“ [1]). Idet Baur endelig giver en i det enkelte gaaende Sammenstilling af væsentlig de samme parallele Træk i Jesu Liv og Apollonios's Liv, som allerede Huet havde paapeget — se ovenfor Side 92 —, ender han denne Udvikling med at sige [2]): „So reiht sich beinahe in ununterbrochener Folge das Eine an das Andere an, und es findet sich kaum ein bedeutender Zug des Urbildes, der sich nicht auch in dem Nachbilde nachweisen liesse. Kann man, wenn man Bild und Gegenbild vergleicht und nach dem Eindrucke urtheilt, welchen theils einzelne Züge durch ihre so auffallende Eigenthümlichkeit theils insbesondere das ganze Gemälde in seiner Einheit machen muss, zweifelhaft seyn, nach welchem Ideal Philostratus das Bild seines Helden entwarf, und welche Idee er in seinem Werke ausführen wollte, wenn er auch gleich so wenig als ein Maler bei seinem Gemälde für nöthig erachten konnte, seinem Kunstwerke eine uns über seine

---

[1]) ibid. S. 131 f.
[2]) ibid. S. 153 f.

Bedeutung mit klaren Worten belehrende Inschrift zu geben [1])?

Vistnok har Baur Ret i, at der ikke kan være Tale om nogen mod Kristendommen ligefrem fjendtlig Hensigt hos Filostrat: der er næppe mere Grund til at antage, at Filostrat i „Apollonios's Liv“ har villet Kristendommen til Livs, end der er til med Olearius [2]) at mene, at han i „Heltehistorierne“ har villet Homer til Livs, en Mening, hvortil der dog er blevet hentet Grunde fra Filostrats øvrige Værker, hvad der slet ikke lader sig gjøre med Hensyn til Kristendommen. Den hele Mistanke om en kristusfjendtlig Hensigt skriver sig uden Tvivl fra den Benyttelse, Hierokles gjorde af Bogen om Apollonios. Filostrats egen fuldstændige Tavshed er i den Henseende talende nok. Men naar Baur (S. 124) paastaar, at denne Tavshed kun taler imod en umiddelbar kristusfjendtlig Hensigt, men at den godt kan tænkes forenet med en tilsigtet Efterdannelse af Evangelierne uden nogen egentlig fjendtlig Tendens, idet man i sidste Tilfælde lige saa lidt kunde vente, at Filostrat skulde have anset det for nødvendigt med klare Ord at give sin Bogs Betydning tilkjende, som man kan vente af en Maler, at han paa sit Konstværk sætter en forklarende Indskrift (Side 155), saa bemærkes hertil først: at det netop er en Malers Opgave med sin Pensel, og med den alene, at give den Forklaring, hvortil en Skribent maa bruge sin Pen; og dernæst: det ses ikke, hvorfor Tausheden er mere forenelig med den ene end med den anden af de to Forudsætninger. Hvis Filostrat var en i den Grad reflekteret Forfatter, at han i sin Fremstilling gik ud fra den Grundsætning, at „je objectiver der Gegenstand behandelt wurde, desto weniger

---

[1]) Paa lignende Maade, som i „Ap. v. Tyana und Christus“, udtaler Baur sig i: Das Christenthum u. die chr. Kirche der drei erst. Jahrh. (1860) S. 418 f.

[2]) Olear. p. 547; jfr. Kayser (1844) Prooem. in Heroic. p. III, not. 12.

konnte die Darstellung ihren Zweck verfehlen; jede Erinnerung an die Absicht, die ihr zu Grunde lag, und am meisten eine offen ausgeprochene Polemik hätte den Eindruck des Ganzen nur stören müssen; es wäre sogleich als ein blosses Nachbild, dessen wesenlose Gestalt leicht zu durchschauen ist, erschienen, während nun der Schriftsteller, indem er sich geheimnisswoll genug den Anschein gibt, wie wenn er von keinem Christenthum in der Welt wüsste, nur die Sache selbst reden lassen will, und uns ein vom Christenthum völlig unabhängiges Erzeugniss zu geben scheint (S. 125)“, — hvorfor i Agt tager han da ikke dette samme overfor den pythagoræiske Filosofi, som idelig og idelig anprises paa samme Tid, som dog selve Skildringen af Apollonios som Pythagoræer i og for sig er talende og tydelig nok? Og hvorfor i Agt tager han da ikke dette samme i sin Skildring af Apollonios's Kamp mod Tyranniet, hvor der af Hensyn til Karakalla, og hvem han ellers har for Øje, kunde netop være Grund til at holde Skildringen saa rent ohjektiv, som muligt, medens der tværtimod er et stærkt subjektivt Skær over det meste af, hvad herhen hører? Og endelig: selv om saa var, at Tausheden kunde forklares i det ene, men ikke i det andet Tilfælde, saa er der den Mislighed, at de to Forudsætninger, som her er Tale om, ikke udelukke, men netop forudsætte hinanden. Den Forudsætning, at Filostrat har villet give et gjennemført Sidestykke til Kristus, kan næppe tænkes uden Forudsætning af, at det — trods al Synkretisme — dog skal være et Modstykke, et „Gegenbild“, som Baur selv ogsaa kalder det (S. 131), „eine Opposition (S. 141)“ [1]), ligesom det ogsaa hedder (S. 126): „es war den Grundsätzen jenes Synkretismus ganz gemäss,

---

[1]) „Kann freilich — hedder det i Das Christenthum u. d. chr. Kirche usw. S. 419 — schon diess als eine Opposition gegen das Christenthum angesehen werden“.

jede der verschiedenen Religionen.... auf den ihr einmal zukommenden Kreis zu beschränken, und die Unterdrückung der einen durch die andere zu verhindern", hvori jo den fjendtlige Tendens mod den om sig gribende og med Krav paa udelukkende Sandhed fremtrædende Kristendom er givet i og med den samme Synkretismus, som ellers skal være den væsentligste Grund til at antage, at der ingen fjendtlig Tendens har været. Skulde vi trods det, at Kristus, Kristne og Kristendom end ikke nævnes i Bogen — saaledes som dog Jøderne (V, 33) omtales paa den hos de hedenske Skribenter sædvanlige Maade —, finde det sandsynligt, at den er skreven med særligt Sigte paa disse, da maatte det være, fordi der ellers forelaa noget af eller om Filostrat, som begrundede dette, men det er saa langt fra Tilfældet, at der end ikke er nogen Antydning i saa Henseende i noget eneste af hans øvrige Skrifter [1]), ligesom det da ogsaa vilde være højst besynderligt, om en saadan ejendommelig Reaktion fra Hedenskabets Side mod Kristendommen slet ingen Omtale skulde have fundet hos samtidige eller i Tiden nogenlunde nærliggende hedenske eller kristelige Forfattere. Navnlig er det aabenbart, at Euseb, som skrev imod Hierokles, og som baade

---

[1]) Til sammenlignende Efterdømme kan her nævnes Jamblichs Vita Pythagoræ. Her er ligeledes hverken Kristus eller Kristendom ligefrem nævnet, og dog anses Bogen som et Indlæg mod Kristendommen. Og det med Rette; thi her støttes Sandsynligheden for denne Opfattelse af Jamblichs hele øvrige Virksomhed som Nyplatoniker, som Porfyrs Discipel (Euseb. Hist. eccl. VI, 19) og som Thaumaturg. Jfr. herom Tzschirner: Fall. d. Heidenthums I, S. 418. Og netop dette, at det i saa høj Grad er Jamblich kun om Sagen at gjøre (i Modsætn. til Filostrat, for hvem som Sofist Formen var af væsentlig Betydning), kan maaske forklare den afjaskede Form, det brudstykkeagtige, løst sammenknyttede Indhold, hvormed Jamblichs Vit. Pyth. foreligger. Jfr. Kiessling: Jamblichi de vit. Pyth. Præf. pag. VI. (Lips. 1815).

i sin Kirkehistorie og sine øvrige historiske og apologetiske Værker kunde have Anledning til at ytre sig herom, aabenbart slet ikke tænkér paa at tillægge Filostrat en saadan Hensigt. — Hvorledes skulde vi fremdeles forklare os Forholdet til „Damis's Optegnelser“ under en saadan Forudsætning? Enten har jo et Skrift under dette Navn virkelig været Filostrats Hovedkilde — hvilket, efter hvad ovenfor S. 25—26 er fremsat, har Rimeligheden for sig —, men i saa Tilfælde maa dog vel dette Grundlag for Filostrats sirligere Fremstilling have skrevet sig fra en Tid, der ligger for langt tilbage til, at der da kunde være Tale om at forfatte et Sidestykke til Kristus; eller ogsaa have disse „Damis's Optegnelser“ slet ikke existeret, men i saa Tilfælde er det Filostrat, som selv har udsmykket sin Helt med alle de Egenskaber og Gjærninger, der, som som vi tidligere have udviklet, ere hentede fra den Sagnkreds, der knyttede sig til Pythagoras's Navn, og da forstaar jeg ikke, hvad Filostrat kan have tænkt sig at udrette med et Sidestykke til Kristus, der for alle kyndige aabenbart kun var et Fantasibillede, hvis pythagoræiske Kilder vare lette at opdage. Baur betragter [1]) den hele Historie om „Damis's Optegnelser“ som purt Opspind af Filostrat, og da han heller ikke tænker paa at søge Filostrats egentlige Kilder i de skrevne pythagoræiske Sagn, kommer han heller ikke her i Forlegenhed. Men efter alt, hvad vi tidligere have udviklet herom, kan den rette Sammenhæng næppe være tvivlsom, og da er der heri en vægtig Grund for Usandsynligheden af, at Filostrat i sin Apollonios har villet givet et Sidestykke til Kristus.

Men nu Parallelerne hos Huet og Baur? Nødes vi dog ikke ved dem til alligevel at tro paa en Efterdannelse af Evangelierne? At Filostrat kan have

---

[1]) Side 115.

kjendt disse, tør ikke nægtes, er vel endog sandsynligt efter alle de Udtalelser, der foreligge, baade hos Kristne og hedenske Skribenter om Kristendommens tiltagende Indtrængen, navnlig rigtignok blandt de lavere Klasser i Rom, men ogsaa blandt andre, og særlig om de syriske Kejseres ingenlunde fjendtlige Stilling til den nye Religion [1]). Og dog turde det være, at man ved nærmere Eftersyn vil finde, at Paastanden om, at Ligheden er saa stor, at denne kun skulde kunne forklares ved den bevidste Hensigt i Apollonios at fremstille et Sidestykke til Kristus, betydelig maa reduceres, maaske rent opgives. F. C. Baur, som (Side 104) ytrer, at Apollonios's Liv, saaledes som Filostrat har beskrevet det, er af en saa paafaldende Lighed med Kristi Liv, og det baade som Helhed og i Enkeltheder, „dass sich kaum ein anderes Beispiel dieser Art aufweisen lässt", siger selv et andet Sted (S. 202): „Es darf nach allem, was hier dargelegt worden ist, nicht erst darauf aufmerksam gemacht werden, welche nahe Uebereinstimmung zwischen dem von Jamblichus geschilderten Pythagoras und unserem Apollonius stattfindet. Beide erscheinen in demselben Kreise der Wirksamkeit, es sind dieselben Grundsätze, die sie geltend machen, derselbe Endzweck, auf dessen Realisirung ihre ganze Thätigkeit gerichtet ist. Die Bedeutung, die der Person beider gegeben wird, ist die selbe; es wird uns in dem einen, wie in dem andern, ein höheres über die gewöhnliche Sphäre der Menschenwelt sich erhebendes, und darum auch die Menschheit mit der Gottheit vermittelndes Wesen zur Anschauung gebracht. Unter allen die Person des

---

[1]) Se Origenes c. Celsum III, 50, 52, 55; Euseb Hist. eccl. V, 21; VI, 21, 28, 34, 36; Dio Cass. 72, 4; Lamprid. Heliogabal 3 og Alex. Sev. 22. 29, 43, 49, 51; Tertullian Apologet. c. 37 (anf. efter Tzschirner S. 493) siger: „implevimus palatium, senatum, forum".

Apollonius auf eine so eigenthümliche Weise auszeichnenden Zügen gibt es kaum einen, der sich nicht auch bei Pythagoras nachweisen liesse". Dette har efter Baurs [1]) Mening, saa vidt jeg kan forstaa, sin Grund i, at de begge skulde være Sidestykker til Kristus. Men det rette Forhold er dette, at Forskjellighederne mellem Apollonios og Kristus ere større end Lighederne; at de Træk, hvori der er Lighed, findes allerede hos Pythagoras, i alt Fald for største Delen, og at, selv hvor dette ikke er Tilfældet, er der endda for det meste ingen Nødvendighed for, at Filostrat just skulde have dem fra Evangelierne, og endelig: selv om det sandsynligste er, at et enkelt eller enkelte Træk ere laante fra Evangelierne, saa er Grunden ikke den, at Filostrat har villet gjøre Apollonios til et Sidestykke til Kristus. Naar vi nu for at godtgjøre, hvad her er fremhævet, gjennemgaa de enkelte parallele Træk, saa holde vi os til dem, som Baur nævner [2]), idet man kan være vis paa, at hvad han har udeladt af det, som Huet havde fremdraget, virkelig ikke har kunnet komme med i Betragtning. Endelig ville vi maaske ogsaa for at undgaa ufornøden Vidtløftighed forbigaa et Par Smaatræk, som kunne gaa med under Forudsætning af, at det har sin Rigtighed med de øvrige, men som for sig selv ere uden al Betydning. Først er der Proteus's Møde med Apollonios's Moder (Ap. L. I, 4), til hvem han siger: „Du skal føde mig". Dette menes at være en Efterdannelse af Mariæ Bebudelse, Luk. I, 26. Men den virkelige Kilde er ældre,

---

[1]) Samt Tzschirners, se Fall. d. Heid. I, S. 460 ff.; jfr. ogsaa Kusters Note til Jambl. V. Pyth. sect. 11, anført hos Kiessling p.28, samt Baur: D. Christenth. u. d. chr. K. d. 3 erst. Jahrh. S. 423 f.

[2]) S. 143—155.

nemlig den samme, hvorfra Jamblich har hentet de første Stykker af sin Bog om Pythagoras's Liv [1]). Filostrat fortæller (I, 4): „Hans Slægt var gammel og naade lige op til Stadens Grundlæggere; den overgik i Rigdom de andre der paa Stedet, skjønt det ellers er velstaaende Folk. Da hans Moder gik svanger med ham, fik hun Besøg af den ægyptiske Gud, Proteus, hvis Forvandlinger Homer besynger. Hun blev ikke bange, men spurgte, hvad hun skulde føde. Han svarede: „Mig". Hun spurgte: „Hvem er da Du?" Han sagde: „Jeg er Proteus, den ægyptiske Gud". — „Den følgende Fortælling" — saa tilføjer Filostrat — „vil helt igjennem minde om Proteus; den vil i Apollonios vise os en Mand, som var fremsynet i en endnu højere Grad end denne, og som havde det i sin Magt at besejre de vanskeligste og uovervindeligste Forhindringer, selv naar det syntes allermindst muligt at finde nogen Udvej." Hos Jamblich hedder det [2]): „Fra Angkaios, som skal have været en Søn af selve Zeus, og som grundlagde Staden paa Øen Samos, nedstammede Pythagoras's Forældre, Mnesarchos og Pythaïs. Moderen var bekjendt for sin Skjønhed, og der er en Digter, som gjør Pythagoras til en Søn af selve Apollo. Oprindelsen til dette Rygte er følgende: Mnesarchos drog paa Handelens Vegne til Delphi og medtog sin Hustru, som var svanger, dog endnu ikke aabenbart. Da han saa udspurgte Apollos Orakel i Delphi angaaende en paatænkt Sørejse til Syrien, svarede Pythia, at Rejsen vilde lykkes og blive fordelagtig, men at hans Hustru var svanger og vilde føde en Søn, der i Skjønhed og Visdom vilde overgaa alle og blive til største Gavn for hele Menneskeslægten. Af dette Gudens Svar, uden at han havde spurgt angaaende Sønnen, sluttede

---

[1]) Sandsynligvis Apollonios fra Tyanas egen Levnetsskildring af Pythagoras; jfr. Porfyr Vit. Pyth. 2 og hvad ovenfor er bemærket S. 28 Anm. 1. [2]) sect. 3—7 passim.

Mnesarchos, at denne vilde komme i Besiddelse af udmærkede og ligefrem guddommelige Evner, og da Barnet snart efter blev født i Sidon i Fønikien, kaldte han ham Pythagoras, det er: den af den pythiske Apollo bebudede.“

Beretningen hos Lukas om Mariæ Bebudelse lyder derimod, som bekjendt, saaledes: „Men i den sjette Maaned blev Engelen Gabriel sendt af Gud til en Stad i Galilæa, som hedder Nazareth, til en Jomfru, som var trolovet en Mand ved Navn Josef af Davids Hus, og Jomfruen hedte Maria. Og Engelen kom ind til hende og sagde: Hil være Dig, Du benaadede, Herren er med Dig, Du velsignede iblandt Kvinderne! Men hun, der hun saa ham, forfærdedes over hans Tale, og hun tænkte, hvad denne skulde være for en Hilsen. Og Engelen sagde til hende: Frygt ikke Maria! thi Du har fundet Naade hos Gud. Og se, Du skal undfange og føde en Søn, og Du skal kalde hans Navn Jesus. Han skal blive stor og kaldes den Højestes Søn; og Gud Herren skal give ham Davids, hans Faders Trone. Og han skal være Konge over Jakobs Hus evindelig, og der skal ikke være Ende paa hans Kongerige. Men Maria sagde til Engelen: Hvorledes skal dette gaa til, efterdi jeg véd af ingen Mand? Og Engelen svarede og sagde til hende: Den Helligaand skal komme over Dig, og den Højestes Kraft skal overskygge Dig; derfor skal ogsaa det Hellige, som skal fødes af Dig, kaldes Guds Søn. Og se: Elisabeth, din Frænke, hun haver og undfanget en Søn i hendes Alderdom; og denne Maaned er den sjette for hende, som kaldes ufrugtbar. Thi intet kan være umuligt for Gud. Men Maria sagde: Se, jeg er Herrens Tjenerinde; mig ske efter dit Ord!“

Kan der være Spørgsmaal om, hvilke to af disse tre Fortællinger, der ere i Slægtskab med hinanden? Og navnlig hvilken af de to sidste Filostrat, eller maaske den saakaldte Damis, har haft for Øje ved Beskrivelsen af Apollonios's Fødsel?

Saa er der Svanerne, som sang i Kor, medens de baskede med Vingerne omkring Apollonios's paa Engen sovende Moder (Ap. L. I, 5), hvorved hun vaagnede forskrækket og saaledes overraskedes af Fødselen. Dette skal efter Baur (S. 143) være analogt med Luk. 2, 13, at nemlig „bei der Geburt Jesu Engel Gottes auf der Erde erscheinen, und bei den Hirten auf dem Felde Chorgesänge der Freude und des Preises anstimmen.“ Mon det dog ikke laa nærmere at søge Forbilledet i Guden Apollos Fødsel paa Øen Delos under Svanernes Sang, saaledes som Kallimachos beskriver dette i en Hymne[1])? — At der ved samme Lejlighed (Ap. L. I, 5) slog et Lyn ned paa Jorden for atter at fare op i Ætheren og forsvinde deroppe, skal ogsaa være i Lighed med Evangeliet, idet, som Baur siger (S. 143), „hier wie dort Wundererscheinungen verkündigten die Grösse des Neugebornen, der sowohl dem Himmel als der Erde angehören sollte.“ Men synes dette dog ikke langt mere at ligne de sædvanlige Jærtegn, hvormed mange af Datidens Historieskrivere (for Ex. den med Filostrat samtidige Dio Cassius) have saa travlt, end Luk. 2, 9: „Herrens Engel stod for dem, og Herrens Klarhed skinnede om dem, og de frygtede saare“?

Ogsaa Skildringen af Apollonios's Ungdomsaar skal været dannet efter Evangelierne; Huet sammenstiller Ap. L. I, 7—8 med Luk. 2, 46—52, og Baur siger (S. 143): „Schon in frühen Jahren sprach sich in beiden das Göttliche, das in ihnen wohnte, als eine eigenthümliche Richtung ihrer Natur aus; auch Apollonius weilte am liebsten in dem Tempel des Gottes, welchem er sich weihte, und zog durch die Proben der Weisheit, die er gab, die Bewunderung derer, die ihn kennen lernten, auf sich.“ Hvad

---

[1]) Hymn. *εἰς Δῆλον*, v. 249 ff., ed. Aug. Meincke, Berol. 1859, p. 60; jfr. ibid. p. 203.

her sigtes til hos Lukas, lyder, som bekjendt, saaledes: „Og det begav sig efter tre Dage, da fandt de ham (Jesus) i Templet, siddende midt iblandt Lærerne, hvor han baade hørte dem og adspurgte dem. Men alle, som ham hørte, forundrede sig saare over hans Forstand og Svar. Og der de saa ham, bleve de forfærdede; og hans Moder sagde til ham: Søn! hvi gjorde du os dette? Se, din Fader og jeg ledte efter Dig med Smerte. Og han sagde til dem: Hvi ledte I efter mig? Vidste I ikke, at mig bør at være i min Faders Gjærning? Og de forstode ikke det Ord, som han talede til dem. Og han drog ned med dem, og kom til Nazareth, og var dem underdanig. Og hans Moder bevarede alle disse Ord i sit Hjærte. Og Jesus forfremmedes i Visdom og Alder og Naade hos Gud og Menneskene.“ — Hos Filostrat hedder det (I, 7): „Da han (Apollonios) var bleven gammel nok til at modtage Undervisning, røbede han en stærk Hukommelse og megen Dygtighed i Skole-Øvelserne. Hans Sprog var attisk og ikke fordærvet ved hans Landsmænds Mundart. Hans Skjønhed var saa stor, at han blev Gjenstand for almindelig Opmærksomhed. I fjorten Aars Alderen førte Faderen ham til Tarsus i Kilikien, til en dygtig Rhetor, men da Byens Sæder vare fordærvede, drog han tilligemed Læreren til en anden roligere og bedre By med et Tempel for Asklepios, hvor denne Gud selv aabenbarede sig for Menneskene. Her fandt han Lærere af forskjellig Slags, og han hørte dem alle, men navnlig sluttede han sig dog til Pythagoræerne, dreven af en hellig Anelse om, hvor Sandheden var at finde.“ —

Fremdeles (I, 8): „Euxenos (hans Lærer) fandt, at det var store Tanker, han omgikkes med, og spurgte, hvormed han vilde gjøre Begyndelsen. Apollonios svarede: Med det samme som Lægerne — de begynde altid med at udrense Maven. Og som han sagde, saa gjorde han: al Spise, som var hentet fra noget levende Væsen, afholdt

han sig fra som noget urent, der røvede Aanden dens Klarhed, og nød kun Frugter og Urter, fordi, som han sagde, alt hvad Jorden selv frembringer, er rent. Om Vinen sagde han, at den vel ogsaa var ren, men at den dog ikke godt kunde forliges med Tankens Ligevægt, saasom den plumrede Sjælens Æther-Klarhed. Da han paa den Maade havde sørget for Bugens Renselse, smykkede han sig med bare Fødder, frasagde sig alle dyriske Stoffer til Klædning og iførte sig en linned Dragt, ligesom han ogsaa lod Haaret voxe langt og levede i Templet. Med Forundring betragtedes han af Tempeltjenerne, og da Asklepios en Gang sagde til Præsten, at det var ham en Glæde, at Apollonios var Vidne til, at han helbredede de Syge, saa strømmede baade Landets og Nabolandets Folk til Aigai, og det er derfra, at det bekjendte Ord, som nu er blevet til et Mundheld, stammer: Hvorhen saa hastigt? Til den unge Mand vel? Hvad?“ [1]) Endnu tilføjes følgende Brudstykker af Apollonios's Ungdomshistorie (I, 13): „Da han hørte, at hans Fader var død, ilede han til Tyana og begravede ham med sine egne Hænder .... Der var en meget stor Formue til Deling mellem ham og Broderen, hvilken sidste var hengiven til Svir og Sværm og tre og tyve Aar gammel, saa han var myndig, medens Apollonios endnu stod under Formynderskab .... Men ved at give ham Halvdelen af sin Arv og ved at bære sig ad ligesom de, der klappe tøjlesløse og stædige Heste, fik Apollonios Broderen til at lyde sig og en anden Skik sat paa ham .... Da Pythagoras holdtes højt i Ære paa Grund af det Ord, han havde talt om, at ingen skulde have med andre Kvinder at bestille end sin egen Hustru, saa sagde Apollonios, at dette Pythagoras's Ord kunde passe paa andre, men ikke paa ham, saasom han hverken havde i Sinde at gifte sig

---

[1]) Jeg har en Mistanke om, at dette „Mundheld“ staar i Forbindelse med den bekjendte græske Kjærlighed, „*τὰ παιδικά*“.

eller søge nogen Slags Elskovs-Nydelse . . . . .“, og (I, 17): „Apollonios lagde ikke an paa at give sin Tale noget højttravende Sving . . .; han gav sig hverken af med Spidsfindigheder eller med at føre lang Snak; den ironiske Taleform hørte man ham ikke bruge . . . .; naar han foredrog noget, talte han som et Orakel . . . .; hans Læresætninger vare korte og bestemte, hans Udtryk ligefremme, træffende og paa det nøjeste svarende til Tingene o. s. v.“

Det vil allerede heraf ses, hvor stor en Forskjel der er paa Evangeliets Skildring af Guds Søn og Filostrats Skildring af Apollonios, der helt igjennem kun fremstilles som et moralsk Forbillede og bevæger sig i lutter endelige Kategorier, som: det ualmindelig dygtige, det beundringsværdige, det dydige, det ædle og ophøjede, det træffende, bestemte, alvorlige o. s. v., lutter relative Bestemmelser — aldrig, som hos Jesus, absolut Hellighed, der er hævet over alt sligt. Men lige saa megen Forskjel, der er mellem Filostrat og Evangeliet, ligesaa megen Lighed er der med Jamblichs (vi gjentage: af ældre Kilder udskrevne) Skildring af Pythagoras's Ungdom. Man høre[1]): „Pythagoras's Fader byggede, da han kom tilbage til Samos fra Syrien og havde tjent store Rigdomme, et Tempel, der ved en Indskrift helligedes til Apollo; derpaa sørgede han for, at Drengen blev oplært i de forskjelligste og værdifuldeste Ting, idet han overgav ham til Lærere som Kreofilos[2]) og Ferekydes, saa vel som til Præsterne og Tempelforstanderne der paa Øen, for at han ogsaa efter sin Alder kunde blive fuldkommen hjemme i de guddommelige Ting. Opdragelsen lykkedes saa godt, at han baade paa Legem og Sjæl blev skjønnere og gudvelbehageligere

---

[1]) Vit. Pyth. sect. 9—13.

[2]) Apollonios Lærer hed Euxenos („den gæstevenlige“) og skildres (I, 7) som en Slave af sin Bug; Pythagoras's Lærer hed Kreofilos („den kjødkjære“) — det forekommer mig, som om endog det ene Navn her kunde være dannet efter det andet.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

end nogen anden. Da Faderen døde, tog han end mere til i Alvor og Visdom, og det i den Grad, at han som et ganske ungt Menneske behandledes med Agtelse og Ærefrygt endog af dem, der vare meget ældre end han; han behøvede blot at lade sig sig se og høre for strax at vinde alles Hjærter; et Blik af ham var nok til strax at fylde hvem som helst med Forundring, hvorfor det ogsaa var ganske naturligt, at mange ansaa ham for en Gudesøn. Støttet ved saadan Anseelse i Forbindelse med den udmærkede Opdragelse og Undervisning, han fra Barn af havde nydt, og med den guddommelige legemlige Skikkelse, han besad, viste han sig hver Dag, der gik, værdigere og værdigere til de Fortrin, han nød [1]), smykkede sig med ejendommelig Fromhed, Lærdom og særlig tarvelig Levemaade, med Sjæls-Fasthed og Legems-Kyskhed. Baade hans Ord og Gjærninger bare Vidnesbyrd om uefterlignelig Sjælsro; aldrig henfaldt han til Vrede eller Nid og Kiv; han gjorde aldrig Nar ad nogen, var aldrig raadvild eller fremfusende, men var i Samos som en god Aand, der var nedstegen fra Himlen og vandrede paa Jorden. Hans Ry for derfor viden om, allerede før han var udtraadt af Ynglingsalderen ....; „den unge Samier med det lange Haar“ var et almindeligt Mundheld. Atten Aar gammel forlod han hemmelig Samos, fordi han saa, hvorhen Polykrates's Tyranni stilede, og mærkede, at han ikke uhindret vilde kunne hengive sig til sine Studier ....; han begav sig da paa Rejser og besøgte forskjellige, navnlig Thales i Milet ...., af hvem han lærte adskilligt, saasom fremfor alt at holde til Raade med Tiden. Derfor afholdt han sig ogsaa fra Vin og Kjødspiser, ligesom han allerede tidligere havde beflittet sig paa Tarvelighed; han holdt sig udelukkende til magre og let fordøjelige Sager, hvorved han

---

[1]) Kiessl. p. 26. Jeg læser: „ἔτι μᾶλλον ἑαυτὸν καθ' ἑκάστην (scil. ἡμέραν) ἄξιον τῶν παρόντων προτερημάτων ἀποφαίνων, κτλ.“

opnaade at kunne nøjes med liden Søvn, samt at befordre baade Sjælens Klarhed og Legemets Sundhed o. s. v.“

Kan der være nogen Tvivl om, at det er her og ikke i Evangeliet, at Forbilledet for Filostrats Skildring findes? At denne Skildring er noget udførligere end den, som var Forbilledet ved Udførelsen, er let forklarligt; men for øvrigt findes de Træk, som ere benyttede til den videre Udførelse, ogsaa spredte i de hos Jamblich samlede Fragmenter, hvorom vi henvise til den ovenfor (S. 54 ff.) givne Redegjørelse for det hele Fællesskab mellem Filostrat („Damis“) og Jamblich om de pythagoræiske Sagn. Til denne henvise vi ogsaa angaaende den Lighed, som siges i sin Almindelighed at finde Sted mellem Apollonios og Jesus i deres offentlige Virksomhed, deres Rejser, deres Discipelkreds, deres Spaadomsgave og Undergjærninger, — man vil ved at sammenholde de Side 54 ff. anførte Parallelsteder hos Jamblich og Filostrat finde, at her er den største Lighed. Kun de af Baur særlig fremhævede Enkeltheder kunne her nærmere prøves. Særdeles Vægt lægger han paa de om Apollonios fortalte Dæmon-Uddrivelser, hvorom det hedder (S. 143): „Dass unter den Wundern, die Apollonius that, namentlich auch einige Dämonen-Austreibungen sind, muss mit Recht Aufmerksamkeit erregen, da der Glaube an dämonische Besetzungen wenigstens in der Form, in welcher er unter den Juden herschende Volksvorstellung war, bei den griechischen und römischen Schriftstellern zur Zeit des Philostratus sich nicht wohl möchte nachweisen lassen, wie ja der griechischen Religion auch schon die Vorstellung böser Dämonen beinahe ganz fremd blieb.[1]) In dem Leben des

---

[1]) I en Note tilføjes efter Creuzer's Myth. u. Symbolik III, S. 70, at Forestillingen om Dæmonerne havde deres Udspring fra en hos Jøderne efter Exilet uddannet Aandetro, hvorefter Dæmonerne vare afdøde onde Menneskers Aander, der fore ind i de levendes Legemer for at plage dem, og at dette atter stammede fra den

Apollonius aber begegnet uns jener Glaube an dämonische Besetzungen ganz auf dieselbe Weise, wie wir ihm bei den jüdischen und neutestamentlichen Schriftstellern, namentlich in den Evangelien, finden. Man nehme aber überdiess noch die schon früher in dieser Beziehung besonders hervorgehobenen Beispiele von Dämon-Austreibungen, die wir IV, 20, 25 finden. Welche auffallende Aehnlichkeit hat insbesondere die Erzählung von dem Dämon, der dem drohende Worte des Apollonius weichend den corcyräischen Jüngling verliess, mit der Erzählung von den beiden besessenen Gergesenern (Matth. 8, 28 f., Marc. 5, 1 f., Luc. 8, 26 f.)! Auch Apollonius übt eine die Dämonen quälende, für sie unwiderstehliche Gewalt aus. Wird man doch bei diesem Zuge, der schon an und für sich bemerkenswerth genug ist, sogar auch durch den gebrauchten Ausdruck an die evangelischen Geschichtschreiber erinnert. Wie der Besessene bei Lucas 8, 28 mit lauter Stimme rief: „Was habe ich mit dir zu schaffen, Jesu, du Sohn Gottes des Allerhöchsten? Ich bitte dich, du wollest mich nicht quälen," so wird bei Philostratus IV, 25 von der Empusa, die Apollonius entlarvte, gesagt: „Das Phantom stellte sich, als ob es weine, und bat ihn, er wolle es nicht quälen, um es nicht zum Geständniss dessen, was es sey, zu nöthigen." [1])

Det skal indrømmes, at her er et af de Punkter, hvor der snarest kunde synes at foreligge en Benyttelse

---

persiske Dualisme. Kun hos Josefus, hedder det, finde vi de samme dæmoniske Besættelser, som i N. Testam. og hos Filostrat. I saa Henseende henvises til Josefus, Antiq. VIII, 2, 3 (skulde være VIII, 2, 5).

[1]) Jeg har anført Ordene paa Tysk. Den græske Text, som Baur anfører, er følgende, hos Lukas: *Τί ἐμοὶ καὶ σοί, Ἰησοῦ, υἱὲ τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου; δέομαί σου, μή με βασανίσῃς,* og hos Filostrat: *Δακρύοντι ἐῴκει τὸ φάσμα, καὶ ἐδεῖτο μὴ βασανίζειν αὐτὸ, μηδὲ ἀναγκάζειν ὁμολογεῖν, ὅ τι εἴη.*

af Evangelierne. Hos Jamblich er der intet Sidestykke; nok Dæmoner, men ingen Dæmon-besatte, nok Besværgere, som kunde tale med afdødes Aander, men ingen Besværgere i Betydningen Exorcister, Djævle-Uddrivere. Dette ligger ikke i, at onde Aander og Besættelser kunde være ukjendte for Jamblich selv; tværtimod: Nyplatonismen, hvis Talsmand Jamblich jo var, var fuld af sligt [1]), men i, at Jamblichs Bog om Pythagoras jo ikke skyldes hans eget Forfatterskab, men er en Samling af Brudstykker af ældre Kilder fra en Tid, da disse Ting ikke paa den Maade vare kjendte udenfor Østerland. Alligevel er det aldeles ikke uomtvisteligt, at Filostrat har sine Besættelseshistorier fra Evangelierne. Det forholder sig nemlig ikke ganske saaledes, som Baur siger, „at den her omhandlede Tro paa Dæmon-Besættelser ikke skulde kunne lade sig eftervise hos græske og romerske Forfattere forud for eller samtidig med Filostrat.“ Allerede paa Lukians Tid havde jødiske eller andre østerlandske Dæmon-Besværgere fundet Vej til Vesterland — altsaa i Midten af det andet kristelige Aarhundrede. „Du gjør Dig blot latterlig“, siger den ene af Personerne i Lukians Dialog Løgnhalsen [2]), „med din stivnakkede Vantro. Hvad siger Du til, at der er Folk, som blot ved Brugen af visse Ord kunne helbrede Besatte og uddrive de onde Aander af dem synligt for alles Øjne? Du, saa vel som alle andre, kjender dog vel Mesteren i denne Konst, den berømte Syrer fra Palæstina,

---

[1]) Dog er der mindre Tale om egentlig besatte; Gaven til at uddrive Dæmoner synes heller ikke blandt de Kristne at have været saa almindelig efter Begynd. af det 3 Aarh. som før. Jfr. Scharlings Afhdlg. om Klementinerne i Theol. Tidsskr. 1839, S. 17 og m. H t. Nyplatonismens Guder og Dæmoner: Tzschirner S. 430 f., Ritter: Gesch. der Philosophie IV, S. 553 (1834), Zeller: Philos. d. Gr. III, 2, S. 122 (1868), Euseb. Præparat. evang. IV, 5 (ed. Heinichen p. 150).

[2]) Philopseud. Kap. 16.

som kan befale Maanesyge, der ligge med fordrejede Ansigter og fraadende Mund, at staa op, ja sende dem helbredede for bestandig til deres Hjem, — hvorved han hver Gang tjener sig en smuk Hoben Penge? Han stiller sig foran den syge, medens denne ligger paa Jorden, og spørger: Hvorfra er Du, som er faret i dette Legeme? Den syge selv svarer intet Ord dertil, — derimod siger den onde Aand paa Græsk eller et andet udenlandsk Sprog, hvor den hører hjemme, og hvordan den er kommet i dette Menneske. Saa rykker Manden frem med besværgende Ord, og naar Dæmonen ikke vil lystre, med Trusler og driver saaledes Djævelen ud af Livet. Jeg har selv en Gang set saadan en Aand fare ud ganske sort og ligesom en Røg.“ Endnu lidt ældre i Tiden er Plutarch († 120), hos hvem der ligeledes et Sted [1]) er Tale om ligefrem Dæmonbesatte med Hylen og krampagtigt Raseri, samt om nogle Trylle-Ord, der skulde skrive sig fra Efesos og brugtes af Magerne ved de Besattes Helbredelse. Ganske vist er Forestillingen om den Slags onde Dæmoner fremmed for det ældre græske Hedenskab — som Baur siger —, men ingenlunde for det senere

---

[1]) Sympos. VII, 5 (ed. Reiskii, Lips. 1777, vol. 8): *ὥσπερ γὰρ οἱ μάγοι τοὺς δαιμονιζομένους κελεύουσι τὰ Ἐφέσια γράμματα πρὸς αὑτοὺς καταλέγειν καὶ ὀνομάζειν, οὕτως ἡμεῖς ἐν τοῖς τοιούτοις τερετίσμασι καὶ σκιρτήμασι μανίαις τ' ἀλαλαῖς τ' ὀρινόμενοι ῥιψαύχενι σὺν κλόνῳ τῶν ἱερῶν καὶ σεμνῶν ἐκείνων γραμμάτων ἀναμιμνησκόμενοι, καὶ παραβάλλοντες ᾠδὰς καὶ ποιήματα καὶ λόγους κενούς, οὐκ ἐκπλανησόμεθα παντάπασιν ὑπὸ τούτου, σὐδὲ πλαγίους παραδώσομεν ἑαυτοὺς ὥσπερ ὑπὸ ῥεύματος λείου φέρεσθαι.* „Nam sicut magi a malis geniis occupatos iubent secum legere et recitare Ephesia nomina: sic nos in istis praeludiis et saltationibus, ubi furores sunt et conclamationes bellicæ cum tumultu et cervicum iactatione, sacrarum et venerandarum istarum memores literarum, et iis comparantes cantilenas, poëmata inanesque orationes, non percellemur istis, neque nos obliquos quasi rapido amne ferendos dabimus.“ Jfr. Winer, Bibl. Realwörterb. Art. „Besessene“.

romerske, navnlig ikke henad den Tid, da Filostrat levede, hvilket fremgaar bl. a. af adskillige andre Udtalelser hos den samme Plutarch [1]). Men foruden denne Vej var der ogsaa andre, ad hvilke Filostrat kunde gjøre Bekjendtskab med disse Sager; han kan have øst baade af jødiske og kristelige Kilder uden just at benytte Evangelierne. Han sætter jo selv Apollonios i nær Forbindelse med Vespasian, da denne fra Felttoget mod Jøderne begav sig over Alexandrien til Rom for at sætte sig paa Kejsertronen (Ap. L. V, 27—41). Men Josefus, der, som bekjendt, allerede tidligere havde været i Rom og vundet Yndest hos Neros Gemalinde Poppæa Sabina — efter Josefus en jødisk Proselytinde og af den Grund Ophav til den neroniske Kristenforfølgelse [2]) —, blev jo fanget i Jødekrigen af Vespasian, hvem han derefter forkyndte, at baade han og hans Søn skulde blive Kejsere [3]), hvorfor han maatte blive i Fangenskab, indtil Spaadommen var gaaet i Opfyldelse [4]). Er det da ikke rimeligt, at Filostrat (saa vel som flere romerske Historieskrivere) har kjendt Josefus, og det fuldt saa godt som de Kristnes Evangelier? Og hos Josefus træffe vi jo, som ogsaa Baur siger, de samme dæmoniske Besættelser, som hos Filostrat og i Evangelierne. Efter Baur skal Evangeliernes Fortælling om de besatte Gergesenere være Kilden til de to Besættelseshistorier hos Filostrat, IV, 20 og 25. Hvad den sidste angaar (Ap. L. IV, 25), da bestaar hele Overensstemmelsen i, at Dæmonen siger til Apollonios: „Pin mig ikke til at aabenbare, hvem jeg er“, og til Kristus: „Jeg beder Dig, pin

---

[1]) Plut. Isis og Osir. 25, 26; De def. orac. 13, 14.
[2]) Josef. Antiq. 20, 8, 11; jfr. Baur Kgesch. d. 3 erst. Jahrh. S. 433.
[3]) Josef. Bell. Jud. III, 8, 10 og VI, 5, 4; jfr. C. E. Scharling om Romernes polit. Benyttelse af den jødiske Messiasforventning, Theol. Tidsskr. 1848, S. 298, 303, 311, 318.
[4]) Jfr. F. V. Trojel: „Jerusalems Fald“ i Nord. Månedsskr. 1877, 10. Hefte p. 269.

mig ikke.“ At den onde Aand vred sig ved at blive tvunget af en mægtigere, er jo ganske naturligt, og det maa derfor saare let kunne træffe, at dette Ord: „pin mig ikke“ er fælles hos to forskjellige Fortællere, uden at derfor den ene behøver at have øst hos den anden. Og dette: „pin mig ikke til at aabenbare, hvem jeg er“ viser i alt Fald lige saa meget tilbage til, hvad vi nys læste hos Lukian, at Besværgeren stiller sig foran den syge og spørger: Hvorfra er du o. s. v., og at den onde Aand derfor maa svare: Hvor den hører hjemme o. s. v. og tvinges ved Trusler, saa fremt den ej godvillig vil lystre, — som til Evangeliet, hvormed der ellers ikke er Spor af Lighed i Enkelthederne. Og hvad den første af Filostrats nævnte Fortællinger (Ap. L. IV, 20) angaar, da er den, hvis den endelig skal have et paaviseligt Forbillede, aabenbart langt mere i Familie med en Fortælling hos Josefus, end med Historien om Gergesenerne i Evangeliet. Her hedder det (Luk. 8, 30): Men Jesus spurgte ham og sagde; hvad hedder Du? Men han sagde: Legio; thi mange Dvævle vare farne i ham. Og de bade ham, at han ikke vilde byde dem fare hen i Afgrunden. Men der var samme Sted en stor Hjord Svin, som græssede paa Bjerget; og de bade ham, at han vilde tilstede dem at fare i dem; og han tilstedte dem det. Men Djævlene fore ud af Mennesket og fore i Svinene, og Hjorden styrtede sig ned af Brinken i Søen og druknede.“ Hos Josefus er der paa det her tilsigtede Sted Tale om Djævlebesættelser og Uddrivelser i det hele, hvorpaa Josefus fortæller som Exempel en Begivenhed, som baade han selv og Vespasian og dennes to Sønner foruden flere Tribuner og militære Personer havde været Vidne til [1]). Det var en af Josefus's Landsmænd ved Navn Eleazar, som ved Hjælp af en Ring, i hvis Kapsel en af Salomon anvist

---

[1]) Josef. Antiq. VIII, 2, 5 (ed. Oberthür I, p. 858 sq.).

Urt var gjemt, udtrak Dæmonen af den syges Næsebor. Da Mennesket derpaa strax faldt sammen, besvor Eleazar Dæmonen aldrig mere at vende tilbage til dette Menneske, og dette gjorde han ved Hjælp af Salomons Navn og de af ham forfattede Trylleformler. For at de tilstedeværende end yderligere skulde forsikres om, at han virkelig havde denne Magt, havde han taget og stillet i Nærheden af dem et Drikkekar, eller maaske det var et Vaskebækken, fyldt med Vand; hvorpaa han befalede Dæmonen, at vælte dette Kar, idet han udfor, og saaledes give tilkjende, at han virkelig havde forladt Mennesket.

Hermed kan man nu sammenligne Filostrat, IV, 20: „Da den onde Aand følte sig som Gjenstand for Apollonios's Blik, udstødte han Toner paa en Gang ængstelige og truende . . ., svor at ville forlade Ynglingen og ikke mere besætte noget Menneske. Og da Apollonios fremdeles tiltalte ham med Vrede, som en Herre taler til en listig, rænkefuld og uforskammet Træl, og bød ham at fare ud, saaledes at alle kunde se det, saa sagde han: „Jeg vil vælte Billedstøtten der", idet Ynglingen med det samme pegede paa en af Støtterne. Men hvo formaar at beskrive den Larm, der opstod, og det Bifald, der hørtes, da Billedstøtten begyndte at bevæge sig og derpaa virkelig faldt!" —

Endnu en af den Slags Historier findes hos Filostrat. Den omtales ikke af Baur, og den er ogsaa meget forskjellig fra alt, hvad der i Evangelierne findes af den Art. Det er Historien i Ap. L. III, 38 om en Dæmon, der af lidenskabelig Kjærlighed havde besat en Dreng, men som en af de indiske Vismænd tvang til at forlade Drengen ved Hjælp af et Brev, som Drengens Moder fik med sig, og som indeholdt skrækkelige Trusler. Her synes det, navnlig paa Grund af det Træk, at Dæmonen af sanselig Begjærlighed havde kastet sig over Drengen, som om der er et Slægtskab særlig med de Forestillinger

om Dæmonerne, som komme frem i Klementinerne. Efter disse sidste byde nemlig de onde Aander alt op for at bemægtige sig Menneskene; „thi de stræbe efter Spise, Drikke og Tilfredsstillelse af sanselige Lyster, men som aandelige Væsener kunne de ikke naa dette, uden først at have bemægtiget sig et menneskeligt Legeme ligesom et Redskab for deres Lyster“.[1]) Klementinerne skrive sig fra omtrent Midten af det 2det kristelige Aarhundrede (maaske Homilierne endda lidt før), og det er højst sandsynligt, at Filostrat har kjendt dette Skrift, der var en kristelig Rejse-Roman, i mange Maader af stor Lighed med „Apollonios's Liv“[2]). Derfor er det imidlertid slet ikke sagt, at Filostrat har hentet det nysnævnte Træk fra de klementinske Homilier; maaske man kommer Sandheden nærmest ved at antage, at det hverken er disse, eller Josefus, eller Evangelierne, han har haft for Øje eller villet eftergjøre, men at han har skrevet ud af den almindelige Forestillingskreds, som fra Østerland havde fundet Vej til Vesterland angaaende disse Sager, og som derfor, naar den førtes i Pennen, maatte forme sig saaledes, som den gjorde det, baade for Lukian og Plutarch og Filostrat, uden at nogen af

---

[1]) Clementis Rom. Hom. viginti, IX, 10 (ed. Dressel. Gotting. 1853 p. 202):

Τὸ δὲ τοὺς δαίμονας γλίχεσθαι εἰς τὰ τῶν ἀνθρώπων εἰσδύειν σώματα, αἰτία αὕτη. πνεύματα ὄντες καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἔχοντες εἰς ῥωτὰ καὶ ποτὰ καὶ συνουσίαν, μεταλαμβάνειν δὲ μὴ δυνάμενοι διὰ τὸ πνεύματα εἶναι καὶ δεῖσθαι ὀργάνων τῶν πρὸς τὴν χρῆσιν ἐπιτηδείων, εἰς τὰ ἀνθρώπων εἰσίασιν σώματα, ἵνα ὥσπερ ὑπουργούντων ὀργάνων τυχόντες, ὧν θέλουσιν ἐπιτυχεῖν, δυνατοὶ ὦσιν, εἴτε ῥωτῶν διὰ τῶν ἀνθρώπου ὀδόντων, εἴτε συνουσίας διὰ τῶν ἐκείνου αἰδοίων. (Se Scharling: Klementinerne, Theol. Tidsskr. 1839, S. 81.) Hos Plutarch kommer noget lignende frem om Dæmonernes Begjærlighed; dog hedder det der (De det. orac. 14), at de hverken kunde eller vilde have legemlig Omgang med Mennesker.

[2]) Se herom Baur, S. 226 ff.

dem har behøvet at ville efterligne enten den ene eller den anden. Man maa over Hovedet ikke glemme, at ligesom de samme Ting gjentage sig under Solen i det hele taget, saaledes kunne ogsaa de samme Tanker og trods alle individuelle Forskjelligheder de samme eller hinanden lignende Fremstillinger godt gjentage sig hos Mennesker, der ellers ere uafhængige af hinanden; og saa meget mere kan dette finde Sted hos Mennesker i en Tidsalder eller Tidsaldere, som beherskes af de samme aandelige Bevægelser. Man maa derfor under saadanne Omstændigheder være varsom med at slutte til en bevidst Paavirkning eller Efterligning, fordi en Tanke gjentager sig, eller en Begivenhed fortælles, som synes at ligne, hvad der før er berettet. Man siger, at Naturen gjentager aldrig sig selv, men Naturen bliver dog al Tid sig selv lig; saaledes ogsaa Menneskeaanden og Menneskelivet.

Herhen hører, hvad ovenfor, S. 39, [5]) er meddelt, og i nærværende Sammenhæng ville vi blot spørge, om vi nødes til at tro paa en Efterligning af 1 Moseb. 39, 7—20, fordi Filostrat i Apollonios's Liv, VI, 3, fortæller en Historie, som i det væsentlige er en Gjentagelse af den gamle med Josef og Potifars Hustru? Eller om man i Apollonios's Breve — der ikke ere af Filostrat, om end næppe heller af Apollonios selv, i hvor vel der er dem, som forsvare deres Ægthed, [1]) — finder Efterligning af Evangelierne, fordi man i det 44 Brev (til Broderen Hestiæos) finder følgende: „Hvad Under, om jeg, der af alle andre Mennesker anses for at være Guderne lig, af nogle endog for en virkelig Gud, indtil denne Dag blot i mit eget Fædreland ikke agtes for, hvad jeg er, da dog I, mine egne Brødre, endnu, som jeg ser, langt fra have erkjendt, at jeg i Ord og Gjærning overgaar de fleste!“ Dersom dette

---

[1]) Se Kayser (1844) Vit. Ap. prooem. p. V og Tzschirner F. d. H. I, S. 130.

Brev var kommet med ind i „Damis's Optegnelser“ og derfra gaaet over i Filostrats Bog, mon man da ikke vilde have anført det som en utvivlsom Efterligning af Matth. 13, 57: „Men Jesus sagde til dem: En Profet er ikke foragtet uden i sit Fædreland og i sit Hus“, samt Joh. 7, 5: „thi hans Brødre troede ej heller paa ham“? Men om en saadan Efterligning kan der her ikke være Tale.

Dette maa erindres ogsaa med Hensyn til, hvad Baur (Side 145) kalder „Apollonios's Lidelseshistorie“. Her skal alt ligne Evangelierne, dog med Tillæg af et enkelt Træk fra Apostlernes Gjærninger. Eufrates's Fjendskab og Angiveri ligner Judas's Forræderi [1]); Apollonios (VIII, 5) blev blandt andet anklaget for, at han lod sig kalde en Gud, og for at have villet stifte Oprør mod Kejseren, — i Lighed med hvad ogsaa Kristus anklagedes for [2]); ligesom Kristus blev bespottet, hudstrøget og tornekronet, saaledes blev Apollonios mishandlet, mistede sit Haar og Skæg, samt blev bundet og hensat mellem de usleste Forbrydere (VII, 34) [3]). Selve Opholdet i Fængslet (VII, 35—42) sammenstilles af Baur (S. 149) med Paulus's Fængsel i Rom og hans egen Beskrivelse heraf 2 Timoth. 4, 9—18. „Ja es könnte sogar die Bemerkung, auf welche (VII, 4) absichtlich Gewicht gelegt wird, es sey etwas ganz anderes gewesen, unter Domitian für das algemeine Beste aufzutreten, als unter Nero, auf einen Vorzug hinzuweisen scheinen, der dem Apollonius vor dem Paulus gegeben werden soll.“ — Som Jesus forudsagde sin Lidelse og Opstandelse (Matth. 16), saaledes vidste ogsaa Apollonios i Forvejen, at der ingen Fare var for hans Liv (VII, 14) [4]). Som Vennerne svigtede Jesus —

---

[1]) Baur S. 146.
[2]) Baur S. 147.
[3]) Baur S. 148.
[4]) Baur S. 146, 149.

saaledes ogsaa Apollonios (dog blev Damis hos ham); som Jesus før sin Død befalede sine Disciple at gaa til Galilæa (Matth. 26, 32; 28, 7, 10, 16), saaledes sendte Apollonios Damis til Puteoli, hvor Vennen Demetrios opholdt sig (VII, 41); og ligesom Jesus efter sin Opstandelse kom gjennem lukkede Døre og lod Thomas føle paa sig for at forvisse sig om, at det var ham, saaledes forsvandt Apollonios pludselig fra Retssalen og Kejserens Domstol, for samme Dag henimod Aften at vise sig for Damis og Demetrios i Puteoli, 50 Mile fra Rom (VIII, 10). „Er Du i Live?“, spurgte Demetrios, „thi dersom Du er død, da begræde vi Dig fremdeles“. Da udstrakte Apollonios Haanden og sagde: „Tag min Haand! Hvis jeg da forsvinder for Dig, da er jeg et Skyggebillede fra Persefones Rige, en af dem, som de underjordiske Guder vise de af Sorg overvældede Mennesker. Men hvis Du kan holde mig fast, naar Du rører ved mig, da tro, og faa ogsaa Damis til at tro, at jeg lever og ikke har mistet mit Legeme“. Da kunde de ikke tvivle mere, men de stode op og hængte sig om hans Hals, hilsede ham med Fryd og spurgte ham ud om hans Forsvar o. s. v. (VIII, 12). Som Kristi Liv her paa Jorden endelig slutter med Himmelfarten, saaledes ogsaa Apollonios's, hvortil endnu kommer, at der forud for denne gaar en Slags Nedfart til Helvede — nemlig Farten ned i Trofonios's Hule, hvor Apollonios opholdt sig i syv Dag hos det der nede værende Orakel, „men saa havde han ogsaa“, hedder det (Ap. L. VIII, 19), „en Bog med sig, som indeholdt den nøjagtigste Besvarelse af hans Spørgsmaal. Men Spørgsmaalet var dette: „Hvilken Filosofi anser Du, o Trofonios, for den dydigste og reneste?“ Bogen indeholdt Pythagoras's Læresætninger.

At Apollonios virkelig har haft et Sammenstød med Domitian, er historisk sandsynligt[1]), altsaa ogsaa, at en

---

[1]) Jfr. ovenfor S. 74.

Beskrivelsc deraf allerede forelaa i „Damis's Optegnelser", som næppe nogen kan mene skulde have haft til Hensigt at kopiere Kristus. En Del tilhører imidlertid aabenbart Filostrat selv, i alt Fald Samtalerne (Dialexeis) i Fængslet og den store Forsvarstale (VIII, 7), som Apollonios havde belavet sig paa, men som han ej kom til at holde. Men selv om man vil gaa ud fra, at det hele skyldes Filostrats egen Opfindelse, tror jeg rigtignok ikke, at det er Evangelierne, men derimod Pythagoras-Sagnene i Forbindelse med Sokrates's „Lidelseshistorie" (hvilken sidste i høj Grad var gaaet over i den almindelige Bevidsthed), der har været det egentlige Forbillede. Forestillingen om den lidende Retfærdighed var slet ikke fremmed for det græsk-romerske Hedenskab, — berømt er i saa Henseende Platons næsten profetiske Ytringer[1]) om, hvorlunde den fuldkomne Retfærdighed nødvendig maa være en lidende og ende med at blive „lænket, pisket, pint, blindet og til syvende og sidst korsfæstet". Ordene falde, som bekjendt, i en Samtale med Sokrates, en Fortsættelse af Samtalerne i Kritias's Hus. Og at Filostrat, idet han skildrer Apollonios's Lidelser, hvis Grundtanke, som Baur selv siger[2]) (rigtignok med Henblik paa Kristus), er, „dass der wahre Weise seine Seelengrösse durch eine, selbst die Aufopferung des Lebens nicht scheuende, alle Schrecken des Todes verachtende Gesinnung bewähren müsse," ogsaa har tænkt paa Sokrates, er aldeles aabenbart af, hvad han fortæller i Ap. L. VIII, 2. Her hedder det: „Hvad Apollonios angaar, da finde vi ham som en Mand, der bereder sig snarere til en filosofisk Samtale, end til en Kamp paa Liv og Død; navnlig viser han sig saaledes for os i sin Optræden, forinden han stod for Skranken. Thi paa Vejen spurgte han Skriveren, som han

---

[1]) Platons Stat, II, 5; jfr. Baur S. 163.
[2]) Baur S. 145.

fulgte med, hvorhen de gik, og da denne svarede, at han antog, de gik til Retssalen, sagde Apollonios: „Hvem skal jeg føre min Sag overfor?“, hvortil hin svarede: „Overfor din Anklager, og Kejseren er den, som skal dømme eder imellem.“ „Men hvem“, sagde Apollonios, „skal da dømme imellem mig og Kejseren? Thi jeg agter at bevise, at han er uretfærdig imod Filosofien“. „Hvad tror Du Kejseren bryder sig om Filosofien, selv om man finder ham nok saa uretfærdig imod den?“ „Saa bryder Filosofien sig desto mere om Kejseren; den vil, at han skal regere, som det sig hør og bør.“ Lidt efter hedder det, at Skriveren siger til Apollonios: „Du maa have lagt Dig efter to modsatte Fuldkommenheder, naar Du, som Du siger, kan tale baade kort og langt om de samme Ting.“ „Ikke modsatte“, svarede han, „tværtimod i god Overensstemmelse med hinanden; thi den, som kan det ene, vil heller ikke staa tilbage i det andet; heller ikke vil jeg sætte Foreningen af begge disse Evner som Nummer tre — men snarere som den allerførste Veltalenheds-Egenskab. For øvrigt kjender jeg ogsaa en fjerde Dyd, nemlig at tie rent stille for Domstolen“. „Dette er en unyttig Dyd, for Dig saa vel som for enhver anden haardt anklaget.“ „Da var den dog Athenienseren Sokrates til stor Nytte, da han var anklaget.“ „Hvorledes kan Du sige, at den var ham til Nytte? Han mistede jo Livet efter sin Tavshed.“ „Han mistede ikke Livet“, svarede Apollonios, „skjønt Athenæerne troede det“.

Men ved Siden af Sokrates er det Pythagoras, der, som sagt, har foresvævet Forfatteren; mellem Apollonios og Kristus derimod er der ogsaa i Lidelseshistorien en saa stor Forskjel, at det er ufatteligt, hvorledes Baur — der selv (S. 155 ff.) peger paa den hos Filostrat fuldstændig manglende Modsætning af Synd og Frelse, ligesom han ogsaa indrømmer, at der er andre Forskjelligheder, idet han siger: „Es gehört nicht zu dem Zweck unserer Unter-

suchung, nun, nachdem wir die vielfachen Berührungspunkte im Ganzen und Einzelnen dargelegt haben, auch in die Differenzen, die sich zwischen dem Vorbild, das dem Geiste des Philostratus vorschwebte, und dem von ihm gegebenen Nachbilde nachweisen lassen, näher einzugehen[1]) u. s. w." — kan sige (S. 153): „es findet sich kaum ein bedeutender Zug des Urbildes, der sich nicht auch in dem Nachbilde nachweisen liesse." Eufrates er saaledes ikke noget godt Sidestykke til Judas; det forholder sig ikke, som Baur (S. 146) mener, at han var „einer seiner (des Apollonius) eigenen Jünger", hvilket heller ikke siges i de Ord hos Origenes, som Baur henviser til[2]). Han var ingen Forræder, der under Venskabs Maske efterstræbte Apollonios; tværtimod havde der efter

---

[1]) Den besynderlige Grundsætning, som man, om man vilde, kunde lægge ind i disse Baurs Ord, at nemlig en upartisk Fremstilling ikke lige saa vel skulde kræve en samvittighedsfuld Undersøgelse af, hvad der taler imod, som af, hvad der taler for den Mening, man vil forfægte, — kan det selvfølgelig ikke her være Meningen at tillægge den Mand, hvis Kritik ellers særlig gjør Fordring paa at være forudsætningsløs. Imidlertid kan jeg ikke undlade at pege paa det formentlig modsigende i, at Dr. Baur i sin „D. Chrthum und d. chr. Kirche d. 3 erst. Jahrh." (1860) med Hensyn til Filostrats Benyttelse af Evangelierne fastholder sin Anskuelse fra 1832, uagtet han og hans Skole i Mellemtiden har villet godtgjøre, at disse i alt Fald i deres nuværende Skikkelse først skrive sig fra Aarene 130—170 e. Kr., noget, som dog i høj Grad maatte forringe Sandsynligheden for, at Filostrat skulde have formaaet eller følt sig opfordret til i den Grad at kopiere dem, som Baur vil gjøre gjældende.

[2]) „*Περὶ μαγείας φαμέν, ὅτι ὁ βουλόμενος ἐξετάσαι, πότερόν ποτε καὶ φιλόσοφοι ἄλωτοί εἰσιν αὐτῇ ἢ μὴ, ἀναγνώτω τὰ γεγραμμένα Μοιραγένει τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως μάγου καὶ φιλοσόφου ἀπομνημονευμάτων. ἐν οἷς ὁ μὴ Χριστιανὸς ἀλλὰ φιλόσοφος ἔφησεν ἁλῶναι ὑπὸ τῆς ἐν Ἀπολλωνίῳ μαγείας οὐκ ἀγεννεῖς τινας φιλοσόφους ὡς πρὸς γόητα αὐτὸν εἰσελθόντας, ἐν οἷς, οἶμαι, καὶ περὶ Εὐφράτου τοῦ πάνυ διηγήσατο καὶ τινος Ἐπικουρείου.*" (Orig. ed. Lomm. XIX pag. 373, o: contra Celsum VI. 41.)

Filostrats egen Fremstilling længe været aabent Uvenskab imellem dem[1]). Ejheller var han nogen Tyv; Apollonios beskylder ham rigtignok for Gjærrighed og alle Laster[2]), men dette er lige stik imod, hvad der ellers er Oldtidens enstemmige Vidnesbyrd om denne Mand[3]). I det hele har Filostrat, der ellers sætter alle Hensyn til Side for at forherlige sin Helt, særlig i „Lidelseshistorien“ og den derpaa følgende Katastrofe ingenlunde skildret Apollonios saaledes, at han ved Siden af Kristus paa nogen Maade kunde udholde Sammenligningen — selv om en Hedning skulde fælde Dommen —, og dette maatte han dog være betænkt paa, hvis det havde været hans Mening at give et Sidestykke. Begge vare ganske vist beskyldte for Oprørsplaner, Jesus dog falskeligen, men Apollonios med Rette[4]). Begge anklagedes for at have kaldt sig selv for Guder. Jesus svarer: „Du har sagt det, jeg er det (Matth. 26, 63, f.)“, Apollonios derimod nægter det og lyver[5]). Jesus ængstes svarligen i Getsemane, men gaar virkelig til Døden paa Korset, som han havde sagt det, — Apollonios gjør sig til af sit høje Mod og sin Selvopofrelse for sine Venner, men viser dog hemmelig Damis i Fængslet, at det har ingen Fare, og da det kommer til Stykket, gaar han ikke til Døden, forsvinder endog pludselig fra Retssalen, skjønt frikjendt, fordi han trods Frikjendelsen

---

[1]) Jfr. Ap. L. VI, 28.

[2]) Jfr. Ap. L. I, 13; V, 38; VI, 13; VIII, 7 (11) og flere Steder.

[3]) Jfr. Eusebs Gjenmæle 455. — Plinius den yngres 10de Brev (i 1ste Bog) indeholder en hel Lovtale over Eufrates i alle mulige Henseender; særlig fremhæves hans rene Sæder og elskværdige Karakter. Plinius var Eufrates's Samtidige. — Desuden omtales han flere Steder, og altid med Hæder, i Arrians Optegnelser efter Epiktet; jfr. Zeller Phil. d. Gr. III, 1, S. 613 (1865).

[4]) Ap. L. VII, 4 ff.; jfr. VIII, 7 (11).

[5]) Ap. L. VIII, 7 (7); jfr. VII, 38 o. fl. St.

ikke turde stole paa, at Kejseren ej vilde skifte Sind [1]). Vennerne derimod, som han nylig vilde ofre Liv og Blod for, lader han ganske i Stikken og trøster sig med, at Tyrannen sandsynligvis alligevel ikke vil gjøre dem noget (VIII, 5) [2]). Men selv om vi ville bortse fra alt dette og holde os til, hvad Baur siger er Grundtanken: dass der wahre Weise seine Seelengrösse durch eine alle Schrecken des Todes verachtende Gesinnung u. s. w., — saa ligner dette dog slet ikke Kristus. Det er paa den ene Side for meget: hos Kristus var der jo ingen saadan, en stor Filosof værdig „Seelengrösse“ eller „alle Schrecken des Todes verachtende Gesinnung“, tværtimod — her var jo stor Angst og Bæven. Men paa den anden Side er det alt for lidet: thi her er meget mere end Seelengrösse o. s. v. — her er Guds Søn, der fornedrer sig selv, tager en Tjeners Skikkelse paa og bliver lydig indtil Døden, ja Korsets Død. Herom hedder det hos Bayle i den tyske Udgave [3]) af hans Dictionnaire: „Dieser Betrüger hat in Ansehung verschiedener Dinge einen Affen des Sohnes Gottes vorgestellet; allein bey dem Artikel der Unterthänigkeit und Geduld legte er die Larve ab; hier fehlten ihm die Kräfte. In diesem Stücke ist keine Vergleichung.“ Bayle har Ret; Modsætningen er skrigende og maatte være det selv for en Hedning, som virkelig kjendte Evangelierne, hvad dog vel maatte antages at være Tilfældet med Filostrat, hvis han virkelig vilde levere et gjennemført Sidestykke til Kristus.

Hvad der derimod vidner om, at Filostrat (eller „Damis“) her som sædvanlig har hentet Træk fra Pythagoras-Sagnene, er følgende. Eufrates's Fjendskab er ganske

---

[1]) Ap. L. VII, 14 (o. fl. St.); jfr. VII, 38 og VIII, 5.

[2]) Man sammenligne hermed, hvad der fortælles om Jesus Joh. Evang. 18, 8: „Dersom I da lede efter mig, saa lader disse (nemlig Disciplene) gaa“.

[3]) Hist. crit. Wörterb. (Leipz. 1741) under Ordet Apollonius, B.

skildret i Lighed med Kylons overfor Pythagoræerne. Kylon var Demokrat, Eufrates ligeledes; Kylon var en Fjende af dem, som han efter Stand og Stilling nærmest tilhørte, — det samme var Tilfældet med Eufrates i Forholdet til Apollonios. Anklagepunkterne ere atter her af stor Lighed: foruden den, at Pythagoræerne kaldte Pythagoras „en Gud“ og behandlede deres egne Venner som „Guder“, ogsaa den, at de havde sammensvoret sig mod Folket, samt at de havde deres egen Levemaade, afsondrede sig og holdt sig bedre end andre. Dette svarer temmelig nøje til de Spørgsmaal, Kejseren i Forhøret (VIII, 5) gjør Apollonios, nemlig: „Hvorfor klæder Du dig saa besynderlig og aparte, Apollonios, i Stedet for at bære den samme Dragt, som alle andre Mennesker“? „Hvorfor kalde Folk Dig en Gud?“ „Hvilken Grund eller Formodning satte Dig i Stand til at forudsige Pesten i Efesos?“, og: „Sig mig, Apollonios, da Du den Dag, Du ved nok, forlod din Bolig og begav Dig paa Landet ...., for hvem ofrede Du da Drengen?“, hvilket sidste Spørgsmaal sigtede til den Sammensværgelse, som Apollonios var beskyldt for at have indgaaet med Rigets Fjender[1]).

Endnu mere ligner dog Optrinet mellem Pythagoras og Falaris, Tyrannen paa Sicilien; det samme Vidnesbyrd, som Falaris's Tyranni giver Pythagoras Anledning til at aflægge om sin Tro paa Forsynet, kommer igjen hos Apollonios overfor Domitian (VIII, 7 [16]), og ligesom det ender med, at Falaris dræbes af sine egne og falder paa sine Gjærninger, medens Pythagoras undslipper, saaledes gaar det ogsaa Domitian, skjønt rigtignok først efter at Apollonios er undsluppet og kommet over til Hellas og Asien. Apollonios's Fart fra Rom til Puteoli ligner meget mere Pythagoras, som paa samme Dag viser sig i Meta-

---

[1]) De parallele Steder til dette og det efterfølgende hos Jamblich og Filostrat findes i Anmærkn. til Side 53.

pontum og Tauromenium [1]), end Kristus, der kommer gjennem lukkede Døre. Endelig ligner Apollonios's Nedfart i Trofonios's Hule i levende Live slet ikke Kristi Nedfart til Helved, medens han var lagt i Graven, men derimod saare meget et Par Historier om Pythagoras hos Diogenes [2]).

I Betragtning af alt det her fremførte og af alt, hvad der i øvrigt, som tidligere udviklet, peger paa Pythagoras-Sagnene som Hovedkilden til (Damis's) Filostrats Skildring af Apollonios's Liv, kunne vi altsaa ikke se nogen Sandsynlighed og ej heller nogen Nødvendighed for med Baur og de fleste andre [3]) at betragte

---

[1]) Jambl. 134, 136.

[2]) Se Anm. 5 til Side 47. — Med Hensyn til et Par yderligere Smaatræk, som Baur tilføjer i en Note (S. 152), men som i øvrigt er uden al Betydning i og for sig alene, bemærkes, at Navnet Apollonianer (Ap. L. VIII, 21), hvorunder Apollonios's Disciple gik blandt Grækerne, hvis det skal være hentet noget Steds fra, lige saa godt kan være hentet fra Jamblich 80 (at Pythagoras's Disciple kaldtes Pythagoræere eller Pythagorister) som fra Ap. Gjærn. 11, 26 (at Disciplene i Antiochia bleve kaldte Kristne); fremdeles: at Baur lægger mere ind i det Udtryk hos Filostrat (III, 58), at Antiochia *ὑβρίζετο*, end Filostrats Brug af dette Ord paa andre Steder (som VI, 27) gjør sandsynligt; jfr. Kayser (1844) S. 185 og E. Müller S. 55; endelig: at Betegnelsen *Θεῶν πνεῦμα* (VII, 34) vel kan tænkes oprindelig at hidrøre fra kristelig Talebrug, uden at derfor Filostrat behøver direkte at have det fra N. Testam.

[3]) Jeg benytter Lejligheden til af de mig bekjendte Forfattere, hvis Anskuelse med Hensyn til Filostrats Hensigt stemmer med Baurs, her med Forbigaaelse af forskjellige Konversationslexika og Rieckher, som er omtalt S. 96 Anm. 1, at nævne følgende nyere: G. W. Lechler (Gesch. d. eng. Deismus, 1841, S. 116); C. L. Kayser (1844, Prooem. Vit. Ap. p. IV); G. Uhlhorn (Kristendommens Kamp m. Hedensk. Norsk Overs. 1876, S. 246); K. Hase (Kirchengesch. 2. Aufl., S. 62); I. H. Kurtz (Handb. der Kgesch., Mietau 1853, I, 1 § 59—60); J. Will. Draper (Den europ. Aandsudvikl.s Hist., overs. af Thorsøe, 1876, S. 195); Ed. Zeller (Philos. d. Griech., 2. Ausg., 1868, III, 2,

Filostrats Bog om Apollonios som et — venligt eller fjendtligt — Forsøg paa at give Hedningeverdenen et Sidestykke til Kristus.

Hermed skal imidlertid ikke være sagt, at Filostrat hverken har kjendt eller benyttet Evangeliefortællingerne om Kristus. Det vilde, som alt sagt, være en stor Urimelighed ikke at antage, at Filostrat nok saa meget som den lidt ældre Lukian[1]) har vidst Besked om „den korsfæstede Sofist i Palæstina“ og hans Tilhængere, der ogsaa i Rom bleve talrigere og talrigere. Og der er to Begivenheder i Apollonios's Liv, til hvilke der intet Sidestykke findes hos Pythagoras, og som hos Filostrat ere fortalte paa en saadan Maade, at jeg er tilbøjelig til at tro, at der her har foresvævet Filostrat noget, som han har hørt eller læst om Kristus. Den ene af disse Begivenheder er den unge romerske Piges Opvækkelse fra de Døde (Ap. L. IV, 45; Baur sammenstiller den, Side 145, med Luk. 7, 12, Enkens Søn af Nain, og Mark. 5, 39, Synagogeforstanderen Jairi Datter) blot ved at røre ved hende og udtale nogle Ord; den anden er Apollonios's Himmelfart[2]). Om begge disse Tildragelser beretter Filostrat paa en forunderlig famlende og usikker Maade; det er, som om man mærker, at han her ikke har sin sædvanlige Kilde at støtte sig til, samt at han i Følelsen af, at han er ved at lade sin Helt overskride en Grænse, indenfor hvilken han trods alt vidunderligt dog endnu har holdt sig, ligesom

---

S. 135); Ludv. Helveg („Det kristne Kejserdømme“, i Nord. Månedsskrift 1875, I, S. 28).

[1]) Jfr. Peregrinus Proteus 11, 13.

[2]) Maaske den Aabenbarelse „efter Døden“, der hos Filostrat er føjet til som en Slutning paa det hele, og som af Baur, Side 152, sammenstilles med Kristi Aabenbarelse for Paulus paa Vejen til Damaskus (Ap. Gj. 9), ogsaa hører herhen, hvorfor den i det følgende vil blive medtaget. Huet ligner den ved Herrens Aabenbarelse efter sin Opstandelse for den vantro Thomas (Joh. 20).

tager sig i det, betænker sig paa det, og spørger: Mon det ogsaa kan gaa an?

„En ung, giftefærdig Pige syntes død og Brudgommen fulgte efter hendes Baare med Klageraab over at have mistet sin Brud. Hele Rom sørgede med ham; thi Pigen var af en Slægt, hvis Rang regnedes lige med Konsulen Under denne Sorg kom Apollonios til. Da sagde han: Sætter Baaren ned; jeg vil standse eders Taarer over Pigen. Tillige spurgte han om hendes Navn. Mængden mente, at han vilde holde en Tale, som Skik er ved sørgelige Lejligheder for ret at kalde Jammeren frem. Men uden at gjøre andet end at røre ved hende og sige nogle hemmelige Ord vækkede han hende op af den Død, hvis Bytte hun syntes at være. Pigebarnet udstødte et lidet Skrig og vendte tilbage til sin Faders Hus, ligesom Alkestis, da hun var kaldet til Live igjen af Herakles. Pigens Slægtninge skjænkede ham en Gave af hundrede og halvtredsindstyve Tusende Denarer, men han gav dem igjen til Pigen og sagde, at det skulde være hendes Medgift. — Om han nu har fundet en Livsgnist hos hende, som var undgaaet Lægernes Opmærksomhed — thi der fortælles, at der faldt en fin Regn, og at hendes Ansigt dampede —, eller om han virkelig har gjenoplivet og tilbagekaldt den helt udslukkede Livskraft, det er et Spørgsmaal, hvis Afgjørelse er umulig ikke mindre for mig end for dem, som selv vare til Stede.“

Om Himmelfarten hedder det (VIII, 29—31): „Her ender Assyreren Damis's Optegnelser om Apollonios fra Tyana. Om hans Dødsmaade — hvis han ellers er død — er der flere Fortællinger, hvorom Damis intet har, men som jeg for min Del ikke bør forbigaa, da min Beretning dog maa have sin Afslutning. Ikke heller siger Damis noget om, hvor gammel han blev; men der er dem, som lade ham blive 80, andre over 90, ja atter andre endog mere end 100 Aar gammel, en Olding paa hele Legemet,

men fuld af Kraft og Ynde fremfor nogen ung; thi ogsaa Rynkerne kunne have deres Skjønhed, og hvor herligt denne blomstrede hos ham, derom vidner baade de Billeder, der findes af Manden i Templet i Tyana, og endnu mere de Udtalelser, der prise Apollonios's Alderdom højere end Alkibiades's Ungdom i sin Tid. Nogle fortælle, at han skal være død i Efesos . . . . ., andre, at han døde i Lindos, hvor han besøgte Athenes Tempel og forsvandt derinde; atter andre sige derimod, at det skete paa Kreta, og at det gik endnu vidunderligere til, end hvad der fortælles om Lindos. Apollonios skal nemlig, medens han opholdt sig paa Kreta, have været Gjenstand for større Beundring end nogensinde. Saa indfandt han sig en Gang midt om Natten i Diktynnas Tempel. Her var der en Vagt af Hunde, som skulde passe paa Kostbarhederne derinde; men skjønt Kretenserne ansaa disse Hunde for nok saa vilde som Bjørne eller andre slige Vilddyr, saa gjøede de dog aldeles ikke ad ham, da han kom, men gik ham logrende i Møde, noget, som ikke en Gang plejede at ske med dem, de vare mest vante til at se. Tempelforstanderne grebe ham da som en Goët og en Røver, bandt ham og beskyldte ham for at have kastet et eller andet for Hundene, hvorved han havde tæmmet dem. Men midt om Natten løste han sine Baand, kaldte, for ej at gaa hemmeligt til Værks, paa dem, der havde bundet ham, og løb henimod Templets Døre. Disse aabnede sig, men lukkede sig atter, saa snart han var kommen indenfor, og vare da laasede som tilforn. Men fra Templets Indre lød der da ud til de andre høje Toner fra Jomfruer, som sang: „Hæv Dig fra Jorden! Hæv Dig til Himlen op!“, som om de mente, at han skulde forlade Jorden og fare til Himmels“.

„Om Sjælen og dens Udødelighed blev han imidlertid ved at filosofere, idet han dels viste, at Læren herom har sin Rigtighed, dels forbød letsindig Tale om saa vigtig en

Sag. Der kom nemlig til Tyana en Yngling, som var dygtig i Ordstrid, og som erklærede, at han ikke troede paa denne Læres Sandhed . . . . . ; han sagde: „I, som ere her til Stede maa vide, at jeg nu i ti Maaneder uafladelig har bedet Apollonios om at gjøre sin Lære om Sjælen indlysende for mig; men han er saa stendød, at han hverken har vist sig for mig, skjønt jeg har bedet ham derom, eller bevist for mig, at han er udødelig“ . . . . Men fem Dage derefter, da han atter havde disse Ting for, sov han ind under Samtalen . . . . , da han paa en Gang halv i Søvne sprang op som en vanvittig og raabte: „Jeg tror Dig!“, medens Sveden sprang ud af alle Porer paa ham. Og da de øvrige til Stede værende spurgte, hvad der gik af ham, svarede han: „Se I ikke den vise Apollonios, som er her midt iblandt os og hører paa, hvad vi sige, og mærke I ikke, hvor vidunderlige Ord han fremsiger om Sjælen?“ „Men hvor er han da?“, sagde de andre, „vi kunne jo intet Steds se ham ....“ Da sagde Ynglingen: „Det synes, som om han kun er kommet for at tale til mig om det, som jeg ikke vilde tro. Hør, hør Guddommens Røst i hans Ord om min Sjæl:

Over din evige Sjæl ej Du, men Forsynet raader;
Og naar dens Legem er visnet, saa bryder den Skranken og farer
Rap som den hurtigste Hest og uden Bidsel og Tøjle
Op til Frihedens Luft fra den gamle, tyngende Trældom.
Dog — hvorfor taler jeg sligt? Naar i Døden Du lukker dit Øje,
Da skal Du skue det selv, hvi spørger Du da, mens Du lever?“

Dette er Apollonios's klare Varselstale om Sjælens Hemmeligheder, givet os, for at vi ved godt Mod og med Kundskab om vor egen Natur kunne vandre den Vej, som Skæbnen bestemmer for os.“

Man ser jo let, at umiddelbart hentet fra Evangeliet eller Apostlernes Gjærninger er dette ikke. Heller ikke mangler det i Oldtiden paa andre Fortællinger om Mennesker, der ere kaldte tilbage fra Underverdenen — Filostrat

nævner jo selv Alkestis [1]) —, eller som ere hævede op til Himmelen og satte mellem Stjærnerne, eller som efter Døden have aabenbaret sig — saa vidt mindes, er noget lignende fortalt om Sokrates —, men alligevel er der, i hvad her er fortalt, noget, der er som en Efterklang af Kristnes Fortællinger om Jesus. Og ligesom Filostrat jo selv meddeler, at det om Himmelfarten ikke findes i Damis's Optegnelser, saaledes skinner det, som sagt, ogsaa igjennem den forsigtige, tøvende, tvivlende Maade, hvorpaa han fortæller baade om den unge Piges Opvækkelse fra de Døde („hun syntes at være død...", „den Død, hvis Bytte hun syntes at være", „om der muligen skulde være fundet en Livsgnist hos hende, som var undgaaet Lægernes Opmærksomhed o. s. v;" ogsaa den Tilføjelse, at hun „vendte tilbage ligesom Alkestis, da hun var kaldet til Live igjen af Herakles", skal maaske indeholde ligesom en Retfærdiggjørelse for, at der bydes Læserne noget saa utroligt) og om Apollonios's Himmelfart („om han ellers er død", „nogle sige saa, andre saa"), — at Filostrat har hentet dette fra andre Omraader end der, hvor han plejer at søge sine Kilder.

Men heller ikke hermed er det paa nogen Maade givet, at han har villet danne noget Sidestykke til Kristus. Tværtimod: havde noget saadant været hans Hensigt, da havde han næppe i Fortællingen om den unge Pige mindet sine Læsere om Alkestis; da havde han ogsaa baade her og i den anden Fortælling traadt dristigere til og vogtet sig for selv at bryde Braadden af med sine Tvivl.. Sagen er sikkert den, at, som det strax i Begyndelsen af det hele Skrift hedder om Apollonios, at han gik en lignende Vej som Pythagoras, kun endnu mere guddommeligt udrustet end denne (I, 2), saaledes har Filostrat gjærne villet have noget med, som virkelig

---

[1]) En Del flere findes omtalte hos Huet Prop. IX cap. 142, 5 (p. 626).

kunde overbyde alt, hvad der vidstes om denne. Det er dette: at overgaa Pythagoras, ikke just at ligne Kristus, som har været Filostrats Tanke med disse Fortællinger om Apollonios.

VIII.

Vi have set, hvor liden Grund der i Virkeligheden har været til at betragte Filostrats Bog som farlig for Kristendommen eller den kristne Kirke, selv bortset fra den Omstændighed, at Kirken ikke staar eller falder med Afgjørelsen af det Spørgsmaal, om der er sket andre Undere end de, der fortælles i den hellige Historie, eller ej. Men det er intet Under, at Folk, der enten selv tro, at dette er afgjørende, eller der gaa ud fra, at andre ere af denne Mening, med en vis Fornøjelse have fremdraget Apollonios og kastet de orthodoxe Filostrats Bog i Næsen, omtrent ligesom Lessing havde Fornøjelse af at holde de wolfenbüttelske Fragmenter frem for de Theologer, der mente, at Kirken maatte staa eller falde med Resultatet af de lærdes Undersøgelser og Fortolkninger af den hellige Skrift. Det kan maaske have sin kulturhistoriske Interesse at se, hvorledes man paa den Maade i senere Tider paa forskjellig Maade har fornyet Hierokles's Forsøg.

Allerede fra det 16 Aarhundredes Slutning var der i det „borgerlig frie, men kirkelig sønderrevne“ England begyndt en Kamp mod Theologi og Kirkedømme, som for mange førte til en Livsanskuelse, der, idet den kun vilde anerkjende den ene Guds almindelige Forsyn, fornægtede den treenige Guds Forløsningsvirksomhed, og hvis kirkehistoriske Navn er Deismen, Moderen baade til den fransk-katholske Naturalisme og til den tysk-protestantiske Rationalisme. Som den første i Rækken af de

egentlige engelske Deister nævnes gjærne Edward Herbert af Cherbury († 1648), der skrev „Om Sandheden“ og indskrænker hele Troen til fem Punkter: 1) Gud er til, 2) Gud skal dyrkes, 3) og det ved Dyd og Fromhed, 4) Synden bør angres og flyes, 5) der er en Gjengjældelse baade her og hisset; hvilke fem Punkter han vil have anset for almindelig anerkjendte Sandheder og en fast Grund under alle Partistridigheder [1]). En anden Deist, Thomas Hobbes, gaar ud fra, at Mennesket af Naturen er som et Rovdyr, og at i Grunden Tilværelsen bestaar i „alles Krig mod alle“. En saadan Tilstand er imidlertid ikke behagelig, og Maalet, som vi skulle stræbe efter, er tværtimod netop Fred og Ro. Denne er det Statens Pligt at skaffe til Veje, og det kan den kun ved at kræve ubetinget Lydighed. Da et Hovedmiddel til at skaffe Fred og Ro er Religionen, tilkommer det derfor Staten og Suverænen som sit Folks øverste Sjælesørger at bestemme Religionen, medens det paa den anden Side er Borgernes Pligt at rette sig efter Statens Bestemmelser i saa Henseende. I Staten er Loven den offentlige Samvittighed, som bestemmer, hvad der er Synd og hvad der ikke er det. Privat-Samvittigheder ere Privat-Meninger, ved hvis Forskjelligheder Staten vilde ødelægges, dersom de skulde følges, og lige saa galt vilde det blive, hvis Tro og Helligheed skulde bero paa en overnaturlig Gave og paa Inspiration i Stedet for paa Fornuft og Arbejde, — derved vilde Afgjørelsen af, hvad der er Pligt, glide ud af Statens Hænder og alt borgerligt Regimente opløses. Det er altsaa Pligt at bekjende Statens Religion, uanset, hvad man, privat og i sit Hjærte maatte mene [2]).

---

[1]) Se Dr. G. W. Lechler: Gesch. des engl. Deismus, Stuttg. u. Tuebingen 1841, S. 52. f.

[2]) Lechler, S. 96 ff.

Disse tvende ere her blot nævnede og kortelig karakteriserede, fordi den af de engelske Deister, som vi her egentlig have med at gjøre, Charles Blount (f. 1654, † 1693), bedst betegnes som et Produkt af begge disse som Faktorer [1]). Fra Herbert tager han de fem Artikler, fra Hobbes Kjærnen af sin Livsvisdom, nemlig at Menneskene alle til Hobe ere slette, forræderiske, falske og egoistiske uden nogen Undtagelse. Tillige har han fra Hobbes dette, at man skal underkaste sig Statens Religion, og naar han derfor i Kraft af sin Dom over Menneskene i det hele taget slutter, at alle Præster ere Bedragere, der kun have deres egen Fordel for Øje og derfor lære de enfoldige den Tro, som betaler sig bedst for Præsterne selv, og at selvfølgelig al Religion er Præstebedrag, saa føjer han til: „med Undtagelse alene af den engelske Statskirke“ eller lignende, som jo er ret bekvemt for den, der vil undgaa et juridisk Ansvar, undertiden ogsaa kan komme ret pudsigt efter en Syndflod af Spot over alle Præster uden Undtagelse, men som ikke viser nogen ædel eller alvorlig Aand hos den talende. Men Blount hører ogsaa til det lystige England, som efter Restaurationen (1660) ved Karl II's Tronbestigelse og med denne Konge og hans frivole Hof i Spidsen afløste den puritanske Strenghed fra Cromwells Dage. Folket var træt af mange Ting, ogsaa af den evige Præken, Beden, Syngen, Disputeren om religiøse Sager. Nu slog man sig løs. Vi fik noget lignende i vort Land ved Overgangen fra Kristian VI's pietistiske til Frederik V's muntre Tid. Det er dette lystige Englands Humør, som kjendes hos Blount — dog ikke i engelsk Plumphed, men i let Satire, i vittig og pikant Fremstilling. Heri har han sin Force fremfor den paa sin Vis alvorlige, fromme Herbert, og den skarpsindige, men tunge og strænge Hobbes. Blounts Skrifter og Afhandlinger ere

---

[1]) Jfr. Lechler, S. 109 ff.

skrevne i Feuilleton-Stil, ofte med den Flothed, som gjør, at man maa spørge sig selv, om det virkelig er en 200 Aar gammel Englænder, man læser; thi hans Røst klinger som en Nulevendes Tale. Det er de velkjendte Vittigheder paa Præsternes Bekostning fra Voltaires og Søren Kierkegaards Rustkammer, som vi have set saa tidt gaa igjen bagefter; her hos Blount træffe vi dem i en lignende Dragt, som en Art Gjengangere før Tiden.

Det i alt Fald af Navn mest bekjendte af Blounts Skrifter er hans Oversættelse af Filostrats Beskrivelse af Apollonios's Liv (de to første Bøger), forsynet med Noter, dels forfattede af Blount selv, dels [1]) hentede fra Herberts Papirer. I Fortalen siger Blount, at han havde hele Oversættelsen færdig, men at vigtige Grunde bevægede ham til foreløbigen at indskrænke sig til Udgivelsen af de to første Bøger, — Bogen var nemlig i Forvejen bleven udskreget som yderst farlig [2]). Den udkom 1680, men blev

---

[1]) Saa siger Bayle, Blounts Samtidige, s. v. „Apollonius", Note I, hvor ogsaa Blounts Liv og Endeligt kortelig (og med Angivelse af Kilden) fortælles.

[2]) Dens Titel er: The two first Books of Philostratus, concerning the Life of Apollonius Tyaneus. Written originally in Greek, and now published in English; together with philological Notes upon each chapter. London 1680, fol. Med Motto af Seneca: Cum omnia in incerto sint, fave tibi et crede, quod mavis.

Paa Grund af Bogens Skæbne er den bleven meget sjælden; de Uddrag, som her ere givne af Blounts Fortale og Noter, har jeg derfor maattet tage af en fransk Oversættelse ved Castillon, der udkom i Berlin 1774 og Amsterdam 1779 i fire Bind 8vo, og hvoraf Berliner-Udgaven haves i de to store kjøbenhavnske Bibliotheker. Castillons Oversættelse bærer følgende Titel: Vie d'Apollonius de Tyane par Philostrate avec les commentaires donnés en Anglois par Charles Blount sur les deux premiers livres de cet ouvrage. Le tout traduit en France, Tome I—IV. A Berlin, Chez G. I. Decker, Imprimeur du Roi.

(1693)[1]) — „med god Grund“ siger Bayle — forbudt og undertrykt. Dog var det ikke derfor[2]), at Blount skjød sig en Kugle for Panden endnu samme Aar, men fordi han ikke kunde bevæge sin afdøde Hustrus Søster til at ægte sig til Trods for Ærkebispen af Canterbury og flere Theologer, der erklærede et saadant Ægteskab for ukristeligt og lovstridigt,[3]) — muligvis en Tak for sidst til Præstehaderen Blount.

Blounts Noter ere som Oplysninger til selve Værket uden al Betydning. Det er en Blanding af de mest forskjelligartede *essays*, Smaa-Afhandlinger over Æmner fra Naturhistoriens, Historiens, Geografiens, Mythologiens, Religionshistoriens Omraader, undertiden i Samtaleform. Der er for saa vidt en vis Lighed med selve Filostrats Benyttelse af Apollonios's Liv til deri at indflette sine sofistiske Prøvestykker. Her tales om alt muligt: Diæt, Pyntesyge, Parykker, Drømme, Edsaflæggelse, Sprog og Dialekter, Armeniens Folk og Religion, Jagten og dens Betydning, Løven og dens Egenskaber, Profetier og Forudsigelser, om Musik, om Platon og hans Filosofi, Selvmord (der lovprises), Æschylos, Sofokles og Euripides, Nilens Oversvømmelser, Sneen og dens Oprindelse, om Venskab, om Homer og de homeriske Digte m. m. — Ofte er de meget vidtløftige — om Homer afhandles der saaledes paa hele 65 Sider —[4]); kun hvor han strejfer ind paa Religion eller Moral, have de for os nogen Interesse ved den lette, pikante Maade, hvorpaa han da be-

---

1774. Med en stukken Portrætvignet af Apollonios foran Titelbladet. Lechler omtaler ikke denne Oversættelse.

[1]) Castillon I p. VIII & X; Lechler S. 117 afviger noget herfra.

[2]) Som Buhle (i Ersch og Grubers Encyclopædie IV, S. 140) og Wellauer (i Jahns Neue Jahrb. für Philologie und Pædagogik, X Suppl. Bd., S. 437) mene.

[3]) Castillon I p. XII; Lechler S. 115.

[4]) Castillon III p. 257 –322.

handler sine Yndlingsthemaer. Vi meddele til Efterdømme det meste af Fortalen og et Par Smaa-Uddrag af selve Noterne.

„Læser!

Hverken „gunstige“ eller „ugunstige“ vil jeg sige af Frygt for at tage fejl; men enten det nu er saa eller saa: det er Dig og Dig alene, at jeg, der ikke har nogen Stormands beskjærmende Vinger at krybe ind under, tilegner denne Bog. Hvis den blot formaar at underholde Dig, ere vi begge skadesløse, jeg for min Tid og Umage, Du for dine Penge; formaar den det ikke, — da er det nu for sent for os begge at angre. Nutildags anser man en Tilegnelse eller en Fortale foran en Bog for lige saa nyttig som en Bordbøn foran Maaltidet; man anser den for et Præservativ mod de Dumheder, Forfatteren har i Sinde at sige, ligesom Bønnen er det mod den Knappenaal, der mulig kunde findes i Buddingen. Men Tilegnelserne ere spækkede med Smigreri, saa plumpt og vammelt, at ethvert ordentligt og honnet Menneske naturligen maa hade og afsky dem . . . . . ; der er ingen Kvinde saa styg som Djævelen eller saa løs paa Traaden som nogen Thais, uden at Tilegnelsen, der kan vaske selv den sorteste Neger hvid, ogsaa med et Par Pennestrøg gjør hende skjønnere end den skjønne Helena, ja end Kleopatra selv, og kyskere end Penelope. For i Korthed at sige min Mening: De allerfleste Tilegnelser af Bøger ligne paa en Prik de bekjendte Ligtaler, hvori — takket være det gode Honorar til Præsten — den kjære hensovede, der var en Slyngel i Verden, ender med at blive en Engel i Himmelen. — Fortalerne ere ikke et Haar bedre . . . . . , og naar jeg alligevel her træder i Skranken med en saadan, da er det, fordi jeg føler mig ubetinget forpligtet til at aflægge Regnskab for, at jeg her vover at byde Dem et Værk, der mangler sin Afslutning. Filostrat, som paa Græsk har skrevet den her oversatte Historie, har lige

indtil disse Tider været anset for en saa uskyldig Forfatter, at end ikke den strængeste katholske Inkvisition nogen Sinde har forbudt Læsningen eller Oversættelsen af hans Bog. Hele to Oversættelser deraf, en latinsk af Morel og en fransk af Vigenère, ere nylig blevne trykte i Frankrig og det med Autoriteternes Billigelse. I Virkeligheden er der heller ikke den fjærneste fornuftige Grund til at skrige op imod denne Bog, som ikke er andet end en ganske simpel Levnetsbeskrivelse af en Filosof — aldeles ikke af nogen ny Messias, der kunde faa i Sinde at optræde som Medbejler til den gamle. Filostrat nævner ikke saa meget som Kristi Navn; og lad ogsaa en hedensk Forfatter (Hierokles) have gjort en daarlig Brug af Historien, idet han ganske vist har sammenstillet Apollonios med Kristus, saa bør dette dog vel ikke tilregnes Filostrat, der, efter hvad jeg kan forstaa, aldrig har tænkt paa noget saadant. Hierokles er for længe siden gjendrevet af Euseb, en Gjendrivelse, hvilken jeg gjærne havde ladet følge med mit Arbejde som en Slags Modgift, dersom jeg ikke havde troet det ufornødent overfor fornuftige Mennesker. Man vil indvende, at det kan have skadelige Følger, naar Folket faar at vide, at andre end Moses, Kristus og Apostlene have gjort Mirakler; men jeg svarer: Hvor kan det da være, at de Steder, hvor det gamle Testament taler om Troldmænd og det nye om Simon den Mager, indtil denne Dag ikke ere komne med paa Fortegnelsen over forbudne Skrifter? Og hvor kan det være, at man ikke har undertrykt Dr. Morus's „Mysterium pietatis", en Bog, hvori der gjøres en vidtløftig Sammenstilling af Kristi vor Frelsers og Apollonios's Mirakler, og hvor saavel den enes som den andens paa det udførligste beskrives? [1])

---

[1]) Hertil maa oplyses, at i Følge Olearius, p. XXXIX, Henrik Morus netop vil paavise, hvor lidet Apollonios har tilfælles med Kristus.

Siger ikke selve Skriften, at der skulle komme falske Profeter med Tegn og underlige Gjærninger, hvorved endog de udvalgte skulle forføres, om det var muligt? Dersom da virkelig min Oversættelse skulde lære Folket Apollonios's Mirakler at kjende, da vilde det jo slet ikke være noget nyt, — tværtimod, det vilde langt snarere være til Gavn end til Skade for den hellige Skrift, saa sandt som Glansen af den ægte Diamant forhøjes, naar den sættes ved Siden af den uægte. Dette være nu, som det vil, saa fortæller dog Filostrat sine Undere med saa stor Ligegyldighed og Tilbageholdenhed, at han endog gjør sig al mulig Umage for at forhindre sine Læsere i at tro paa dem. Jeg skal blot anføre et eneste Exempel, nemlig hans fjerde Bogs sidste Kapitel, hvor han efter at have fortalt om en ung Piges Opvækkelse fra de døde ved Apollonios, meddeler flere naturlige Aarsager, som kunne gjøre det sandsynligt, at Tingen var gaaet for sig uden noget Mirakel. Men jeg forlader Filostrat for at tale om mig selv. Jeg er saa langt fra at stille Apollonios ved Siden af vor højlovede Frelser eller at fæste Lid til nye Mirakler, at jeg tværtimod daglig beder Gud om at forøge min Tro paa de gamle. Men spørger man mig, hvorfor jeg da har paataget mig Arbejdet med denne Oversættelse, saa svarer jeg: fordi jeg har tænkt mig, at de Skildringer af fjærne Lande og af ældgamle, fra vore vidtforskjellige, Sæder og Skikke, saa vel som de filosofiske og moralske Undersøgelser, der findes i Bogen, for Læserne kunne være lige saa underholdende som nyttige. Desuden er der adskillige Punkter i Oldtidens Historie, hvor Filostrat har Ord for at være troværdig, og som jeg havde i Sinde at oplyse nærmere i mine Noter, dersom man blot vilde give mig Lov dertil. Men Retten har jo intet at sige overfor Magten, og det var fuldkommen berettiget, da Æselet i Fabelen frygtede for, at dens Øren skulde blive beviste at være Horn, og den selv dømt til at slagtes som Hornkvæg:

Voldsmænds Magt er i Stand til at bevise, hvad det skal være, — hvad den kan finde paa, er aldeles uberegneligt. Ja, man tager fejl, dersom man tror, at man i disse Tider trygt kan spørge bare om, hvad Klokken er: ved Du maaske, om ikke en eller anden altfor kløgtig Laban kunde finde paa at lade Dig sætte fast som en Jesuit, der passer paa Klokkeslettet, fordi Du til en bestemt Tid har et eller andet ondt i Sinde? ..... Men til Sagen! Hele Bogen var allerede oversat, og mine oplysende Noter saa vidt fremskredne, som de nu foreligge, da jeg fik at vide, at der fra alle Kanter blev blæst Allarm i Anledning af en farlig Bog, jeg vilde udgive; man sagde, at denne Bog demaskerede alle dem, der i Praxis vare Gudsfornægtere, og at den som Følge deraf vilde have slemme Følger for Almenheden, saasom hine udgjøre den største Del af Menneskeheden. Især følte det papistiske Præsteskab sig berørt af denne Sag. Dette Slæng fortæres af en saa bitter og hævngjerrig Nidkjærhed, at jeg blev bange for, at det skulde gaa mig som den stakkels Æsop, der, efter ustraffet at have slynget sine Vittighedspile mod adskillige store Konger og Fyrster, endte med, at Præsterne i Delfi fik ham skilt af med Livet for et eneste Ords Skyld imod dem ..... — Intet er saa farligt som at angribe, hvad Folk almindelig tro paa .....; jeg vil derfor heller ikke udsætte mig for de rettroendes sædvanlige Anathema mod anderledes troende, men foretrækker, hvad der er mest sikkert, nemlig at tro, hvad Kirken tror; var jeg Muhamedaner, vilde jeg med største Fornøjelse tro ..... alt, hvad Muftien siger, man skal tro: som jeg nu er, siger jeg ufravigelig Ja og Amen til hvert Ord af Mylord Ærkebispen af Canterbury's Mund. Vil Kleresiet endelig, at man bør tro, at Apollonios var en Slyngel og en Taskenspiller, eller at han gaar igjen som en af det papistiske Slængs fornemste Velyndere, eller maaske at en saadan Person som Apollonios aldrig har existeret, saa

siger jeg af ganske Hjærte ja dertil. Jeg ser langt hellere, at Filosofen fra Tyana mister sin Reputation, end at jeg lader mig selv brænde som en Kætter, der har paadraget mig en højærværdig, langskægget Kardinals ha-stemte Fordømmelse. Af disse vægtige Grunde har jeg anset det for bedst at lade det bero med Resten af Bogen, saa længe, indtil Selvopholdelsesdriften ikke mere nødvendiggjør den hellige Maske, saa længe, indtil man har opdaget en ny Vej til det himmelske Jerusalem, hvor enhver honnet Mandsperson selv kan finde frem uden at have en himmelsk Ledsager i Hælene paa sig, medens han er her paa Jorden, og saa længe, indtil man er kommen bort fra den Tro, at man kun kan komme i Himlen paa samme Maade, som man kommer paa Komedie, nemlig naar man betaler ved Indgangen ..... Der gives to Slags Bøger: en, som viser, hvordan Mennesker burde være; en anden, som viser, hvordan de i Virkeligheden ere. Den første Slags indeholder, naar alt kommer til alt, næppe andet, end hvad enhver heldøret Bedstemoder lærer sine Børnebørn, altsaa hvad vi alle kjende fra vor Børnelærdom. De derimod, der, som Machiavel, Montaigne og i det hele taget Satyrikerne, give os en tro Fremstilling af, hvordan Menneskene i Virkeligheden bære sig ad, — hvad lære de os? De lære os, at Menneskeslægten altid har været og altid vil vedblive at være sig selv lig, altsaa: lav, falsk, forræderisk, uden andet Formaal end egen Sikkerhed og egen Fordel, og benyttende sig af ethvert som helst Middel for at naa dette Maal. De lære os, at den, der gjør sig selv til et Faar, bliver ædt af Ulven, og at hvis virkelig nogle Mennesker ere mindre lastefulde eller mere skikkelige end andre, saa er det ikke af Dyd, men af Frygt. I Betragtning af denne den menneskelige Karakters Beskaffenhed sætter enhver sig en garde for at sikre sig mod Plyndring og Fornærmelser; al Aarvaagenhed kommer af Mistænksomhed, og ingen er sikker uden Aarvaagenhed.

Men det er en gammel Sætning, at Sandheden er ilde hørt; og den, som siger sine Medmennesker Sandheden og skildrer dem, som de ere, maa derfor være belavet paa at blive hadet til Døden; thi Menneskene ere vel slette, men kun faa af dem ville vedgaa, at de ere det. Ligemeget: det er denne sidste Slags Skrifter, jeg — ufuldkomment nok — har søgt at efterligne, og skulde nu, fordi jeg peger paa det onde, som Menneskene gjøre, en eller anden af dem, hvis Hjærter lige saa lidt staa aabne for andre, som deres Pengekister, af Ondskab tillægge mig den Hensigt at ville opmuntre andre til at bære sig lige saa slet ad, som de, hvis Ondskab jeg afslører, saa vil jeg til mit Forsvar sige, at jeg lige saa lidt kan være ansvarlig for mine Læseres Misbrug af, hvad jeg skriver, som en Fægtemester kan være ansvarlig for, at hans Elever muligvis benytte til andres Skade de Kunstgreb og Færdigheder, som han har lært dem til at forsvare sig med i en god og retfærdig Sag. Lev vel!“ [1])

Den skeptiske Pessimisme, som her kommer til Orde, varieres nu paa forskjellig Maade i Noterne. „Den eneste Herskerinde (maîtresse), som jeg bryder mig om, er min egen Fornuft, og deraf tager min Kristendom saavist ingen Skade“ [2]). „At klare Spørgsmaalet om, hvem der har Ret, Kristendommen eller dens Modstandere, er umuligt: Hierokles sætter Apollonios højt over Kristus, medens Euseb gjør lige det modsatte, — for dem, som for os, er Egenkjærligheden det Motiv, som afgjør Sagen. En upartisk Dom kan ikke fældes, med mindre man kan flytte Bjærge, og jeg for min Del gjør ikke Paastand paa at besidde det dertil hørende Sennepskorn. Jeg har det heller ikke nødigt; thi jeg er paa Forhaand overbevist om Kristi Fortrin.“ [3])

---

[1]) Castillon I p. XVII—XL.
[2]) Castillon I p. 101 (i Note 6 til Ap. L. I, 7).
[3]) Castillon I p. 19 ff. (i Note 1 til Ap. L. I, 2 ɔ: I, 1).

Det er aldeles følgerigtigt, naar Blount ogsaa holder en Lovtale over Selvmord, navnlig Selvmord ved Hængning som den mest smertefrie Dødsmaade[1]), ligesom han heller ikke kan tænke sig nogen evig Fortabelse efter dette Liv. „Jeg skriver jo“, siger han, „i et kristent Land og vil derfor ikke gaa nærmere ind paa dette Spørgsmaal, men jeg vil for min Del overgive mig til Guds Barmhjærtighed, som jo er grænseløs, og som ikke vilde være dette, hvis den ikke strakte sig lige til den mest forvorpne Synder i Helvedes Dyb. Gud vil jo ingen Synders Død, og vi se hver Dag Prøver paa hans Godhed. Maatte dog aldrig den Tanke faa Rum i mit Hjærte, at den store og gode Gud og alles Fader skulde kunne skabe Mennesker for bagefter at fordømme dem.“ [2])

Selve disse Spørgsmaal er det heller ikke vor Sag her at gaa ind paa. Men man vil have set, at ligesom der hos Blount i Reglen ikke er andet end et Slags Tilløb til Angreb paa Kirketroen, idet han for det meste drejer af i Tide, saaledes er der paa den anden Side heller ikke Tale om nogen særlig Forkjærlighed for Apollonios, der dog egentlig skulde være Bogens Helt. Apollonios har snarest staaet for Blount som en Slags Sværmer eller filosofisk Nar, maaske i Lighed med den puritanske Don Quixote, Hudibras, hvis burleske Historie den Gang nylig var forfattet af Samuel Buttler og i høj Grad satte det „lystige Englands“ Lattermuskler i Bevægelse[3]). Men om Blount end heri skiller sig fra Hierokles, saa er det dog Hierokles's Spor, han betræder, idet Moralen af det

---

[1]) Castillon II p. 419—26 (Noten til Ap. L. I, 37).

[2]) Castillon II p. 436 (Noten til Ap. L. I, 38).

[3]) Det ligger overhovedet ikke fjærnt at sammenligne Apollonios og Damis (hvem Filostrat undertiden gjør Tilløb til at skildre med en vis Drøjhed, se Ap. L. II, 36; III, 43; jfr. VII, 10) med Don Quixote og Sancho Pansa, hvad ogsaa nogle have gjort. Se Duruy, Hist. des Romains (1876), V, p. 426.

hele aabenbart skal være den, at Kirkens Kristus og Filostrats Apollonios, naar alt kommer til alt, turde være to Alen af et Stykke. —

Samtidig med den franske Udgave af den engelske Deisme, som ved Voltaire, Rousseau og Encyklopædisterne fik en saa uhyre Udbredelse og næppe Hundrede Aar efter paatrykte hele Tiden sit Præg, kom der ogsaa en Slags ny Udgave af Blounts Bog, nemlig den franske Oversættelse, der, som allerede anført, 1774 (samme Aar, som Pave Klemens XIV ophævede Jesuiterordenen) blev trykt i Berlin, indeholdende baade Filostrats (fuldstændige) Text og Blounts Noter til de to første Bøger. Voltaire havde i sin store Kulturhistorie „Essai sur les moeurs et l'esprit des nations" blandt andet ogsaa fremstillet Apollonios fra Tyana som en overordentlig Personlighed, en Filosof, „hvem Historien (!) ikke formaar at laste for en eneste tvetydig Handling" [1]). Maaske er Voltaire den, som herved har givet Anledning til, at baade

---

[1]) Essai sur les moeurs, Lausanne MDCCLXXX, Tom. I. p. 155: Les philosophes ont fait des miracles comme les empereurs & les rois. On connaît ceux d'Apollonios de Thiane; c'était un philosophe pythagoricien, tempérant, chaste, & juste, à qui l'histoire ne reproche aucune action équivoque, ni aucune de ces faiblesses, dont fut accusé Socrate. Il voyagea chez les mages & chez les bracmanes, & fut autant plus honoré partout, qu'il était modeste, donnant toujours de sages conseils, & disputant rarement. La prière qu'il avait coutume de faire aux Dieux, est admirable: „Dieux immortels, accordez nous ce que vous jugerez convenable, & dont nous ne soyons pas indignes." Il n'avait nul enthousiasme; ses disciples en eurent: ils lui supposèrent des miracles, qui furent reçeuillis par Philostrate. Les Thianéens le mirent au rang des Demi-Dieux, & les empereurs Romains approuvèrent son apothéose. Mais avec le tems, l'apothéose d'Apollonios eut le sort de celle, qu'on decernait aux empereurs Romains, & la chapelle d'Apollonios fut aussi deserte, que le Socrateïon élevé par les Athéniens à Socrate.

Apollonios og Blount paa ny kom til Ære. Endog Voltaires kongelige „Beskytter, Lærling og Forfølger“, Frederik II af Preussen, skal have ydet sit Bidrag hertil; fra ham siges nemlig[1]) den ironiske Tilegnelse til Pave Klemens XIV at hidrøre, der findes foran Værket. Da denne Tilegnelse ogsaa ellers er betegnende, meddeles den her i dansk Oversættelse:

„Til Klemens XIV. Hellige Fader! Vi tage os den Frihed at tilegne Eders Hellighed denne vor franske Oversættelse af Apollonios fra Tyanas Levnet, forsynet med Baron Herberts Noter, saaledes som de ere udgivne af Charles Blount. Denne Levnetsbeskrivelse af Apollonios, som Filostrat har efterladt os, er af en ivrig Tilhænger af Hedenskabets gamle Guder, Hierokles, bleven benyttet til at sætte Apollonios's foregivne Undere ved Siden af dem, som Jesus Kristus har gjort. Hierokles blev imødegaaet af Euseb, der i sin Demonstratio Evangelica gjorde sit bedste for at berøve Apollonios's Undere al Betydning[2]). Tillemont tror, at Djævelen, af Frygt for at blive slaaet af Marken ved Frelserens Komme, har ladet vor Apollonios blive født omtrent samtidig med denne for derved at opnaa enten: at Folkene skulde lade sig forføre ved Apollonios's Trolddom, og Løgnen saaledes

---

[1]) Den (unævnte) franske Oversætter af Blounts Bog, Jean de Castillon, en født Italiener, men af Frederik II kaldet til Berlin, hvor han døde 1791, havde en Søn, der ligesom Faderen var Medlem af l'Académie Royale des sciences et belles lettres i Berlin. I en éloge over Faderen, oplæst i det nævnte Selskab 1792, siger Sønnen: „En suite l'ordre exprès du feu roi, qui composa lui-même la dédicace à Clément XIV, il produisit la traduction de la Vie d'Apollonius de Tyane, écrite en grec par Philostrate, & du Commentaire sur les deux premiers livres de cet ouvrage, publié en anglois par Charles Blount etc.“ Se: Mémoires de l'Acad. Royale o. s. v. 1792 & 1793 pag. 50 (Udg. Berlin 1798).

[2]) Nemlig i det som Bilag til nærværende Afhandling vedføjede „Gjenmæle“.

ikke komme til at mangle sine Altere overfor Sandhedens, eller ogsaa: at, naar Apollonios's Bedragerier bleve afslørede, Jesu Kristi Mirakler med det samme skulde komme i Vanry og blive mistænkte. Saasom vi ikke have været betroede nogen Plads i Helvedes politiske Kontorer, være det langt fra os at vide bedre Besked end Hr. Tillemont. Men det forekommer os, at Kirken maatte kunne ønske en kraftigere Gjendrivelse af Apollonios's Mirakler, end den, der er ydet af Kirkens ældste Fædre. Det Arbejde, som vi her offentliggjøre, fremstiller Apollonios's Mirakler saa tydeligt og klart, som muligt; Baron Herbert stadfæster dem med sine Noter: hvor, om ikke her, skulde da Stedet være, hvor Løgnen bør slaas af Marken med en stærk og sejrrig Arm? Og fra hvem skulde de Udvalgtes Flok kunne vente den dertil fornødne Hjælp, om ikke fra Kirkens synlige Overherre, Jesu Kristi egen Stedfortræder paa Jorden? Det er Eders Helligh e d, fra hvem Lyset skal skinne ud over al Verden i Tider som disse, da Vantroen gaar ud over alle Grænser, da Menneskeaanden har lært at gjøre Indvendinger mod alt muligt, og Tænkerne intet ville tro uden de mest fyldestgjørende Beviser, da endelig alt vendes og drejes og bedømmes paa det nøjeste fra alle Sider! Det er Eders Helligh e d, som maa lære os de ejendommelige Mærker at kjende, hvorved Øjensforblændelse og Bedrag kan skjælnes fra, hvad der virkelig er et Værk af onde Aander, og dette igjen fra de Mirakler, som Gud har behaget selv at gjøre ved sine Tjeneres Hjælp. Det er dette, som vi begjære: Vaaben fra Kirkens hellige Rustkammer, for at vi, rustede fra Top til Taa, kunne modstaa Djævelens snedige Anløb, der intet lader uforsøgt for at undergrave og omstyrte Kirkens Grundvold og Hovedhjørnesten. — At indgyde den alt vaklende Tro ny Styrke, at vise os Apollonios's Mirakler i al deres Intethed, at knuse selve Djævelen, ligesom Du allerede har tilintetgjort Jesuiter-

ordenen: dette, Hellige Fader, er Gjærninger, som ville hæve Dit Pontifikat højt op over alle Dine Forgængeres. Hvor lykkelige ville vi ikke være, om dette Arbejde, som vi have den Ære at lægge for Kirkens Hoveds egne hellige Fødder, maatte give Dig Lejlighed til at øge Din egen Hæder og til at styrke den stridende Kirke, for hvilken Eders Hellighed er det stærkeste Forsvar og Støtte.

Med den dybeste Ærefrygt, i den dybeste Ydmyghed, har jeg den Ære at være

Eders Helligheds, De Troendes Faders
allerunderdanigste og allerlydigste Faar
Philalethes."

Den frie Tankes Mænd vare i det hele meget glade ved Filostrat og hans Apollonios. Det er næsten som et Kjælebarn, Deismen ikke mere kunde undvære, men overalt maatte have med sig og vise frem for Folk. Vi have set ham i England og Frankrig, ogsaa paa en fransk Visit i Berlin; vi skulle nu se ham ligefrem blive antaget som Plejebarn af den engelsk-franske Families Slægt og Venner i Tyskland og se dem gjøre alt for at give ham smukke tyske Klæder paa. Først var der en meget skrivende, men lidet berømt Mand ved Navn Christian Ludv. Paalzow, som gjærne vilde have ham i Huset. Paa samme Tid omtrent som Reimarus, Bahrdt o. fl., altsaa mod Slutningen af forrige Aarhundrede, rykkede ogsaa Paalzow frem mod Undere og Aabenbaringstro i det ene (anonyme) Skrift efter det andet. Der var megen Heftighed og Partiskhed, men kun lidet af Aand eller Lærdom, hvorfor han heller ikke gjorde synderlig Opsigt. Han holdt af at opkalde sine Skrifter efter navnkundige hedenske Polemikere fra de første kristne Aarhundreder; et af dem hedder saaledes: „Hierokles, oder Prüfung und Vertheidigung der christlichen Religion, angestellt von den Herren Michaelis, Semler, Less und Freret." Et andet hedder:

„Celsus, oder neueste Prüfung u. s. w.“, et tredje „Porphyrius, oder letzte Prüfung u. s. w.“ [1]), allesammen rettede mod det Forsvar, som Michaelis, Semler o. fl. paa deres Vis førte for den hellige Skrift og dens Forfatteres Authenti, Integritet, Axiopisti o. s. v. Saaledes skrev han da ogsaa 1787 en liden Bog ved Navn: „Gewissheit der Beweise des Apollinismus, oder Widerlegung der Prüfung und Vertheidigung der apollonischen Religion, angestellt von den Herren etc. etc. etc. etc. (sic) von Aemilius Lucinius Cotta, Oberpriester bei dem Tempel des Jupiter Capitolinus zu Rom und Mitglieder der Akademie der Wissenschaften zu Athen, aus dem Lateinischen übersetzt von dem Verfasser des Hierokles“ [2]). Bogen skal være ironisk; der lades, som om „Apollinismen“ eller den „apolloniske“ Religion, hvis Stifter var Apollonios fra Tyana, er bleven den herskende Religion og nu forsvares af visse Folk (Titelbladets „etc. etc. etc.“, hvormed hentydes til Michaelis, Semler o. fl.) ved at bevise Filostrats og hans Bogs Axiopisti, Authenti og Integritet, saa vel som ved at paavise, hvorledes Hesiodos's, Homers, Vergils, Suetonius's, Platons, Pindars, Horats's og maaske fleres Spaadomme paa det nøjagtigste ere gaaede i Opfyldelse med Apollonios's Komme til Verden og i hans Liv og Gjærninger. Alt dette fremstilles som for fuldt Alvor i Texten, men i underlagte Smaanoter lader Forfatteren dog forstaa, at det er kun slet bevendt med Authentien, Axiopistien o. s. v., samt at de paaberaabte Spaadommes Beviskraft hviler paa en falsk Forstaaelse af disse. „Recht so, mein lieber Apollinist“, hedder det,

---

[1]) Den paalzowske Literatur findes fuldstændig i Bretschneiders Systematische Entwickelung u. s. w. S. 280 (3. Ausg.).

[2]) Frankfurt u. Leipzig 1787, 8vo, 164 S. Den haves paa det kgl. Bibliothek i Kbhvn. tilligemed Lüderwalds Modskrift, som strax skal nævnes.

„nach dieser Auslegungskunst steht dir alles zu Dienste“; et andet Sted: „Ich frage noch einmal, was hat denn Apollonios neues gelehrt, das auf das Thun und Lassen der Menschen den geringsten Einfluss hat, das nicht die Philosophen vor ihm gelehrt haben? Was er sonst gelehrt hat, ist zu weiter nichts nützlich, als unvernünftige Disputen zu erregen und einfältige Apollinisten in Harnisch zu setzen, um sich unter einander auf das grausamste zu verfolgen“ [1]).

Det fine skal jo være, at paa selv samme Maade, som her „Apollinismens“ Forsvar tænkes ført, paa selv samme Maade og med samme Ord opstillede Theologerne deres Beviser for den hellige Skrifts Guddommelighed. Hvis altsaa „Apollinismens“ Beviser ikke duede, maatte det jo være klart, at Theologernes heller ikke duede, og i ethvert Fald var det paavist, hvorledes den sædvanlig brugte Bevismaade for Jesu Kristi guddommelige Sendelse med Lethed kunde overføres paa Apollonios fra Tyana. Men ligesom her er adskillige Fejltagelser og ufrivillige Blottelser med Hensyn til Kundskab om de Ting, Forfatteren har taget sig for at behandle, saaledes er her tillige, trods det fanatiske Kristushad [2]) og trods Skriftets ironiske Anlæg, fuldstændig Mangel paa noget af Blounts, for ikke at sige af Voltaires, Vid og Kraft. Kristentroen burde visselig haft bedre Forsvarere end baade Michaelis og Semler og alle dem, der mente, at Kristi Menighed skulde opbygges paa deres udvortes Grunde for den hellige Skrifts Ægthed — et Spindelvæv, som det ikke var saa vanskeligt at sønderrive —, men Paalzows Bog fortjente ingenlunde nogen bedre Bekæmper end den skikkelige Dr. Joh. Balth. Lüderwald, der alt ved tidligere Lejligheder og nu ogsaa i Anledning af Paalzows Bog meldte sig med

---

[1]) Anf. Skr. S. 57 og 62 i Anmærkn.
[2]) Jfr. f. Ex. Side 40—44.

sin tynde Medicin for at hjælpe Kristendommen paa Benene igjen [1]).

Ganske anderledes betydelig er Wielands Agathodæmon [2]), „eine geistvolle Nachbildung des philostratischen Lebens des Apollonios von Tyana“ [3]). I Romanform fremstiller Wieland her Apollonios's Liv, saaledes som han tænkte sig, det virkelig kunde være levet, og saaledes at det bliver forklaret, hvorledes en Fremtoning som Apollonios kan være kommet til at staa for Eftertiden i hint underfulde og overnaturlige Lys, skjønt han efter sit egentlige Væsen kun tilhører det naturliges og det rent menneskeliges Omraade. Men den egentlige Tendens skjønnes ved, hvad der paa ikke faa Steder kan læses dels ligefrem, dels mellem Linierne, at være den at antyde, hvorledes ved Disciplenes og ved andres Misforstaaelser og til Dels paa lignende Maade som Apollonios ogsaa Kirkens Kristus kan være kommen til at staa i det underfulde Lys, som omgiver ham. Det er Rationalismens bekjendte saakaldte „Akkommodationstheori“, som her er gjennemført og genialt anvendt paa Apollonios. En Antydning af Gangen i det hele meddeles her tilligemed nogle Smaa-Uddrag.

---

[1]) Anti-Hierokles, oder Jesus Christus und Apollonius von Tyana, in ihrer grossen Ungleichheit dargestellt v. Joh. Balth. Lüderwald. Halle 1793.

Baur omtaler (Ap. v. T. u. Christus S. 12—13) begge disse Skrifter; men da han kun kjender Paalzows Bog af Lüderwalds Modskrift, har han dannet sig en mindre rigtig Forestilling om dens Indhold. Navnlig er dettes ironiske Beskaffenhed undgaaet ham, hvad det da ogsaa nødvendigvis maatte, eftersom Læsningen af Lüderwalds Bog næsten tvinger til at antage, at ikke en Gang denne har forstaaet Ironien.

[2]) C. M. Wielands Sämmtliche Werke. Leipz. 1799. XXXIIte Bd. (476 S., 8vo.)

[3]) Baur, Anf. Skr. S. 14, Anm.

Hegesias fra Kydonia besøger Kreta og hører der Hyrderne fortælle om en forunderlig Skikkelse, der i nogen Tid havde vist sig paa deres Ø, snart i Udseende lig en ærværdig gammel Mand, hvem de med en vis hellig Sky betragtede som et Slags Spøgelse, snart lig en ungdommelig Apollo, naar de i det fjærne saa ham komme frem paa en Fjeldspids med sin Lyra. Hegesias besluttede sig til at opsøge dette Væsen, som Hyrderne kaldte Agathodæmon, fordi han ingen Fortræd gjorde, men tværtimod syntes at bringe Velsignelse med sig, og han fandt ham da ogsaa boende tilligemed en Frigiven ved Navn Kymon samt dennes 30aarige Hustru — der viste sig at være den, i hvem de Indfødte havde set Apollo med Lyren — og 13aarige Datter, paa en veludstyret Landejendom, som en Ven havde overladt ham, og levende et Skjønheds og Visdoms Liv i de skjønne Omgivelser mellem Kretas Bjærge. Han er slet ikke uvillig til at indlade sig med Hegesias, og denne faar da at vide, at han er 96 Aar gammel, har al Tid beflittet sig paa at lade Sjælen fuldstændig beherske Legemet og at leve et pythagoræisk Liv, samt tillige, at han ikke har forsmaaet at benytte sig en Smule af Menneskenes Lyst til at anse ham for et overordentligt Væsen. „Den aandelige Natur", siger han en Gang, „plejer jeg at kalde det guddommelige i os, og det var Meningen, naar jeg talte om min Dæmon; Folk derimod forstod mig ikke eller vilde ikke forstaa mig anderledes, end som om jeg havde en Dæmon til min Tjeneste, ved hvis Hjælp jeg gjorde underlige Ting[1])". „Allerede i Ægæ faldt jeg paa at stifte en Slags pythagoræisk Orden, medens jeg studerede der, og efter Haanden havde jeg omkring i de fleste Stæder en usynlig Koloni, der adlød mig og bevarede ubrødelig Tavshed angaaende vor Forstaaelse med hinanden. Dette hemmelige

---

[1]) Side 76.

Selskab var et af de mægtigste Organer, hvorved jeg udrettede de Ting, der gjorde saa stor Opsigt“[1]). „Jeg havde sat mig et meget stort Maal med det hemmelige Selskab, hvis Stifter eller Fornyer jeg var. Til den Ende søgte jeg at lære alle andre lignende Selskaber og Mysterier at kjende for enten at forene dem med mit eller bruge dem som Redskab, ogsaa for at lære deres hemmelige, gamle Visdom at kjende, saaledes Gymnosofisterne i Indien og Ægypten, Præsterne i Memfis og Saïs — endelig ogsaa alle dem, der mene at stamme fra Orfeus. Paa Samothrake modtoge Orfikerne mig venligt; de lærte mig at dele mit Selskab i forskjellige Grader, saa jeg efter Behag kunde indvie mine Folk i mine Hemmeligheder og Planer. Der var jeg i flere Aar. Deres Orden bestod egentlig af 2 Hovedklasser: 1) Sværmere, der i god Tro lagde sig efter dæmonologiske Drømmerier, Magi og Theurgi, og der arbejdede paa at faa andre ind paa det samme, og 2) enkelte klarere Hoveder, der brugte de andre som sine Redskaber, noget, de aldeles ikke toge i Betænkning i Betragtning af det store Maal, hvorfor de virkede, nemlig Gjenfødelsen af den gamle Folkereligion, som var kommet dybt i Forfald. Derfor arbejdedes der paa Templer og Orakler; derfor kom de med Lærdomme om Belønning og Straf efter Døden o. s. v.; thi den borgerlige Ordens Opretholdelse beror efter disse Folks virkelige eller foregivne Overbevisning paa Opretholdelsen af den gamle Folketro. Tilstaa, kjære Hegesias, at med et saadant Formaal behøver man ej at tage det saa nøje med Midlerne!“[2]) — Dette vilde imidlertid Hegesias ikke ret gaa ind paa, hvorfor Agathodæmon ogsaa drejede noget af og oplyste, at det havde kostet ham selv en lang Kamp, førend han kom til det Resultat, at Folk maatte behandles

---

[1]) Side 78.
[2]) Side 80 ff.

som Børn, og at man ikke maatte tage det altfor nøje med Midlerne. Men nu var han paa det rene med, at det var rigtigt at bruge saadanne Kunstgreb, som allerede fra gamle Tider baade Præster og Tyranner havde brugt for at faa Indflydelse paa den uvidende Hob. „Jeg bruger disse Konstgreb til Menneskeslægtens Opdragelse, og hvorfor skulde man ikke bruge, hvad de have misbrugt, naar det netop gjælder om derved at overvinde dem selv og tilsidst at bringe de samme Mennesker Befrielse, som man med dette Maal for Øje en Tid lang har maattet holde i Trældom? Jo nærmere man kommer Maalet, desmindre behøves jo ogsaa Midlet. Er Fornuften først kommet til Herredømmet, da er det Tid at ophøre med at akkommodere sig efter Menneskenes Svagheder og Fordomme![1])“

Efter Haanden finder Hegesias sig bestyrket i en Formodning, som han var kommet paa, nemlig at Agathodæmon var den Apollonios fra Tyana, hvis Levnetsbeskrivelse, forfattet af Damis, han just nylig havde faaet fra Athen. Kymon bekræfter dette, men undrer paa, hvordan den Levnetsbeskrivelse monne se ud, som skulde være forfattet af et saa lettroende og indskrænket Menneske som Damis[2]). „Du taler om Undere“, siger han til Hegesias; „noget, som er imod Naturens Love, har jeg aldrig set ham gjøre, men vel Ting, som paa Grund af hans højere Indsigt, hans aldrig svigtende Aandsnærværelse og hans Genius's Overlegenhed over almindelige Mennesker kunde tage sig saaledes ud“[3]). „Ejheller nægter jeg, at min Herre selv omgikkes med Damis — hvis Dumhed han sikkert ansaa for uhelbredelig — paa en saadan Maade, at han snarere bestyrkede end rokkede ham i den Tro,

---

[1]) Side 85 ff.
[2]) Side 132.
[3]) Side 137.

at min Herre var en Dæmon af første Rang, der omgikkes med de andre Guder som sine Ligemænd“ [1]).

Angaaende Historien om den unge Pige i Rom, hvem Apollonios opvakte fra de Døde, faar man den Besked, at dette var gaaet ganske naturligt til. Pigen led af langvarige Besvimelser, og Apollonios var i Besiddelse af en Flaske med visse stærke Draaber, samt i Forstaaelse med Brudgommen, der hørte til hans hemmelige Selskab og var Aspirant til „Ordenens anden Grad“ [2]). Paa anden lignende Maade opklares ogsaa de øvrige mest mærkelige af Apollonios's Undere. Tingen var i sin Almindelighed den, „at om end Apollonios selv var fri for enhver Fordom, saa erkjendte han dog — hvad saa mange altfor ilfærdige Reformatorer til største Skade for dem, som de vilde reformere, ikke have indset —: at der gives nyttige Fordomme og uantastelige Vildfarelser, som, just fordi de tjene til Støtte saavel for de skrøbelige borgerlige Samfundsforfatninger, som undertiden for selve Humaniteten, hverken tør borttages eller undergraves, saa længe Grunden endnu ikke er fast nok til at bære den nye Fremtidsbygning. Kun denne Overbevisning var Aarsagen til den mystiske Dunkelhed, hvormed han saa længe omgav sig overfor andre Mennesker“ [3]). „Da Folk“, siger Apollonios, „begyndte at anse mig for et overnaturligt Væsen, bestyrkede jeg dem deri, om ej direkte, saa dog indirekte. „Snild som Slangen, enfoldig som Duen“, siger en østerlandsk Vismand, og dette i Forbindelse med Regelen: „Ikke for lidt og ikke for meget“ (ne quid nimis) er den største Levevisdom. Jeg lod forstaa, at jeg var indviet i de ældste Mysterier, og benyttede enhver Lejlighed til at gjøre Undere ved Hjælp af hemmelige

---

[1]) Side 138.
[2]) Side 140 ff.
[3]) Side 180.

fysiske Midler, saa vel som Folks exalterede Indbildningskraft og hysteriske Nervøsitet. Derved imponerede jeg endog Folk som Domitian, end sige da den Barber, der blev sendt hen i Fængslet for at afrage mit Haar og Skæg, men som løb sin Vej og fortalte, at der udfor Torden og Lynild fra mine Øjne. Da man al Tid ventede noget vidunderligt af mig, saa kunde jeg intet Ord sige og intet foretage mig, uden at man lagde noget overordentligt ind deri [1])". „Domitians Mord, Nervas Ophøjelse paa Tronen og Adopteringen af Trajan var et Værk af mit over hele Riget udbredte hemmelige Selskab, hvor baade Religion og Politik var forenet som to Midler til det samme Maal. En særskilt Grad i Selskabet var de saakaldte Kosmopoliter, der vare indviede i alle Hemmeligheder, skjønt de i et Antal af flere Hundrede vare spredte omkring i Landene. Disse Kosmopoliter meddelte mig alt, saa at jeg var langt bedre underrettet end Kejseren selv, saa meget mere, som adskillige af dem endog hørte til hans højeste Embedsmænd" [2]). Som Følge deraf vidste Apollonios jo den allerbedste Besked om Sammensværgelsen mod Domitian, ja, stod i Grunden selv bagved det hele, hvorfor han havde let ved at henkaste nogle Ord i Efesos, der paa Rygtets Vinger bleve til, hvad Damis har gjort ud af dem [3]).

Imidlertid var Apollonios ingenlunde uden Skrupler med Hensyn til sin Virksomhed. Ja, han taler endog meget og vemodigt om, at han næppe ved, om han har udrettet noget ved sin Hemmelighedsfuldhed og det falske vidunderlige Skin, hvormed han omgav sig, eller om den „Rolle", han har spillet for en god Sags Skyld, i Grunden var ham værdig [4]). Ogsaa fortæller han Hegesias, at der

---

[1]) Side 241 ff.
[2]) Side 268 ff.
[3]) Side 314.
[4]) Side 336.

blandt hans Samtidige har levet en Mand, „der var, hvad jeg kun syntes at være, og der alene ved det, som han var, og uden alt Hemmelighedskræmmeri, Konstgreb og Blændværk, ad den lige Vej og ved de simpleste Midler til Held for Menneskeheden vil fuldbringe, hvad jeg formodenlig har forfejlet.“ Derpaa omtales nærmere de Kristnes Tro, om hvilken han siger: „Hvordan det nu end maatte forholde sig med denne Tros Grund, — saa meget er jeg overbevist om, at denne af Jøderne forskudte, af Grækerne forhaanede og af Romerne afskyede Sekt vil i Løbet af i det højeste to eller tre Aarhundreder fremkalde en saadan Revolution i alle Forhold, som Verden endnu aldrig har været Vidne til.“ Hegesias forbavses over dette, og under Løfte om den dybeste Tavshed betror Apollonios ham nu fremdeles, hvad han dels paa en Rejse i Palæstina for en 63—64 Aar siden, dels under Nero i Rom, og dels ved at lade nogle af sine „Kosmopoliter“ gaa over til Kristendommen, har oplevet og erfaret[1]), hvorefter det dog ogsaa hedder, at de Kristne desværre have delt sig i mange Sekter, at deres hellige Bøger ere yderst upaalidelige og indbyrdes modsigende Æventyr-Historier, forfattede af uvidende, mirakelsyge Folk — „omtrent saadanne som Damis“, siger han — med Undtagelse af 3 eller 4, der dog ej heller ere aldeles paalidelige, hvorfor Kristi Person ikke er stort bedre bekjendt, end „Hermes, Zoroaster, Minos“ o. a.[2]) Kristi Lære var efter sit Indhold ikke forskjellig fra Pythagoras's, Platons, Sokrates's og Epiktets, men hans Fortrin bestaar i den barnlige Enfold, hvormed han „fremfor alle os andre“ har formaaet at føre det, som skal tjene ethvert Menneske til Opfyldelse af hans moralske Bestemmelse og hjælpe ham til at stræbe efter den højeste Fuldkommenhed, tilbage

---

[1]) Side 345 ff.
[2]) Side 382.

til nogle faa klare Grundord og Sætninger[1]). Hvad han kalder at tro, er ikke en Begriben, men en Griben af, hvad der hverken kan eller skal begribes[2]). Men dog har ogsaa Kristus i alt, hvad der ikke væsenlig angaar Hovedsagen, bekvemmet sig til at gaa ind paa Jødernes populære Forestillings- og Udtryksmaade, saasom angaaende gode og onde Aander m. v.[3]) Hans Død var en Skindød, og det var et Jordskjælv, som væltede den store Sten fra Graven: Bevis nok paa, at han stod under en mægtig Genius's Beskyttelse, og at han fremfor nogen fortjente Navn af Gudmenneske. Hans Menigheds Tilværelse er det kraftigste Bevis paa det, som er Hovedsagen, nemlig at han er den, som skal reformere Verden; for øvrigt troede han selv paa sin Opstandelse. Hans Menighed havde ét Hjærte og én Sjæl; men indeholder allerede nu alle Spirer til et fremtidigt Hierarchi, til Mythologi, Dæmonologi, Mysterier, exoterisk og esoterisk Visdom, — hvilket altsammen efter Haanden vil berøve „Institutionen" sit oprindelige aandelige Indhold og Væsen. Men: naar Romerrigets Ende nærmer sig, vil Kristianernes Sekt tælle Millioner, — „og tror du da, at de ville blive ledige Tilskuere?", spørger han Hegesias[4]). „Nej, de ville ikke hvile, før deres Religion er den herskende. Men naar dette er sket, vil Menneskeslægten, til hvis Befrielse Kristus var kommen, blive lagt i nye Lænker af hans foregivne Tjenere. Et Mørke vil atter brede sig, og i Stedet for den Humanitet, hvortil de udartede Mennesker skulde ligesom gjenfødes, vil Barbari og Forvildelse atter trænge ind. Dog: ogsaa mod disse Onder bærer Kristendommen Lægedommen i sig selv, og denne Lægedom vil gjøre sin Virkning, saa ofte det er Tid. Dette

---

[1]) Side 391.
[2]) Side 393.
[3]) Side 394.
[4]) Side 431 ff.; 439.

siger min ved lang Øvelse og Opmærksomhed skærpede Divinationsgave mig“ [1]). „Kristendommen vil blive vor frelsende Magt, naar de barbariske Folk vælte ind og forstyrre Romerriget [2]). Og efter Hierarchiets og Misbrugenes mørke Tid — „Du kjender Præstesjælene“ [3]) — vil Oplysningens nye Ære oprinde og gjøre alt godt igjen, afryste alle Lænker og befri selve Kirken fra de gamle jødiske Fordomme!“ Tilsidst erklærer Apollonios sin egen personlige Religion for en Tro paa „das unendliche Eins, was war, ist und seyn wird“, paa „Himmel und Erde, Licht, Horen, Genius der Natur, Gegenwart des liebenden, versorgenden Alvaters u. s. w.“ [4])

Hermed ender Udsigten over den gjentagne Benyttelse af Apollonios og hans Undere som Sidestykke til Kristus eller som brugbart Æmne til Angreb paa Kristendommen. Thi at Alexander Dumas har benyttet hans Levnetsløb som Stof til et Par Kapitler i en Roman, eller at Spiritister have experimenteret med ham og betragtet ham

---

[1]) Side 444 ff.

[2]) Side 462.

[3]) Side 449.

[4]) Det er den af Wieland fremsatte rationaliserende Forklaring af Apollonios's Undere og hele Optræden, som ligger til Grund for E. Müllers Resultater i det ovenfor gjentagne Gange anførte Skrift: „War Apollonius v. T. ein Weiser u. s. w.?“, og som der er forsøgt nærmere begrundet ved en indgaaende Undersøgelse. Efter den i nærværende Afhandling forsøgte Paavisning af, at det er Pythagoras-Sagnene, hvoraf det hele er en Efterligning, er der her selvfølgelig ingen Brug hverken for Wielands eller Dr. Müllers Forklaring af disse Undere, hvor fortrinligt og genialt den end ellers kan være gjennemført hos dem begge.

som et Slags Medium, hører ikke herhen. Men hvad hin Benyttelse angaar, da har det hørt med til vor Opgave at vise, hvorledes den tager sin Begyndelse ikke med Filostrat, men med Hierokles, og at naar det saaledes begyndte og fra Tid til anden, navnlig i det forrige og næstforrige Aarhundrede, gjentagne Forsøg aldrig har kunnet trænge videre igjennem og berede Apollonios's Navn en varig og virkelig Betydning for Menneskeslægtens Aandsliv, saa ligger dette i, at Apollonios fra Tyana, som vi kjende ham efter Filostrat, ingen som helst Oprindelighed besidder og intet som helst nyt Princip har bragt ind i Tilværelsen, men i stort og smaat er en slet og ret **Kopi** — ikke efter Kristus, men efter Pythagoras.

IX.

Om Filostrats

Apollonios fra Tyana.

Et Gjenmæle mod Hierokles i Anledning af hans Sammenstilling af Apollonios og Kristus.

Af *Eusebius Pamfili.*

1. [1]) Jeg tager vel næppe fejl, min Ven, naar jeg antager, at Du nok kunde have Lyst til at skjænke den Del af Hierokles's Værk din Opmærksomhed, hvori han kommer til sine mærkværdige Sammenligninger af Tyanenseren med vor Herre og Mester? Thi at opholde sig ved de øvrige Ting i det „sandhedskjærlige Ord“ — saaledes har han jo fundet for godt at benævne sit Skrift imod os — vilde næppe lønne Umagen for Øjeblikket, saasom de ikke skrive sig fra ham selv, men skamløst nok ere plyndrede fra andre, og det ikke blot med Hensyn til Tankerne, men endog til Talemaader, ja Stavelser. Ogsaa det faar nok i sin Tid den tilbørlige Gjendrivelse, men er forøvrigt, allerede forinden det har faaet sit eget Modskrift, med Kraft omstyrtet og gjendrevet i hele otte Bøger, som Origenes har skrevet imod Kelsos's saakaldte „Sandheds-Ord“, et Navn, der er endnu (429) mere fordringsfuldt end det „sandhedskjærlige“ Ord. I disse nys nævnte Bøger har Origenes baade i alle Enkeltheder underkastet Skriftet en omhyggelig Prøvelse og tillige kort og godt fremdraget alt, hvad der fra nogen Side er blevet sagt og vil kunne siges til Forsvar for Skriftets Grundtanke, samt paavist Uholdbarheden deraf.

---

[1]) Nærværende Oversættelse er gjort efter den græske Text hos Kayser i Züricher Udgaven 1844 af Flavii Philostrati quæ supersunt. Kun et Par udtrykkelig angivne Steder har jeg forladt denne og holdt mig til Kaysers seneste (Leipziger-) Udgave.

Til dette henvise vi derfor, netop af „Kjærlighed til Sandheden“, dem, der ønske en nøjagtig Underretning om alt, hvad os angaar, og tage for Øjeblikket kun Hensyn til den i det foreliggende „sandhedskjærlige Ord“ fremsatte Sammenstilling med vor Herre Jesus Kristus, idet vi ikke anse det for Umagen værdt at vende vore Vaaben imod vor Forfatters øvrige, andet Steds hjemmehørende Tyvekoster. Det bliver altsaa billigvis kun, hvad der angaar Apollonios, vi faa med at gjøre; thi Sammenstillingen og Sammenligningen af ham med vor Frelser er det, som er ejendommeligt for vor Forfatter alene fremfor alle dem, som tidligere have skrevet imod os.

2. Med Beundring og Tillid taler han om, hvorledes denne Mand har gjort sine vidunderlige Gjærninger i Kraft af sin guddommelige og hemmelighedsfulde Visdom og ingenlunde ved Hjælp af Trolddomskonster; han tror, at alt virkeligt er gaaet ærligt og redeligt til, og paastaar det som en uimodsigelig Ting, der ikke trænger til at bevises. Lad os høre hans egne Ord: „De gjøre et forfærdeligt Væsen af denne Jesus og prale af, at han har givet blinde deres Syn igjen og gjort andre lignende Undergjærninger.“ Lidt længere henne fortsætter han saaledes: „Lad os dog vel mærke, hvor langt bedre og forstandigere vi dømme om saadanne Sager, og hvilke Tanker vi gjøre os om vore fremragende Mænd“, hvorpaa han, efter i Forbigaaende at have omtalt Prokonnesieren Aristeas og Pythagoras som ældre Forgængere, tilføjer følgende: „Men i vore Forfædres Dage, da Nero var Kejser, virkede Apollonios fra Tyana, som fra sin tidligste Ung-
(430) dom, og siden han i Aigai i Kilikia ofrede sig til den menneskekjærlige Asklepios's [1]) Tjeneste, gjorde mange vidunderlige Gjærninger, af hvilke jeg med Forbigaaelse af de fleste vil omtale nogle faa.“ Derpaa opregner han

---

[1]) Jfr. Ap. L. I 7

Vidunderne lige fra den første Begyndelse af og siger endelig ordret saaledes: „Og hvorfor omtaler jeg da alt dette? For at man skal kunne sammenligne vor i ethvert Tilfælde omhyggelige og velgrundede Bedømmelse med de Kristnes Letfærdighed; thi en Mand, der har gjort saadanne Gjærninger, anse vi ikke for en Gud, men for et af Guderne benaadet Menneske; de Kristne derimod udraabe paa Gader og Stræder Jesus som en Gud for nogle faa Mirakelhistoriers Skyld.“ Og efter endnu nogle andre Bemærkninger tilføjer han: „Ogsaa dette er værdt at tage i Betragtning, at Jesu Gjærninger ere tomme Pralerier af en Petros og Paulos og flere af den Slags løgnagtige og udannede Goëter, medens Hjemmelsmændene med Hensyn til Apollonios ere Maximos fra Aigai, Apollonios's Ledsager, Filosofen Damis, samt Filostrat fra Athen, Folk, der stode paa det højeste Trin af Dannelse, Mænd, som give Sandheden Æren, og som af Menneskekjærlighed ikke have villet, at en herlig og af Guderne elsket Mands Bedrifter skulde overgives til Glemsel.“ Dette siges ordret i Hierokles's saakaldte „sandhedskjærlige Ord“ imod os.

3. Damis altsaa, som i sit Fædreland Assyrien havde sluttet sig til Apollonios, og som, siden han derfra begyndte Rejsen, saa godt som al Tid var i Mandens Selskab, har fra det nævnte Tidspunkt af fortalt, hvad han oplevede under det saaledes opstaaede Samliv; Maximos har ganske kort optegnet enkelte Begivenheder i hans Liv. Derimod har Atheneren Filostrat, som selv siger, at han har samlet alt, hvad han fører frem, baade fra Maximos's og selve Damis's og andres Skrifter, givet den allerfuldstændigste Fremstilling af Mandens Liv fra hans Fødsel indtil Enden.

4. Siden det altsaa gjælder om at stille over for hinanden den Lettroenhed og Letfærdighed, hvorfor vi beskyldes, og saa „Sandhedsvennens“ omhyggelige og (431) velgrundede Dom, velan! saa lad os da undersøge:

ikke, hvem der er den mest guddommelige, eller hvad for en der har gjort de vidunderligste eller fleste Undergjærninger, — heller ikke, hvorledes vor Herre og Frelser Jesus Kristus er den eneste, hvis Komme til Menneskene er for saa utallige Aar siden forudsagt til Fædrene ved Profeterne, som levede i Jødefolket og vare indblæste af Gud, — heller ikke, hvorledes han har draget de mange til sit guddommelige Lærdoms Ord, eller hvorledes han har faaet ægte og virkelige Disciple beredte til næsten gjærne endog at dø for hans Læresætninger, — heller ikke, hvorledes han er den eneste, som har dannet en Skole for et sædeligt Liv ogsaa i kommende Tider, — heller ikke, hvorledes han ved sin egen Guddomsmagt og Fortjeneste har frelst den ganske Verden og indtil denne Dag draget utallige Mængder fra alle Vegne til sin guddommelige Lære, — heller ikke, hvorledes han er den eneste af dem, som nogensinde have levet, der efter at være bleven bekæmpet allerede igjennem en Mængde Aar, saa at sige af alle Mennesker, Herskere og Undersaatter, dog er bleven Sejrherre og har vist sig langt mægtigere end sine bitre, vantro Fjender, idet han med sin guddommelige og usigelige Magt letteligen overbeviser ved sin guddommelige Lære selv dem, der hidtil vare hans Modstandere, og i al Evighed over den hele Verden befæster og bevarer det Guddomsord, som ved ham er krafteligen bevist og fra ham er overleveret til os, — heller ikke, hvorledes han endnu indtil den Dag i Dag beviser sin guddommelige Magt og Styrke ved Uddrivelse af adskillige elendige og afskyelige onde Aander, der have taget Bolig i Menneskesjæle og Menneskelegemer, og det ene og alene ved sit hellige Navns Nævnelse, hvilket vi selv have prøvet og erfaret, — thi uforstandigt vilde det være at vente at finde sligt hos Apollonios: der kan ikke engang være Spørgsmaal om saadant hos ham. Nej, vi ville holde os alene til Filostrats Skrift, og ud af dette

ville vi godtgjøre, at værdig til at regnes blandt Filosofer eller endog blot at regnes blandt almindelig skikkelige Mennesker det er Apollonios ikke, endsige da til at sammenstilles med vor Frelser Kristus, — altsammen, for saa vidt man kan dømme efter den Forfatters Skrift, der ifølge „Sandhedsvennen“ er kommen til Højdepunktet af Dannelse, men i Virkeligheden ikke er kommen saa vidt, at han har Ærefrygt for Sandheden. Efter hans (432)
Dom staar baade Athenæeren Filostrat og de andre paa en saadan Højde, og efter denne sidstnævnte kunne vi altsaa danne os en Mening om de øvrige, som i Følge „Sandhedsvennen“ have opnaaet den højeste Dannelse, men som, hvad selve Beretningen om Apollonios angaar, ingenlunde have ladet sig det være magtpaaliggende at give en omhyggelig og nøjagtig Fremstilling. Dette vil vise sig, naar vi nu anstille en gjennemgaaende og samvittighedsfuld Prøvelse; da vil baade den af Sandhedsvennen — som jo beklæder den højeste Dommer-Myndighed i hele Provinsen — imod de Kristne udtalte „velgrundede“ og efter hans egen Mening „i alle Maader“ omhyggelige Dom og tillige den os bedragne Taaber — det anses vi jo for af disse Mennesker — fra den samme Side forekastede „Lettroenhed“ og „Letfærdighed“ komme til at ligge klart for Dagen.

5. En anden vilde maaske i en lignende Strid angribe den Mand, hvem Talen var om, som sin personlige Fjende og Uven og ikke levne ham den ringeste Ære. Det vil jeg ikke gjøre, min Ven; jeg har hidtil staaet i den Formening, at Apollonios fra Tyana var en Vismand, hvad menneskelige Sager angaar, og endnu den Dag i Dag skal jeg gjærne gaa ind paa at fastholde denne Anskuelse og vilde heller ikke have noget imod yderligere at fremsætte min Mening om ham, hvis Du begjærer det. For mig maa man gjærne, om man vil og saa meget man vil, regne ham med til hvem som helst iblandt Filosoferne,

kun at man ikke bliver ved at diske op med Løgnehistorierne om ham. Men naar nogen — det være nu en Damis fra Assyrien eller en Filostrat eller en hvilken som helst Skribent eller Roman-Smører — fordrister sig til at overskride Grænserne og tænker paa at give Ting til bedste, som aldeles ikke have med Filosofien at gjøre, men gaa langt ud over dennes Omraade, idet man maaske nok siger, at der ikke er Tale om Trolddomskonster, men alligevel i Sagen selv bebyrder Manden med langt mere, end man selv har sagt, og endelig ved Siden deraf giver ham en Maske paa og lader ham optræde under Skikkelse af Pythagoras's Discipel, saa stikke Æselsørerne frem af Løvens Hud, og vi blive var, at det ikke er en Filosof, vi have for os, men en slet og ret Sofist, som driver sit
(433) Spil omkring i Stæderne, ja ligefrem en Troldmand i Stedet for en Vismand.

6. Spørger Du, hvorledes jeg kan sige dette, og paa hvilke Grunde jeg støtter mig, saa hør: Der er sat naturlige Grænser, som omfatte Begyndelse, Midte og Ende i hele Tilværelsen, samt bestemte Maal og guddommelige Regler [1]) for alt det, hvorved den hele Mechanisme og Verdensbygning fuldkommengjøres, og de ere fastsatte med det altstyrende Forsyns ubrødelige Love og uløselige Baand for at vaage over, at Alvisdommen bliver udført. Intet af, hvad der en Gang er ordnet, kan rokkes eller flyttes fra sin Plads. Enhver, som maatte fornemme en dumdristig Lyst til det overnaturlige, forhindres altsaa ved Naturlovene fra at overtræde den guddommelige Ordning. Fisken, som lever i Vandet, kan ikke imod sin Natur flytte op paa det faste Land og leve der, lige saa lidt som et Landdyr vilde kunne flytte ned i Vandet og tage blivende Bolig der, eller en Jordbeboer, som fik Lyst til

---

[1]) Jeg læser *θεσμοί*, saaledes som ogsaa Kayser i sin senere Udgave hos Teubner i Leipzig (1870—71).

at flyve omkring med Ørnene, vilde blive løftet svævende op i Luften, fordi han gjorde et stort Spring op i Vejret. Vistnok er det ikke umuligt for hine at komme ned til Jorden, naar de tvinge deres Kraft nedefter, folde Vingerne sammen og give Afkald paa deres naturlige Drift, efterdi ogsaa dette er saaledes bestemt ved guddommelige Love, at det, som svæver i Luften, vel kan stige ned fra det høje, men ikke omvendt det lave og paa Jorden hjemmehørende sväeve opad i Luften. Paa samme Maade er ogsaa Menneskenes dødelige Slægt, som bestaar baade af Sjæl og Legeme, indskrænket ved guddommelige Love. Og derfor vilde ingen, som blev kjed af Opholdet her paa Jorden, kunne bane sig Vej med Legemet igjennem Luften uden strax at blive straffet for sin Uforstandighed, lige saa lidt som han kan løfte Sjælen op, for med Tanken at naa til det utilgængelige, uden at blive et Bytte for sygelig Melancholi. Han gjør derfor klogest i at bevæge sig paa Jorden med de Fødder, han dertil har faaet, og paa den anden Side at give sin Sjæl et Støttepunkt i Lærdom og Filosofi. Derimod kan han vistnok ønske, at en Hjælper fra oven, fra de himmelske Boliger, kommer ned og underviser ham om den Frelser, som derfra skal komme. Thi (434) — for at bruge et stærkt Exempel — til den syge maa Lægen komme, Læreren maa hjælpe Disciplen med sine Lærdomme, den, som er oven til i det høje, maa stige ned til dem i det lave, og ingenlunde omvendt. Altsaa, at den godgjørende, frelsende og overalt hjælpende guddommelige Natur aldrig nogensinde skulde forbinde sig med Mennesker, vilde ingen Fornuftslutning kunne hævde ved at henvise til den af det guddommelige Forsyn satte Grænse, som meget vel kan tilstede dette. Thi at Gud er god, har allerede Platon sagt, og hos den gode findes ingen som helst Misundelse. Og derfor vil den gode Gud, som styrer hele denne Verden, ikke sørge for Legemerne alene, men meget mere for Sjælene, hvilke have det Æres-

fortrin at besidde Udødelighed og fri Vilje. Disse sidste altsaa vil han (som Hersker over hele Verdens Husholdning og over alle de Naadegaver, hvormed han, naar han skjænker dem til de modtagelige Sjæle, kan gjøre vel imod deres Natur) rigeligen meddele ligesom Straaler af sit eget Lys, idet han nu og da udsender nogle af dem, der staa ham nærmest, til Frelse og Hjælp for dem, som bo paa denne Jord. Og den af disse, hvem den Lykke ret bliver til Del, han vil renset i sin Sjæl og med Evne til at sprede den Taage, som ellers omgiver de dødelige, blive anset for et i Sandhed guddommeligt Menneske og i sin Sjæl ligesom bære et Afbillede af en stor Guddom. En saadan Mand maa dog i Sandhed sætte den hele Menneskeslægt i Bevægelse og klarere end Solen selv oplyse Alverden! Sin evige Guddomsgjærning efterlader han til Beskuelse ogsaa af de kommende Slægter, og ikke ringere end de af et livløst Stof med Menneskehænder dannede Billeder frembyder han Skuet af en Natur, hvori Gud har taget Bolig. Og paa den Maade kan den menneskelige
(435) Natur blive delagtig i den overmenneskelige, men paa anden Maade lader det sig ikke gjøre at overskride Grænserne; thi lige saa lidt som den, hvis Legeme er uden Vinger, kan give sig af med at flyve, lige saa lidt kan et Menneske give sig af med Ting, hvortil der hører et overnaturligt Væsens Kræfter.

7. Hvad er det da saa, at Du viser os, o Skribent, i denne Apollonios, efter at Sagen forholder sig saaledes, som jeg nys har forklaret. Dersom det er en guddommelig, mere end filosofisk, rent ud sagt: en overmenneskelig Natur, — saa hold fast ved denne Forudsætning hele Historien igjennem, og eftervis mig lige indtil den Dag i Dag Virkningen af hans Guddomskraft! Eller vilde det maaske ikke være det urimeligste af Verden, om et Værk, der udføres af Konstnere og Bygmestere, ogsaa efter disses Død formaar at vare ved igjennem lange Tider og med

uudslettelig Skrift at skjænke sine Ophavsmænd et næsten udødeligt Eftermæle, medens en guddommelig Natur, der med Straaleglans har lyst for Menneskene, kun skulde formaa at udrette noget, som varer et Øjeblik og saa forsvinder i Dunkelhed, i Stedet for at bevise sin Kraft gjennem Tiderne, og det ikke efter fattig Lejlighed for en enkelt Damis eller andre slige ubetydelige Mennesker, men til Gavn for utallige Menneskemasser, ikke blot paa den Tid, da den kommer for Dagen, men banende sig Vej ogsaa for de kommende Slægter? Paa den Maade ved vi dog, at de gamle Vismænd have skaffet sig Tilhængere og Arvetagere af deres Dyder og forhvervet sig en i Sandhed udødelig Ihukommelse af, hvad de have gjort til bedste for Menneskene. Men hvis Du derimod kun tilskriver Manden en dødelig Natur, saa pas paa, at Du ikke tildeler denne Natur mere end tilbørligt og indvikler Dig i en Modsigelse, som Du kommer til at bøde for.

8. Imidlertid: Han fremstiller virkelig Apollonios for os som et guddommeligt Menneske lige fra Fødselen af, dannet i en Havguddoms Billede og Lignelse [1]). Thi som han fortæller: „Da hans Moder var svanger, fik hun Besøg af en Skikkelse, som tilhørte en Havguddom, nemlig Proteus, der i Følge Homeros viser sig i de forskjelligste Skikkelser. Hun blev dog ikke bange, men spurgte, hvad (436) hun skulde føde, hvortil han svarede: „Mig“. „Hvem er da Du?“, sagde hun, og han svarede: „Proteus, Ægyptieren.“ Derpaa beskriver han en Eng og nogle Svaner [2]), som ydede Kvinden en Jordemoders Tjeneste, uden dog at meddele, hvorfra han har denne Historie. Thi han vil dog vist næppe anføre Assyrieren Damis som Hjemmelsmand for dette. Dog indfører han lidt længere hen i Historien Apollonios talende, som om han havde en guddommelig Natur, netop med Damis. Ordene ere disse [3]):

---

[1]) Jfr. Ap. L. I, 4. [2]) Ap. L. I, 5. [3]) Ap. L I, 19.

„Min Ven, jeg forstaar alle Sprog uden at have lært et eneste“, og: „Undre Dig ikke; thi jeg ved ogsaa alt, hvad Menneskene ikke sige.“ Og et andet Sted fortæller han, hvorledes han i Asklepios's Tempel [1]) blev æret af Guddommen, samt at han fra Barn af var i Besiddelse af en naturlig, ikke tillært, Forudvidenhed, ligesom han ogsaa igjennem hele Levnetsbeskrivelsen fremstiller ham som et Væsen, der lige fra Fødselen af voxede op til noget mere end et almindeligt Menneske. Saaledes siger han f. Ex., da Apollonios en Gang selv havde løst sig af sine Lænker, [2]) følgende Ord: „Da siger Damis, at det for første Gang stod klart for ham, at Apollonios's Natur var guddommelig og overmenneskelig; thi uden at have bragt noget Offer — hvorledes skulde han ogsaa det i Fængselet? — og uden at have holdt en Bøn, ja, uden at have sagt et Ord, spottede han sine Lænker.“ Til allersidst [3]) siger han, at hans Grav intet Steds findes i Verden, men at han er faret til Himmels med samt sit Legeme under Hymnesang og Ringdandse. [4]) Det er da heller ikke mere end billigt, at han siger [5]) om en saadan Mand, at han dyrkede Filosofien „guddommeligere end baade Pythagoras, Empedokles og Platon“.

9. Men naar dette forholder sig saaledes, da maa vi indskrive Manden i Gudernes Tal og ikke paa nogen Maade fortænke ham i, at han af sig selv og uden nogen Lærer forstaar alle mulige Sprog. Men hvad skal det da betyde, at han sætter ham i Skole og saaledes nedsætter den, „der aldrig har lært noget Sprog“, ved at give det Udseende af, at han er bleven en Attiker i Veltalenhed ikke af Naturen, men ved Øvelse og Studium? Thi han
(437) siger jo ligefrem [6]), at „da han var bleven gammel nok dertil, viste han baade Lærdom og god Hukommelse og

---

[1]) Ap. L. I, 9. [2]) Ap. L. VII, 38. [3]) Ap. L. VIII, 31. [4]) Ap. L. VIII, 30. [5]) Ap. L. I 2. [6]) Ap. L. I, 7.

Studeredygtighed, ligesom ogsaa hans Mundart var den (437)
attiske", og „da han var fjorten Aar, førte Faderen ham til Tarsoi, til Euthydemos fra Foinike, som selv var en dygtig Taler og nu gav ham Undervisning, ligesom ogsaa Drengen gjærne holdt sig til ham som Lærer." Fremdeles: „Sammen med ham studeredes Filosofien baade af Platonikere, Chrysippeere og Peripatetikere. Ogsaa Epikuros's Lærdomme hørte han med Flid og tilsidesatte lige saa lidt dem, som de andre; dog sluttede han sig navnlig til Pythagoræerne, dreven af en hellig Følelse af, hvor Sandheden er at finde." I alt dette blev han oplært, han, som „intet Sprog havde lært", og som formedelst guddommelige Evner forud vidste „endog det, som Menneskene ikke sige."

10. Efter at have gjort en liden Afstikker beundrer han ham paa ny paa Grund af den Indsigt, han fik i Dyrenes Sprog og fortæller saaledes videre [1]): „Han fik ogsaa Indsigt i Dyrenes Sprog, og dette lærte han paa sin Rejse iblandt Araberne, som have den største Kundskab og Dygtighed heri. Thi Araberne forstaa at tage Varsler af Svaner og andre Fugle, trods noget Orakel. Men denne Fortrolighed med de umælendes Sprog faa de ved at fortære, nogle sige Hjærtet, andre sige Leveren af Dragerne."

Efter dette er det vel altsaa ganske rimeligt, at denne Pythagoræer, som afholdt sig fra at nyde noget som helst, der havde været besjælet, og som ikke en Gang vovede at ofre sligt til Guderne, — selv har smagt paa Drage-Lever og Hjærte, navnlig for at blive delagtig i deres Visdom. Thi hvorledes skulde han, naar han var Lærling hos slige Folk, faa nogen Nytte af sin Omgang med dem uden med Iver at gjøre det samme, som Lærerne gjorde?

---

[1]) Ap. L. I, 20.

Saa have vi da altsaa foruden de alt nævnte ogsaa de arabiske Vismænd som hans Lærere i den Visdom at agte paa Fugleskrig, og det skal formodentlig være den, han har benyttet sig af, da han senere en Gang forklarede,[1]) hvad Spurven vilde, da den kaldte de andre Spurve hen, hvor der var Æde at finde, hvorved han hos de til Stede værende fik Udseende af at gjøre et stort Mirakel. Det
(438) har naturligvis ogsaa været ved Hjælp heraf, at han[2]), da han paa Vejen igjennem Assyrien havde set den uhyre store slagtede Løvinde med samt de otte Unger, strax forstod, hvad det betød, og spaaede, hvor lang Tid hans Ophold hos Perserne skulde vare.

11. At han ogsaa hos Perserne gav sig af med lignende Sager som under Opholdet hos Araberne, det berettes os af den samme Forfatter. Thi efterat han havde forbudt Damis, sin eneste Discipel og Ven, at gaa til Magerne[3]) — nemlig fordi han ikke vilde lære de magiske Konster sammen med en aldeles ukyndig —, tilbragte han selv Tiden hos dem baade ved Middags- og Midnatstid. Endvidere lader han ham under Samtalerne med den babyloniske Konge Vardanes udtale sig omtrent saaledes[4]): „Min Visdom har jeg fra Samieren Pythagoras; det er ham, der har lært mig at dyrke Guderne saaledes, som Du har set, samt at forstaa dem, synlige og usynlige, ja endog at samtale med dem.“ Men mon nogen skulde ville sige Ja til dette, naar Pythagoras ikke har efterladt noget saadant Skrift og heller ingen hemmelige Optegnelser, hvoraf man kunde tænke sig at han har øst, og naar paa den anden Side hans Lærer i den pythagoræiske Visdom ikke var et Haar bedre end Epikuræerne, hvilket er bevidnet af selve Filostrat omtrent med følgende Ord[5]): „Han havde ikke nogen videre ivrig Lærer i Pythagoras's

---

[1]) Ap. L. IV, 3. [2]) Ap. L. I, 22. [3]) Ap. L. I, 26. [4]) Ap. L. I, 32. [5]) Ap. L. I, 7.

Visdom, men en Mand, i hvis Liv Filosofien ikke viste sin Kraft; han var nemlig en Slave af sin Bug og sine sanselige Lyster og indrettede sin Levevis paa epikuræisk Maade. Denne Mand var Euxenos fra Herakleia ved Pontos. Han kjendte nok Pythagoras's Meninger, men paa samme Maade, som Fuglene kjende det, de lære af Menneskene.“ Hvilken Modsigelse at fortælle, at han ved denne Mand har faaet Forstand til at tale med Guderne! Men lad det ogsaa være indrømmet, at han tillige kan have hørt andre Fortolkere — endskjønt vor Forfatter ikke giver den ringeste Antydning af noget saadant —, mon da nogen af disse (439)
Fortolkere har givet sig ud for baade selv ved Pythagoras at have faaet Forstand paa disse Ting, samt Samkvem med Guderne, synlige eller usynlige, og tillige at kunne lære det fra sig til andre? Nej, hverken den saa meget udskregne Platon, der mere end nogen anden delte Filosofi med Pythagoras eller Archytas eller endog den Mand, der har nedskrevet for Efterverdenen Pythagoras's Samtaler, nemlig Filolaos, eller om der er nogen anden af Mandens Disciple, der skriftlig har overleveret hans Sætninger og Meninger til de efterlevende, — ingen af dem har gjort sig til af den Slags Visdom; det maa altsaa vistnok være andet Steds fra og ikke fra Pythagoras, at han har lært sligt; men han opkalder sig efter denne Filosof og skyder sig ind under ham for at skaffe sig Anseelse. Men selv om han ogsaa imod Forventning kunde opnaa, at en eller anden gik ind paa, at disse Løgne virkelig vare Sandhed, saa forstaar jeg dog ikke, hvorledes han kan sige, at han af selve denne Samier, som er død for saa utallige Aar siden, har lært disse Ting. Formodentlig bliver det rettest at anvise ogsaa hans Lærer i den formentlige hemmelige Visdom med Hensyn til Guderne sin Plads hos Araberne.

Altsaa: Dersom han besad en guddommelig Natur, saa har Historien om ham løjet med Hensyn til Lærerne,

men dersom det forholder sig rigtigt med Hensyn til disse sidste, saa er det Løgn og Fabel, hvad der er skrevet om, at han var et guddommeligt Væsen.

12. Det er ikke min Mening at opholde mig ved Proteus's Gjengangere og forlange Bevis derfor; ej heller ved den latterlige Historie, han giver til bedste om Svanerne, [1]) som stode Apollonios's Moder bi ved hans Fødsel, og lige saa lidt anser jeg det for Umagen værdt at forlange Vidner paa Fablen om de Lyn [2]), der lod sig se ved samme Lejlighed. Thi efter hans egen Fortælling kan ikke en Gang Damis fremstaa som Medvider i disse Sager, saasom han først længe efter sluttede sig til Manden, nemlig i Ninos i Assyrien. Jeg er nemlig saare beredvillig til at tro alt,
(440) hvad der har nogen Rimelighed og Sandsynlighed, ja, selv om et og andet til en god Mands Ros bliver sagt med Overdrivelse, holder jeg det alligevel for troligt og antageligt, naar det blot ikke er urimeligt og fyldt med Taabeligheder. Jeg skal derfor ikke have det mindste imod, om Forfatteren beretter, at Mandens Slægt var gammel og naade lige op til Fædrelandets første Grundlæggere [3]), eller om han lader ham være rigere end alle Folk i Landet og i Ungdommen blive undervist af de nævnte Lærere, ja, end ikke, om han finder paa at gjøre ham til selve Lærernes Lærer og Vejleder. Han maa ydermere gjærne være vel forfaren i alt, hvad der nu en Gang hører Menneskelivet til, saa at han ved at give et fortræffeligt Raad kunde befri den Mand, der tyede til Asklepios's Tempel for at blive lægt, [4]) fra hans Svaghed (han raadede jo den vattersotige til en afholdende Levemaade, som passede for hans Svaghed, hvorved han skaffede ham Helbredet igjen, og en saadan Klogskab maa man rose Ynglingen for), ogsaa at han end videre [5])

---

[1]) Ap. L. I, 5. [2]) Ap. L. I, 5. [3]) Ap. L. I, 4. [4]) Ap. L. I, 9. [5]) Ap. L. I, 10.

afholdt den Mand, der med Grund var berygtet for et slet Levnet, fra de paabegyndte overmaade prægtige Ofringer, — han beskrives nemlig som den rigeste og mest glimrende af alle sine Landsmænd. Ej heller skal det i mindste Maade fortryde mig, at han bliver regnet iblandt de kyske, fordi han skammede hin Vellystning ud [1]), som gjorde Angreb paa hans ungdommelige Skjønhed, eller at han, som Fortællingen beretter, hele sit Liv igjennem holdt sig ren for Kvinder. [2]) Lad det ogsaa være sandt, hvad der siges om hans femaarige pythagoræiske Tavshed, og om de priselige Ting, han gjorde [3]), medens han i Agt tog den paa det omhyggeligste. Alt dette og alt lignende, som er menneskeligt og virkelig foreneligt med Kjærlighed til Visdom og Sandhed, har jeg slet intet imod; thi alt, hvad ædelt og sandhedskjærligt er, sætter jeg den største Pris paa. Men at fremstille ham som et overnaturligt Menneske og saa et Øjeblik efter sige sig selv imod og glemme den Forudsætning, man selv er gaaet ud fra, det fortjener efter min Mening Dadel og kaster et mistænkeligt Lys baade over selve Forfatteren og endnu meget mere over hans Helt.

13. Saavidt med Hensyn til Indholdet af første Bog; nu ville vi gaa over til, hvad der findes i den anden. Fortællingen viser os ham paa Rejsen fra Persien til Inderne. Derefter giver han en meget smagløs Historie (441) til bedste og fortæller, at Apollonios paa Vejen saa noget underligt noget, noget dæmonisk, som han ogsaa kalder en Empusa (Vampyr), og at han tilligemed sine Ledsagere fordrev det med haard Tiltale; [4]) fremdeles at han, da de havde faaet fat paa nogle Dyr til Fortæring, har sagt til Damis [5]); at han tillod baade denne og de andre Ledsagere at spise, efterdi han ikke kunde indse,

---

[1]) Ap. L. I, 12. [2]) Ap. L. I, 13. [3]) Ap. L. I, 14, 15. [4]) Ap. L. II, 4. [5]) Ap. L. II, 7.

hvad Nytte de skulde kunne have af at afholde sig derfra, men at det var en anden Sag med ham selv i Følge den Pagt, som han fra Barn af havde sluttet med Filosofien. Hvem kan nu forstaa sligt? At han ikke en Gang afholdt den eneste, som han kunde vente vilde danne sig efter hans Levevis, og hvis Vejleder han var, hvad Filosofien angaar, fra hans Lyst til at nyde Kjødet af levende Skabninger, hvilket dog efter Pythagoras er forbuden Spise! Og at den samme, som — jeg ved ikke med hvad Grund — siger, at dette er noget, han ikke kunde tillade sig selv, alligevel indrømmer, at han ikke kan se, hvad Nytte de andre skulde have af en slig Afholdenhed!

14. Læg Mærke til, hvilke Beviser Filostrat, hvem „Sandheds-Vennen“ giver Attest for Sandhedskjærlighed, ydermere leverer paa denne sin Sandruhed: Under Opholdet hos Inderne antog Apollonios — saa siges der — en Tolk [1]), og ved dennes Hjælp talte han med Fraotes, saaledes hed jo den indiske Konge. Den samme Person, som kort i Forvejen af sig selv kjendte alle Sprog [2]), indrømmer nu altsaa selv, at han trænger til en Tolk! Og atter: han, som kjendte Menneskenes Tanker, og næsten ligesom hin hedenske Gud „forstod den stummes Tale og hørte den tavses Røst“, han spørger ved Tolkens Hjælp om; hvilken Levevis Kongen fulgte, og ønsker [3]) at faa en Fører af ham paa Rejsen til Brachmanerne. Og da den indiske Konge, som oven i Kjøbet i Følge sin Herkomst
(442) var en Barbar, lod Tolken gaa til Side og imidlertid tiltaler Apollonios i det græske Sprog og viser sig som en dannet og veloplært Mand [4]), saa følte denne slet ikke nogen Æresforpligtelse til at gjøre Gjengjæld og vise, at han heller ikke var ukyndig i Kongens Modersmaal.

15. Tværtimod: han bliver endogsaa forbavset over, at Inderen tiltaler ham i det græske Sprog, efter hvad

---

[1]) Ap. L. II, 26. [2]) Ap. L. I, 19. [3]) Ap. L. II, 40. [4]) Ap. L. II, 27.

Filostrat beretter i sin sædvanlige Overensstemmelse med sig selv. Thi hvorfor skulde han blive forbavset, uden fordi han ansaa ham for en Barbar? Og kunde han ikke have ventet, at en Mand, hvem han som saadan i allerhøjeste Grad havde undret sig over [1]), heller ikke var fremmed for græsk Dannelse? Lidt senere [2]) sagde Apollonios som en, der var forbavset over noget højst uventet fra Kongens Side, hvilket han endnu slet ikke kunde forklare sig: „Sig mig, o Konge, hvorfra Du saaledes kjender det græske Sprog, og hvorfra Du har faaet din Filosofi? Thi jeg kan næppe tro, at Du har haft Lærere, som Du skylder dette; Inderne have dog vist ikke Lærere i sligt.“ Saaledes lød Ordene, selvmodsigende i en Mands Mund, som vidste alt forud. Kongen besvarede dem baade med at lade ham vide, at han havde haft Lærere, og hvilke disse vare, og med at give ham en Fremstilling [3]) af alt, hvad hans Fader havde gjort for ham.

16. Og da fremdeles Kongen skulde dømme tvende Parter imellem angaaende en Skat, som var opdaget i en Ager, [4]) nemlig om den skulde tilhøre Kjøberen eller Sælgeren af Jordstykket, saa dømmer den Mand, som i alle Ting var en Filosof og Gudernes Yndling, at den skulde være Kjøberens, og det i Følge hans egne Ord af den Grund, at „Guderne vilde lige saa lidt have ladet den ene miste Jorden, hvis han ikke var et slet Menneske, som de paa den anden Side vilde have skjænket den anden Skatten under Jorden oven i Kjøbet, hvis han ikke var bedre end Sælgeren.“ Derefter kan man altsaa gjøre den Slutning, at de heldige og med Rigdom frem for andre begavede ere at anse for de allerlykkeligste og Gud velbehagelige, om de saa ogsaa ellers ere de skjændigste og mest fordærvede Mennesker, og at paa den anden Side de fattigste ere at beklage og i Sandhed ulykkelige, selv

---

[1]) Ap. L. II, 25, 26. [2]) Ap. L. II, 29. [3]) Ap. L. II, 31. [4]) Ap. L. II, 39.

om det er en Sokrates eller en Diogenes eller hin Pythagoras eller hvem som helst anden af de viseste og
(443) bedste Mennesker. Thi man maatte jo i Følge hin Tankegang kunne sige, at naar det forholder sig saaledes, vilde Guderne ikke berøve de fattige, og jeg tænker nu særlig paa saadanne fremragende Filosofer, som nys ere nævnte, endog det nødvendige til Livets Ophold, hvis de ikke vare Folk af aldeles fordærvede Sæder, og dem derimod, som føre et tøjlesløst Levnet, vilde de ikke skjænke overflødigen og mere end fornødent, hvis det ikke var, fordi de ere bedre end de førstnævnte. Selvfølgelig kan da ingen være i Tvivl om det taabelige i en saadan Slutning.

17. Efter at have fremdraget disse Ting af den anden Bog ville vi nu gaa over til den tredje og betragte de meget udraabte Brachmaner. Af hvad der om dem fortælles, vil det da vise sig, at de utrolige Historier om Thule, og hvad ellers nogen Fabeldigter har kunnet finde paa af Mærkværdigheder, blive i Sammenligning med dette ganske troværdigt og aldeles sandfærdigt. Ogsaa er det Umagen værdt at fæste Opmærksomheden paa disse Sager paa Grund af den Anmasselse, hvormed Sandheds-Vennen forekaster os en letsindig og letfærdig Fremgangsmaade, medens han forbeholder sig selv og dem, der staa paa hans Side, den omhyggelige, velgrundede og indsigtsfulde Dom. Saa se da altsaa, hvad det er for Jærtegn, der bringe ham til med Stolthed fremfor vore guddommelige Evangelister at foretrække Filostrat som den Mand, der ikke blot har naaet Dannelsens Højdepunkt, men hvem det navnlig ogsaa er om at gjøre at følge Sandheden.

18. Apollonios er altsaa paa Vejen til Brachmanerne. Her føres han allerførst en Kvinde i Møde [1]), hvis Hud-

---

[1]) Ap. L. III, 3. (Euseb fortæller efter Hukommelsen og ikke aldeles nøjagtigt om denne Kvindes Farve.)

farve fra Hovedet til Lænderne var aldeles hvid, medens den øvrige Krop var sort. Saa er der, alt som Rejsen gaar videre til Brachmanerne, disse Bjærge bevoxede med Peber [1]), som dyrkes af Aber, og nogle mærkværdig store Drager [2]), fra hvis Hoved der udgaar Straaler af Ild, og inden i hvis Hoved man, naar man slaar dem ihjæl, finder højst mærkværdige Stene af lignende Beskaffenhed som dem, Platon fortæller at Gyges havde [3]). Dette er, førend de komme til Brachmanernes Høj; da de vare komne saa vidt, at de naade denne [4]), fik de en arsenikholdig Brønd at se med noget meget mærkværdigt Vand og tæt ved et Ildsvælg, hvorfra der opsteg en blyagtig Flamme, end videre tvende Kar af sort Sten, det ene med Vand, det anden med Vin, fra hvilke Brachmanerne forsynede dem af Landets Indbyggere, som besade deres Gunst. Ja, der var endog Billedstøtter hos dem af (444) den Poliadiske Athene, den pythiske Apollon og den deliske Dionysos [5]) og adskillige andre Guder. Iarchas [6]) kaldes Mesteren for dem alle, og han saas siddende paa det højeste Sæde, men meget langt fra at ligne en Filosof, snarere udstyret som en Satrap. Stolen, han sad paa, var af sort Erts og glimrende smykket med Billeder af Guld, hvilke sandsynligvis Filosoferne selv havde dannet paa dygtige Haandværkeres Vis svedende over Ilden med Værktøjet i Haanden, med mindre de som Mirakelmagere have ladet Tingene dannes af sig selv. Foruden Iarchas havde ogsaa de andre Lærere Stole af Erts, siger han, men de vare uden Prydelser og mindre høje. Aldeles ligesom andre regjerende Personer maatte ogsaa Mesteren i den

---

[1]) Ap. L. III, 4. [2]) Ap. L. III, 8. [3]) Ved Gyges's Ring kunde man gjøre sig usynlig; se Platons Stat II, 3. [4]) Ap. L. III, 14. [5]) Her maa være indløbet en Fejl i Texten, da ikke Dionysos, men Apollon har Tilnavnet af „den deliske." [6]) Ap. L. III, 16.

guddommelige Filosofi, kan jeg tænke, hædres med den Forrettighed, som bestaar i Billedstøtter og Guld.

19. Da Iarchas saa Apollonios, tiltalte han ham først — saa fortæller vor Forfatter — med Navns Nævnelse i det græske Sprog og forlangte det Brev, som han havde med til ham fra Fraotes, hvilket han allerede i Forvejen vidste paa Grund af den Evne, han havde til at se skjulte Ting. Ogsaa gav han en Prøve paa sin guddommelige Fremsynethed ved forud at gjøre opmærksom paa, at der i Brevet manglede et Bogstav — nemlig et *d* —, ligesom han endvidere paa en mindre passende Maade strax fra den allerførste Samtale af krammede ud med sin overordentlige Klarsynethed — ganske som visse Folk, der have travlt med at vise deres mange Penge —, idet han nemlig regnede op baade Apollonios's Fader og Moder og Familie og Opvækst og Opdragelse, og hvilke Rejser han før havde gjort, og den Rejse, han nu havde gjort hen til ham med alt, hvad han paa den havde gjort og talt. Derpaa beretter vor tidt nævnte, beundringsværdige Forfatter [1]), hvorledes Brachmanerne gik i Bad sammen med Apollonios, efter at de havde salvet sig med et ravagtigt Stof, hvorefter de stillede sig i Kreds om ham ligesom i et Kor og gave sig til at slaa i Jorden med deres Stave, saa at den kom i bølgende Bevægelse og sendte dem indtil et Par Alen i Vejret, hvorpaa de i nogen Tid holdt sig svævende i Luften. Fra Solen trak de Ild til sig, og den kom af sig selv, naar de vilde. Men Fortælleren af disse Vidundere lader det ikke være nok hermed; han beretter oven i Kjøbet den højst mærkelige Ting [2]), at fire pythiske Trefødder rullede ind, bevægende sig af sig selv, og
(445) han sammenligner dem med Vinkanderne hos Homer; paa disse Trefødder anbringer han en Slags stumme Tjenere dannede af Erts, ligeledes fire i Tallet. End videre

---

[1]) Ap. L. III, 17. [2]) Ap. L. III, 27.

siger han, at ogsaa Jorden af sig selv bredte et Tæppe under dem af Grønsvær. De to af Trefødderne, siger han, flød med Vin, af de to andre gav den ene varmt Vand, den anden koldt til Blanding, medens de paa dem som Tjenere anbragte Metalkander sørgede for, at Vinen og Vandet blandedes i passende Maal. Bægerne gik rundt i Kredsen ligesom under Drikkelag.

20. Disse Historier anser Hierokles, hvem den øverste Dommermyndighed i hele Provinsen er betroet, efter omhyggelig Undersøgelse for sandfærdige og troværdige, medens han fordømmer os for vor store Lettroenhed og Letfærdighed. Han, som selv lader Filostrat binde sig slige Historier paa Ærmet, han taler i høje Toner og siger udtrykkelig: „Lader os dog vel mærke, hvor langt bedre og forstandigere vi dømme om saadanne Sager, og hvilke Tanker vi gjøre os om vore fremragende Mænd.“

21. Ved hint saaledes beskrevne Gjæstebud bliver nu ogsaa den indfødte indiske Konge af merbemældte Filostrat fremstillet [1]) drikkende sammen med de filosofiske Mænd. Han fortæller, hvorledes denne Konge opførte sig frækt, filosoferede, som om han ikke var ved sine fulde fem, drak under Selskabet mere end han kunde taale, og sammenstillede overmodig sig selv med Solen. Endvidere at Apollonios ved en Tolks Hjælp spurgte ham ud og talte ham til. Iarchas var Tolk imellem dem. Kan man nu andet end undre sig over, at det blev anset for tilstedeligt at lade en saadan Spotter og Nar drikke og tilmed beruse sig sammen med saadanne Folk? En Person, som paa ingen Maade var værdig til at være i Selskab med Filosofer, end sige da med Mennesker, der stode paa lige Trin med Guderne! Jeg kalder dem Mennesker paa lige Trin med Guderne, hvad berettiger mig til dette? Udsætter jeg mig ikke for en Spotters fortjente Straf ved at give

---

[1]) Ap. L. III, 26.

Mændene en saadan Benævnelse? Lad os se. Da Apollonios en Gang [1]) spurgte, hvad de ansaa sig selv for, svarede Iarchas: „For Guder“. Og det var den samme Iarchas, som, skjønt han kaldte sig en Gud, gjorde Begyndelsen i Drikkelaget med at bukke sig ned over Drikkekarret [2]) paa en Maade, som ingenlunde sømmede sig for en Filosof (nej langtfra), end sige for en, der, som han, kaldte sig for en Gud. Om Drikkekarret siger vor For-
(446) fatter, at det gav Vin fra sig trods den dybeste Kilde, hvorfra Vand hæves op i Spandevis, saa at der var fuldt op af Drikkevarer til dem allesammen.

22. Derefter [3]) vexlede Filosoferne Tanker under indbyrdes Samtale og alvorlige Betragtninger, hvorunder Iarchas meddelte, hvorledes hans Sjæl en Gang havde boet i et andet menneskeligt Legeme, nemlig en Konges, og hvad han da havde oplevet; Apollonios derimod [4]), hvorledes han i en tidligere Tilværelse havde været Styrmand paa et ægyptisk Skib, og de store Bedrifter, som han da havde udført; men baade Spørgsmaalene og Svarene fra begge Sider vare saadanne, at det vilde have passet allerbedst for deres Visdom at tie rent stille dermed. Han siger ogsaa, at Apollonios spurgte [5]), om det gyldne Vand fandtes hos dem (et saare vist og beundringsværdigt Spørgsmaal!), om Mennesker, der skulde bo under Jorden, samt andre lignende Væsener, Pygmæer og Skiapoder. End videre om der hos dem fandtes et firføddet Dyr ved Navn Martichoras, som, hvad Hovedet angaar, ligner et Menneske, men har en Krop saa stor som en Løves og en Hale med alenlange, torneagtige Haar, hvilke det skyder ud som Pile imod sine Efterstræbere. Alt saadant noget spurgte

---

[1]) Ap. L. III, 18. [2]) Ap. L. III, 32. Meningen er, at han drak paa samme Maade som Dyrene. Filostrats Ord kunde dog nok forstaas anderledes; thi „Bægeret“ sad fast i Tantalos's Haand. [3]) Ap. L. III, 19, 20. [4]) Ap. L. III, 23. [5]) Ap. L. III, 45.

Apollonios om, og Iarchas belærte ham saa angaaende Pygmæerne, at de havde deres Boliger under Jorden, og at Stedet, hvor de levede og opholdt sig, var hinsides Gangesfloden [1]). Angaaende de øvrige Væsener lærte han derimod, at de intet Steds fandtes.

23. Filostrat skriver videre [2]), at der hos dem voksede en Slags Uld op af Jorden, som yder dem Stof til Klæder, saa at uden al Tvivl Filosoferne haandtere Væven og med Flid spinde Ulden, hvoraf Tøjet forfærdiges — thi intet Væsen af Kvindekjøn tilstedes Ophold hos dem —, med mindre han mener, at dette vidunderligen forvandles af sig selv fra Uld til Klæder hos dem. Enhver af dem (447) bærer en Stav og en Ring, som besidder en hemmelig Kraft. Saa komme de Mirakler, Brachmanen gjorde: hvorledes han [3]) ved et Brev bragte en Dæmonbesat til Fornuft, hvorledes han helbredede en halt ved at gnide hans Lænd [4]), hvorledes han gjengav en blind Synet og helbredede en, hvis Haand var lam.

24. Gud velsigne vor Forfatter, fordi han gjør os Arbejdet saa let! Thi de Historier, han i Forvejen har fortalt, om Tønderne med Vinde [5]) og Tordenvejr i, om de af sig selv spadserende Trefødder [6]) af Sten og om Metalkanderne, der lode Bægrene gaa omkring, — alt det lader os ikke i Tvivl om, hvor sandt ogsaa det øvrige er. Idet han giver sligt ud for Sandhed, har han med det samme tydelig vist og bevist, at alt det andet ogsaa er lutter Fabel.

25. Filostrat lader Damis fortælle [7]), at Apollonios ogsaa filosoferede hemmeligen med Iarchas, uden at Damis var nærværende, og at han fik syv Ringe [8]), som bare Navn efter Planeterne, hvilke han ogsaa bar skifte-

---

[1]) Ap. L. III, 47. [2]) Ap. L. III, 15. [3]) Ap. L. III, 38. [4]) Ap. L. III, 39. [5]) Ap. L. III, 14. [6]) Ap. L. III, 27. [7]) Ap. L. III, 41. [8]) Ap. L. III, 41.

vis efter Ugedagenes Navne. Dette fortæller nu paa det Sted denne Forfatter, der af „Sandheds-Vennen“ anses for saa troværdig; men længere henne i sit Skrift siger han i Erkjendelsen af, at Brachmanerne vare Goëter, og i den Hensigt at fri Apollonios for at mistænkes for sligt, ordret som følger[1]): „Da han hos Inderne saa Trefødderne og Vinkanderne og alt det andet, som, efter hvad de sagde, bevægede sig af sig selv, da spurgte han dem ikke ud om, hvorledes de bare sig ad med dette, og begjærede ikke at lære det; han udtalte nok sin Beundring, men brød sig slet ikke om at gjøre dem det efter“. Men hvorledes kan Du, som er en saadan Mand, sige, at han ikke brød sig derom? Han, som ansaa det for saa vigtigt at komme til at filosofere sammen med hine, uden at Damis[2]) var nærværende, og som ikke mente, at hans eneste Stalbroder burde mærke, hvad han havde for? Hvor kan Du sige, at han ikke brød sig derom, han, som modtog disse Ringe, der vare opkaldte efter Planeterne, og som ansaa det for nødvendigt gjennem hele sit Liv at bære dem skiftevis paa de Ugedage, der havde tilsvarende
(448) Navne, og det, som Du selv siger, af den Grund, at de besade en hemmelig Kraft? Men sæt ogsaa, at han ikke brød sig om at gjøre dem hine Konster efter, hvad maa saa have været Grunden til dette? Aabenbart, at han ikke ansaa det, som de havde med at bestille, for noget godt. Men hvorfor beundrede han dem saa for noget, som han ikke brød sig om at efterligne? Og dersom han beundrede dem, fordi de udrettede disse Ting ved Hjælp af guddommelige Egenskaber, hvorfor lagde han da ikke Vind paa saadant noget?

Efter Opholdet hos Brachmanerne kom han paa Tilbagerejsen, saa fortælles der, tilligemed sine Ledsagere til Oreiternes Land[3]). Hos disse vare baade Klipperne

---

[1]) Ap. L. V, 12. [2]) Ap. L. III, 41. [3]) Ap. L. III, 54.

og Sandet fulde af Kobber, ja endog Floderne føre Kobberstøv med sig.

26. Dette maa være nok af den tredje Bog; vi gaa nu til det følgende. Han fortæller[1]), at da Apollonios vendte tilbage fra Indien til Grækenland, blev hans Forbindelse med Guderne kundgjort af Guderne selv, som ogsaa sendte de lidende til ham for at faa deres Helbred. Og netop fra det Øjeblik af, da vor Forfatter fører ham for os som en mærkværdig og guddommelig Mand, der kommer fra Araberne og Magerne og Inderne, begynder han ogsaa med at fortælle vidunderlige Ting om ham. Rigtignok kunde man nu fornuftigvis sige, at hvis Apollonios besad en mere guddommelig Natur end andre Mennesker, saa burde han ikke først nu, men for længe siden, og navnlig forinden han havde haft med de andre at bestille, have begyndt at gjøre sine Undere. Fremdeles, at den megen Visdom, som han var saa ivrig for at skaffe sig fra Araberne og Magerne og Inderne, jo egentlig var overflødig, saafremt det da forholdt sig med ham, som forudsat. Men i Følge den sandhedskjærlige Forfatters Fremstilling er det alligevel først nu, efter at have haft saa mange Lærere, at han er rede til at lægge sin højere Indsigt for Dagen.

27. Og først forklarede han da — formodenlig skulde det være i Følge den fra Araberne modtagne Indsigt i Fuglenes Sprog — for de til Stede værende, hvad Spurven mente, da den kaldte de øvrige Smaafugle hen, hvor der var Føde at finde. Derefter forudsagde han Stadens Borgere den Pest[2]), som han mærkede var i Ankomst. Og hvorledes han forud kunde mærke det, fremstillede han selv, da han forsvarede sig for Domitian. Denne spurgte ham nemlig, hvorledes han havde kunnet sige dette forud, hvorpaa han svarede[3]): „Grunden til, at jeg

---

[1]) Ap. L. IV, 1. [2]) Ap. L. IV, 4. [3]) Ap. L. VIII, 5.

førend andre mærkede Ulykken, som nærmede sig, ligger i min Levemaade, som er finere og magrere end andres,
(449) o. Kejser!“ Som hans tredje Underværk berettes det saa fremdeles[1]), at han bragte Pesten til at høre op. Og skjønt Forfatteren af Levnetsbeskrivelsen ikke dvæler nærmere ved dette der, hvor han i Slutningen af sin Bog[2]) omtaler Klagepunkterne mod Apollonios, sandsynligvis fordi han ikke i Forsvarstalen var i Stand til at afkræfte Beskyldningen, saa ville vi dog ikke undlade for vort Vedkommende at føre Historien frem for Dagen for at belyse den tillige med det andet. Thi hvis der skulde være nogen, for hvem det ikke staar klart, at det hele er lutter løgnagtig Opdigtelse, tilmed fuldt af ligefremt Goëtvæsen, saa maa dog selve Fortællingens Beskaffenhed overbevise ham derom.

Pesten fremstilles nemlig synlig under Skikkelse af en gammel, fattig, pjaltet Mand, som, da Apollonios befalede at stene ham, først lod Øjnene gnistre med Ild og dernæst, efter at være overdænget med Stene, kom tilsyne i Skikkelse af en Hund, knust af Stenene, men med Munden fuld af de gale Hundes giftige Fraade. Og derom beretter Skribenten, at Apollonios i Forsvarstalen til Selvherskeren Domitian har sagt[3]): „Thi Pesten i sin Forklædning — og den saa ud som en gammel Tigger — baade opdagede jeg og fik jeg Bugt med, da jeg havde opdaget den, i den Grad, at jeg ikke blot standsede den, men aldeles udryddede den.“ Kan nu nogen, som læser sligt, lade være at le højt ad en saadan Vidundergjærning af vor Mirakelmager? At et levende Væsen, som for alles Øjne baade er slaaet ned med Stenkast, og som knust af Menneskehænder fraadede som en gal Hund, skal have været det, hvoraf Pesten egentlig bestod! — naar man dog ved, at Pest ikke er andet end

---

[1]) Ap. L. IV, 10. [2]) Se dog Ap. L. VIII, 7, 9. [3]) Ap. L. VIII, 7, 9.

Fordærvelse og Raaddenskab og Sygdomsstof i den os omgivende Luft, hvilket atter i Følge Lægevidenskaben kommer af slette og fordærvede Uddunstninger. Og selv saaledes betragtet kan for øvrigt det hele Fænomen ikke taale nogen nærmere Undersøgelse. Beretningen gaar jo nemlig ud paa, at det kun var Staden Efesos og ikke tillige de tilgrænsende Steder, som bleve angrebne af Pesten, — noget, som næppe lader sig forene med et Sygdomsstofs Tilstedeværelse i den omgivende Luft, idet under saadanne Forhold Sygdommen ikke vilde have ladet sig indskrænke til blot at sætte sig fast i den Luft, der fandtes i Efesos alene.

28. Det fjerde Mirakel bestod i, at Achilles's Gjenfærd viste sig for ham [1]) paa sit eget Gravsted, indhyllet i en Overkappe, der begyndte med fem Alens Længde, (450) men efter Haanden voksede til tolv. Gjenfærdet beklagede sig over Thessalerne, fordi de havde ophørt med at bringe ham de sædvanlige Dødningeofre, og var endnu fremdeles opbragt paa Troerne for deres gamle Forsyndelse imod ham og tilstod endelig Apollonios fem Spørgsmaal, om hvad han selv vilde og om hvad Moirerne (Nornerne) vilde tillade. Og saa var da den samme Mand, der vidste alle Ting og gjorde sig til af sin Kundskab om Fremtiden, endnu uvidende om, hvorvidt Achilles havde fundet en Grav eller ej, samt om det var sandt, at Museme og Nereiderne der havde fældet Taarer eller ej, hvorom han da spurgte, og vilde vide, om Polyxena var bleven ofret til ham, samt om Helena var kommet til Troja eller ej, — som om det var vigtige og for den overordentlige Mands filosofiske Liv nødvendige og værdige Spørgsmaal! Fremdeles ytrer han sin Forundring over, at der paa en Gang skulde have været saa mange store Helte blandt Hellenerne, og spørger, om Palamedes var kommet til

---

[1]) Ap. L. IV, 16.

Troja! Hvilken Skam for en Omgangsfælle af Guderne, baade „de synlige og usynlige“ [1]), at være uvidende om slige Ting og at spørge om saadant noget [1])! — medmindre det er Forfatteren, som baade indfører sin Helt i dette Selskab med Gjenfærd og tillige laver disse flove Spørgsmaal for ham i den Hensigt at rense ham aldeles for Skinnet af at benytte saadanne Veje til at skaffe sig forbuden Indsigt i skjulte Ting. Thi han lader ham rigtignok forsvare sig selv imod, at han skulde have givet sig af med at mane eller besværge [2]) for at skaffe Gjenfærdet frem; han siger nemlig [3]): „Jeg har hverken gravet noget Hul i Jorden som Odysseus eller brugt Lammeblod til at mane Achilles's Aand frem for at faa ham i Tale, men jeg har bedet den Bøn, som Inderne sige at de bede til de henfarne Helte“. Og deraf gjør han sig nu til over for sin Stalbroder, han, som i Følge sin Levnetsbeskriver ellers selv bevidner, at han intet har lært af Inderne og ikke brød sig om at gjøre dem deres Konster efter [4]).

29. Men, o store Mand, dersom der slet ingen forbudne Konster vare med i Spillet, hvorfor i al Verden gjorde Du da ikke din eneste og ægte Discipel, Damis,
(451) delagtig i dette vidunderlige Syn og Møde? Og hvorfor kunde det da ikke gaa for sig om Dagen, men kun i Nattens Mørke og Ensomhed? Og hvorfor maatte da Heltens Skygge fly for Hanegalene? Thi det hedder jo [5]): „Han forsvandt med et svagt Lynglimt; i det samme begyndte nemlig Hanerne allerede at gale“. Mon ikke dog Sagen er den, at den nævnte Tid netop passer godt for onde Aander til at færdes med forbudne Konster og derimod slet ikke for en Helte-Sjæl, som just maa være god og fuldkommen lydig, naar den er bleven befriet fra Legemets tunge Stof? Og den Dæmon, som ved denne

---

[1]) Ap. L. I, 32. [2]) Jfr. Ap. L. V, 12. [3]) Ap. L. IV, 16. [4]) Ap. L. V, 12. [5]) Ap. L. IV, 16.

Lejlighed føres frem, skildres virkelig som et i sin Optræden nidsk og ondskabsfuldt Væsen af en hævngjærrig og snæverhjærtet Beskaffenhed. Hvad andet kan man vel kalde en, som ikke vil lade Antisthenes [1]), en brav og hæderlig Yngling, have den Fornøjelse at følge med Apollonios? Han forbyder nemlig denne at give Antisthenes Adgang til sin Filosofi og anfører derfor følgende Grund: „Han er en fuldstændig Priamide og synger altid til Hektors Pris.“ Og maa man ikke kalde ham hævngjærrig og snæverhjærtet, som er opbragt paa Thessalerne [2]), fordi de ikke ofre til ham, og som ikke vil tilgive Troerne, hvad de for saa mangfoldige Aar siden have fejlet imod ham, trods alle de Ofre og Libationer, de uafladelig bringe ham, medens han derimod befaler Apollonios atter at i Stand sætte Palamedes's Gravsted med det ilde omstyrtede Billede?

30. Det femte og sjette Under behøver næppe nogen synderlig udførlig Fremstilling for at gjøre det indlysende, hvor let Skribenten har taget sig det med Sandheden. Han uddriver nemlig, som det hedder, den ene Djævel ved Hjælp af den anden, først en af en tøjlesløs Yngling [3]) og derefter en, der havde sminket sig op i en Kvindes Skikkelse. Den sidste [4]) kalder den meget lærde Forfatter udtrykkelig en „Vampyr“ eller „Varulv“ [5]). Saa er der senere Miraklet med Pigebarnet i Rom [6]), hvem Apollonios opvakte fra de døde og gjengav Livet, men da det ikke en Gang forekommer selve Filostrat troværdigt, saa afvise vi det aldeles. Han er nemlig i Tvivl med sig selv, om der dog ikke maaske har været en Gnist af Liv tilbage i Pigen, som var undgaaet Lægernes Opmærksomhed. Han beretter nemlig, at det hed sig, at der faldt en (452) fin Regn, og at hendes Ansigt dampede. Og ingen vil

---

[1]) Ap. L. IV, 12. [2]) Ap. L. IV, 16. [3]) Ap. L. IV, 20. [4]) Ap. L. IV, 25. [5]) ἔμπουσαν καὶ λάμιαν. [6]) Ap. L. IV, 45.

kunne nægte, at hvis Apollonios virkelig havde gjort en saadan Gjærning midt i selve Rom, saa vilde det for det første ikke være blevet skjult for Kejseren og alle hans Omgivelser og dernæst ikke for Filosofen Eufrates, som just paa den Tid var der i Landet og opholdt sig nogen Tid i selve Rom, og om hvem det jo senere fortælles, at han stod bag ved den mod Apollonios som Goët rettede Anklage[1]). I det hele vilde jo Anklageren ikke have glemt at tage dette med imellem de øvrige Klagepunkter mod ham, hvis det virkelig var passeret.

Dette er Rækken af hans forskjellige Undergjærninger; men foruden dem beretter Skribenten om Forudsigelser og Spaadomme i tusendvis, som Apollonios har givet til bedste ved Hjælp af sin Fremsynethed, og tillige at, da han i Athen vilde indvies i de eleusinske Mysterier[2]), saa formente den derværende Præst ham det med de Ord, „at han aldrig vilde indvie en Goët eller aabne Adgang til Eleusinierne for et Menneske, der besmittede sig med ugudelig Trolddom“[3]).

Endelig fortæller han ogsaa, hvorledes den store Filosof af Frygt for Nero paalagde sine Venner at give den skamløse Person, der strejfede omkring i Rom[4]) og for Penge gav Neros Sange til bedste med Citharspil, Betaling for hans Konstpræstation.

31. Dermed er ogsaa fjerde Bog færdig. I Skriftets femte Bog siger Forfatteren med megen Beundring adskilligt om hans Fremsynethed og tilføjer derpaa ordret følgende[5]): „At det var ved guddommelige Indskydelser, Apollonios vidste saadanne Ting i Forvejen, og at de have Uret, som anse Manden for en Goët, fremgaar af det allerede sagte; vi ville desuden bemærke følgende. Goëterne, hvem jeg anser for de allerelendigste Mennesker,

---

[1]) Ap. L. VIII, 3. [2]) Ap. L. IV, 18. [3]) Ap. L. IV, 18. [4]) Ap. L. IV, 39. [5]) Ap. L. V, 12.

sige, at de ved forskjellige Fremgangsmaader kunne forandre Skjæbnens Bestemmelser, nogle ved at plage de afdødes Aander, andre ved barbariske Ofringer, atter andre ved Formularer og Bestrygninger; og der er mange af dem, som, efter at være satte under Anklage, have tilstaaet, at de forstode slige Ting. Apollonios derimod fulgte Skjæbnens Bestemmelser; naar han forudsagde noget, saa var det Ting, som skulde ske, og som han forudsagde ikke ved Trolddomskonster, men ved de Tegn, Guderne gav ham. Da han hos Inderne saa Trefødderne (453)
og Vinkanderne [1]) og alt det andet, som, efter hvad de sagde, bevægede sig af sig selv, da spurgte han dem ikke ud om, hvorledes de bar sig ad med dette, og begjærede ikke at lære det; han udtalte vel sin Beundring, men brød sig slet ikke om at gjøre dem det efter".

Med disse Ord siges det tydeligt nok, at de meget udraabte indiske Filosofer vare Goëter. Thi, da han minder om dette, er der netop Tale om Goëter, og han siger da, at Inderne forstaa at gjøre disses mærkelige Konster, medens han fremstiller Helten i sin Fortælling som fremmed for denne efter hans Mening mindre smukke Side af deres Dygtighed. Men naar nu det kan bevises, at Apollonios selv baade kalder disse Folk for Guder og tillige vedkjender sig dem som sine Lærere, mon det da skulde være ubetimeligt ogsaa at vende de Beskyldninger, som de ere Gjenstand for, imod ham selv? Men hos de saakaldte ægyptiske „Nøgne" indføres han sigende just disse Ord, som nu følge [2]): „Jeg mener derfor ikke at handle daarlig ved at bøje mig for en herlig prydet Filosofi, som den Inderne med en Udstyrelse, der passer til Sagens Højhed, ligesom rulle frem paa Skuepladsen med et højt og guddommeligt Maskineri. Men det er Tid, at I faa at vide, med hvor megen Ret jeg har beundret

---

[1]) Ap. L. III, 27. [2]) Ap. L. VI, 11.

disse Indere, og med hvad Ret jeg holder dem for vise og salige Mennesker.“ Og lidt efter siger han: „Disse ere guddommelige og smykkede i Lighed med Pythia“. Og til Domitian indføres han sigende.[1]): „Hvad Fjendskab er der imellem Dig og Iarchas og Fraotes, hine Indere, som ere de eneste Mennesker, jeg anser for Guder og for værdige til at bære dette Tilnavn?“ Ogsaa andre Steder kalder Fortællingen de nævnte Mænd baade Guder og Apollonios's Lærere, ligesom den ogsaa indrømmer, at han har modtaget de før omtalte Ringe[2]) af dem, hvilket imidlertid nu er gaaet Forfatteren af Minde, og derfor mærker han ikke, at hans Beskyldninger mod Lærerne falde tilbage paa deres Elev.

32. Længere fremme i Skriftet[3]) indfører han en Fløjtespiller og beretter udførlig, hvorledes Apollonios
(454) meget grundig og med lange Forklaringer taler om de forskjellige Ting, der høre til Fløjtespillet, paa en saadan Maade, som om han mente at være i Besiddelse af overordentlig Kyndighed og Indsigt. Og om Selvherskeren Vespasian fortæller han[4]), at han henvendte sig til Apollonios med sin Bøn, som om det var til en Gud; han lader nemlig Vespasian sige ligesom bedende: „Gjør mig til Kejser!“ og den anden svare: „Det har jeg alt gjort!“ Maa dog ikke enhver med god Grund afsky en saadan Hovmodighedens Tale? Der mangler dog virkelig intet i Galskaben, naar han nu selv bryster sig som en Gud med Magt til at skabe Kejsere, han, den tidligere Styrmand paa et ægyptisk Skib! Thi at han forhen — forsaavidt Sjælen angaar — har været dette, har Apollonios selv kort i Forvejen[5]) fortalt os i Samtalerne med Inderne.

33. Da den nys nævnte Kejser ønskede, at han skulde tilkjendegive, hvilke Filosofer han ansaa for skikkede

---

[1]) Ap. L. VII, 32. [2]) Ap. L. III, 41. [3]) Ap. L. V, 21. [4]) Ap. L. V, 28. [5]) Ap. L. III, 23.

til at tages med paa Raad om, hvad der burde gjøres, saa siger han ordret saaledes[1]): „Ogsaa disse Mænd kunne heri være gode Raadgivere“, og med det samme pegede han paa Dion og Eufrates, hvilken sidste endnu ikke var bleven hans Fjende.“ Og atter[2]): „Han sagde: „O Kejser, Eufrates og Dion, som ere dine gamle bekjendte, staa uden for Døren som Venner af din Sag. Kald dog ogsaa dem ind til fælles Samtale; thi de ere begge to vise Mænd“. Hvortil Vespasian sagde: „Aldrig skulle mine Døre være lukkede for Vismænd.“ En skjøn Fremsynethed hos vor Helt! Nu er Eufrates baade god og vis, efterdi han endnu ikke er bleven hans Fjende; men vent, til der er kommet lidt Fjendskab, — saa faar Piben en ganske anden Lyd! Betragt, hvad den selv samme Mand saa skriver[3]) om ham til Domitian: „Og hvad en Filosof kan opnaa ved at smigre for de mægtige, det kunne vi se paa Eufrates, som paa den Maade har faaet — ja, hvorfor kalder jeg det en Formue? Det er ikke blot en Formue, men Kilder, af hvilke der vælter Rigdom frem til ham; nu er det ved Pengedisken, han udvikler sin Filosofi, og han forsmaar hverken at høkre eller sjakre, hverken at være Tolder eller Aagerkarl, han handler med alt, — om det saa er sig selv. Bestandig er han klistret op ad de mægtiges Døre, hvor han tilbringer længere Tid end selve Dørvogterne, af hvem han endog ofte er bleven lukket inde, ligesom de slikvorne Hunde. Han forvarer nu sin (455) Rigdom saaledes bag Mur og Slaa, at han aldrig har givet en Mand, der lægger sig efter Filosofien, saa meget som en Drachme; derimod kan han nok fodre denne Ægypter med Penge, naar det gjælder om imod mig at faa skærpet en Tunge, som fortjente at afskæres. Men Eufrates vil jeg imidlertid nu lade Dig om; thi dersom Du ikke just sætter Pris paa Smigrere, vil du finde Mennesket

---

[1]) Ap. L. V, 28. [2]) Ap. L. V, 31. [3]) Ap. L. VIII, 7, 11.

endnu værre, end jeg har skildret ham.“ Den samme, som over for Faderen Vespasian giver Eufrates det Vidnesbyrd, at han er en vis og god Mand, han skildrer ham nu med saadanne Træk over for Sønnen, — han er altsaa aabenbart faldet i den Modsigelse at rose den samme Mand, som han laster! Mon Tingen altsaa ikke er den, at han trods den Fremsynethed, som han lidt for tidlig har rost sig af, hverken vidste Besked med Eufrates's Egenskaber, som de vare eller som de vilde blive? Thi det er heller ikke først nu, men allerede under selve Vespasian, at han vil sætte ondt for ham [1]) som en Person af meget slette Sæder. Og hvorledes kan han da fremstille en saadan Person for Kejseren paa en saadan Maade, at Kejserborgens Døre endog fløj op paa vidt Gab for ham paa Grund af disse Udtalelser af Apollonios? Selv den mest stærblinde maa da tydelig kunne se, at hvad Fremsynethed angaar, faar dette Menneske kun et daarligt Skudsmaal af sin Levnetsbeskriver. Lad ham saa i øvrigt være saa fortræffelig, som man vil; det staar dog fast, at medens han vel i Begyndelsen, førend han var stillet paa nogen Prøve, nok kunde unde sine Fæller, og saaledes ogsaa Eufrates, Adgang tillige med sig til Kejserborgen, saa kunde han dog senere hen, da Fjendskabet var kommet, sige saadanne Ting om ham.

Jeg for min Del kan fornuftigvis paa ingen Maade have noget imod Manden, fordi han saaledes optræder hadsk imod Eufrates, der var en af sin Tids mest ansete Filosofer og endnu den Dag i Dag er højt skattet af Filosofiens Dyrkere; thi, om man vil, kan man netop i denne Omstændighed finde den allerbedste Støtte for et Angreb paa Apollonios. Dersom det nemlig forholder sig saaledes, at Eufrates var almindelig anerkjendt som en
(456) udmærket Filosof, saa tager man næppe fejl, naar man

---

[1]) Ap. L. V, 39.

søger Grunden til Apollonios's Fjendskab i, at Eufrates har traadt op imod dennes Gjærninger, hvorpaa da denne som Svar paa Angrebet har søgt at skaffe ham det slette Rygte, at hans Liv ikke sømmede sig en Filosot.

34. I sjette Bog fortæller vor Fabeldigter igjen Mirakler. Han lader sin Helt ridende paa en Kamel og ledsaget af sine Venner besøge de ægyptiske Filosofer, de saakaldte „Nøgne“, og der beretter han [1]), hvorlunde paa en af disses Befaling et Ælmetræ hilsede paa Apollonios med en tydelig, kvindelig Stemme. Dette mener nu „Sandheds-Vennen“, at vi ikke ere for gode til at tro paa. Derpaa beretter han om Pygmæerne og Skiapoderne [2]), samt om en Satyr, som Apollonios fik til at drikke for meget [3]). Fra disse Folk vender han atter tilbage til Hellas, hvor han træffer Titus [4]), hvem han taler med og meddeler adskilligt om Fremtiden, og helbreder et ungt Menneske, der er blevet bidt af en gal Hund [5]), udstrækkende endog sin Menneskekjærlighed (sic) til Hunden. Om det unge Menneske aabenbarer han oven i Kjøbet, hvem han var med Hensyn til Sjælen, nemlig den fordums Konge Amasis i Ægypten.

35. Disse ere de Gjærninger, som tillægges ham forinden hans Anklage; men gjennem hele Skriftet maa man fastholde, at selv om man indrømmer, at Forfatteren har talt Sandhed, idet han fortæller disse Vidundere, saa røber han dog tydeligt, at de alle sammen ere udførte ved en ond Aands Hjælp [6]). Dersom det forholder sig, som Apollonios siger, at hans Forudfornemmelse af Pesten [7]) havde sin Grund i hans magrere Levemaade [8]), kan det maaske synes, som om han ikke har brugt magiske Konster [9]), men det kan lige saa godt være, at han har

---

[1]) Ap. L. VI, 10. [2]) Ap. L. VI, 25. [3]) Ap. L. VI, 27. [4]) Ap. L. VI, 29. [5]) Ap. L. VI, 43. [6]) „*συνεργείᾳ δαίμονος*“. [7]) Ap. L. IV, 4. [8]) Ap. L. VIII, 5. [9]) Jeg følger her Kaysers i Teubner-

haft denne sin Kundskab paa Grund af sin Forstaaelse med en ond Aand. Thi saaledes forholder det sig ogsaa med de øvrige Fremsyn og Forudsigelser, som tillægges ham: selv om man, trods alle de Tusende Vaaben til Angreb, der lade sig hente ud fra selve Filostrats Skrift, alligevel vil indrømme Sandheden af dem alle, saa tør jeg dog sige, at dette næppe lader sig gjøre uden ved at antage, at han ved Trolddomskonst, ved en til hans Raadighed staaende ond Aand har set noget ind i Fremtiden, — thi det er jo langtfra, at han har forudset alt. Og netop dette, at han ikke al Tid eller i alle Tilfælde har
(457) kunnet bevare sin Fremsynethed, men tværtimod i saare mange Tilfælde var uvis og maatte spørge sig for paa Grund af, at han ikke vidste Besked, — netop dette stadfæster tydelig nok min Mening; thi dersom han havde været i Besiddelse af en virkelig guddommelig Evne, vilde han ikke have haft det paa den Maade. Og selve Pestens Ophør med den Ende, som dette Optrin fik[1]), aabenbarer tydeligt, at det hele har været et Fantasi-Foster og intet videre. Og Achilles's Sjæl, hvorledes skal det kunne forklares, at den forlader sit Ophold paa de saliges Øer — om jeg saa maa sige — for at spøge ved hans Gravhøj[2]), uden ved at antage, at ogsaa dette Gjenfærd var en ond And, der viste sig[3])? Ogsaa den onde Aand, der havde besat den ryggesløse Yngling, saa vel som den saakaldte Vampyr eller Varulv, der drev sit Spil med Menippos, uddrev han uden Tvivl ved en endnu mægtigere ond Aands Hjælp, og paa selv samme Maade er det ogsaa gaaet til med Helbredelsen af hin Yngling, der var bleven rasende ved en gal Hunds Bid[4]), saa vel som af selve den dæmonbesatte Hund. Jeg mener altsaa, som sagt, at han

---

Udgaven (Leipz. 1870) optagne Konjektur: *ἴσως μὲν οὐδὲ περίεργον ἂν δόξειεν.*

[1]) Ap. L. IV, 10. [2]) Ap. L. IV, 16. [3]) Ap. L. IV, 20. [4]) Ap. L. VI, 43.

har gjort alle sine Undere ved en ond Aands Hjælp. Thi Begivenheden med den gjenoplivede unge Pige kan under Forudsætning af, at der har været Liv i hende, ikke regnes med til Undergjærningerne. Skribenten siger jo selv [1]), at hun endnu havde en Livsgnist i sig, og at hendes Ansigt dampede, og, som før bemærket, et saadant Under vilde ikke i modsat Tilfælde have kunnet gaa uomtalt hen, da det foregik i Rom selv og under Kejserens Nærværelse.

36. Vist nok var der Tusende andre Ting, som kunde fremdrages af selve Skriftet til Paavisning af, hvor let dettes Indhold lader sig gjendrive, og hvor fuldt det er af Modsigelser, Fabler og Urimeligheder. Men hvad der fortælles om denne Mand, tør ikke kunne gjøre Krav paa at behandles som en Sag af særdeles megen Vigtighed, saasom det er saa langt fra, at hans Plads er mellem guddommelige, overordentlige og vidunderlige Personer, at han endog ikke af nogen af vor Tids Mennesker regnes for at høre med til Filosoferne; derfor maa det være nok med dette, og vi ville gaa over til Skriftets syvende Bog.

37. Apollonios bliver nu anklaget som Goët. Men da Filosofen Demetrios forsøger paa at faa ham til at rejse til Rom [2]), følger han ikke dennes Raad; derimod taler han frække og plumpe Ord om sig selv, som f. Ex.: „Jeg for min Del ved mere end noget andet Menneske, (458) saasom jeg ved alt; men hvad jeg ved, ved jeg for retskafne Folk, for Vismænd, for mig selv, for Guderne". Dette forhindrer imidlertid ikke, at den samme, der taler i saa høje Toner om sin Alvidenhed, kort efter af selve Fortællingen fremstilles som uvidende om adskillige Ting. Saa skaber han Damis om, idet han paa Grund af dennes Frygt for Døden faar ham til at gjøre sig ukjendelig som Filosof. Og hør nu, hvad Skriftets Forfatter siger til Forsvar for

---

[1]) Ap. L. IV, 45. [2]) Ap. L. VII, 14.

ham i det Stykke[1]): „Dette var Grunden, hvorfor Damis aflagde den pythagoræiske Dragt: han kastede den ikke af Feighed eller fordi han skiftede Sind, men fordi han fandt, at det var en god Udvej, som Klogskab bød ham at benytte sig af under de daværende Omstændigheder."

38. Derefter fremsætter Filostrat fire Anklagepunkter[2]); naturligvis saadanne, som han mente at han let kunde behandle i Forsvarstalen, og han siger selv, at han har pillet dem ud af en Mængde andre. Det første af dem var: hvorfor han ikke bar den samme Dragt som alle andre?, det andet: hvad der havde bevæget Menneskene til at anse ham for en Gud?, det tredje: hvorledes han havde kunnet forudsige Efesierne Pestens Komme?, og til sidst: for hvis Skyld han havde begivet sig ud paa en Mark og slagtet den arkadiske Dreng? Han fortæller end videre[3]), at Apollonios havde skrevet en Forsvarstale med Svar paa disse Spørgsmaal. Men i Forvejen[4]) har han berettet, at Manden var bleven lagt i Lænker, og at han der havde gjort et Slags Mirakel. Damis var nemlig meget nedslaaet, som rimeligt var, over sin Lærers Ulykke; men da tog Apollonios og viste ham af egen Drift Benet befriet for Lænkerne, hvorpaa han atter bragte Foden i den gamle Stilling igjen, efter paa den Maade at have givet den bekymrede Damis nyt Mod. Saa skriver han fremdeles om, hvorledes Apollonios overfor selve Kejser Domitian som Dommer rensede sig for de mod ham rettede Beskyldninger og endelig, efter at være bleven frikjendt for Tiltale, raabte disse, saavidt jeg skjønner, grumme ubetydelige Ord i Rettergangssalen[5]): „Lad, om Du vil, ogsaa mig gaa, hvorhen jeg vil. Vil Du det ikke, nu vel! saa send en, som kan faa fat paa mit

---

[1]) Ap. L. VII, 15. [2]) Ap. L. VIII, 5. [3]) Ap. L. VIII, 6. [4]) Ap. L. VII, 38. [5]) Ap. L. VIII, 5.

Legeme, thi min Sjæl kan ikke fængsles. Eller rettere: Du kan lige saa lidt gribe mit Legeme; nej:

„Ej kan Du tage mit Liv; min Skjæbne tilsteder det ikke“, hvorpaa han fortæller, at han med dette berømme- (459) lige Udraab forsvandt fra Retssalen, og det var saa Enden paa den Historie.

39. Da Damis havde set det nys omtalte Vidunder med Lænkerne i Fængslet — rimeligvis en Øjenforblændelse, frembragt ved Hjælp af den onde Aand, som Apollonios raadede over —, tilføjer Beretningens Forfatter følgende Ord [1]): „Da først, siger Damis, stod det klart for ham, hvad Apollonios var for et Væsen, nemlig et guddommeligt og overmenneskeligt. Thi uden at han havde bragt noget Offer — hvorledes skulde han ogsaa kunne det i Fængslet? —, uden at have holdt nogen Bøn, ja, uden at have sagt et Ord, spottede han sine Lænker! Hvorpaa han satte Benet ind igjen og lod, som om han var lænket.“ Jeg skulde være den sidste til at laste Apollonios's stadige Discipels tunge Nemme, for saa vidt det viser sig i, at Damis, der hele Livet igjennem var sammen med ham og saa ham gjøre mærkelige Ting ved Hjælp af adskillig Trolddom, alligevel ikke derfor ansaa ham for et fra andre dødelige forskjelligt Væsen; men for øvrigt er han heller ikke nu efter at have set saa stort et Vidunder rigtig paa det rene med ham; og som Følge deraf er han ængstelig for ham ligesom for et andet Menneske [2]) og bange for, at der skal tilstøde ham noget slemt. Hvis det imidlertid forholder sig saaledes, at det efter saa langt et Samliv nu endelig gaar op for ham, at Manden besidder en guddommelig og overmenneskelig Natur, saa fortjener Grunden til denne Opdagelse ikke at overses, hvilken Grund tydelig nok angives af Skriftets Forfatter, naar han siger: „thi uden at han havde bragt noget Offer og uden

---

[1]) Ap. L. VII, 38. [2]) Ap. L. VIII, 11 f.

at have holdt nogen Bøn og uden at have brugt nogen af de hemmelige Formularer [1]), saa Damis ham gjøre dette Under". Deri ligger jo, at Manden forhen ved Hjælp af magiske Konster havde udført sine Mirakler, som derfor heller ikke tidligere havde slaaet Damis med Skræk eller vakt hans Forbavselse, hvilket derimod ganske naturligt først var Tilfældet nu, da Manden gjorde noget aldeles nyt og usædvanligt. Endnu kunde jeg have Lyst til at anføre, hvad Apollonios selv siger til Domitian med Hensyn til den Konst, han viste Damis med Lænkerne, og med Hensyn til sin Forsvinden fra Rettergangssalen. Da Kejseren havde befalet, at han skulde lægges i Lænker, fremsatte Apollonios nemlig følgende aldeles rigtige Slutning [2]): „Hvis Du holder mig for en Goët, hvor kan Du da ville binde mig? Og dersom Du virkelig vil binde mig, hvor kan Du da sige, at jeg er en Goët?" Men saa vil det ogsaa blive vanskeligt for ham at slippe fra det, naar han vender Slutningen mod ham selv, f. Ex. paa følgende Maade: „Hvis Du ikke er en Goët, hvorledes gik det da til, at Dit Ben blev løst af Lænkerne? Og hvis det virkelig blev løst, hvad andet kan Du da være end en Goët?" Og hvis det, at han forblev i Lænkerne, skal bevise, at han ikke er en Goët, saa indrømmer han jo selv ved ikke at blive i Lænkerne, at han er det.
(460) Og atter, hvis hans Forbliven i Retssalen viser, at han ikke er en Goët, saa har han jo ved at løbe sin Vej derfra lige for Kejserens og hele Forsamlingens, og lad mig føje til, hele den ham omgivne Vagts Øjne tydeligt vist sig som en Goët. Saa efter min Mening har selve Fortællingen ved tillige at fæste Opmærksomheden paa dette raadet Bod paa det tvivlsomme i det, at Miraklet er sket uden Ofringer og Trylleformularer, men ved en hemmelighedsfuld, overnaturlig Magt.

---

[1]) „De hemmelige Formularer (*μηδέ τι τῶν ἀπορρήτων εἰρηκότα*)" er en Tilføjelse af Euseb. [2]) Ap. L. VII, 34.

40. Ikke saa meget længe efter tilbyder der sig et nyt Bidrag til Bedømmelsen af hans Natur. Da der nemlig indfandt sig en hos ham [1]) med det Budskab: „Kejseren fritager Dig Apollonios for disse Lænker og tillader Dig at tage Ophold i det for ulænkede Fanger bestemte Fængsel“, saa havde dette strax en saadan Virkning paa denne Mand, der var mere end et Menneske, der forud vidste de tilkommende Ting, og der „forstod den stummes Tale og hørte den tavses Røst“, at han formodentlig paa Grund af den overvættes Glæde rent glemte sin Fremsynethed og gav sig til at spørge: „Hvem skal da skaffe mig ud herfra?“, hvorpaa den anden svarede: „Det skal jeg; følg Du kun mig.“

41. Fremdeles udarbejder den ualmindelige, guddommelige Mand med megen Betænksomhed og Omhu en Forsvarstale [2]) uden at vide, at han aldeles ingen Nytte vil faa af dette Arbejde. Han stod nemlig i den Formening, at Kejseren vilde høre hans Forsvarstale, og i den Tanke udarbejdede han den i den mest overtalende Form; men Kejseren gav sig ikke Stunder til at høre paa det, saa at han kunde have sparet sig al sin Møje. Lad os ogsaa her høre selve de Ord, som røbe, hvorledes det stod til med Manden [3]): „Der findes imidlertid ogsaa en Tale, som han havde udarbejdet i den Tanke, at han vilde komme til at føre sit Forsvar efter Vanduret (hvilket dog ikke skete, da Tyrannen indskrænkede sig til at forlange Svar af ham paa de nys nævnte Spørgsmaal), og denne Tale vil jeg ikke undlade at meddele.“ Saa langt var denne i alle Maader over Maade guddommelige fra at have nogen Kundskab om Fremtiden, at han med den allerstørste Omhyggelighed udarbejder Forsvarstalen i den Tanke, at han skulde komme til at holde den efter Vanduret!

---

[1]) Ap. L. VII, 40. [2]) Ap. L. VIII, 6, 7. [3]) Ap. L. VIII, 6.

(461) 42. Imidlertid bør vi jo ogsaa lidt nærmere betragte denne af ham til ingen Nytte udarbejdede Forsvarstale. Med stor Dristighed siger han deri [1]) — foruden meget andet — til Domitian: „At Du er Kejser, skylder Du Vespasian, men hvad han var, skylder han mig.“ Hvilket mageløst Praleri, som ikke en Gang den første den bedste, langt mindre da en virkelig og over almindelige Menneskers Natur ophøjet Filosof kunde slaa om sig med, uden hos alle fornuftige Folk at udsætte sig for at blive behandlet som en Taabe! Derpaa siger han, under et Forsøg paa at rense sig for den paa ham hvilende Mistanke, følgende Ord om Goëterne [2]): „Men Goëterne kalder jeg falske Vismænd, fordi de gaa ud paa at fremstille det, der ikke er til, som Virkelighed, og derimod borttage Troen paa det, der er til.“ Enhver kan nu baade af Værket i sin Helhed og af alle de deri fremstillede Enkeltheder selv skaffe sig en Mening om, paa hvad Side hans Plads er: imellem guddommelige og filosofiske Mennesker eller imellem Goëter; man behøver blot at betænke paa den ene Side, hvad han selv har sagt om Goëter og falske Vismænd, og paa den anden Side, hvad Fortællingen saa beretter om ham. Thi Ege og Ælmetræer, som tale [3]) med tydelig og kvindelig Stemme, selvbevægende Trefødder og Kobbertjenere [4]), der gaa omkring til Opvartning, Tønder med Regn og med Vinde [5]), arsenikholdigt Vand [6]) og alle de andre af den Slags Ting, som efter Bogen fandtes hos dem, hvem han ansaa for Guder, og hvem han ikke skyede at kalde sine Lærere, [7]) — hvem andre skulde sligt vel passe for end for dem, der fremstille [8]) det, der ikke er til, som Virkelighed, og derimod borttage Troen paa det, der er til, hvem han altsaa selv

---

[1]) Ap. L. VIII, 7, 2. [2]) Ap. L. VIII, 7, 3. [3]) Ap. L. VI, 10. [4]) Ap. L. III, 27. [5]) Ap. L. III, 14. [6]) Ap. L. III, 14. [7]) Ap. L. VI, 11; jfr. III, 18 & VII, 32. [8]) Ap. L. VIII, 7, 3.

kalder Goëter, og hvis Visdoms Falskhed han altsaa selv fører Beviset for? Altsaa: enten maa efter alt dette denne guddommelige, dydsirede og af Guderne velbehagelige Mand, smykket med Visdommens Krans om sin Pande, tilkjendes en virkelig Guddommelighed og høj Grad af Lyksalighed, fremfor selve Pythagoras og hans Efterfølgere, eller ogsaa er han lige tværtimod grebet i Løgnevisdom og værdig til at indtage den allerførste Plads iblandt de fordømte.

43. Atter siger han i den skrevne Tale, at han i Ionia har filosoferet over Moirernes Magt og lært, at den af dem bestemte Skæbne er saa uafvendelig, at [1]) dersom de vilde tildele en en Kongemagt, som en anden allerede havde, saa vilde det ikke lykkes nogen at dræbe hin for ikke en Gang at blive stødt fra Tronen af ham, ja, at før vilde han staa op igjen fra de døde, end at Moirernes Bestemmelse skulde kunne rokkes, og han tilføjer ordret følgende [2]): „Dersom det staar skrevet i Skæbnens Bog (462) om en, at han skal være Tømmermand, selv om han har mistet begge Hænderne, og dersom en er udset til i Olympia at vinde Sejr i Væddeløb, saa vil han ikke gaa glip af Sejren, om saa hans Ben lammedes; ja, hvis Moirerne have tilskikket en Dygtighed i Bueskydning, saa vil han ikke forfejle Maalet det allerringeste, om han saa mistede begge Øjnene.“ For at smigre Fyrsten siger han endydermere: „At jeg særlig talte om Kejsermagten, kom uden Tvivl af, at jeg havde for Øje Folk som Akrisios og Laios, samt Mederen Astyages og mange andre, som have følt sig meget trygge i saa Henseende, men som, skjønt de mente at have ryddet deres Børnebørn af Vejen, dog netop styrtedes fra Tronen af disse, der imidlertid vare voksede op og kom frem af Skjulet med Skæbnen ved Haanden. Ja, hvis jeg var en Ynder af at smigre, saa

---

[1]) Ap. L. VIII, 16. [2]) Ap. L. VIII, 7, 16.

kunde jeg gjærne sige, at jeg ogsaa havde tænkt paa Dig, da Du var indelukket af Bitellios, og Zeus's Tempel paa det højeste Punkt af Staden stod i Flammer. Da mente Bitellios, at hans Sag var sikker, naar blot ikke Du slap fra ham — skjønt Du da var meget ung og ikke den, Du nu er —, men Moirerne vilde det anderledes: han omkom med alle sine Planer, og Du har nu hans Magt i Besiddelse. Da imidlertid Smiger slet ikke klinger efter min Smag — jeg synes, at den mangler baade Takt og Velklang —, saa lad kun den Stræng være sprunget, og anse det, som om jeg slet ikke har tænkt paa Dig og dine Sager." Med disse Ord fremstiller imidlertid vor sandhedskjærlige Fortælling netop Manden som en Løgner og en Smigrer paa en Gang og i det hele taget alt andet end Filosof; thi trods alt, hvad han forhen har talt om Domitian, opvarter den ædle Sjæl ham nu netop med Smiger og anstiller sig, som om det, han kom frem med i Ionia angaaende Moirerne og Skæbnen, slet ikke har været rettet imod ham, men snarere mod hans Fjender. Men tag dog endelig, o Forfatter, din egen Fortælling i Haanden;
(463) kom til Dig selv igjen efter din Rus [1]) og gjennemlæs uden at stikke noget under Stolen med tydelig og sandhedskjærlig Røst, hvad Du selv tidligere [2]) har skrevet om, hvorledes han under sit Ophold i Efesos „søgte at skille Mændene [3]) fra Domitian, idet han opmuntrede dem til bedste for den fælles Frihed. Skriftlige Forhandlinger ansaa han det imidlertid ikke for raadeligt at føre med dem, men han tog de betænksomste af sine fortrolige Ledsagere, snart en og snart en anden, til en Side og sagde: „Jeg betror Dig et hemmeligt Hværv af stor Vigtighed. Du skal gaa til Rom til den og den og tale

---

[1]) „τῆς μέθης διανήψας", efter Teubner-Udgavens Text (Lips. 1870); jfr. nedenfor Begyndelsen af Kap. 47. [2]) Ap. L. VII, 8. [3]) Nerva, Rufus og Orfitus.

med ham.“ Og fremdeles [1]): „Han holdt Foredrag om Moirerne og deres ubøjelige Skæbne og talte ligefrem om Sagen, at ikke en Gang Tyrannerne med al deres Magt formaa at afvende Skæbnens Vilje.“ End videre [2]): „Da der tæt ved Melos stod en Malmstøtte af Domitian, sagde han efter at have faaet de til Stede værendes Opmærksomhed henvendt paa den: „Du Daare! Hvor Du dog kjender lidt til Moirerne og Skæbnen! Om Du ogsaa myrdede den, som er bestemt til at herske efter Dig, vil han dog atter komme til Live“. Men naar han, efter først at have talt saadanne Ord, bag efter smigrer Tyrannen og falskelig stiller sig an, som om intet af alt dette er talt med Hensyn til denne, hvor skulde han da kunne undgaa at kjendes skyldig i en nederdrægtig og trælsindet Tænkemaade? Det eneste skulde være, om man vilde gaa ud fra, at de, der havde sørget for at redde disse Historier fra Forglemmelse, have været løgnagtige Personer, som have villet Apollonios til Livs, og ikke sandhedskjærlige Skribenter. Og hvad bliver der af „Sandheds-Vennens“ Folk, der staa paa det højeste Trin af Dannelse, Skribenter, som give Sandheden Æren, Filosofen Damis, som stadig ledsagede den Mand, hvem Talen er om, samt Athenæeren Filostrat — alle disse Skribenter, som have fremført disse Ting, og som nu sete i Sandhedens Lys maa finde sig i at være blevne overbeviste om saa klare Selvmodsigelser, saa aabenbare Pralerier og paa Grund af Modsigelserne at staa som ligefremme Løgnere og udannede Goëter?

44. Til allersidst fortæller han, at Apollonios efter at være forsvundet fra Retssalen i Lebadeia ønskede at stige ned i Trofonios's Hule, men ikke kunde faa Lov dertil af de indfødte, saasom ogsaa disse ansaa ham for en Goët. Og dog er denne Mistanke virkelig ikke uden

---

[1]) ibid., samt VII, 9. [2]) Ap. L. VII, 9.

Grund, naar man tager Hensyn til, hvad der læses hos Filostrat i Begyndelsen, hvor han vred over, at nogle ansaa Apollonios for en Goët, ytrer [1]) sin egen Beundring netop med følgende Ord: „at Empedokles og Pythagoras
(464) og Demokritos havde haft Omgang med de samme Magere uden derfor at have givet sig af med Trolddomskonster, og at Platon havde optaget meget fra de ægyptiske Præster og Sandsigere, hvilket han blandede ind i sine egne Udtalelser uden af den Grund i mindste Maade at blive mistænkt for magiske Konster; men at hvad Apollonios angik, vare Folk endnu ikke paa det rene med, at han dreves af den rette og sande Visdom; han var tværtimod baade fordum og nu bleven betragtet som en Troldmand, fordi han havde søgt Undervisning hos Magerne i Babylon, Brachmanerne i Indien og „de Nøgne“ i Ægypten.“ Hvad skal man altsaa svare ham til dette? Jo, min gode Mand: har han baaret sig saaledes ad, at han alene fordum og nu er bleven anset for en Mager fremfor de nævnte store Mænd, der, skjønt de, som Du siger, have benyttet de samme Lærere som han, alligevel baade ere blevne hædrede af deres Samtid, da den lærte dem at kjende, og tillige have forskaffet sig et berømmeligt Eftermæle i de kommende Slægter for deres Filosofies Kraft, — mon da dette vilde have været Tilfældet, dersom han ikke i alle rettænkende Folks Øjne stod som den, der aabenbart har givet sig af med utilbørlige Konster? Endnu den Dag i Dag er der jo Folk, som sige, at de have fundet Tryllemidler (Talismans), hvis Kraft tilskrives Ord, som denne Mand har sagt over dem [2]). Dette ønsker jeg imidlertid ikke at dvæle videre ved. Hvad derimod Apollonios's Død angaar, hvorom Filostrat fortæller Ting i lignende Smag som de tidligere, da viser

---

[1]) Ap. L. I, 2.

[2]) „*περιέργους μηχανὰς τῇ τοῦ ἀνδρὸς ἀναχειμένας προσηγορίᾳ*“.

det sig, at han intet virkeligt ved; thi efter nogle skal han være død i Efesos, efter andre i Lindos, da han en Gang var gaaet ind i Athenes Tempel der i Staden, efter andre paa Kreta. Og efter først at have udstrøet alt dette Mørke over hans Endeligt vil Forfatteren dog tilsidst have, at han skal være faret op til Himmels med sit Legeme. Thi han siger, at da Apollonios var løbet ind i Templet, lukkede Dørene sig efter ham, hvorpaa man pludselig og uventet hørte nogle Jomfruer synge en Sang. Men Sangen var denne [2]): „Hæv dig, hæv dig, hæv dig til Himlen!“ Han siger ogsaa [3]), at han intet Steds har truffet paa noget Gravsted eller noget Æreminde over Manden, skjønt han selv har berejst alle Jordens Lande, og hans egentlige Ønske og Mening er, at Manden slet ikke skal have smagt Døden; thi efter først at have ytret sig tvivlsomt (465) om hans Dødsmaade føjer han [4]) den Bemærkning til: „hvis han ellers er død“, og endnu senere siger han rent ud, at han endog er faret til Himmels. Og derfor — nemlig fordi Manden var i Besiddelse af en saadan Natur — siger han ogsaa om ham baade i Indledningen [5]) og hele Skriftet igjennem, at han gik til Filosofiens Dyrkelse guddommeligere end Pythagoras og Empedokles.

45. Efter dette Omrids af Fortællingen kunde jeg endnu have Lyst til at sige nogle faa Ord med Hensyn til Moirerne og Skæbnen og ret at fæste Øjet paa, hvad Meningen er af den Lære, hvorfra han bestandig gaar ud, idet han fornægter Viljens Frihed hos os og derimod med Moirerne indfører en ubøjelig Nødvendighed, en forud bestemt Skæbne. Derved ville vi netop ogsaa faa Lejlighed til at til Rette vise den vildfarende Lære, Manden fører. Altsaa: dersom Sjælen er aldeles udødelig, hvilket jo den sande Filosofi lærer (thi hvad der altid er i Bevægelse, er

---

[1]) Ap. L. VIII, 30. [2]) Ap. L. VIII, 30. [3]) Ap. L. VIII, 31. [4]) Ap. L. VIII, 29. [5]) Ap. L. I, 2.

udødeligt, medens derimod det, som hører op med Bevægelsen, ogsaa hører op med at leve, enten det saa hidtil har bevæget andre Ting eller selv er blevet bevæget af andre Ting), saa at den selv bærer Ansvaret for, hvad den vælger, medens Gud er uskyldig, — hvilken sund Fornuft skulde da kunne lære, at dens aldrig hvilende Natur føres hid og did imod sin Vilje, uden frit Valg, men som en død Krop sat i Bevægelse og trukket af Sted ved en eller anden uden fra kommende Kraft uden paa nogen Maade at virke ved egen Drift eller Drivkraft og uden at føre Ansvaret for, hvad den gjør, tilbage til sig selv, saa at den paa den Maade hverken fortjener nogen Ros, naar den søger Sandheden, eller nogen Dadel, naar den er fuld af Ondskab og Daarlighed? Dersom sligt skulde være Tilfældet, med hvad Ret laster og skjælder du da Eufrates [1]), min kjære, fordi han krænker Filosofien? Det er jo saa efter din egen Mening ikke hans, men Skæbnens Skyld, at han er begjærlig efter Vinding. Og hvorfor foragter Du da Goëterne og kalder dem [2]) falske Vismænd. Det er jo i Følge din egen Mening Moirerne, som have tvunget dem til deres ulyksalige Liv. Hvad kan Du over Hovedet ligefrem kalde ondt? Intet slet Menneske kan Du idømme nogen Straf, fordi han naar saa vidt, som Skæbnen har bestemt ham, og ikke mere. Og saaledes ogsaa omvendt: hvad berettiger Dig til i dyb Ærbødighed at kalde [3]) Pythagoras en beundringsværdig Lærer og til uafladelig at lovprise en, som er et Legetøi i Moirernes Hænder og aldeles ikke nogen Elsker af Filosofien? Og Fraotes og Iarchas, de indiske Filosofer — hvorfor anser Du dem for mere værdige end andre til at nyde guddommelig [4]) Hæder? Berømmelsen for Lærdom og Dyd tilkommer jo slet ikke dem! Hvorfor tilskriver Du ikke ogsaa Moirerne og

---

[1]) Jfr. Ap. L. VIII, 7, 11. [2]) Jfr. Ap. L. VIII, 7, 3. [3]) Ap. L. VIII, 7, 4 o. m. a. St. [4]) Ap. L. VII, 32.

Skæbnen Neros og Domitians tøjlesløse Grumhed og (466)
lader Mændene være fri for al Skyld og Tiltale? Og
naar det, som Du siger, staar skrevet i Skæbnens Bog,
om et Menneske skal være Løber eller Bueskytte eller
Tømmermand [1]), saa maa det vel ganske paa samme
Maade have været bestemt af Skæbnen, naar en Goët er
bleven en Troldmand, og naar en Morder, Misdæder og
tøjlesløs Person bliver, hvad han er? Hvorfor i al Verden
rejser Du da omkring og taler i høje Toner om Forbedring
og Dyd til Folk, som slet ikke have det i deres Magt? Og
hvorfor laster Du dem, som ere værre end andre, ikke
fordi de selv, men fordi deres Skæbne har villet det saa-
ledes? Og hvad Dig selv angaar: dersom Du af Skæbnen
er bestemt til med din guddommelige Natur at overstraale
selv Konger i deres Glans, hvorfor har Du saa søgt til
Lærere og Filosofer og haft alle Slags Ting for hos Arabere,
babyloniske Mager og indiske Vismænd? Thi hvad Moirerne
havde bestemt Dig til, vilde jo dog være naat alligevel,
ogsaa uden Samkvem med disse Folk. Hvorfor strøer
Du til ingen Nytte Honning og Røgelse for dine saakaldte
Guder [2]) og opmuntrer med hyklerisk Fromhed dine Di-
sciple til flittig at bede? Og naar Du selv beder, hvad
begjærer Du da af Guderne? Du indrømmer jo selv, at
ogsaa de staa under Skæbnens Herredømme. Det rigtigste
vilde dog være at give de andre Guder deres Afsked og
kun ofre til Skæbnen og Moirerne. Ja, Skæbnen bør dyrkes
mere end selve Zeus. Paa den Maade fik Du slet ingen
Guder, og det var det allerbedste, naar de alligevel ikke
ere i Stand til at gjøre Menneskene nogen Nytte. Men
sig mig: naar det stod skrevet i Skæbnens Bog, at de,
der boede i Efesos, skulde hjemsøges med Pest, hvorfor
bestemmer Du saa lige det modsatte og tvinger Skæbnen
i en forkert Retning? Eller snarere: hvorledes har Du

---

[1]) Ap. L. VIII, 7, 16. [2]) Ap. L. I, 1, 31.

kunnet besejre Skæbnens Gudinde og ligesom oprejse et Sejrstegn imod hende? Og dersom Klotho havde spundet hin unge Piges Livstraad til Ende [1]), hvor fik Du da Magten fra til efter hendes Død at spinde Tenen fuld med en ny Traad og atter at skjænke hende Livet? Men maaske det ogsaa var efter Moirernes Bestemmelse, at Du gjorde dette?

46. Det er ikke meget langt fra, at hvad Du fortæller om dine Bedrifter, da Du forinden din Overgang til dette Legeme [2]) hørte til dem, der færdedes paa Havets Bølger, ikke kan regnes Dig til Fortjeneste; det var jo Skæbnens Fortjeneste, saa vel som alt det andet! Lige saa lidt er der nogen Grund til Beundring hverken i Anledning af din tidligste Barndom og Opvækst eller i Anledning af din alsidige Uddannelse, din yderst maadeholdne Levevis og dine Øvelser til Filosofiens Tarv [3]), siden
(467) det jo var en af Moirerne fastsat Skæbnens Nødvendighed, der drev Dig over til Babylonierne [4]), og siden Du kun nødtvungen blev en Lærling af de indiske Vismænd [5]), ligesom Du jo heller ikke efter dit eget frie Valg eller af filosofisk Trang søgte til de Nøgne [6]) i Ægypten, men blev ført af Skæbnen med en Strikke om Halsen baade derhen og til Gadeira og Herakles's Støtter [7]), saa vel som til din Omflakken paa Havet mod Øst og Vest — denne Skæbne, der med sine Traade tvang Dig til at rende saa mange Steder omkring til ingen Nytte. — Og vil nu nogen sige, at han dog fra alt dette har hentet nogen Visdom, saa bør ogsaa dette tilskrives Skæbnen, og Manden kan slet ikke derfor regnes til de ivrige Videnskabens Dyrkere eller fornuftigvis beundres for en Filosofi, som han er kommen i Besiddelse af ikke efter eget Ønske, men efter

[1]) Ap. L. IV, 45. [2]) Ap. L. III, 23. [3]) Ap. L. I, 4, 5, 7, 8, 12, 13, og 14 (18). [4]) Ap. L. I, 18. [5]) Ap. L. III, 16 [6]) Ap. L. VI, 6. [7]) Ap. L. V, 1.

Skæbnens Vilje. I lige Maade vil der efter hans Lære ingen Forskjel være imellem selve Pythagoras og en mærkværdig, men unyttig Træl, mellem Sokrates, som gaar i Døden for Filosofien, og dem, der dømte ham skyldig til Døden, mellem Diogenes og de atheniensiske Ynglinge; for at sige det rent ud: den viseste er ikke bedre end den største Taabe, og den uretfærdigste er lige saa god som den retfærdigste, den mest frække og den mest maadeholdne, den mest fejge og den mest tapre staa ganske paa lige Fod, saasom det er klart, at de alle til Hobe ere et Legetøj i Skæbnens og Moirernes Haand.

47. Men hør nu, hvad Sandheden højt og lydt siger til alt dette: O, I Menneskebørn! Du dødelige og forkrænkelige Slægt! Hvad ville I opnaa ved saaledes at tømme Vankundighedens Bæger? Lad dog dette faa en Ende; vaagner op af Eders Rus og betragter dog med Forstandens oplyste Øjne Sandhedens hellige Aasyn! Ikke gaar det an at lade Sandheden stride og kæmpe med sig selv: en og samme Aarsag kan umulig have to modsatte Virkninger. Ved Guds Forsyn, som raader for alt, er den hele Verden ordnet efter guddommelige Love. Grænsen for Menneskets Sjæl er sat af Gud, som ogsaa gjør Mennesket til sin egen Herre, Dommer, Styrer og Behersker, idet han lærer os baade ved naturlige Love og ved Filosofernes Slutninger, at der er noget i Tilværelsen, som (468)
staar i Menneskets Magt, og andet, som ikke gjør dette. Det, som staar i vor Magt, er alt, hvad vi selv ville og kunne, alt, hvad vor Natur giver os uhindret og uhæmmet Frihed til. Det derimod, som ikke staar i vor Magt, er alt det usikre, andet Steds fra trælbundne og hæmmede, og dette er Tilfældet med, hvad der hører til Legemet og de udvortes Ting, altsaa hvad der er uden Sjæl og Fornuft, og hvis Væsen i det hele taget er fremmed for den med Fornuft begavede Skabnings ejendommelige Natur. Men med Hensyn til det, som staar i vor Magt, raader

enhver selv for, om hans Valg kommer til at gaa til den ene eller til anden Side, til Dydens eller til Lastens. Og der finder alle Tings Herre og Styrer i Følge sit Væsen strax Vej alle Vegne, og med ham følger Retfærdigheden som en Hævner over dem, der vige af fra Guds Lov. Men hvad vi beslutte os til, beror ikke paa Skæbnen, ikke paa Forudbestemmelse eller Nødvendighed: Ansvaret ligger hos den, som vælger, og slet ikke hos Gud.

48. Hvis altsaa nogen fordrister sig til at nægte vor Valgfrihed, saa lad ham komme frem af sit Skjul og aabenbart forkynde sin Ugudelighed, at han hverken tror paa Forsynet eller paa Gud, men ene og alene paa Moirerne og Skæbnen, og lad ham ikke glemme uden Skjul at føje til, hvad deraf følger, nemlig at der hverken gives nogen Vismand eller Taabe, retfærdig eller uretfærdig, dydig eller slet, ingen Goët og intet guddommeligt i Menneskets Natur, at der ingen Filosofi eller Dannelse gives, aldeles ingen Konst eller Videnskab, saa at ingen kan kalde et Menneske godt eller ondt af Naturen, efterdi alt snurres rundt af Skæbnens og Moirernes Tene; men saa skal ogsaa denne ugudelige stævnes for de gudsfrygtiges og Filosofernes Domstol. Og hvis han da forsøger paa, tilslørende alt det andet, at prise Forsynet og Guderne og alligevel at tale højt om Skæbne og Forudbestemmelse, saa at han altsaa befindes at føre modstridende og uforenelige Lærdomme, da skal han indskrives blandt Taaberne og bøde for sit Nonsens.

Saavidt hermed. Skulde saa efter alt dette alligevel en og anden finde for godt at regne Manden med, naar Talen er om filosofiske Undersøgelser, nu, saa lad ham blive regnet med, og ingen skal have noget imod dem for det, naar de blot faa ham renset for den Klik, der er blevæn sat uden paa ham, navnlig ogsaa for alle de Angreb, som selve dette Skrift har rettet imod ham. Men hvis nogen vil overskride Sandhedens Grænser og forsøge

paa at forgude ham og gjøre ham til mere end en Filosof, saa turde det let ske, at man uden at ville det kommer til selv at anklage ham som en Goët, hvilket forekommer mig at være Tilfældet med dette her behandlede, paa sofistisk Vis udarbejdede Skrift; intet fornuftigt Menneske kan heri finde andet end Ting, som netop egne sig til Angreb og svære Beskyldninger mod Manden.

Trykfejl og Rettelser.

S. 12, L. 12 f. n. „verdensberømte“, l. velbekjendte.
S. 13, L. 18 f. n. „verdensberømte“, l. velbekjendte.
S. 16, L. 3 f. n. 41, l. 42.
S. 27, L. 4 f. n. *χρῶτο*, l. *χρῶπο*.
S. 28, L. 3 f. n. *τῶ*, l. *τῷ*.
S. 36, L. 8 f. n. Breve, l. *διαλέξεις*.
S. 38, L. 4 f. n. Uhlhorn, l. Uhlhorn: Kristendommens Kamp m. Hedenskabet (norsk Overs.).
S. 40, L. 22 f. n. udgaa Ordene: fra Asien.
S. 42, L. 13 f. n. rigtignok, l. vistnok.
S. 61, L. 12 f. n. politisk, l. politiske.
— L. 10 f. n. udgaa Ordene: til deres Formaal.
— L. 3 f. n. Tzschimen, l. Tzschirner.
— L. 2 f. n. Filos., l. Philos.
S. 86, L. 7 f. n. *ὁρατὸν*, l. *ὅρα τὸν*.
S. 88, L. 19 f. n. empereus, l. empereurs.
S. 98, L. 1 f. n. ibid., l. Baur: Ap. v. T.
S. 113, L. 18 f n. Lighed, l. Lighed med Pythagoras.
S. 118, L. 15 f. n. Dvævle, l. Djævle.
S. 124, L. 16 f. n. med Sokrates, en Fortsættelse af Samtalerne i Kritias's Hus, l. mellem Sokrates og Glaukon.
S. 145, L. 2 f. o. end at jeg, l. end jeg.
S. 169, L. 9 f. n. Atheneren, l. Athenæeren.